

**T.C.
OSMANIYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI**

**BİREYSEL YATIRIMCILARIN İSLAMİ FİNANS
OKURYAZARLIĞI ÜZERİNE TR63 BÖLGESİ'NDE ANKETE
DAYALI BİR DEĞERLENDİRME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sevim Ezgi İSLAH

OSMANIYE / 2018

T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI

BİREYSEL YATIRIMCILARIN İSLAMİ FİNANS OKURYAZARLIĞI
ÜZERİNE TR63 BÖLGESİ'NDE ANKETE DAYALI BİR DEĞERLENDİRME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEVİM EZGİ İSLAH

Danışman: Prof. Dr. Mehmet CİHANGİR

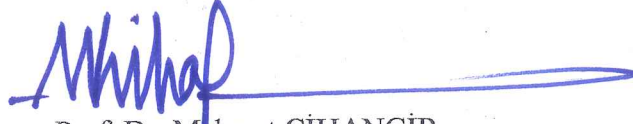
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Eray GEMİCİ

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ELA

OSMANİYE / 2018

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

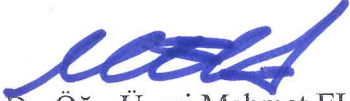
Bu çalışma, jürimiz tarafından İşletme Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Mehmet CİHANGİR
(Danışman)

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Eray GEMİCİ

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ELA

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım

13/12/2018

Doç. Dr. Müjdat AVCI
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 13.12.2018

Sevim Ezgi İSLAH

İTHAF

Desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, her zaman yanımda olan, en sevdiğim

Anne ve babama...

ÖZET

BİREYSEL YATIRIMCILARIN İSLAMİ FİNANS OKURYAZARLIĞI ÜZERİNE TR63 BÖLGESİ'NDE ANKETE DAYALI DEĞERLENDİRME

Sevim Ezgi İSLAH

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans, İşletme Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Mehmet CİHANGİR

Aralık 2018, 195 sayfa

Küresel anlamda varlığını kanıtlamış geleneksel finansal sistemler yaşamlarını hızla gelişerek devam ettirmektedirler. Bu sistemlerde bireylerin etkin rol oynaması hem kişisel ekonomiler hem de ülke ekonomileri açısından büyük bir önem arz etmektedir. İslam dininin ekonominin temel enstrümanlarından biri olan faizi şiddetle yasaklaması sonucunda, İslam dinine ve getirdiği kurallara bağlılığı güçlü olan pek çok bireysel yatırımcının alternatif yöntem ve uygulamaları bilmemesinden kaynaklı olarak tasarruflarını yeterince verimli ve etkin biçimde değerlendiremediği gözlenmektedir. Oysa yaşanan sorunlara çözüm olabilecek İslami yaşama uygun çok sayıda prensip, kural ve enstrümanlara dayalı İslami finansal sistemler geliştirilmiştir. Ancak çoğu ülkede bireylerin söz konusu sistemler hakkında fazla bilgiye sahip olmadıkları gözlenmektedir. Sistemin sorunsuz bir şekilde gelişerek hayatına devam edebilmesi için yatırımcıların bu konuda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi gerektiği açıktır. Ancak bu bilinçlendirme öncesinde bireylerin konuyu ne ölçüde bildikleri ve benimsediklerinin ölçülmesi gerekmektedir. Böylelikle konuya ilişkin çözümler daha kolaylıkla yapılabilecek, yol haritaları daha rahatlıkla çizilebilecektir.

Ülkemizde de bu ölçümlerinin yapılmasının önemi düşünülerek, çalışmamızda TR63 bölgesi olarak gruplandırılmış olan, Osmaniye, Hatay ve Kahramanmaraş illerini kapsayan bölgedeki bireysel yatırımcıların İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ölçülmeye çalışılmış bu kapsamda bireylerin bazı demografik özellikleri, finansal davranış ve tutumları incelenmiştir. Araştırma, TR63 bölgesinde yaşayan bireysel

yatırımcıları evren olarak kabul etmiştir. Araştırma kapsamında gerekli olan veriler kolayda örnekleme yöntemi ile ulaşılan 671 bireysel yatırımcıdan anket yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Elde edilen veriler Pearson ki-kare, t testi, anova, korelasyon gibi istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmada bireysel yatırımcıların İslami finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemek için katılımcıların verdiği yanıtların doğruluğuna göre toplam puan yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda TR63 bölgesi bireysel yatırımcılarının “İslami finans okuryazarlık düzeyleri” düşük çıkmıştır. Çalışma ulaşılan sonuç itibariyle alanında yapılan diğer çalışmalarla benzer sonuçlar göstermekle birlikte, İslami finans okuryazarlığı alanında güvenilir bir kaynak olmaya adaydır.

Anahtar Kelimeler: Bireysel Yatırımcı, Finansal Okuryazarlık, İslami Finansal Sistem, İslami Finans Okuryazarlığı, TR63.

ABSTRACT**A SURVEY OF ISLAMIC FINANCE LITERACY AMONG INDIVIDUAL
INVESTORS IN THE REGION TR63****Sevim Ezgi İSLAH****Osmaniye Korkut Ata University, Institute of Social Sciences****Department of Business Administration, Master Thesis****Supervisor: Prof. Dr. Mehmet CİHANGİR****December 2018, p.195**

The conventional financial systems which have proven their global presence continue to develop rapidly. The fact that individuals play an important role in these systems is essential for both the individual economies and the country's economy in general. Due to respect for the principles of Islamic religion, which is one of a major instruments in economy, many individual investors with their adherence to Islamic religion and its rulings have not been able to evaluate their savings efficiently and effectively due to the lack of knowledge of alternative methods and practices. On the other hand, Islamic financial systems based on a large number of principles, rules and instruments suitable for Islamic life. However, it is noted in most countries that individuals do not know much about these systems. It is evident that investors should be informed and fully conscious of this issue so the system can continue to develop without any problems. Though, before this awareness, the extent of how much individuals possess the knowledge on issue has to be measured. The analysis of the subject can be easier thus the future study can break new ground.

Given the importance of that kind of measurements in our country, in this study we tried to measure the level of Islamic financial literacy of the individual investors in the region that includes Osmaniye, Hatay and Kahramanmaraş provinces which are grouped together as TR63 Region, and discuss some of the demographic characteristics, financial behavior, and attitudes of people. The individual investors who live in TR63 region took part in a research study. The data required for the study were collected from

671 individual investors based on random sampling surveys. The data was analyzed using a statistical methods such as Pearson chi-square, t test, anova, and correlation analysis method. To determine the level of Islamic financial literacy of the individual investors, we used a general evaluation method in accordance with a reporting parties. As a results of the study, the level of Islamic financial literacy of the TR63 Region individual investors was low. Although the results of study show similar results with other studies in this field, and this may be seen as a reliable source in the field of Islamic finance literacy.

Keywords: Individual Investors, Finance Literacy, Islamic Finance System, Islamic Finance Literacy, TR63

ÖN SÖZ

Bilinen geleneksel ekonomik sistemlere alternatif olarak oluşturulan İslam ekonomisi son zamanlarda yatırımcıların dikkatini çekmeyi başarmıştır. Genel anlamda İslami kurallara uygun olmadığı için geleneksel sistemlerde yatırım yapmayı tercih etmeyen yatırımcıların atıl kalan tasarruflarını değerlendirme amacıyla kurulan İslami finansal sistemler İslam dinin hüküm ve yasaklarına göre faaliyette bulunmaktadır. Bu özelliği ile özellikle Müslüman yatırımcıların dikkatini çekmekle birlikte alternatif bir sistem olması ve krizlere karşı geleneksel sistemlere göre daha ilkel tutumları sayesinde farklı dinlere mensup yatırımcılarında işlem yapmayı tercih ettikleri sistemler haline gelmişlerdir. Söz konusu sistemlerde yapılan işlemlerin artması dolayısıyla İslami sistemlerin nasıl işlediği, hangi ürünlere sahip olduğu ve ürün özelliklerinin neler olduğu gibi önemli noktalarda sorularda artmıştır. Bu anlamda ortaya çıkan “İslami Finans Okuryazarlığı” kavramı bireylerin İslami finans hakkındaki bilgi düzeylerini anlatan bir kavramdır.

Bireysel yatırımcıların İslami finans düzeylerini ölçmek, bu düzeyi etkileyen ve söz konusu düzeyin ilişkili olduğu değişkenleri incelemek, araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Bu yüksek lisans tez çalışmasının konu seçiminden itibaren her aşamasında desteklerini benden hiç esirgemeyen, iki yıllık yüksek lisans eğitimim boyunca her anlamda bana yol gösteren, akademik bilgi birikimi ve deneyimlerini benimle paylaşarak beni bilimsel hayata hazırlayan saygı değer danışman hocam Prof. Dr. Mehmet CİHANGİR’ e tüm katkı ve emekleri için en içten teşekkürlerimi sunarım. Aynı zamanda kilometrelerce uzakta olmalarına rağmen her telefonumu içtenlikle açan ve tüm samimiyetleriyle sorduğum sorulara cevap veren hocalarım Öğr. Gör. Eray BAYSA ve Öğr. Gör. Fahrettin SÖKER’ e de teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca tez çalışmamın araştırma bölümü için uygulanan anket çalışmasında benimle birlikte hiç durmadan koştuhan canım babam Ferudun EROĞLU’ na, sevgili eşim Furkan İSLAH’ a, çok değerli arkadaşım Mücahit ÖZER’ e ve sayamayacağım daha birçok dostuma saygı, sevgi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	ix
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xvi
TABLolar LİSTESİ	xvii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xix
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

YATIRIM KAVRAMI, BİREYSEL YATIRIMCI VE FİNANSAL YATIRIM KARARLARI

1.1. Yatırım Kavramı ve Amacı	4
1.1.1 Yatırım Türleri.....	5
1.1.1.1. İktisadi Açıdan Yatırım	5
1.1.1.2. İşletmeler Açısından Yatırım.....	5
1.1.1.3. Bireyler Açısından Yatırım.....	6
1.2. Yatırımcı Kavramı	6
1.2.1. Yatırımcı Türleri.....	7
1.2.1.1. Kurumsal Yatırımcı	7
1.2.1.2. Bireysel Yatırımcı.....	8
1.2.1.2.1. Bireysel Yatırımcıların Finansal Yatırım Kararları Üzerinde Etkili Olan Faktörler	10
1.2.1.2.1.1. Kişisel Faktörler.....	10
1.2.1.2.1.1.1. Bilgi Düzeyi	11
1.2.1.2.1.1.2. Zaman.....	11
1.2.1.2.1.1.3. Psikolojik Faktörler	11
1.2.1.2.1.1.4. Yatırımcının Beklentileri	12
1.2.1.2.1.2. Çevresel Faktörler	12
1.2.1.2.1.2.1. Aile.....	12

1.2.1.2.1.2.2. Sosyal ve Kültürel Çevre	13
1.2.1.2.1.2.3. Diğer Çevresel Etki Grupları	13
1.2.1.2.1.3. Finansal Faktörler	13
1.2.1.2.1.3.1. Nakit Akımı.....	13
1.2.1.2.1.3.2. Risk ve Getiri	14
1.2.1.2.1.3.3. Likidite	14
1.2.1.2.1.3.4. Yatırım Süreleri.....	14
1.2.1.2.2. Bireysel Yatırımcı Davranış Biçimleri ve Kuramlar	15
1.2.1.2.2.1. Etkin Piyasalar Hipotezi	15
1.2.1.2.2.2. Beklenti Teorisi.....	16
1.2.1.2.2.3. Kendine Aşırı Güven	17
1.2.1.2.2.4. Bilişsel Çelişki	19
1.2.1.2.2.5. Zihinsel Muhasebe.....	20
1.2.1.2.2.6. Belirsizlikten Kaçınma	21
1.2.1.2.2.7. Sürü Davranışı	22

BÖLÜM II

FINANSAL OKURYAZARLIK

2.1. Finansal Okuryazarlık Kavramı ve Finansal Okuryazarlığın Önemi.....	24
2.1.1. Finansal Okuryazarlık Tanımları.....	25
2.1.2. Finansal Okuryazarlık ile İlişkili Kavramlar	27
2.1.2.1. Finansal Bilgi	27
2.1.2.2. Finansal Eğitim.....	28
2.1.2.3. Finansal Tutum ve Davranış.....	30
2.1.3. Finansal Okuryazarlığın Önemi	31
2.1.4. Finansal Okuryazarlığın Özellikleri	34
2.1.4.1. Parayı İyi Yönetmek.....	35
2.1.4.2. Finansal Sistemin İşleyişini Anlama	36
2.1.4.3. Finansal Planlama.....	37
2.1.4.4. İyi İletişim Kurabilme	38
2.1.5. Finansal Okuryazarlığın Etkileri	38

2.1.5.1. Bireysel Refaha Etkileri.....	38
2.1.3.2. Finansal Sisteme ve Ekonomiye Etkileri.....	40
2.2. Türkiye’de Finansal Okuryazarlık Çalışmaları.....	41
2.2.1. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Tarafından Yürütülen Çalışmalar.....	41
2.2.2. Sermaye Piyasası Kurulu Tarafından Yürütülen Çalışmalar.....	41
2.2.3. Borsa İstanbul Tarafından Yürütülen Çalışmalar.....	42
2.2.4. Paramı Yönetebiliyorum Projesi.....	42
2.2.5. FODER Tarafından Yürütülen Çalışmalar.....	42

BÖLÜM III

İSLAMİ FİNANS OKURYAZARLIĞI

3.1. İslami Finansal Sistem.....	44
3.1.1. İslami Finansal Sistem Ve Özellikleri.....	44
3.1.1.1. İslami Finans Nedir.....	45
3.1.1.2. İslami Finansın İlkeleri Ve Ekonomik Prensipleri.....	48
3.1.1.2.1. Risk Paylaşımı.....	49
3.1.1.2.2. Mülkiyet.....	49
3.1.1.2.3. Yatırımların İslam’a Uygun Olması.....	50
3.1.1.2.4. Sözleşmenin Şeffaf olması.....	50
3.1.1.2.5. Sosyal Adalet.....	50
3.1.1.2.6. Zekât.....	51
3.1.1.3. İslami Finansal Sistemin Yapısal Özellikleri.....	51
3.1.1.3.1.Şer’i Kurullar.....	51
3.1.1.3.2. Zekât.....	53
3.1.1.3.3. Safılaştırma İşlemi.....	54
3.1.1.4. İslami Finansın Temel Yasakları.....	54
3.1.1.4.1.Faiz (Riba) Yasağı.....	55
3.1.1.4.2.Garar (Aşırı Bilinmezlik) Yasağı.....	57
3.1.1.4.3.Kumar (Meysir) Yasağı.....	59
3.1.2.İslami Para Piyasası.....	60
3.1.2.1. İslami Bankacılık Sistemi.....	60
3.1.2.1.1. İslami Bankalarda Fon Toplama Yöntemleri.....	63

3.1.2.1.1.1. Özel Cari Hesap.....	63
3.1.2.1.1.2. Katılma Hesapları.....	64
3.1.2.1.2. İslami Bankalarda Fon Kullandırma Yöntemleri	66
3.1.2.1.2.1. Ortaklık Esasına Dayanan Fon Kullandırma Yöntemleri.....	67
3.1.2.1.2.1.1. Mudaraba	67
3.1.2.1.2.1.2. Muşaraka	69
3.1.2.1.2.2. Kiralama Esasına Dayanan Fon Kullandırma Yöntemleri ...	71
3.1.2.1.2.2.1. İcara	71
3.1.2.1.2.3. Satış Esasına Dayanan Fon Kullandırma İşlemleri	74
3.1.2.1.2.3.1. Murabaha	74
3.1.2.1.2.3.2. İstisna.....	76
3.1.2.1.2.3.3. Selem	78
3.1.2.1.2.3.4. İyne	81
3.1.2.1.2.4. Diğer Fon Kullandırma Yöntemleri	82
3.1.2.1.2.4.1. Karz-ı Hasen	82
3.1.2.1.2.4.2. Teverruk	83
3.1.2.1.3. Türkiye’de İslami Bankacılık Sisteminin SWOT Analizi.....	83
3.1.3. İslami Sermaye Piyasaları	85
3.1.3.1. Kira Sertifikası (Sukuk).....	85
3.1.3.1.1. Mudaraba Sukuku.....	89
3.1.3.1.2. Muşaraka Sukuku	90
3.1.3.1.3. Murabaha Sukuku.....	91
3.1.3.1.4. İcara Sukuku	92
3.2. İslami Finans Okuryazarlığı	93
3.2.1. İslami Finans Okuryazarlığı Kavramı ve Önemi	93
3.2.2. İslami Finans Okuryazarlığı Üzerine Literatür Taraması	95
3.2.3. İslami Finans Okuryazarlığının Geliştirilmesi İçin Yapılması Gerekenler	99
3.2.4. Türkiye’de İslami Finans Alanında Çalışmalar Yapan Bazı Kurum ve Kuruluşlar.....	100
3.2.4.1. İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV).....	100
3.2.4.2. İlmî Etüdler Derneği (İLEM).....	101
3.2.4.3. İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İGİAD)	102
3.2.4.4. İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği	102
3.2.4.5. İslam İktisadi Araştırma Merkezi (İKAM)	102
3.2.4.6. Maruf Vakfı.....	103
3.2.4.7. Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB).....	104

BÖLÜM IV

BİREYSEL YATIRIMCILARIN İSLAMİ FİNANS OKURYAZARLIĞI ÜZERİNE TR 63 BÖLGESİ'NDE ANKETE DAYALI DEĞERLENDİRME

4.1. Araştırmanın Konusu	105
4.2. Araştırmanın Amacı	105
4.3. Araştırmanın Önemi	105
4.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	106
4.5. Araştırmanın Hipotezleri	106
4.6. Araştırmanın Yöntemi	107
4.6.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	107
4.6.2. Veri Toplama Tekniği ve Araçları	109
4.7. Araştırma Verilerinin Analizi ve Değerlendirilmesi	110
4.7.1. Katılımcıların Demografik Frekans ve Yüzdeleri	110
4.7.2. Katılımcıların Demografik Özellikler Dışındaki Anket Sorularına Verdikleri Cevapların Frekans ve Yüzdeleri	112
4.7.3. Demografik Özellikler ve İslami Finansal Sistemin İşleyişi İle İlgili Sorular Arasında Çapraz Tablolar ve Ki Kare Testleri	120
4.7.3.1. Cinsiyete Göre İslami Finansal Sistem İşleyişinin Bilinirliğinin Farklılaşması	121
4.7.3.2. Yaş Gruplarına Göre İslami Finansal Sistem İşleyişinin Bilinirliğinin Farklılaşması	123
4.7.3.3. Eğitim Seviyelerine Göre İslami Finansal Sistem İşleyişinin Bilinirliğinin Farklılaşması	125
4.7.3.4. Hane Halkı Gelir Düzeyine Göre İslami Finansal Sistem İşleyişinin Bilinirliğinin Farklılaşması	127
4.7.3.5. İdari Açından Yaşanılan Yere Göre İslami Finansal Sistem İşleyişinin Bilinirliğinin Farklılaşması	129
4.7.3.6. Faaliyet Gösterdikleri Ekonomik Sektöre Göre İslami Finansal Sistem İşleyişinin Bilinirliğinin Farklılaşması	131
4.7.3.7. TR63 İllerine Göre İslami Finansal Sistem İşleyişinin Bilinirliğinin Farklılaşması	133
4.7.4. Güvenirlilik Analizleri	135
4.7.5. Hipotez Testleri	136

BÖLÜM V**SONUÇ VE ÖNERİLER**

5.1. Sonuç Ve Öneriler 149

KAYNAKÇA..... 156

EKLER 170

ÖZ GEÇMİŞ 175

KISALTMALAR

AAOIFI: İslami Finans Kurumları İçin Muhasebe ve Denetleme Kurumu

AKSON: Anadolu Aslanları İş Adamları Derneği

BES: Bireysel Emeklilik Sistemi

Çev.: Çeviren

FODER: Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği

IFO: İslami Finans Okuryazarlığı

İFS: İslami Finansal Sistem

İĞİAD: İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği

İKAM: İslam İktisadı Araştırma Merkezi

İLEM: İlmî Etüdler Derneği

İSAV: İslami İlimler Araştırma Vakfı

LTCM: Long Term Capital Management

OECD: Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü

Ort.: Ortalama

PISA: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı

s.: Sayfa

S.S.: Standart Sapma

sig.: Sigma

SPK: Sermaye Piyasası Kurulu

SPSS: Statistical Package for Social Sciences

TCMB: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TEB: Türk Ekonomisi

TKBB: Türkiye Katılım Bankaları Birliği

TL: Türk Lirası

TR63: Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye İller Bölgesi

TSPAKB: Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

vd.: ve diğerleri

YEKDER: Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Tarihsel süreçte İslami finansal sistem ve değişimleri	47
Tablo 2. $\alpha= 0,05$ için örneklem büyüklüğü.....	108
Tablo 3. Araştırmaya Katılan Bireysel Yatırımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları	111
Tablo 4. Katılımcıların Demografik Özellikler Dışındaki A Bölümü Sorularına Verdikleri Cevapların Frekans ve Yüzde Dağılımları	112
Tablo 5. Katılımcıların B Bölümü Sorularına Verdikleri Cevapların Frekans ve Yüzde Dağılımları	115
Tablo 6. Katılımcıların C Bölümü Sorularına Verdikleri Cevapların Frekans ve Yüzde Dağılımları	117
Tablo 7. Katılımcıların D Bölümü Sorularına Verdikleri Cevapların Frekans ve Yüzde Dağılımları	119
Tablo 8. Cinsiyet ve İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin çapraz tablo.....	121
Tablo 9. Cinsiyet ve İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin ki-kare analizi	122
Tablo 10. Yaş grupları ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin ki-kare analizi	124
Tablo 11. Eğitim düzeyi ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin çapraz tablo	125
Tablo 13. Eğitim düzeyi ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin ki-kare analizi.....	126
Tablo 14. Hane halkı toplam geliri ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin çapraz tablo	127
Tablo15. Hane halkı toplam gelir düzeyi ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin ki-kare analizi.....	128
Tablo 16. İdari açıdan yaşanan yer ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin çapraz tablo	129
Tablo 17. İdari açıdan yaşanan ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin ki-kare analizi	130
Tablo 18. Çalışılan sektör ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin çapraz tablo.....	131
Tablo 19. Çalışılan sektör ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin ki-kare analizi	132
Tablo 20. TR63 illeri ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin çapraz tablo	134
Tablo 21. TR63 illeri ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin ki-kare analizi	134
Tablo 22. Ölçeklerin güvenirlik analizleri ve sonuçları	136
Tablo 23. Cinsiyet ile İFO arasında t testi	137
Tablo 24. Yaş ile İFO arasında anova analizi	138
Tablo 25. Eğitim düzeyi ile İFO arasında anova analizi.....	139
Tablo 26. Hane halkı toplam geliri ile İFO arasında anova analizi	140
Tablo 27. İdari açıdan yaşanan yer ile İFO arasında anova analizi	141
Tablo 28. Ekonomik sektörler ile İFO arasında anova analizi	142
Tablo 29. TR63 illeri ile İFO arasında anova analizi.....	142

Tablo 30. Tasarruf yöntemleri ile İFO arasında korelasyon analizi	143
Tablo 31. Riske karşı tutum ile İFO arasında korelasyon analizi	144
Tablo 32. Finansal davranış ile İFO arasında korelasyon testi	145
Tablo 33. İslami finansal davranış ile İFO arasında korelasyon analizi.....	145
Tablo 34. İslami finans okuryazarlık puanlarının dağılımı.....	147

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. İslami finansın temel yasakları.....	55
Şekil 2. İslami bankalarda fon kullandırma yöntemleri	67
Şekil 3. Mudaraba sözleşmesine dayalı finansman	69
Şekil 4. Muşaraka sözleşmesine dayalı finansman.....	70
Şekil 5. İcara sözleşmesine dayalı finansman	73
Şekil 6. Murabahaya dayalı finansman yöntemi	76
Şekil 7. İstisnaya dayalı finansman yöntemi	77
Şekil 8. Seleme dayalı finansman yöntemi.....	80
Şekil 9. İyne satışına dayalı finansman yöntemi	82
Şekil 10. Sukuk işleyiş süreci	87
Şekil 11. İslami finans sistemlerinin işleyişi ile ilgili sorular ve katılımcı yanıtlarının dağılımı	115
Şekil 12. Finansal ve İslami finansal terimlerin bilinirliğine ilişkin katılımcı yanıtları ve dağılımları	116
Şekil 13. İslami finansal okuryazarlık düzeyini belirlemeye yönelik önermelere katılımcıların verdikleri cevaplar ve dağılımları	118
Şekil 14. Katılımcıların finansal durum ve davranışlarını ölçmeye yönelik sorular ile cevapları ve bu cevapların dağılımları	120
Şekil 15. İslami finansal okuryazarlık puanlarının dağılımı	148

GİRİŞ

1970’li yıllarda meydana gelen finansal gelişmeler dolayısıyla döviz kurları, petrol fiyatları, faiz oranları gibi finansal sistemler için son derece önemli olan finansal enstrümanlar aşırı derecede değerlenmişlerdir. Bu değerlenmenin oluşturduğu dalgalanmalar nedeniyle zaten içerisinde her zaman bir risk bulunduran finansal sistemler daha da riskli yapılar haline gelmiştir. Bu gelişmeler ile birlikte 1980’li yıllarda yaşanan finansal serbestleşme hareketleri neticesinde doğrudan ve dolaylı olarak yabancı yatırımların artması ve bu nedenle ülke ekonomilerinin birbirleriyle daha entegre bir hale gelmesi bir ülkede (www.tkbb.org.tr, SERPAM, s. 9, erişim tarihi: 04.12.2018) yaşanan finansal sorunun diğer ülkeleri de etkilediği problemlere yol açmıştır. Buna verilebilecek en iyi örnek ise 2008 yılında Amerika’da yaşanmış olan ekonomik krizden tüm dünyanın etkilenmesi olarak gösterilebilir (Akkuş, 2017, s. 1).

2008 yılında başlayan ve etkileri hala devam eden Amerika’da yaşanan krizin altında yatan temel sebepler incelendiğinde, daha fazla kar elde etme arzusuyla birlikte aşırı riskli yatırımlar olduğu saptanmıştır. Dünya ekonomi sisteminin temelini oluşturan faize dayalı sistemlerin kriz karşısında edinmiş oldukları tutumlar ve kurum içerisindeki ahlaki çöküntüler nedeniyle toplumdaki yerleri sarsılmıştır (Özdemir ve Aslan, 2017, s.9). Klasik finansal sistemlere alternatif olarak geliştirilen İslami finansal sistemlerin krizler karşısındaki daha ilkeli duruşları sadece Müslüman yatırımcıların değil tüm dünya yatırımcılarının da dikkatini çekmiştir.

Dünya literatürüne İslami finansal sistemler adıyla 1960’lı yıllarda giren ve bu yıllar boyunca, sağlam temellere oturması için üzerinde çalışmalar yapılan İslami finans sistemlerinin ilki 1960 yılında Ahmed en-Naccar tarafından kurulmuştur. Çalışmaların devamıyla birlikte ilk faizsiz ticari banka olarak kurulan “Nasr Sosyal Bankası” olmuştur. 1974 yılında ise İslami Kalkınma Bankası’nın kurulmasının ardından (www.tkbb.org.tr, SERPAM, s. 9, erişim tarihi: 04.12.2018) 2016 yılı verilerine göre şeriat uyumlu finansal varlıklar 2,2 trilyon dolardan oluşuyor ve şu anda 80 ülkede faaliyet gösteren 1400 İslami finansal kuruluş bulunuyor. Bununla birlikte 2022 yılına kadar söz konusu finansal varlıkların büyüklüğünün 3,8 trilyon dolara ulaşılacağı tahmin ediliyor (Reuters, 2018, www.reuters.com).

Dünya literatürüne girişi daha eskilere dayanan İslami finans sistemlerinin

Türkiye' girişı 1983 yılında olmuştur. Öncelikle özel finans kurumları olarak yerini alan bu sistem daha sonra katılım bankacılığı olarak isim değiştirmiştir. Katılım bankaları geleneksel bankaların verdiği hizmetleri, İslami kural ve yasaklara uyarlayarak yatırımcılar için daha güvenilir bir finans hizmeti sunmayı amaçlamaktadır. Bazı uluslararası çalışmalara göre temelinde yatan İslami prensipler nedeniyle krizler karşısında daha sağlam duruşları zamanla sadece Müslümanların dikkatini çekiyor olmaktan çıkıp tüm dünya genelinde her türlü yatırımcıya yine İslami kurallara dayalı olmak şartıyla hizmet veren kuruluşlar haline gelmelerine sebep olmuştur (Eyceyurt Batır, 2016, s. 1).

İslami finansal sistemlerin gün geçtikçe artan önemi dolayısıyla bu sistemler içerisinde yer almak isteyen birimler yıllardır tüm dünyada yerleşmiş olan geleneksel sistemden farklarını öğrenmek adına özel bir çaba sarf etmelidirler. Muhtemel her türlü finansal kriz karşısında ekonomik sistemlerin rolü büyük olduğu kadar ekonomik birimlerin de payı oldukça fazla önem arz etmektedir. Bu gerçekler nedeniyle finansal piyasa oyuncularının kendilerini koruyabilmek adına risklerden kaçmak yerine riskleri kontrol altına alabilecekleri gücü kendilerinde bulmaları gerekmektedir. Söz konusu gücü geliştirmenin en iyi yöntemi ise yüksek düzeyli bir finansal okuryazar olmaktan geçmektedir. İyi bir finansal okuryazar olmak yatırımcıların, oluşabilecek finansal tehlikelere karşı en iyi korunma yöntemini geliştirebileceği anlamına gelmektedir. Bu düzeye sahip bir yatırımcı hem kişisel finansal durumunu iyi yönetirken hem de ülke ekonomisine önemli katkılarda bulunabilmektedir. İyi bir İslami finans okuryazarı olmak ise önemi giderek artan İslami piyasalarda yatırımcılara daha verimli işlemler yapma ve bu yeni gelişen sistemlerde etkin rol alabilme fırsatını tanımaktadır.

Bahsi geçen konunun önemine varılmasının ardından Türkçü literatürde konuyla ilgili kaynak sayısının yetersizliği fark edilmiş ve literatürümüzde İslami finans ve İslami finans okuryazarlığı alanında kaynak oluşturması amacıyla bu araştırma hazırlanmıştır.

Araştırmada genel anlamda bireysel yatırımcıların İslami finans okuryazarlığı düzeyinin ölçülmesi amaç edinilip söz konusu bilgi düzeyinin hangi değişkenler ile ilişkisi olduğunu ve hangi değişkenlere göre farklılaşmalar gösterdiği araştırmacı tarafından test edilmek istenmiştir. Çalışma toplamda dört bölümden oluşmaktadır.

Araştırmanın ilk bölümünde ekonominin temelini oluşturan yatırım ve yatırımcı kavramlarıyla birlikte araştırmanın konusunu oluşturan bireysel yatırımcılar ile bireysel yatırımcıların özellikleri hakkında bilgilere yer verilmiştir. Aynı zamanda bireysel yatırımcıları konu edinen bilimsel kuramlardan da bahsedilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise yatırımcıların daha verimli yatırımlar yapabilmesi ve ekonomik sektörler içerisinde daha etkin yer alabilmesi için önemli bir etken olan finansal okuryazarlık kavramı ve bu kavramın özellikleri ile etkileri konusuna değinilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü araştırmanın asıl konusunu oluşturan İslami finansal sistemler ve İslami finans okuryazarlığı şeklinde iki ayrı alt bölüm şeklinde ele alınmıştır. İslami finansal sistem başlığı altında söz konusu sistemlerin işleyişi ve ürünleri anlatılırken İslami finans okuryazarlığı bölümünde İslami finans okuryazarlığıyla ilgili daha önce yapılmış ulusal ve uluslararası akademik çalışmalar ile bu konu üzerine araştırma yapan bazı kurum ve kuruluşlara yer verilmiştir.

Araştırma kapsamında yer alan son bölüm ise araştırmanın uygulama aşamasını içermektedir. Bu bölüm içerisinde TR63 bölgesi bireysel yatırımcılarına uygulanmış olan anket yöntemiyle elde edilen veriler SPSS paket programı yardımıyla analiz edilmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar doğrultusunda frekans analizleri yapılmış, örneklem içerisinde yer alan yatırımcıların belirlenen demografik özellikleri ile bazı finansal tutum ve davranışlarına göre İslami finansal okuryazarlıkları araştırılmıştır. Bu kapsamda pearson ki-kare, t testi, anova ve korelasyon analizleri uygulanmıştır. Bunlar ile birlikte katılımcıların İslami finansal okuryazarlık düzeylerini belirleyebilmek için bölüm içerisinde katılımcıların verdikleri doğru yanıtlara göre her bir katılımcının başarı puanları hesaplanmış ve medyan yöntemiyle genel düzey hakkında bir sonuca varılmıştır.

Sonuç olarak, yukarıda anlatılan özellikleri açısından önem taşıyan bu tez çalışması biçim olarak tanımlayıcı ve ampirik bir araştırmadır. Bununla birlikte kendisinden sonra gerçekleştirilecek olan araştırmalara katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu tür bölgesel olarak yapılan alan çalışmaları Türkiye'nin ve bölgelerinin bireysel yatırımcı haritalarını ve araştırma konusu ile ilgili özelliklerini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Gerçekleştirilecek olan benzer çalışmaların artması zamanla önem kazanan İslami finansal sistemlerin gelişmesine katkıda bulunacaklardır.

BÖLÜM I

BİREYSEL YATIRIMCI VE FİNANSAL YATIRIM KARARLARI

1.1. Yatırım Kavramı ve Amacı

Hali hazırda gelirleri harcamalarını aştığı durumlarda bireyler harcamadıkları kısmı tasarruf etme yoluna giderler. Gelecekte daha fazla gelir elde amacıyla da yapmış oldukları bu tasarruflardan bir süreliğine vazgeçebilirler. Gelecekte daha fazla harcama yapabilmek için bugünkü harcamalardan kaçınan bu bireylerin, vazgeçtiği tasarruflarının zaman içindeki artışına imkân sağlayacak olan faaliyetlere yatırım denmektedir. (Tarhan Mengi ve Yılmaz Türkmen, 2013, s. 31).

Türk Dil Kurumu (TDK) ekonomik anlamda yatırımı “milli ekonominin veya bir ticaret kuruluşunun üretim ve hizmet gücünü arttırıcı nitelikte olan aktif değerlerine yapılan yeni eklemeler” olarak tanımlamıştır. Sermaye Piyasası Kurulu’na göre yatırım ise “genel olarak sermaye ve/veya servet birikimine ilave yapmak amacıyla gerçekleştirilen her türlü faaliyetler” dir. Genel anlamda gelecekte bir kazanç elde etmek amacıyla bir işe ya da bir şeye para yatırmak (Yeni, 2009, s.78) anlamına gelen yatırım, yatırımcıların bugün elde edeceği faydadan, gelecekte daha fazlasını elde etme beklentisiyle vazgeçmektir. Yatırımlar, reel yatırımlar ve finansal yatırımlar olmak üzere iki gruba ayrılabilir. Reel yatırımlar kapsamına binalar, arsalar, araziler gibi fiziksel nitelikli araçlar girerken, finansal yatırımlar ise yatırımcısına faiz, kâr payı, sermaye kazancı, vade farkından dolayı arbitraj gibi kazançlar sağlayan araçlara yapılan yatırımlardır (Ateş 2007, s. 79).

Yukarıda yatırım için yapılmış bazı tanımlamalara yer verilmiştir. Bu tanımlardan da görüleceği üzere yatırımın asıl amacı para biriktirmek ya da saklamak değildir. Aksine harcama anlamı bile taşımaktadır. Fakat buradaki harcama karşılığında herhangi bir getiri getirmeyen nesneye veya hizmete yapılan harcamalar değil yatırım harcamalarıdır. Yani şu an için harcama yapılıp gelecekte şu anki yapılan harcamadan daha fazla getiri elde etme umudu taşımaktadır.

Temel olarak yapılan yatırımlar üç ana amaca sahiptir. Bu amaçlar (Usul, Bekçi

ve Eroğlu, 2002, s. 139);

- Tasarruf sahiplerinin sermayelerini koruma çabası
- Tasarruf sahiplerinin sermayelerinde değer artışına sahip olma isteği
- Tasarruf sahiplerinin kendi sermayelerinden tatmin olabilecekleri bir gelir etme isteği' dir.

1.1.1 Yatırım Türleri

Yatırımların geleceğe hizmet ettiği ve bireylerin daha rahat bir gelecek için bugünkü harcamalarından feragat ettiği gerçeğini taşıyan yatırımlar sadece bireyler için değil işletmeler hatta tüm ekonomi açısından da aynı değerlere sahiptirler. Bu noktada yatırımın önemi iktisadi, işletmeler ve bireyler açısından incelenebilir.

1.1.1.1. İktisadi Açıdan Yatırım

İpeksümer' e göre iktisadi açıdan yatırım, "belli bir süre boyunca bir tasarrufu enflasyon oranı, vade uzunluğu ve gelecekte oluşabilecek nakit akışlarının belirsizliği gibi ekonomik faktörleri bertaraf edebilecek bir getiri sağlayabilmek için bugünden ayırmaktır." Bugünkü harcamalarımızı erteleyip gelecek için yani emeklilik, çocukların eğitim masrafları gibi gelecekteki ihtiyaçlar için tasarrufta bulunmak ve tasarrufta bulunan bu paranın sermaye veya para piyasası araçlarında değerlendirilmesidir (İpeksümer, 2009, s. 4).

Bir yatırımın makro bir yatırım olabilmesi için tasarruf sahipleri tasarruflarını bir piyasada (sermaye piyasası veya para piyasası) değerlendirmelidirler. Bu şekilde bireylerin tasarrufları ulusal sermayeye katkı sağlamaktadır.

Ekonomistlere göre makro yatırım ise, belli bir zaman içerisinde tüketilen malların tüketilemeyen kısmına yani ulusal sermayede oluşan büyümedir. Ekonomistler yapılan alt ve üst yapı çalışmalarını, köprüleri, fabrikaları, yolları yani ülke sermayesine katkıda bulunabilecek her türlü yatırımı iktisadi açıdan yatırım olarak görmektedirler. Fakat bir makine veya bina, ev satın alınması makro bir yatırım değildir (Güvemli, 2001, s. 3).

1.1.1.2. İşletmeler Açısından Yatırım

İşletme ekonomisine yapılan yatırımlar sabit sermaye ve stok yatırımlarından oluşan reel yatırımlar ya da sabit sermaye yatırımların oluşmaktadır. İşletme ekonomisi açısından yatırımlara mikro yatırımlar da denilebilmektedir. Bu yatırımlar işletme için gelecekte nakit akışı, kazanç veya gelir sağlayabilecek olan tüm harcamaları içine almaktadır. Aynı zamanda işletme ekonomisi açısından yatırımlar işletmenin kendi

faaliyetini sürdürebilmesi için zorunlu olan bina, fabrika, malzeme vb. ihtiyaçları için harcamalarını da kapsamaktadır (Dilmen, 2018, s. 100).

Mikro yatırımlar işletmeye gelecekte bir getiri sağlayan veya işletmenin sürekliliğine destek olabilecek yatırımlardan oluşmaktadır. İşletme sahiplerinin kendileri için yaptığı harcamalar mikro yatırım kapsamına girmezler. Yalnızca işletmenin kendi yararına olan yatırımlar mikro ekonomiktir. Örneğin bir işletme fabrikasındaki üretimi arttırmak ve maliyetleri düşürmek için yeni makine ve teçhizat aldığı anda mikro ekonomik yani kendi işletmesi açısından bir yatırım yapmış olur. Fakat işletmenin hiçbir reklam yapmadan ve karşılık beklemeden hayırseverlik adına yaptığı bağış harcamalarına mikro ekonomik yatırımlar diyemeyiz.

1.1.1.3. Bireyler Açısından Yatırım

Günlük hayatta halk tarafından kullanılan yatırım genellikle tüketiciler tarafından satın alınan dayanıklı tüketim mallarını ifade etmektedir. Daha geniş bir anlamda tasarruf edilen paranın bir süreliğine fayda sağlayacak bir dayanıklı tüketim malına yatırılması anlamına gelmektedir. Ancak yatırımın anlam içeriğine baktığımızda bireylerin buzdolabına, elektrikli süpürgeye veya bulaşık makinesine harcadıkları para yatırım anlamına gelmemektedir. Çünkü bireyin yapmış olduğu harcamanın yatırım anlamına gelmesi için yapılan harcama karşılığında bir süre sonra bireye getiri sağlamalı veya getiri sağlamasa bile tüketici kara geçmiş olmalıdır. Örneğin tüketicinin tasarruflarıyla araba alması bir yatırım olarak kabul edilir. Bunun nedeni ise belki araba kişiye kullandığı süre içerisinde getiri sağlamaz fakat arabanın değeri zamanla artacağı için tüketici satın aldığı zaman göre kara geçmiş durumda olacaktır. Bu nedenle tüketici yatırım faaliyetinde bulunmuştur denilebilir (İpeksümer, 2009, s. 3).

Bir harcamanın yatırım olarak kabul edilebilmesi için aşağıdaki şartların bazılarını taşıması gerekmektedir. Bu şartlar (Haftacı, 2016, s. 5);

- Tüketici yaptığı yatırım sonucunda düzenli gelir ve nakit akışı elde etmeli,
- Tüketicinin yatırım yaptığı malın parasal değeri zamanla artmalı,
- Tüketici güvendiği bir mala yatırım yapmalı,
- Tüketicinin yatırım yaptığı mal zamanla değerlenen bir mal olmalı,

şeklinde belirtmektedir.

1.2. Yatırımcı Kavramı

Yatırımcı, piyasada alıcı veya satıcı pozisyonundaki, yatırım yapan gerçek ya da tüzel kişi şeklinde ifade edilebilir. Kişisel tasarruflarını sermaye piyasalarına yatıran

bireylere gerçek yatırımcılar denirken sahip oldukları atıl fonları değerlendirmek maksadıyla sermaye piyasalarında işlem yapan devlet ve özel kuruluşlarına tüzel kişi yatırımcıları denmektedir (Armağan, 2007, s. 41).

İhtiyacından daha fazla paraya sahip olan tüm kişiler aslında birer yatırımcı adayıdır. Tasarruf sahipleri ihtiyaç fazlası paralarıyla ister sermaye piyasalarında işlem yapsın ister bir iş kursun isterse de bir gayrimenkul satın alsın karşılığında belli bir süre sonunda gelir getirecek bir harcama yapan herkes yatırımcıdır. Bu nedenle en genel anlamda yatırımcı, yatırım yapan kişidir.

1.2.1. Yatırımcı Türleri

Yatırımcılar,

- Kurumsal yatırımcı
- Bireysel yatırımcı

olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. Bireysel yatırımcılar kişisel amaçlarını gerçekleştirmek için kendi fonlarını yöneten kişilerdir. Bünyesinde yatırım uzmanları bulduran diğer insanların paralarını yöneterek bunu bir iş olarak yapanlar ise kurumsal yatırımcılardır (Gürbüz, 2004, s. 31-32).

1.2.1.1. Kurumsal Yatırımcı

Ülkelerin ekonomik anlamda gelişmeleri incelendiğinde sürdürülebilir finansal büyümenin ülkenin tasarruf konusundaki eğilimlerinin artması ve uzun vadeli fonların oluşturulması ile yakından ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum gelişmiş ülkelerin sermaye piyasalarında talep yönünü oluşturan en temel unsurun kurumsal yatırımcılar olduğunu ortaya çıkarmıştır. Çeşitli kaynaklardan araştırarak bir araya getirdiği yüksek tutardaki fonları uzman ekipleri ile getiri ve risk beklentilerine göre sermaye piyasası araçlarına yönlendirip bu piyasalarda değerlendirenlere kurumsal yatırımcı denilmektedir (Zor ve Aslanoğlu, 2005, s. 185).

Kurumsal yatırımcıların ortaya çıkmasının nedeni tasarruf sahiplerinin birikimlerini daha doğru ve etkin kullanmasında yardımcı olmaktır. Yani tasarruflarını finansal piyasalarda değerlendirmek isteyen fakat yeterli bilgi ve teknik donanımlara sahip olmayan yatırımcıları finansal piyasalara katmak asıl amaçtır. Bu neden doğrultusunda yatırımların bireysel olarak değerlendirilmesi yerine yasal bir çerçevede içerisinde, organize bir şekilde yönetilerek daha etkin yatırımlara dönüştürülmesi amaçlanmış ve kurumsal yatırımcılar ortaya çıkmıştır. Bu şekilde tasarruf sahiplerinin birikimleri uzman ekipler tarafından yönetilerek piyasalar daha doğru ve etkin

kullanılmaya başlanmıştır (Aysoy, 2011, s. 3).

Etkin çalışan kurumsal yatırımcılar tasarruf sahiplerinin gelirlerini tasarruf ve harcama arasında daha iyi paylaştırmalarını sağlar ve tasarrufların belirli alanlara yatırılmasında yardımcı olarak ulusal gelirin artmasında katkıda bulunurlar. Ayrıca kurumsal yatırımcılar ile piyasalar gelişmişse reel varlıkların kazanç oranlarıyla finansal araçların kazanç oranları aynı vade, miktar ve risk grupları eşit düzeyde olur. Böylece ekonomik anlamda küçük miktarlarda tasarruf yapanlar ile büyük miktarlarda tasarruf yapanlar aynı düzeye gelir ve küçük tasarrufçulara büyük tasarrufçular kadar kazançlı servet edinebilmeleri için olanaklar sağlanmış olur. Bu durum ülkenin ulusal gelir dağılımına olumlu yönde etki eder (Nazirli, 2004, s. 4).

Bireysel yatırımcıların kurumsal yatırımcılar aracılığıyla gerçekleştirdiği yatırımlardan elde ettikleri gelirden dolayı küçük tasarruf sahiplerinin kazanç elde etmesi, ulusal gelirin tekrar dağıtılmasına katkıda bulunur. Sermaye piyasasında kurumsal olarak elde edilen kazançlar genellikle bireylerin kendi çabalarıyla kazanabileceklerinin çok daha üzerindedir. Bu gibi nedenlerden dolayı kurumsal yatırımcı kuruluşları finansal piyasalarda zorunlu hale gelmiştir (Kocabıyık, 2006, s. 17). Zorunlu hale gelen ve günden güne sayıları giderek artan kurumsal yatırımcı kuruluşlarının büyüklüğünün önemli finansal uygulamaları bulunmaktadır. Kurumsal yatırımcı yüksek hacimli işler yapmasına ölçek ekonomisi izin vermektedir ve faaliyetin işlem maliyetini en aza indirmektedir (Doğanay, 2010, s. 22). Bundan dolayı kurumsal yatırımcılar sayesinde hem bireylerin tasarrufları daha doğru değerlendirirken hem de daha büyük yatırımlar yapılmasını sağlayıp ulusal gelir düzeyine katkıda bulunurlar.

1.2.1.2. Bireysel Yatırımcı

Bireysel yatırımcı, kendi nam ve hesaplarının değerine göre finansal faaliyetlerde bulunan, kurumsal yatırımcılara göre daha küçük çaplı işlemleri gerçekleştiren yatırımcılardır. Profesyonelce finansal aktivitelerde bulunan kurumsal yatırımcılarla nispeten risk algılamaları, getiri beklentileri gibi bazı finansal özellikler yönünden ayrılmaktadırlar (Karan, 2010, s. 687).

Bireysel yatırımcı, sahip olduğu gelirin hepsini tüketim amaçlı harcamalara ayırmayıp bir bölümü ile geleceğini güven altına almak için tasarruf ve yatırıma ayıran işletmeler, hane halkı ve devletten oluşmaktadır (Sarıkamış, 1998, s. 113).

Başka bir ifadeyle bireysel yatırımcı, “genel olarak sahip olduğu birikimleri dönemselsel bir getiri elde etmek amacıyla alternatif yatırım araçlarına yönlendiren birey”

şeklinde tanımlamıştır (Okur, 2014, s. 30).

Bireysel yatırımcılar kendi kendilerine yatırım yapan kişilerdir. Kendi para, bilgi ve tekniklerini kullanarak yatırım yaparlar. Bu anlamda bireysel yatırımcıların özellikleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Sancak, 2002, s. 11):

- Sadece kendi paralarını kullanırlar.
- Riskle baş edebilmek için çeşitlendirme yöntemini kullanacak kadar paraları olmayabilir.
- Genellikle düşük miktarda yatırım yaparlar ve bu nedenle işlem maliyetleri yüksek olmasıyla birlikte kazançları da düşüktür.
- Yatırımlarını uzmanlık gerektiren bir alanda kullandıkları için her an risk altındadırlar.
- Piyasalarda kötü niyetli tarafların tuzaklarına düşme, yani dolandırılma olasılıkları yüksektir.

Bireysel yatırımcılar yatırım yapmak için gerekli olan bilgi, teknik donanım veya analiz yeteneğine ve piyasaları sürekli izlemek için zamana, piyasa gelişmelerine pozisyon almak ile portföylerini profesyonel olarak yönetme imkanına genellikle sahip değildirler. Yeterli büyüklüğe ulaşmayan bireysel portföyler her zaman için kaybetme riski taşırlar (Ada, 2002, s. 1).

Tanımlarda bireysel yatırımcıyı profesyonel olmayan daha çok duyguları ile hareket eden ve kendi kendilerine fon yönetmeye çalışan bireyler olarak görsek de bireysel yatırımcılar piyasaların temel unsurlarıdır. Piyasalar canlılığını ancak bireysel yatırımcıların aktiviteleri ile elde edebilirler. Kurumsal yatırımcılar da ancak bireysel yatırımcıların varlığı ile ayakta durabilirler.

Bireysel yatırımcılar ve kurumsal yatırımcıların birbirlerine sağladıkları destekler sayesinde piyasalar hareketlenir fakat aralarında çeşitli açılardan farklar bulunur. Bu farklar (Kocabıyık, 2006, s. 43-44):

- Bireysel yatırımcılar küçük tasarruflardır fakat kurumsal yatırımcılar çok daha büyük sermayelerle piyasalarda faaliyette bulunurlar.
- Bireysel yatırımcılar portföylerindeki her bir yatırım aracıyla tek tek ilgilenmekte zorluk çekerlerken kurumsal yatırımcılar uzman kadrosuyla çok sayıda portföy ve yatırım araçlarını etkili bir şekilde yönetebilmektedirler.
- Bireysel yatırımcılar çok daha az sayıda finansal araca yatırım yaparken kurumsal yatırımcıların çok kalabalık enstrümanların bulunduğu portföyleri bulunur. Bu

durum bireysel yatırımcılar için bir risk unsuruyken kurumsal yatırımcılar çeşitlendirmelerinden dolayı daha az risk altındadırlar.

- Bireysel yatırımcıların piyasa araştırması yapacak kadar paraları olmayabilir. Kurumsal yatırımcıların bu gibi faaliyetler için ayırdıkları özel bütçeleri vardır ve bu nedenle çok daha doğru yatırımlar yaparlar.
- Kurumsal yatırımcıların menkul kıymet değerlemesi ile kontrolü ve kupon faiz, temettü tahsili gibi zaman işlemleri şirket tarafından yapılırken bireysel yatırımcılar bütün bunlarla kendileri uğraşmak zorunda kalırlar ki çoğunun bunlara ayıracak vakitleri bulunmaz.
- Kurumsal yatırımcılar küçük tasarruflar ile ulaşamayacak kar potansiyeli yüksek araçlara yatırım yaparken bireysel yatırımcıların böyle bir imkânı yoktur.

Özetle kurumsal yatırımcılar daha profesyonel ve piyasa şartlarına daha iyi ayak uydurabiliyorken bireysel yatırımcılar daha amatörlerdir. Bireysel yatırımcılar bilgi ve yetenek konusunda eksik oldukları ve karar verme aşamalarında birçok faktörden etkilendikleri için genellikle doğru kararlar verememektedirler.

1.2.1.2.1. Bireysel Yatırımcıların Finansal Yatırım Kararları Üzerinde Etkili Olan Faktörler

Bireysel yatırımcılar kararlarını verirken birçok faktörden etkilenmektedir. Aslında tüm yatırımcıların ortak amacı iyi bir getiri elde etmek iken hepsi aynı araca yatırım yapmak yerine her biri farklı yönlerde yatırım yapabilirler. Yatırımların bu şekilde çeşitlenmesinin sebebi ise bireysel yatırımcıların etkilendiği faktörlerden kaynaklanmaktadır.

Bireysel yatırımcıların etkilendiği faktörler kişisel özelliklerinden kaynaklandığı kadar meslek, yaş, cinsiyet gibi sosyal faktörler ve tasarruf alışkanlıkları, finansal açıdan öncelikli hedefler gibi finansal faktörler nedeniyle de ortaya çıkabilmektedir.

Bireysel yatırımcının finansal yatırım kararları üzerinde etkili olan faktörleri üç başlık altında inceleyebiliriz. Bunlar (Usul, Bekçi ve Eroğlu, 2002, s. 136);

- Kişisel faktörler
- Çevresel faktörler
- Finansal faktörler' dir.

1.2.1.2.1.1. Kişisel Faktörler

Yatırımcıların yatırım kararlarını etkileyen kişisel faktörler arasında; yatırımcının bilgi derecesi, finansal araçların analizi için ayrılan zaman, psikolojik faktörler ve

bireylerin beklentileri bulunmaktadır. Bu faktörler yatırımcıları birbirinden ayıran ve bireyler arası yatırımların çeşitlenmesini sağlayan kişisel faktörlerdir.

1.2.1.2.1.1.1. Bilgi Düzeyi

Bireysel yatırımcıların finansal konularda verdikleri kararlar eğitim düzeyleri ve bilgileriyle ilişkilidir. Finansal konular açısından bilgi eksikliği bulunan birey, belli bir bilgi birikimi isteyen menkul kıymetler gibi alanlarda bilgi eksikliğinden dolayı kendini güvende hissetmeyecek ve bilgi birikimi gerektirmeyen daha kolay sayılabilecek alanlarda tasarruflarını değerlendirmeye çalışacaktır. Öte yandan bazı bireyler menkul kıymetler hakkında yeterli bilgilere sahip olsalar da bu piyasa için gerekli analizleri yapabilecek veya yatırım stratejilerini belirleyecek zaman bulamayacaklardır. Bu gibi durumlarda yatırımcılar kendilerine destek olabilecek bir danışmandan yardım alacaklar veya takip istemeyen alanlara yöneleceklerdir (Hastürk, 2014, s. 52)

1.2.1.2.1.1.2. Zaman

Sermaye piyasalarında verimli yatırımlar yapabilmek için yatırımcıların enstrümanları ayrıntılı bir şekilde inceleyip araştırmaları gerekmektedir. Yatırımın riskini azaltmak için bireysel yatırımcılar olabildiğince fazla sayıda enstrümandan oluşan bir portföy hazırlayıp bu portföyü detaylı bir şekilde inceleyip analizlerini yapmalıdır. Ne var ki sermaye piyasalarında oldukça fazla haber kaynağından hızlı bir şekilde haberler ulaştığından bireysel yatırımcının bilgisi yeterli olsa dahi tüm bunları takip etmeye ve araçları inceleyip analiz etmeye zamanı olmayabilir.

1.2.1.2.1.1.3. Psikolojik Faktörler

Bireyleri birbirinden ayıran en önemli etken aslında psikolojileridir. Demografik özellikler olarak birbirinden farklılaştığı düşünülen yatırımcıların aslında birçok özellikte (yaş, meslek, vs.) birbirine benzediğini görmekteyiz. Bu durumdan dolayı örneğin aynı yaş grubuna ya da aynı gelir düzeyine sahip olan bireylerin farklı yönlerde yatırım yapmasının sebeplerinden biri de psikolojik farklılıklarıdır.

Bireyler tasarruflarını değerlendirirken kişiliklerine göre de hareket ederler. Bazı yatırımcılar kazanma hırsının verdiği bir hazla daha fazla risk alabilirken bazıları için güven ve kaybetme korkusu daha ön plandadır ve daha az riskli yatırımlara yönelebilirler (Usul, Bekçi ve Eroğlu, 2002, s. 138).

Yatırımcıları genel olarak psikolojik karakterlerine göre 2 grupta sınıflayan MacGruder Bernewell aktif ve pasif yatırımcılar şeklinde bir model oluşturmuştur. Bu

modele göre aktif yatırımcılar, hayatları boyunca kendi servetlerini kazanan özgüvenleri yüksek olan yatırımcılardır. Bu tip yatırımcılar kendi bilgilerine çok güvendiklerinden tüm işleri kendileri üstlenir ve danışmanla çalışmayı tercih etmezler. Riski sevdikleri için çeşitlendirmeden kaçmazlar. Pasif yatırımcılar ise, pasif olarak yani miras yoluyla, kendi sermayesini riske etmeden veya başkalarının sermayelerini kullanarak servet sahibi olan yatırımcılardır. Bu tip yatırımcılar için güvende olmak önemli olduğu için riskli yatırımlardan kaçınırlar. Daha çok bir uzmandan yardım alırlar ve bu şekilde kendilerini daha rahat hissedeler. Aynı zamanda daha önce alışık olmadığı bir yatırım türünü denerken çevresindekilerin düşüncelerinden oldukça etkilenirler (Elmas, 2010, s. 12).

1.2.1.2.1.1.4. Yatırımcının Beklentileri

Yatırımcılar yatırım kararlarını bir beklenti doğrultusunda verirler. Yatırım kavramının mantığında yatırımcının bir beklenti karşılığında bugünkü harcamalarından vazgeçip tasarrufta bulunması ve bu tasarruflarıyla yaptığı yatırımlarından daha önce yaptığı harcamalardan daha fazla bir gelir elde etme yani kazanca geçme beklentisi yatmaktadır. Yatırımcıların yatırım faaliyetlerinden ne gibi bir beklentisi varsa beklentisi yönünde kendini tatmin edecek bir yatırıma yöneleceklerdir.

Sonuç olarak bireyler yatırım kararlarını verirken aslında tek bir kişisel özelliğinden değil birçok kişisel değişkenden etkilenmektedir. Bununla birlikte kişilik ve psikolojik nedenler için bireylerin birbirinden ayrılmasının ve yatırım çeşitlenmesinin en belirleyici faktörleri denilebilir.

1.2.1.2.1.2. Çevresel Faktörler

Bireysel yatırımcının tasarruflarını değerlendirirken etkilendiği ikinci bir faktör de çevresel faktörlerdir. Çevresel faktörleri; aile, sosyal ve kültürel çevre ile diğer çevresel etki grupları şeklinde gruplandırabiliriz (Ayvalı, 2014, s. 57).

1.2.1.2.1.2.1. Aile

Tasarruf sahiplerinin birincil derecede etki altında kaldığı kendilerine has faktörlerin dışında farklı unsurlar da yatırım kararları üzerinde etkili olmaktadır. Bu bağlamda yatırımcılar kişisel etkenlerden sonra ikincil derecede etkilenebileceği biyolojik bağlarının bulunduğu ailelerinden de büyük oranda etkilenmektedirler. Bireylerin doğup gelişmesi konusunda fazlasıyla yönlendirici etkisi olan ailenin finansal kararları üzerinde de etkisi büyüktür. Bununla birlikte bireylerin aldıkları kararları doğrulama ve tasdikletme ihtiyaçlarında da ailelerinin etkisi yüksek derecelerde ortaya

çıkmaktadır (Böyükaslan, 2012, s. 76).

1.2.1.2.1.2.2. Sosyal ve Kültürel Çevre

Kültür; tarihsel süreç içerisinde insanların birbirleriyle olan ilişkilerinin şekillendiği davranış biçimleridir. Bu nedenle kişilerin duygu ve düşünceleri bu kültürün bir yansımasıdır. Toplum tarafından şekillenen davranışlardan dolayı risk alma eğilimi de her bir yatırımcı için farklılık göstermektedir (Hastürk, 2014, s. 54).

Bireysel yatırımcı içinde bulunduğu sosyal ve kültürel çevreden de oldukça etkilenmektedir. Bu etki ise yatırım kararlarına yansımaktadır. Finans eğitimi almış bir birey ile almamış birey arasında yatırım konusunda elbette farklılıklar olacaktır. Aynı zamanda bireylerin sadece çevrelerindeki yatırımcılardan etkilenip sadece onlar yatırım yapıyor diye yaptıkları yatırımlar da olmaktadır. Bu durumda yatırımcının çevresi doğru kararlar verebilen bireylerden oluşuyorsa yatırımcı da doğru yatırımlar yapabiliyorken yanlış kararlar veren bir çevrede olan yatırımcı ise yanlış yatırımlar yapabilir.

1.2.1.2.1.2.3. Diğer Çevresel Etki Grupları

Referans grupları da denilebilen bu gruplar bireyin duygu ve düşüncelerine önem verdiği kişilerden oluşmaktadır. Özellikle birey kendinden daha tecrübeli yatırımcıları veya yeteneğine ve bilgisine güvendiği kişileri kendilerine referans grup olarak seçebilir.

1.2.1.2.1.3. Finansal Faktörler

Bireylerin tasarruf yapmaları finansal nedenlerden kaynaklanmaktadır. Yapmış oldukları tasarrufları en doğru ve etkin şekilde kullanabilme çabaları da yine finansal nedenler içermektedir. Tasarruf sahipleri bu amaç doğrultusunda yatırımlarını yaparken kişisel ve çevresel faktörlerin yanısıra finansal faktörlerden de etkilenmektedir. Etkilenilen bu finansal faktörler kapsamında nakit akımı, risk, likidite, getiri oranları ve yatırım süreleri yer almaktadır.

1.2.1.2.1.3.1. Nakit Akımı

Kar dağıtım politikaları, tasarruf sahiplerinin yatırım kararlarını etkileyen faktörlerden biridir. Bireyler yapmış olduğu yatırımlarının karşılığını en kısa sürede artan veya düzenini koruyan ödemeler olarak almak isterler. Düşüncesi bu yönde olan yatırımcılar için düzenli bir nakit akımı oldukça önemlidir ve yatırım tercihlerini düzenli temettü dağıtan firmalardan yana kullanırlar. Tabi ki bu şekilde düşünmeyip düzenli nakit akımından ziyade temettülerin tekrardan piyasalarda değerlendirilebilmesi gibi özellikleri dikkate alan yatırımcılar da bulunmaktadır (Özaltın, Ersoy ve Bekçi, 2015, s.399).

Yatırım yapmayı planlayan bireysel yatırımcıların ilk hedefi kazanç sağlamaktır. Bununla birlikte kazanç elde etmek için yatırım kararı alan yatırımcılar aynı zamanda alternatif olarak yatırım yapacağı enstrümanın potansiyel performans ölçütlerine de ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle nakit akımları yatırımcıların bilgi edinmesini sağlayan önemli bir ölçüt haline gelmiştir. Yapılan bir araştırmaya göre karlar ve nakit akımları artan bilgisel içeriğe sahiptir. Bununla beraber yatırımcıların faaliyetlerinden sağlanan nakit akımlarının bilgisel içeriğinin karın geçici olduğu durumlarda yükseldiği de gözlemlenmiştir (İç ve Aygün, 2009, s.105-126).

1.2.1.2.1.3.2. Risk ve Getiri

Bireyler yatırımlarını yaparken göz önünde tutacakları bir diğer unsur da yapacakları yatırımın risk ve getirisi arasındaki ilişkidir (İnan, 2010, s. 34). Tüm yatırımların ortak noktası bir finansal getiri elde etmektir. Yatırımcılar en az riskle en fazla getiriyi elde etmek isterler ve yatırım tercihlerini de bu yönde gerçekleştirirler. Riske karşı bakış açısı değişen yatırımcılar olsa da ortak noktaları sonunda en fazla getiriyi elde etmek istemeleridir.

1.2.1.2.1.3.3. Likidite

Yatırımcıların finansal yatırım kararlarını vermelerinde büyük etkisi bulunan likiditenin ise yatırımcılar için birçok önemi vardır. Tasarruf sahiplerinin piyasa hareketliliklerine çok hızlı cevap vermesini garantilemesi yatırımcıların kendilerini güvende hissetmelerini sağlar (<https://businessht.bloomberght.com>, erişim tarihi: 22.10.2018). Elbette ki her yatırımcıya göre likiditenin önemi de farklılık göstermektedir. Örneğin, almış olduğu tahvili vade sonundan önce bozdurmak istemeyen bir yatırımcı için likidite riski daha az önem taşırken vade sonunu beklemeden tahvili elinden çıkarmak isteyen bir yatırımcı için likidite çok daha fazla önem taşımaktadır (Kuzu, 2011, s. 2-131).

1.2.1.2.1.3.4. Yatırım Süreleri

Yatırım süresinin yatırım kararlarını etkilemesi yatırımcının gelir düzeyi veya likit durumlarıyla da yakından alakalıdır. Gelir düzeyi ve likit durumu yüksek bir yatırımcı yatırım süresi uzun olan araçlara daha kolay yatırım yapabilirken düşük olan yatırımcı daha kısa süreli yatırımlar yapmayı tercih edecektir. Bununla birlikte bir araştırmada ise tasarruf sahipleri gelecekte daha yüksek getiri sağlamak için kısa vadeli yatırımlarından vazgeçmemekte ve uzun vadeli yüksek getiriler için kısa vadeli düşük getirili yatırımları

da tercih etmektedirler (Döm, 2003, s. 85-86).

1.2.1.2.2. Bireysel Yatırımcı Davranış Biçimleri ve Kuramlar

Bireysel yatırımcılar, yatırımlarının gelecekte değer kaybına uğramadan kendilerine gelir sağlayacak şekilde olmalarını istemekle birlikte yatırımlarından devamlı ve anlamlı bir gelir elde etmeyi beklerler. Bireysel yatırımcılar bu beklentileri doğrultusunda hareket ederek yatırımları için karar verme sürecinde birçok farklı etken ile ilişki içerisinde olacak ve bu etkenlerden etkileneceklerdir (Sektioğlu, 2012, s. 18).

Bilindiği üzere yatırımcının yatırım kararlarını etkileyen faktörler oldukça fazladır. Bu faktörlerin etkisi her yatırımcı üzerinde farklıdır. Kimi yatırımcılar riski severken kimi yatırımcılar riskten kaçınırlar ve yatırım hareketlerini buna göre yaparlar (Yüksel, 2009, s. 24). Elbette ki yatırımcının kararlarını sadece finansal faktörler ile sınırlamak yeterli olmayacaktır. Tasarruf sahipleri yatırım kararı verme süreçlerinde birçok sistematik ve irrasyonel eğilimlere maruz kalmaktadırlar. Bu faktörler yalnızca toplumun eğitimsiz kısmını etkiler şeklinde bir ifade kullanmak, oldukça yanlış olduğu kadar tüm kesimlerinde ifade edilemeyen bir şekilde tutarlılık ve süreklilikle etkilidir (İnan, 2010 s. 48). Bireyler yatırım konusunda bazı davranış biçimlerine eğilim göstermektedir. Bu davranış biçimleri aşağıda incelenmiştir.

1.2.1.2.2.1. Etkin Piyasalar Hipotezi

Etkin Piyasalar Hipotezi menkul kıymetlere ait piyasa denge fiyatlarının halka açık olan tüm bilgileri yansıttığını ifade eder. Etkin piyasa, bilimsel bir terim olarak ilk defa 1991 yılında Fama tarafından tanımlanmıştır. O yıllarda Fama bu terimi “piyasanın yeni bilgilere hızlı uyumu” olarak tanımlamıştır. Bu tanım daha sonraları yine Fama tarafından geliştirilerek “varlık fiyatlarının etkin piyasada mevcut tüm bilgileri yansıtması” şeklinde genişletilmiştir (Aghalarova, 2013, s. 15).

Finansal piyasalarda piyasanın etkinliği, fiyatların piyasadaki bilgileri ile doğrudan ilişkilidir. Bu doğrudan ilişki fiyatların piyasaya aktarılan yeni bilgiler sonucunda ne kadar hızlı hareket ettiğine bağlı olarak finansal piyasalarda piyasanın etkinliğini artırır ya da azaltır. Piyasaya aktarılan yeni bilgilerin ardından menkul kıymetlerin fiyatları hızlı bir şekilde şekilleniyorsa o piyasa etkindir denilir. Bu durumda etkin bir piyasada yatırımcıların beklenenden daha fazla yani normal üstü denilebilecek bir getiri elde etmeleri söz konusu değildir (Böyükaslan, 2012, s. 63).

Bir piyasa etkinse bilgi her yatırımcıya aynı anda ulaşacağı için hiçbir yatırımcı borsadan sürekli olarak normalin üstünde bir getiri sağlayamaz. Yatırımcıların etkin

piyasalarda normal üstü bir kazanç sağlayamamasının nedeni olarak piyasaya giren yeni bilgiler fiyatlara hızlı ve doğru yönde etki ederse, yatırımcının piyasaya getirisinin üzerinde bir getiri elde edememesine sebep olması gösterilebilir. Tam rekabet piyasalarında bir mal veya hizmetin fiyatı o mal veya hizmetin arz ve talebinin eşitlenmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu durum fiyat dengesi adını almaktadır. Bu şekilde bir piyasaya aktarılan bir bilginin anında ve maliyetsiz şekilde yatırımcılar tarafından edinilmesi ve bu bilginin faaliyete geçirilmesi ile denge fiyatı çok kısa sürede olması gereken yere gelecektir. Bu durum ise yatırımcıların beklenenden daha düşük değerlendirilmiş menkul kıymetler satın almasına veya daha yüksek değerlendirilmiş menkul kıymetleri satmasına olanak sağlayan bilgileri sürekli olarak bulabilmesinin imkânsız olduğunu göstermektedir (Karaca, 2015, s. 5).

Fama, Etkin Piyasalar Hipotezi 'ni piyasaya bilgi girişinin çeşitlerine göre zayıf etkinlik, yarı kuvvetli etkinlik ve kuvvetli etkinlik olmak üzere üç sınıfa ayırmışlardır. Zayıf etkin piyasa hipotezi, etkin piyasaların en düşük derecesidir. Yatırımcıların geçmiş fiyat hareketlerini kullanarak, normalin üzerinde getiri elde edemeyeceğini belirtmiştir. Zayıf etkinlikte teknik analiz, zaman serileri gibi analizlerin hiçbir faydası yoktur. Yarı kuvvetli etkinlik hipotezin ikinci derecesidir. Geçmiş fiyatların yanısıra kamuya duyurulmuş bilgileri kullanarak da normalin üstünde getiri sağlanamayacağını anlatmaktadır. Bu doğrultuda temel analiz, mali tablolar analizi gibi analizler yatırım kararlarını verirken dikkate alınmamaktadır. Kuvvetli etkinlik ise hipotezin en güçlü derecesidir. Bu etkinliğe göre, etkin piyasada yatırımcı kamuya duyurulmamış özel bilgilerle normalin üzerinde getiri sağlayamaz. Eğer gerçekten piyasa bu formda etkin olursa piyasada hiç kimse anormal kazançlar elde edemezler. Çünkü tüm bilgiler kamuya açıklanmıştır ve fiyata çok hızlı bir şekilde etki edecektir (Küden, 2014, s. 17).

1.2.1.2.2.2. Beklenti Teorisi

Beklenti teorisi ilk defa 1979 senesinde Kahneman ve Tversky tarafından ortaya atılmıştır. Bu teori risk koşullarında karar almaya ilişkin betimleyici bir karar analizi modelidir. Bireylerin hangi koşullarda risk aldıklarını inceleyen beklenti teorisi, beklenen fayda teorisine alternatif olarak ortaya atılan bir teoridir. Bu teoride beklenen fayda teorisinin tersine psikolojik faktörler de ele alınmıştır (Özcan, 2011, s. 8).

Beklenen fayda teorisine alternatif olarak çıkarılan bu teorinin beklenen fayda teorisinden ayrılan noktaları aşağıda belirtilmiştir (Ding, Charoenwong and Seetoh, 2004, s. 425-428).

- Beklenen fayda teorisi yatırımcıların daha önceki varlıklarının yanında değerlendirilen seçeneğinde kazanç sağlayabileceğini varsayarken, beklenti teorisi yatırımcıların değerlendirdiği seçeneğin sağladığı değişimle ilgilenir.
- Beklenen fayda teorisi beklenen faydayı hesaplarken tespit edilen olasılıkları kullanır. Başka bir ifadeyle her bir seçeneğin sonuçlarını olasılık ağırlıklandırması ve toplamıyla elde ederken beklenti teorisi faydayı karar ağırlıkları ile hesaplar.
- Beklenen fayda teorisine göre yatırımcılar riskten kaçan, riske karşı duyarsız veya riskten kaçınmayan olmak üzere üç gruba ayrılırken beklenti teorisine göre yatırımcılar kazançlar söz konusu olduğunda riskten kaçınan, kayıplar söz konusu olduğunda riski seven şeklinde iki gruba ayrılmıştır.

Kahneman ve Tversky beklenti teorisini ortaya koyma aşamasındayken yatırımcıların riskli, belirsiz koşullardaki karar ve tercih süreçleri ile sorular üretip bunları kendileri cevaplamaya çalışmışlardır. Oluşturdukları cevaplarla binlerce karar örneği geliştirmişlerdir. Tasarruf sahiplerinin sonucu kesin olan şeyleri abartarak, sonuçları kesin olmayan şeylerden daha fazla değer verdiklerini ifade etmektedirler. Yani insanlar karışık ve riskli durumlarda karar almaya çalışırken her zaman akıl ve mantıklarından ayrı hareket etmezler. Olması gereken kararları alamayan yatırımcılar ekonomi anlamında genel kabul gören rasyonel ve mantıklı davranan kendi çıkarlarını önemseyen ve bu çıkarları koruyan yatırımcı modeliyle çelişmektedir (Karabulut, 2013, s. 73).

1.2.1.2.2.3. Kendine Aşırı Güven

Kendine aşırı güven kişilerin kendi tahmin yeteneklerine fazlasıyla itimat etmesi ve hedeflerinin gerçekleşme olasılığına oldukça fazla inanması durumudur (Karan, 2010, s. 694). Yatırımcıların kendi sahip olduğu bilgilere piyasada bulunan tüm yatırımcıların bilgilerinden daha fazla güvenmeleri ise finansal açıdan aşırı güveni tanımlamaktadır. Yatırımcılar finansal açıdan kendilerine aşırı güvenleri sayesinde kendine ve yaptıkları yatırımlarına da inançlarını zamanla pekiştirme eğilimindedirler (Otluoğlu, 2009, s.36).

Genellikle yatırımcılar elde edecekleri getirinin yaptıkları işlem maliyetinden daha yüksek olacağını düşünmesi durumunda yatırımlarını yaparlar. Fakat kendine aşırı güvenen yatırımcılarda bu durum farklılıklar göstermektedir. Öyle ki bu tip yatırımcılar kendi bilgilerinin çok daha değerli olduğuna ve ne yatırım yaparlarsa yapsınlar maksimum getiriyi alacaklarına inanırlar. Aslında bu tip yatırımcıları kendine aşırı güven duygularının oluşmasındaki temel sebep daha önce iyi yatırımlar yapıp yüksek getiriler elde etmeleri olsa da bu tip yatırımcıların tüm işlemlerinde genelleme yaparak kendi

fikirlerini her zaman üstün gördükleri için hatalı yatırım yapma olasılıkları zamanla artmaktadır.

Başka bir görüşe göre davranışsal olgu olarak ortaya çıkan kendine aşırı güven durumu ilk başta bireysel önyargı şeklinde düşünülebilir. Ancak çoğu zaman kendine aşırı güven durumu bir kıyaslama halidir. Bireyler kendilerini sürekli olarak çevrelerindeki diğer bireyler ile kıyaslarlar. Yatırımcılar diğer bireylere göre daha iyi sürücü, daha iyi aşçı daha iyi yatırımcı vb. şekillerde bir değerlendirme içerisindedirler. Bu şekilde yatırımcılar sürekli bir kıyaslama durumu ile aşırı güven eğilimine sahip olurlar (McAuley, 2010, s. 8).

Kendine aşırı güven bireylerin kendilerine has karakteristik özelliklerindedir. Fakat bireylere has bu karakteristik özellik piyasaları da etkilemektedir. Kendilerine güvenen yatırımcıların piyasalara etkileri aşağıda belirtilmiştir. (Odean, 1998, s. 1888).

- Ticaret hacmini artırırlar,
- Hazırlanan portföylerde çeşitlendirme azalır,
- Piyasalar derinleşir,
- Volatilite artar,
- Beklenen fayda azalır,
- Piyasa rasyonel yatırımcıların sahip olduğu bilgiye yeterince tepki vermez.

Aşırı güven eğilimi sadece bireysel olarak anlaşılmalıdır. Öyle ki kurumsal yatırımcılar fazlasıyla aşırı güvenli olabilirler. Örneğin 1998 Rusya krizinde aralarında Nobel ödüllü finansçılarında bulunduğu birçok ünlü yatırım uzmanı ile çalışan Long Term Capital Management Fund'un (LTCM) gösterdiği tepkiyi ve sonuçlarını örnek olarak verebiliriz. LTCM zamanının en büyük finansal kuruluşlarından biriydi ve 1998 senesinin ilk yarısında 4 milyar dolar net varlığa sahipti. Her finansal kuruluştaki olduğu gibi amacı daha yüksek gelirler elde etmektir ve bu amacına ulaşmak için 100 milyar dolar borç almıştı. Fon kendisine strateji olarak bono piyasasında arbitraj olanaklarını bulup kazanç sağlamayı amaç edinmişti. Fakat 1998 senesinin Rusya'da yaşanan kriz ve sonucunda Rusya'nın parasını devalüe etmesiyle borçlarının bir kısmını ödememesi ve bu süreçle ilerleyen zamanda da gelişen birçok ülkenin de paralarını devalüe yoluna gitmesi, devamında dünya çapında hisse senedi ve bono fiyatlarının düşmesine neden olmuştur. Bu olay sonucunda birçok ünlü ekonomist ile çalışan LTCM çok büyük oranda kayıplara uğramıştır. Fon yöneticilerinin kendi bilgi ve yeteneklerine aşırı derecede güven duyması fona bu sonu getirmiştir (Kara, 2005, s. 14).

1.2.1.2.2.4. Bilişsel Çelişki

Festinger tarafından 1952 yılında ortaya atılan bilişsel çelişki kuramı bireylerin daima tutarlı olmaya eğilimli olduğunu anlatan bir kuramdır. Bu kurama göre, “kişi bir inanç, bilgi ya da tutuma sahipse ve sahip olduğu diğer bir inanç, bilgi veya tutum ile çelişki yaşıyorsa ya da bu inanç, bilgi veya tutum diğerinin tersini gerektiriyorsa bu iki inanç, bilgi veya tutum arasında bilişsel çelişki vardır” demektir (Kılınç ve Torun, 2011, s. 4).

Yöneticilere göre satın alma aşamasında tüketicilerde ilk olarak endişe duygusunun oluşması normal olarak karşılanmaktadır. Tüketiciler zihinlerinde ürünün kendi ihtiyacına uygun olup olmadığını tartmaktadırlar. Satın alma sürecinin başında tüketiciler kendilerine zihinsel bir şema çizmekte ve satın alma süreci olumlu tamamlanırsa yani tüketici ürünü satın alırsa rahatlama duygusu yaşarlar. Satın alma sürecinin başından sonuna kadar tüketicinin duyguları çok hızlı bir şekilde değişmektedir. Tüketici sonunda mutludur ve endişe durumu ortadan kalkmıştır (Arslan Ayazlar, 2011, s. 40). Tüketiciler satın alma durumlarında yaşadıkları bu bilişsel çelişki durumunu yatırımları süresinde de yaşamaktadırlar. Kimi yatırımcılar bu çelişkinin oluşturduğu heyecanı sevseler de bu durumu görmezden gelebiliyorlarken kimi yatırımcılar bu çelişkiyi yaşamamak için alışık olduğu durumlarda yatırımlar yapmayı tercih etmektedirler. Diğer bir ifadeyle bilişsel çelişkidenden kaçmaktadırlar.

Tasarruf sahipleri daha önce yapmış oldukları bir yatırımdan istedikleri gibi bir sonuç almışlarsa hep aynı tarzda ve şekilde yatırım yapmak isteyecekler ve bu şekilde yaptıkları yatırımlardan hep en fazla verimi almayı düşüneceklerdir. Tam tersi biçimde yapmış oldukları yatırımdan kötü sonuç aldıklarında o tarzdaki yatırımlardan kaçınacaklar ve hep kötü sonuç alacaklarını düşünerek bir daha bu şekilde yatırımlar yapmak istemeyeceklerdir. Aslında bu durum yatırımcıların bir çeşit kendilerini koruma yöntemleridir.

Bireylerin bilişsel çelişki yaşamamak için kendi düşünce ve kararlarına uygun bilgilere daha çok yönelmesi, tersi yöndeki bilgileri ise dikkate almaması veya tersi yöndekilerden kaçınmak istemesi doğrulama eğilimi olarak adlandırılmaktadır. Yatırımcıların kendi portföylerinin endeksten daha iyi kazandırdığını düşünmeleri ve endeksi hiç araştırmamaları buna örnektir (Kara, 2005, s. 27).

Festinger sonucunda çelişki ortaya çıkabilecek 4 durumu şöyle belirtmiştir (Onurgil, 2004, s. 34):

- Mantıksal Çelişki: Bu çelişki türüne insanların ölümlü olduklarını bildikleri halde sürekli yaşayacaklarmış gibi davranmaları örnek olarak gösterilebilir.
- Kültürel Adetler: Örneğin bir öğretmen kendisini kızdıran bir öğrencisine aşırı derecede bağırırsa aldığı eğitimle çelişkiye düşmüş olur.
- Bir Bilişin Diğer Biriyle Çelişmesi: Sosyal yaşantısında kendini demokrat olarak tanıtan bireyin seçimler sırasında cumhuriyetçilere oy vermesi bu çelişkiye örnektir.
- Geçmiş Deneyimler: Daha önce yalın ayak çiviye bastığında canı acıyan birisi bu defa bastığında canı acımazsa çelişkiye düşer.

Sosyal yaşamdan verilen örneklerle açıklanan bilişsel çelişki türleri yatırımcılar için de aynı anlamdadır. Bilişsel çelişki durumu yatırımcıların rahat hareket etmelerini kısıtlarken yanlış kararlar vermelerinin payını da arttırmaktadır. Bu nedenle yatırımcılar bilişsel çelişki yaşayacağı durumları görmezden gelir veya onlardan kaçınırlar.

Bilişsel çelişki kuramına göre çelişkinin derecesine bağlı olarak çelişkiyi azaltmayı etkileyen birçok koşul ortaya atılmıştır. Tutum ve davranış farklılığı gerektiren durumlarda çelişkiyi azaltmanın veya ortadan kaldırmanın yolları (Altingül, 2015, s. 18);

1. Çelişkiye neden olan davranıştan vazgeçmek veya çelişkinin önemli olmadığını düşünmek,
2. Tutumları davranışlarla ilişkili olarak değiştirmek.

1.2.1.2.2.5. Zihinsel Muhasebe

Zihinsel muhasebe, bireylerin işletmelere benzer biçimde kararlarını farklı zihinsel hesaplara kaydetmeleri anlamına gelmektedir. Karar verilmesi gereken herhangi bir problemde yatırım seçeneklerinden birine ait olan bir sonuç, zihinsel hesaba kaydedilmesinin ardından o sonucun değerlendirilmesini etkilemektedir (Eser ve Toigonbaeva, 2011, s. 300). Başka bir deyişle, nasıl ki işletmeler faaliyetlerinin muhasebelerini tutar ve yatırımlarını veya harcamalarını ona göre yaparsa bireyler de zihinlerinde kendi hesaplarını tutar ve kararlarını bu hesaplara göre verirler.

Zihinsel muhasebede bir durumun değerlendirilmesi olayın insan zihninde algılanış tarzına göre kişinin beyinde kendi oluşturmuş olduğu kalıplarına koyarak kendi kalıplarıyla olayı eşleştirmesi sonucu yaptığı analizin sonucudur. İnsan beyinde herhangi bir eğitim, eğlence, yatırım gibi alanlarda verilen kararlar kişinin kendi risk algısının içinde bulunduğu kalıplara kaydolur ve bu alanlar diğer kalıplarla eşleşiyorsa tamamen birbirinden farklı kararlar alınabilir (Atik, Yılmaz ve Köse, 2018, s. 718).

Thaler'e göre (1999), zihinsel muhasebede üç temel bileşen bulunmaktadır. Bunlar alternatiflerin algılanması, zihindeki etiketleme ve zihinde tutulan hesapların değerlendirilme sıklığı olarak belirtilmiştir. Her bir alternatifte ait sonucun yatırımcılar tarafından nasıl anlaşıldığı ve kararların nasıl değerlendirildiğini anlatan bileşen alternatiflerin algılanması bileşenidir. Bu durumda bireyler geçmişle kıyaslama yaparak bir karar alırlar. İkinci bileşen olan etiketleme fon kaynak ve kullanımlarının insan zihninde nasıl anlaşıldığı ile ilgilidir. Başka bir ifade ile bireyin yapacağı harcamalar ve yatırımlar için sermayenin nereden geldiği ve nasıl kullanılacağı ile ilgili bileşendir. Zihinsel hesapların günlük, haftalık, aylık gibi sıklıklarla beyinde değerlendirilmesine değerlendirme sıklığı denmektedir. (Atik, Yılmaz ve Köse, 2018, s. 718).

Zihinsel muhasebe; bireylerin nesnelere veya eşyaların değerlerini belirlerken aklında herhangi bir durumun, almak istediği eşyanın, harcadığı, kazandığı veya kaybettiği paranın ya da finansal bir karar vermek için birden fazla şeyin bedelini karşılaştırırken zihninde yaptığı hesaplamalardır. Bu kavramı ilk defa ortaya atan bilim insanı Richard Thaler Amerika Birleşik Devletleri'nin yaşadığı en büyük finansal krizin "Kara Pazartesi" olduğunu belirtmiştir. Fakat ekonomiye beklenildiğinden daha az zarar vermesinin sebebinin de zihinsel muhasebeden kaynaklandığını açıklamıştır. Çünkü yatırımcılar borsada kaybettikleri paralarını sanal olarak düşündükleri ve ceplerinden veya banka hesaplarından nakit eksilmediği için paniklemediler (Akin, 2009, s. 112). Sonuç olarak zihinsel muhasebelerine göre çok da kötü durumda olmadıklarından krizi daha rahat atlatabildiler.

1.2.1.2.2.6. Belirsizlikten Kaçınma

Belirsizlikten kaçınma, bir toplumda yaşayan üyelerin kesin olmayan ve endişe duyulan olaylar karşısında kendilerini ne kadar rahatsız hissettiklerini ve bu rahatsızlıktan kaçınmak için belirsizlik şartlarında ne ölçüde kaçınma eğilimlerinin olduğunu göstermektedir (Bakan, 2008, s. 19).

Belirsizlikten kaçınmayı destekleyen toplumlar, kurum ve insan ilişkileri hakkındaki konularda sabit kalıplara sahiptir. Belirsizlik kuşku, korku ve stres doğurduğu için güvenli bulunmaz. Bireyin içinde yaşadığı toplum da belirsizlik eğilimlerini oldukça etkilemektedir. Örneğin Avrupalılar Amerikalılara göre riskten ve belirsizlikten daha fazla korkmaktadırlar. Bu durum Amerikan kültüründe belirsizlikten kaçınmanın çok da yeri olmadığını göstergesidir. Avrupa'da ise belirsizliğe tolerans oldukça düşüktür. Bu durum girişimci yatırımcılara oldukça ters bir durum olduğu için girişimciler belirsizliğe

toleransı az olan toplumlarda kendilerini gösterememektedir (Aytaç, 2006, s. 152).

Belirsizlikten kaçınma, tasarruf sahiplerinin yapacakları işlemlerde karar almalarında engel teşkil edebilecek her türlü belirsizlik ve karmaşadan uzak durma eğilimlerini ifade etmektedir. Bireylerin her türlü şartlar ile mücadele edebilecek güçte olmaları belirsizlikten kaçınma eğilimlerinin düşük olduğunu, mücadele etmede zayıf olmaları ise belirsizlikten kaçınma eğilimlerinin yüksek olduğunu göstermektedir (Yahyagil, 2004, s. 8).

Belirsizliğe karşı toleransı olan kişilerin bilgi alışverişine özen gösterdikleri, çıkarımda bulunma özelliklerinin gelişmiş olduğu ve bilgi iletiminde güçlü oldukları gözlemlenmiştir. Bu insanlar belirsizlik altında çok daha esnek davranışlar sergileyebilirler. Örneğin belirsizlikten kaçınma eğilimi düşük olan bireyler daha girişimci davranışlarda bulunurlar. Genellikle daha fazla bilgi toplama eğilimi içerisindedirler. Belirsizlikten kaçınan bireyler ise değişmez doğruların peşinde oldukları için yatırım konusunda sınırlı kalmışlar ve pek de başarılı olamamışlardır (Sığırı, 2006, s. 43).

1.2.1.2.2.7. Sürü Davranışı

Bireyin içinde yer aldığı sosyal grubun düşüncelerinden ve davranışlarından etkilenerek kendi fikirlerine yön vermesi ve çoğunluğun hareket ettiği yöne doğru yönelmesi işlemine sürü davranışı denilmektedir. Başka bir deyişle bir grup yatırımcının aynı yönde aynı varlığa ilişkin aynı zamanda işlem yapması sürü davranışı olarak nitelenebilir. Kendi özel bilgilerinden vazgeçen yatırımcılar grubun bilgi seviyesinde karar verirler. Finansal sürü davranışı gösterme eğiliminde bulunan yatırımcıların kendi özel bilgilerini reddettikleri ve grubun karar almada baz alınan bilgi seviyesinin düştüğü kesindir (Çoban, 2009, s. 30).

Sürü davranışı, dahil olunan grubun etkisinde kalarak bireyin fikirlerini revize etmesi ve grupla aynı doğrultuda kararlar vermesi durumudur (Doğukanlı ve Ergün, 2011, s. 232). Bu davranışın nedenleri olarak aşağıdaki durumlar ortaya atılmıştır. Bunlar (Atasever, 2016, s. 44);

- Yatırımcılar bazen kendi sahip oldukları bilgilerin yatırımdan kazanç elde edebilmek için yetersiz olduğunu veya gerekli bilgilerin kendine ulaşmayacağını düşünerek diğer yatırımcıların bu bilgilere sahip olacağını düşünmesi,
- Portföy yöneticilerinin pazar ortalamalarıyla kıyaslanarak değerlendirilmesi,
- Yatırımcıların diğer yatırımcıların bilgilerine güvenmek konusunda içsel bir

tercihi olması' dır.

Birbirinin düşüncelerinden etkilenen yatırımcıların bir araya gelerek oluşturduğu yatırımcı grubu aslında sürüyü oluşturmaktadır. Aralarından herhangi bir yatırımcı sürünün gerisinde kalmak istemez ve sürüyle birlikte hareket etmek isterler. Yatırım için yapmaları gereken analizleri kendileri yapmak yerine sürünün yaptığı analizlere itimat ederek daha çok psikolojik eğilimlere veya hislere güvenerek hareket ederler. Bununla birlikte sürüye uyararak yaptıkları bir yatırım sonucunda kaybettikleri zaman fazla pişmanlık duymazlar. Çünkü sürüdeki herkes kaybetmiştir ve bu psikoloji yatırımcıyı az da olsa rahatlatmak için yeterlidir (Bodur, 2016, s. 34). Nitekim bu durum yatırımcının sürüye katılmasının sebepleri arasındadır.

Sürü davranışının sadece bireylere özgü bir davranış olarak kabul edilmesi kesinlikle yanlış olacaktır. Hatta yapılan bir araştırmada kurumsal yatırımcıların bireysel yatırımcılara oranla daha fazla sürü davranışı gösterdikleri belirtilmiştir. Kurumsal yatırımcıların daha fazla sürü davranışı eğiliminde olmasının nedenleri ise (Döm, 2003, s. 160 – 161);

- Kurumsal yatırımcıların bireysel yatırımcılara oranla daha fazla takip içinde bulunmaları ve diğer yatırımcılar hakkında daha fazla bilgiye sahip olmaları,
 - Fon yöneticilerinin kıyas kabul edilen diğer fon yöneticilerinden geri kalmama isteği,
 - Temettü ödemesi gibi durumlarda kurumsal yatırımcıların aynı tepkiyi vermesi durumu,
 - Belli özelliklerdeki hisse senetlerine karşı birlikte bir yanıt verme istekleri,
- şeklinde ifade edilmiştir.

Yatırımcılar ister bireysel olsun ister kurumsal olsun sermaye piyasalarındaki ortak amaçları aslında her zaman için kazanç elde etmektir. Bununla birlikte piyasada çok sayıda enstrüman bulunmakta ve ortak amaçları bulunmasına rağmen her bir yatırımcı farklı enstrümanlara yatırım yapmaktadır. Bu durumun temel sebebi ise bireylerin etkilendiği faktörler ve içinde bulunduğu durumlardır.

BÖLÜM II

FINANSAL OKURYAZARLIK

2.1. Finansal Okuryazarlık Kavramı ve Finansal Okuryazarlığın Önemi

Zamanla büyüyen ve globalleşen dünya ekonomisinde, yaşanan olumsuz ekonomik olaylar beraberinde bu olaylara çözümler aramayı da zorunlu hale getirmiştir. Pozitif yönde gelişen bir ekonomi için üretilen çözümleri en doğru şekilde uygulamak ve bu uygulamalardan en verimli sonuçları alabilmek asıl olandır. Bu asla hizmet eden karar alıcılar bireyler, firmalar ve devlet olmak üzere üç temel organdan oluşmaktadır. Belirtilen üç temel organın birlikte çalışarak doğru adımlar atmasıyla ekonomik problemler çözümlenebilmektedir.

Karmaşıklaşan dünya ekonomisinin sağlığını korumada büyük görev üstlenen bireylerin doğru kararlar vermesi, doğru harcamalar ve yatırımlar yapması, doğru bilgiye sahip olmasından geçmektedir. Nitekim tam da bu konuda önemi son zamanlarda artan ve artmaya devam eden finansal okuryazarlık kavramı ön plana çıkmaktadır. Finansal okuryazarlık bireylerin ekonomiye katkıları, etkin kararlar alabilmeleri ve toplumun maddi refahı açısından ekonomide önemli bir paya sahiptir.

Son yıllarda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde bireylerin finansal okuryazarlıkları hakkında kaygı duyulmaya başlanmıştır. Kaygı duyulmasının temel nedeni değişen nüfus yapısının değişen dünya şartlarına ekonomik anlamda ayak uydurup uyduramayacağı konusudur. Finansal anlamda bilgi eksikliği yanlış ekonomik kararlar alınmasına sebep olmaktadır. Yanlış ekonomik kararların ise zaman içerisinde çok daha büyük ve önemli etkileri olacaktır (Barmakı ve Şener, 2017, s. 67). Bu nedenle finansal okuryazarlığın artırılması duyulan kaygıların giderilmesi için bir çıkış yolu olmuştur. Çünkü içerisinde finans hakkında bilme, öğrenme, anlama, seçim yapma, yorum yapma, karşılaştırma ve sonuç alma gibi kavramlar bulunduran finansal okuryazarlık bireyleri doğru kararlar alması yönünde etkiler. Bireylerin bilgi sahibi olmadan verdiği kararlar hem kendilerine hem de finansal sisteme zarar verir (Nawid Haydari, 2018, s. 3).

Sonuç olarak finansal okuryazarlık kavramı için kısıtlı finansal kaynaklar

karşısında en iyi verimi elde etmek isteyen bireyin sahip olması gereken bir özellik olduğu söylenebilir. Bireyin sahip olması gereken bu özellik gelişen ve değişen finans piyasalarıyla daha büyük önem kazanmıştır. Hem ulusal ekonomi için hem de bireysel ekonominin sağlığı için birikimlerin hangi finansal enstrümanlarda değerlendirileceği, doğru ve etkili harcama veya yatırımın nasıl yapılacağı gibi konularda akıllıca karar almanın nasıl olacağı finansal okuryazarlığın gelişimiyle yakından ilgilidir (Coşkun, 2016, s. 2248).

2.1.1. Finansal Okuryazarlık Tanımları

Finansal okuryazarlık kavramı üzerinde tüm araştırmacıların hemfikir olduğu net bir tanım bulunmamakla birlikte farklı birçok tanımı vardır. Bu tanımlar çoğu zaman ortak bir paydada birleşse de genel finansal okuryazarlık kavramına ters düşen veya bu kavramın anlam içeriğine göre yetersiz kalan tanımlar da bulunmaktadır.

Finansal okuryazarlık “paranın kullanımı ve yönetimi ile ilgili yargılardan haberdar olma ve bu konuda etkili ve doğru kararlar alabilme yeteneği” olarak tanımlanabilir (Beal ve Delpachitra, 2003, s. 65).

Başka bir ifade ile, para yönetimi için temel kavramların anlaşılmasına, finansal kurumlar, sistemler ve hizmetler hakkında bilgi sahibi olmaya, finansal anlamda genel ve özel bir dizi (analitik ve sentetik) beceriye, mali işlerin etkin ve sorumlu yönetimine izin veren tutumlara finansal okuryazarlık denmektedir (Schagen ve Lines, 1996, s. 91).

Finansal okuryazarlık “bireyin, finansal kavramların farkında olarak finansal kararlarında gerekli olan bilgileri elde etme anlama ve değerlendirme yeteneği” dir. (Mason ve Wilson, 2000, s.31).

Farklı bir tanımda finansal okuryazarlık “finansal refahı etkileyen finansal konular ve olaylar hakkında bilgi edinme, edinilen bilgiyi analiz etme, yönetme ve iletme yeteneği” şeklinde tanımlanmıştır (Vitt, Anderson, Lyter, Siegenthaller ve Ward, 2000, s. 2).

Amerika eski merkez bankası kurulu başkanı Alan Greenspan’ a göre finansal okuryazarlık, “ekonomik sürecin ilerlemesi için bir araç, nüfusun savunmasız kesimlerini kötü niyetli uygulamalardan korumaktır” (Beal ve Delpachitra, 2003, s. 66).

Finansal okuryazarlık, temel düzeyde ve gelişmiş düzeyde olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Temel düzeyde finansal okuryazarlık, bileşik faiz hesaplamaları, enflasyon etkilerini anlama ve risk çeşitlendirilmesinin temelleri gibi kavramları içerirken; gelişmiş düzeyde finansal okuryazarlık hisse senedi piyasası, yatırım fonlarının çalışma usulleri

hakkında bilgi sahibi olma, getiri ve risk hesaplama gibi daha karmaşık sayılabilecek finansal işlemleri içermektedir (Lusardi, 2008).

Finansal okuryazarlık, bireylerin finansal terim ve kavramları anlamaları için gerekli yetenek ve gücü finansal eğitim ve rehberliği yoluyla elde etme süreçleridir (Temizel, 2010, s. 7).

Bireyin bütçeleme, tasarruf, borç alma ve yatırım gibi anahtar sayılabilecek finansal kavramları anlama derecesinin ve uygun kısa vadeli kararlar alma ve uzun vadeli finansal planlama yoluyla kişisel finansal durumunu yönetebilme kabiliyetine ve kendine olan güvenine finansal okuryazarlık denmektedir (Remund, 2010, s. 284).

Bireylerin gelirlerini, birikim ve yatırımlarını doğru şekilde değerlendirip, bütçe yönetimi ile ilgili konularda etkili kararlar alabilme yeteneği, finansal okuryazarlık olarak tanımlanmıştır. (Ergün, Şahin ve Ergin, 2014, s. 848).

TEB (Türk Ekonomi Bankası) ve FODER (Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği) birlikte yürüttükleri ve 2017 tarihinde gerçekleşen 2. Finansal Okuryazarlık ve Erişim Zirvesi'nde Finansal okuryazarlık kavramını "tüketicinin parasını kullanmasında ve yönetmesinde finansal bilgisine göre değerlendirme yapması ve yatırımlarına yön verecek finansal araçları seçmede etkili ve rasyonel kararlar alabilmesini sağlayan yeterlilik düzeyi" olarak tanımlamıştır.

OECD finansal okuryazarlık kavramını, "sağlam finansal kararlar vermek ve sonucunda bireysel finansal refahı sağlamak amacıyla gerekli olan farkındalık, bilgi, beceri, tutum ve davranış bütünlüğü" olarak tanımlamıştır (OECD/INFE, 2015, s. 5).

OECD tarafından uygulanan Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) finansal okuryazarlık kavramını "bireylerin ekonomik hayata katılımını sağlamak, birey ve toplumun finansal refahını geliştirmek ve bireylerin bir takım finansal durumlarda etkili kararlar verebilmelerini sağlamak amacıyla finansal kavram ve riskler hakkında bilgi edinmeleri ve bu bilgiyi uygulama becerisi, motivasyonu ile güveni" şeklinde tanımlamıştır (PISA, 2015, s. 85).

Amerika Birleşik Devletleri'nde yürütülen finansal okuryazarlık programı JumpStart kapsamında finansal okuryazarlık "bireyin bir ömür boyu finansal güvenliği için kendi finansal kaynaklarını etkili bir şekilde yönetmek amacıyla finansal bilgi ve becerilerini kullanma kabiliyeti" dir (JumpStart, 2015, s.1).

FODER' e göre finansal okuryazarlık kavramı "bireylerin gelir ve giderlerini doğru analiz ederek en etkin kararları verebilmeleri" şeklindedir (FODER, 2018, www.fo-der.org).

Yukarıda belirtilen tüm tanımlarda görüldüğü üzere finansal okuryazarlık kavramı hakkında ilk ortaya çıktığı yıllardan günümüze kadar birçok farklı tanımda bulunulmuştur. Bu tanımların birçoğu ortak bir paydada buluşmaktadır. Tanımların genelinden çıkarılacak sonuç, salt bir finansal bilgiye sahip olmanın yanında edinilen bilginin anlaşılması, yorumlanması ve bireyin karar verme sürecine katılması finansal okuryazarlığın evreleri olarak sunulmaktadır (Cihangir ve Gemici, 2017, s. 7).

2.1.2. Finansal Okuryazarlık ile İlişkili Kavramlar

Finansal okuryazarlık başlı başına apayrı bir kavram gibi görünse de içerisinde birçok kavramı da bulundurmaktadır. Başka bir ifadeyle finansal okuryazarlık birbiriyle ilişkili farklı birçok bileşenden oluşan genel bir kavramdır da diyebiliriz. Bireylerin güçlü finansal okuryazar bir vatandaş olabilmesi için finansal okuryazarlığı oluşturan tüm bileşenlerin özelliklerini taşıması gerekir. Finansal okuryazarlık;

- Finansal Bilgi,
- Finansal Eğitim,
- Finansal Tutum ve Davranış, gibi bileşenlerden oluşmaktadır.

Bu bileşenler her ne kadar farklı kavramlar gibi görünse de literatürde birbiriyle iç içe ve ilişkili olan kavramlardır. Aşağıda bu bileşenler incelenmiştir.

2.1.2.1. Finansal Bilgi

Finansal okuryazarlığın belirlenmesinde etkili olan bileşenlerden biri de finansal bilgi düzeyidir. Bireyler ekonomik anlamda karşı karşıya kaldığı her türlü durumda finansal bilgiye ihtiyaç duyarlar. Finansal okuryazar denilebilecek bir kişinin öncelikle bütçe, sigorta, tasarruf, yatırım, kredi, faiz, enflasyon, risk gibi en temel finans kavramları hakkında bilgi sahibi olması gerekir (Alkaya ve Yağlı, 2015, s. 587).

Finansal bilgi, tüketicilerin finansal durum, finansal veri, finansal fırsat, seçenek ve sonuçların farkına varmalarında yardımcı olan özel bilgiler topluluğudur (Temizel, 2010, s. 7). Finansal bilgi bilginin bir alt başlığıdır. Makroekonomik ve mikro ekonomik olmak üzere iki farklı düzeyi vardır.

Makroekonomik düzeyindeki finansal bilgiler bir ekonomide genel olarak bilinmesi gereken cari açık, faiz dışı fazla, yıllık bütçe planları, toplam ve sektörel dış ticaret verileri gibi konuları kapsamaktadır. Bu konular ekonominin genelini oluşturan finansal bilgileri ifade ederler. Ancak işletmeler için daha çok makroekonomik düzey önemlidir çünkü işletmeler mikroekonominin üretici birimleri olarak çalışmaktadırlar. Bu bağlamda mikroekonomik düzeyde finansal bilginin ise geniş ve dar olmak üzere iki

anlamı vardır. Geniş anlamda mikroekonomik finansal bilgi, bir ekonomi içinde kâr amaçlı veya değil faaliyet gösteren tüm işletmelerin ve hane halkının ekonomik ve mali yapısını etkileyen veya etkileyebilecek olan olayların öğreten bilgiler topluluğudur. Dar anlamda mikroekonomik finansal bilgi ise sadece işletmelerin muhasebe kayıtlarına dayalı olarak elde edilen bilgiler topluluğunu ifade eder (Özdemir, 2011, s. 9).

Bir bilgiyi en etkin şekilde kullanabilmek için bilginin kullanıldığı yer ile bilgi arasında doğru bağlantıların olması gerekir. Finansal bilginin karar alma aşamasında etkili olabilmesi için ise doğru niteliksel özelliklere sahip bilgilerin kullanılması gerekmektedir. Finansal bilgiler bir bütün halinde birbirini doğrular nitelikte olmalı bunun içinde bilgiler arasındaki ilişkilerin iyi bilinmesi gerekmektedir.

2.1.2.2. Finansal Eğitim

Finansal okuryazarlığın gelişiminde çok büyük katkısı olan finansal eğitim, temel finans kavramlarının tanınması, doğru finansal ürünleri tercih etme, etkili finans analizleri yapabilme ve etkin finans kararları alabilme konularını bünyesinde barındırır.

TCMB'nin tanımına göre finansal eğitim finansal konularla ilgili farkındalığın artırılması, finansal ürünlere ulaşımın kolaylaştırılması ve finansal konularda bilgi birikiminin sağlanması ile sağlanan bilgi birikiminin bireylerin ekonomik yaşantılarında etkili bir şekilde kullanarak bu kullanımın ülke ekonomisine ve toplum refahına yansımalarıdır (TCMB, 2011, s. 79).

OECD ise finansal eğitimi, “tüketiciler ile yatırımcıların finansal ürünler ve kavramlar konusunda farkındalıklarını arttıran ve bilgi, öğretim veya objektif tavsiyeler yoluyla finansal riskler ve fırsatlardan daha fazla haberdar olmalarını sağlayan daha doğru tercihler yaptıran ve daha etkin kararlar aldırarak finansal refahlarını arttıracak bir güven ve yetenek geliştirme sağlayan süreçtir (OECD, 2008, s. 25).

Finansal eğitim, bireysel ya da gruplar halinde atölye çalışmaları, seminerler, eğitimler, danışmanlık ve planlama oturumlarından oluşan finansal bilginin aktarılmasına yarayan bir kavramdır (Friedline ve West, 2016 s. 650).

Finansal eğitim sayesinde bireylerin finans konusunda bilinçleneceği ve daha doğru adımlar atacağı açıktır. Bununla birlikte sadece bireylerin değil tüm toplum üzerinde de olumlu etkileri olacaktır. Çünkü bilinçlenen her birey piyasalardan kendi finansal eğitimi doğrultusunda doğru olanı isteyecektir ve bu da piyasaya olumlu etki edecektir. Finansal eğitim konusunun oldukça önemli olduğu konusunda hemfikir olsak da finansal eğitim vermenin birçok zorlu yönü vardır. Bunlar (Doğan, 2018, s. 19);

- Katılımcıların anlayabilmeleri için finansal terim ve kavramlar basit ve anlaşılır olmalı ve en doğru bilgiler verilmelidir,
- Verilen finansal eğitimler tek tip olmamalıdır. Katılımcı grubun özelliklerine dikkat edilerek onların anlayacağı şekilde özel eğitimler hazırlanmalıdır,
- Katılımcıların inanç ve kültürel farklılıkları göz önünde bulundurulmalıdır,
- Finansal eğitim programı herkesin ulaşabileceği şekilde ayarlanmalıdır,
- Katılımcılara bu eğitimi günlük hayatta da kullanabilecekleri anlatılmalıdır. Aksi takdirde zaten profesyonel bir yatırımcı olmayacaklarını düşünerek dinlemek istemeyebilirler,
- Eğitimi verecek olanların bu konuda yetenekli olmaları gerekmektedir. Yani karşı tarafa anlatmak istediğini geçirebilmelidir.

Finansal eğitim programları farklı özelliklere sahip katılımcıların beklenti ve ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde hazırlandığında başka bir ifade ile yukarıda sayılan tüm bu zorluklar aşıldığında verilen eğitimden başarılı sonuçlar alma olasılığı oldukça yüksektir.

Bireyler finansal eğitim düzeyi arttıkça günlük ekonomik işlemlerinde daha rahat ve daha özgüvenli hareket edebilmektedir. Hızla değişen ekonomik koşullarda bireylerin gelecek için plan yapmaları da kaçınılmaz bir hal almıştır. Günün şartlarına hızlı bir şekilde uyum sağlayabilen ve geleceklerini de ekonomik anlamda garantiye alabilen bireyler için söz konusu durumlar ancak finansal eğitimle karşılanabilmektedir.

Araştırmalara göre finansal eğitimli bireyler (Temizel ve Özgüler, 2015, s. 4);

- Daha fazla gelire sahiptirler.
- Tasarrufları daha fazladır.
- Emeklilikleri için daha fazla birikim yaparlar.
- Borçlarını iyi yönetirler.
- Akıllıca borçlanırlar.
- Finansal hedefler konusunda daha gerçekçi planlar yaparlar.
- Finansal piyasalarda daha fazla aktiftirler.
- Finansal konularda oldukça öz güven sahibidirler.
- Yatırım yapacakları ürünleri daha doğru seçerler.
- Sahip oldukları tüketici haklarını bilirler.

OECD genel sekreterine göre, finansal eğitim sadece bireyler için değil kamu için de oldukça önemlidir. Finansal sistemde güveni yeniden oluşturmak, finansal istikrarı

desteklemek ve mali reformlara gerekli kamusal desteği sağlamak açısından da kritik bir öneme sahiptir (OECD-G20, 2013, s. 5). Bu doğrultuda finansal eğitim, finansal sistemlerin ve pazarların gelişimine katkıda bulunduğu gibi finansal sağlayıcılar arasında daha şeffaf bir rekabetin oluşmasında etkilidir. Çoğu ülkede finansal eğitim aynı zamanda tüketicilerin mali ürünlere yönelik bir savunma sistemidir (OECD-G20, 2013, s.18).

2.1.2.3. Finansal Tutum ve Davranış

Gelişen ve sürekli olarak değişen dünya şartları dolayısıyla ekonomik süreçlerde birçok değişimler yaşanmaktadır. Bununla birlikte söz konusu değişimlere ayak uydurabilmek amacıyla bireylerin davranışlarında da farklılıklar görülmektedir. Giderek değişen günümüz ekonomisi birey üzerinde sürekli azalan bir beklenti süreci ve bunun yanında sürekli artan bir kaygı hissiyatına yol açmıştır. Tüketiciler bu farklılıklara karşı kendilerini koruyabilecek veya geleceklerini güven altına alabileceği tutum ve davranışlar geliştirmişlerdir. İyi bir yaşam standardına sahip olmak ve geleceğe daha iyi hazır olmak isteyen bireylerin kendi yaşam beklentilerine uygun finansal planlama ve finansal bilgileriyle oluşturdukları bu planlarını doğru tutum ve davranışlarla yönetmeye ihtiyaçları vardır (Onur ve Nazik, s. 91).

Finansal tutum, daha iyi standartlara sahip bir gelecek için birikim ve tasarrufları kapsayan bir kavramdır. Bireylerin dikkatli para kullanması tüketicinin daha önce yaşadığı durumlara göre parayı dikkatli kullanma, idareli tüketme, gelecek için birikim yapma gibi konularda sergilediği tavırlar bütününe finansal tutum denmektedir. Finansal okuryazarlığı oluşturan diğer bileşen olan finansal davranış ise, bireylerin kendi mali durumlarının takip etmesi, dikkatli alışveriş yapmaları, tasarruflarını, yatırımlarını, borç ve kredilerini yönetebilmesi, kısa ve uzun vadeli yatırımlarını değerlendirebilmesine denmektedir (Doğanay Payziner, 2017, s. 436).

Her bireyin veya yatırımcının finansal olaylar karşısında kendilerince geliştirdikleri tutum ve davranışları vardır. Ancak burada önemli olan tutum ve davranışlarının kişisel finansal beklentilerine göre doğru olup olmadığıdır. Aynı zamanda doğru finansal tutuma sahip kişilerin bu tutumlarını davranışa dönüştürüp dönüştüremedikleri de ayrı bir önem taşımaktadır. Asıl önemli olan ise; bireyler öğrendikleri bilgileri, aldıkları eğitimleri ve edindikleri tutumları davranışlarına yansıtabiliyorsa o zaman finansal okuryazar kategorisinde değerlendirilebilir.

Finansal davranışlar bireylerin kredi kullanmasından yatırımlarına, harcamalarından birikimlerine kadar finansal araç, bilgi ve eğitimlerin nasıl çalıştığıyla

ilgilidir. Finansal davranışlarla ilgili durumlar farklılıklar taşımaktadır. Michigan Üniversitesi 2011 yılında düzenledikleri tüketici anketine göre finansal davranışları basitten zora doğru aşağıdaki gibi sıralamışlardır. Bu sıralama aşağıda belirtilmiştir (Saraç, 2014, s. 20-21):

1. Nakit akımı yönetimi,
2. Kredi yönetimi,
3. Birikim,
4. Yatırım.

Bu sıralamaya göre bireyler için en basit finansal davranış nakitlerini yönetebilmek iken en çok zorlandıkları finansal davranış ise geleceklerini güven altına almak için attıkları yatırım adımlarıdır. Bu araştırmadan da anlaşılacağı üzere bireyler günlük yaşantılarını daha kolay idare edebiliyorken gelecekleri için duydukları endişe ve korku onların finansal davranışlarına da yansımıştır.

Bireylerin finansal tutum ve davranışları sadece kişinin kendisi için değil tüm toplumun finansal refahı için oldukça büyük önem arz etmektedir. Ailede kazanılmaya başlayan para yönetimi yeteneği eğitim ve tecrübe ile pekiştirilerek tüm toplumda yaşayan bireylerin tüketim alışkanlıklarını etkilemektedir. Bu nedenle toplumun ekonomik refahının geliştirilmesi bireylerin finansal davranışlarına bağlıdır (Denk, Demir ve Sezgin, 2017, s. 188). Bireylerin finansal bilgi düzeylerini çok basit sınav yöntemleriyle ölçebiliyorken finansal tutum ve davranışlarını ölçebilmek için sonuçları değerlendirmek gerekir. Bu nedenle bireyin finansal tutum ve davranışları çok sağlam temellerle geliştirilmelidir ki finansal davranışlar sonucunda oluşabilecek olumsuzluklarla ile toplum yüz yüze bırakılmak zorunda kalınmasın.

2.1.3. Finansal Okuryazarlığın Önemi

Günümüzde parayı doğru şekilde kullanıp yönetebilmenin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Ülkelerin ve bireylerin ekonomik refahı için finansal bilgilerinin sağlam olması ve bu bilgileri etkili bir şekilde kullanarak kararlar almaları gerekmektedir. Bireyin finansal bilgisi ve bu bilgiyi etkili kullanıp kullanamaması tüm toplumu ve ülkeyi de etkilemektedir. Bu nedenle finansal okuryazarlık kavramının önemi açığa çıkmaktadır. Bu önem doğrultusunda ülkelerin ekonomi plan ve stratejilerinin yapılması sürecinde ilk adım toplumun finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi ve bu düzeyin geliştirilmesi konusunda çalışmalar yapılmasıdır.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCBM) 'nın bülteninde finansal

okuryazarlığın önemini “finansal okuryazarlık düzeyinin artması bireylerin hem ekonomik sistemin kendileri için ortaya çıkardığı avantajlardan faydalanabilmeleri ve refah düzeylerini arttırabilmeleri, hem de ekonomik sistemde oluşabilecek aksaklıklar ile dolandırıcılık gibi haksız uygulamalardan korunabilmeleri açısından son derece önemlidir. Finansal okuryazarlık, ekonomik sistemin sürekliliği ve finansal tabana yayılmanın sağlanabilmesi yani bireylerin finansal ürün ve hizmetlere yeterli ve uygun koşullarda ulaşabilmesi ve bunları kullanabilmesi açısından da önem taşımaktadır” şeklinde vurgulanmaktadır (TCMB Bülteni, 2017, s. 2).

Dönemin SPK başkanı Vahdettin Ertaş’a göre “son zamanlarda yeni finansal düzen ile birlikte küreselleşen piyasalar, yeni ve karmaşık finansal ürünler, finansal okuryazarlık ve eğitim konularının önemi gün geçtikçe artmaktadır. Bu durumun nedeni ise sürdürülebilir büyüme için sadece tasarrufla bulunmak yeterli değildir. Nitekim yapılan tasarrufların verimli alanlarda kullanılması da büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle finansal okuryazarlık düzeyinin arttırılması ülke ekonomisi için hayati bir durumdur” (SPK, <http://www.spk.gov.tr>, erişim tarihi: 20.10.2018).

Gelişen finansal piyasalar karşısında bireylerin sergiledikleri tutum ve davranışlar, ekonomik yaşantıları için hayati önem taşır. Bireyler karmaşıklaşan ve çeşitlenen finansal piyasalara tepki olarak bilinçli tercihler yaparsa refah düzeylerini arttırırlar. Hatta sadece kendi refah düzeyleri değil toplumun refah düzeyini de arttırırlar. Fakat yanlış tercihler yaparlarsa da hem kendi hem de toplumun refahını olumsuz yönde etkilemiş olurlar. Bireyler yanlış tercihleri sonucunda yıllarca emek vererek kendi harcamalarından kısarak yapmış oldukları tasarrufları bir an da kaybedebilirler. Bu durumun sonucu psikolojik bunalımlara kadar gidebilmektedir. Bireyler bu gibi durumlarla karşılaşmamak için finansal okuryazarlık düzeylerini arttırarak ekonomik çıkarlarını korumalıdır. Bireylerin artan risk ortamında ne gibi risklerle karşı karşıya olduklarını ve bu riskleri nasıl yönetebileceklerini bilmeleri gerekmektedir. Bu doğrultuda toplumun her kesimindeki bireylerin finansal okuryazar olması bir zorunluluk hali almıştır (Gencan, 2018, s. 5).

Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği (FODER) “Tüketicilerin günümüz sosyo ekonomik şartlarında finansal okuryazarlık kabiliyetine sahip olmaları finansal problemlerle doğru ve etkin bir şekilde baş edebilmeleri ve refah içinde hayatlarında devam edebilmeleri için oldukça önem arz etmektedir. Sürekli olarak farklılaşan ve gelişen dünya koşullarını yakalayabilmek için ekonomik konuların takip edilmesi ve bireylerin kendi hayatlarını devam ettirebilmeleri için en doğru kararları verebilmeleri

gerekmektedir. Bu durumu oluşturmak, yalnızca finansal durumlarını gözeterek, mali dengeleri sağlayarak, değişimi kabul ederek, finansal okuryazarlığı hayatları boyunca kullanacakları bir kavram olduğunu bilmeleri ile mümkündür” şeklinde açıklamalarda bulunarak finansal okuryazarlığın bireyler için önemine dikkat çekmektedir (FODER, 2018, www.fo-der.org).

Finansal okuryazarlığın önemi konusuna iki açıdan bakılabilir. Bunlardan birisi, finansal okuryazarlığın bireyler ve aile için önemi iken diğeri finansal piyasalar, finansal sistem ve ekonomi için önemlidir (Çolak, 2018, s. 5). Bireysel anlamda hem refah seviyesini arttırmak hem de ulusal ve uluslararası kaynaklı finansal krizlerden en az zarar ile kurtulabilmek için tasarruflar oldukça önemlidir. Mevcut yaşamlarında belirli bir düzeye ulaşmış bireylerin, gelecek için de iyi yaşam koşullarına sahip olmak, acil ve beklenmedik durumlarda kullanmak ve geleceğe yönelik finansal hedeflerini borçlanmadan gerçekleştirebilmek için birikim yapmaları gerekmektedir (Şahin ve Barış, 2017, s.78). Bireyler bu birikimleri en doğru şekilde yapmak ve yaptıkları birikimleri etkili şekilde kullanmak için finansal okuryazarlık düzeylerini geliştirmelidirler. Gelişmiş bir finansal okuryazarlık seviyesi bireyin ekonomik refahı için büyük önem arz etmektedir.

Ülkeler için ise gelişmişliğin temelinde yine bireyler için bahsedilen tasarruflar yatmaktadır. Ülke ekonomisi üzerinde karar alma yetkisi bulunan tüm birey ve mercilerin yapmış oldukları tasarruflar ve bu tasarrufların etkin kullanılmasıyla ülke ekonomisi gelişmişlik düzeyine ulaşabilecek ve iyi bir finansal okuryazarlık seviyesi sayesinde bu düzey sürdürülebilir bir hal alacaktır.

Yukarıdaki belirtilenlerden anlaşılacağı üzere finansal okuryazarlık seviyesi sadece bireyler için değil ülkeler için de çok büyük önem arz etmektedir. Başka bir deyişle bireylerde oluşturulan ve geliştirilen finansal okuryazarlık ülkenin geleceği içinde temel adımlardan bir tanesidir.

Hem bireyler hem de ülkeler için bu denli önemli olan finansal okuryazarlığın önemini arttıran faktörler aşağıda belirtilmiştir (Ünal, 2018, s.7-13):

- Finansal ürünlerin karmaşıklığı
- Finansal ürün sayısındaki artış
- Teknolojik değişim
- Doğum sayısında artış ve yaşam sürelerinin uzunluğu
- Emeklilik düzenlemelerindeki değişiklikler

- Gelirlerdeki değişimler
- Sermaye piyasasındaki değişiklikler
- Tüketicilerin finansal piyasalara katılımı
- Finansal okuryazarlığın düşüklüğü
- Borç oranındaki artış.

Bu sıralama göstermektedir ki finansal okuryazarlık, globalleşen ve giderek karmaşıklaşan dünyada finansal koşullara ayak uydurabilme ve finansal açıdan yok olmama konusunda oldukça önemli bir konumdadır.

2.1.4. Finansal Okuryazarlığın Özellikleri

Finansal okuryazarlığın önemli bileşenlerinden biri olan finansal eğitimin bireyin davranışlarında olumlu etkilerde bulunması beklenir. Nitekim finansal eğitim süreci sadece bilgi vermek değildir. Eğitim kapsamında finansal bilgileri verip bu bilgilerin bireyin tutum ve davranışlarına yansımaları da beklenir.

Finansal eğitimle birlikte bireyde oluşması beklenen olumlu davranışlar (Gökmen, 2012, s. 21);

- Birey finansal kararlarını kısa vadeli planlarla ani kararlarla alıyorsa bu davranışın yerini uzun vadeli planlar ve uygulamalara bırakması gerekir.
- Birey geri ödeme süresi ve ödeme koşullarıyla ilgilenmeden çok rahat bir şekilde kredi kullanabiliyorsa bu davranışını değiştirmesi gerekir.
- Bireyin herhangi ihtiyacında bu ihtiyacı karşılayabilmek için aklına sadece kredi kullanmak geliyorsa birey kendini diğer finansal enstrümanlar hakkında geliştirmelidir.
- Birey kazancının tümünü harcamaya ve sadece bugünü düşünerek yaşamaya eğilimliyse geleceği için birikimler yapması gerektiğini öğrenmeli bununla birlikte tasarruf alışkanlığını kazanmalıdır.
- Birey daha önce edindiği borçlarını yine borç yaparak kapatmaya eğilimliyse bu davranışını da daha sağlıklı bir finansal yöntemle değiştirmelidir.

Her bireyin duygu ve düşünceleri farklı olduğu konusu netlik kazanmış bir durumdur. Fakat bazı önemli konularda bireylerden beklenen ortak özellikler de vardır. Başka bir ifadeyle farklı kişilik ve psikolojik özelliklere sahip bireylerin finansal okuryazarlık konusunda ortak davranışlar sergilemelerini bekleyebiliriz. Bu tüm yatırımcıların aynı finansal enstrümana yatırım yapması anlamına gelmez. Sadece hem kişisel refahları hem de toplumun refahı için doğru finansal davranışlarda bulunmaları

gerektiği anlamına gelir.

Bir Amerikan kurulu olan ve başkana finansal okuryazarlık konusunda danışmalık yapan The Presidents Advisory Council on Financial Literacy (PACFL), finansal okuryazarlıkla ilgili bir eğitimi tamamlayan herhangi bir bireyin (Baysa, 2015, s. 15);

- Sermaye piyasası sisteminin işleyişı ve finansal kurumlar hakkında,
- Katılımcının hane halkı nakit akışını nasıl düzenli hale getireceğini,
- Kaynakları ve gelirine göre doğru bir harcama planını nasıl hazırlanacağı,
- Acil durum fonunu nasıl hazırlaması gerektiğini ve neden acil durum fonuna ihtiyaç duyacağını,
- Krediyile ilgili işlemleri nasıl yapacağını ve kredi notunu koruması gerektiğini,
- Bir ev satın alma veya kiralama ile ilgili sürecin nasıl gerçekleştiğini,
- Finansal risklerin belirlenmesi ve risklere karşı kendini koruma stratejisini nasıl oluşturması gerektiğini,
- Finansal dolandırıcılık ve hırsızlıklardan nasıl korunması gerektiğini,
- Temel yatırım araçları, risk ile getiri arasındaki ilişki ve doğru zamanda doğru yatırımın nasıl yapılacağı hakkında bilgi sahibi olmak,
- Çalışanlarla ilgili vergi avantajlı tasarruf hesaplarının nasıl değerlendirilmesi gerektiğini,
- İdeal bir emeklilik planı geliştirebilme yeteneği,
- Beklenmedik durumlarda yaşanabilecek gelir kayıpları için finansal güvenliğini sağlayabilmek,

gibi yetileri kazanması gerekir.

Yukarıdaki ifadeler doğrultusunda genel bir ifade ile finansal okuryazarların sahip olmaları gereken ortak özellikleri aşağıda sıralanmıştır. Finansal okuryazarlar (Gökmen, 2012, s. 21);

- Paralarını iyi yönetebilmelidir.
- Finansal sistemin işleyişini anlayabilmelidir.
- Finansal planlar yapabilmelidir.
- İyi iletişim kurabilmelidir.

2.1.4.1. Parayı İyi Yönetmek

Finansal okuryazarlık tanımlarında ve açıklamalarında genel olarak paranın nasıl yönetileceğinden bahsedilir. Parayla alakalı olan her şey aynı zamanda finansal okuryazarlığın da kapsamındadır. Bireylerin faturalarını nasıl ödeyeceği, paralarını hangi

tutumlarla idare etmesi gerektiği, paralarını doğru ve etkin kullanmak için nasıl bütçe ve plan hazırlanması gerektiği gibi bütün konular paranın yönetilmesi konusu içerisinde. Ve genel anlamda tüm bu kavramları para yönetimi olarak adlandırabiliriz. Finansal okuryazar olarak değerlendirilecek bireylerin mutlaka parasal yönetim yeteneklerinin iyi olması beklenir. Bu doğrultuda para yönetimi konusu içerisinde yer alan iki önemli başlık finansal bütçeleme ve planlama finansal okuryazarlık açısından önemli bir yere sahiptir (Öztürk ve Demir, 2015, s. 117).

Bireyler kazandıkları parayı iyi bir şekilde yönetebilmek için öncelikle bir bütçe ve harcama planı yapmalıdırlar. Elde ettikleri paranın hepsini harcadıkları takdirde acil para gerekli olan durumlarda mecburi olarak borçlanmak zorunda kalacaklardır. Kazandıkları parayı hemen harcama gibi bir alışkanlıkları da olduğu için bu borçlanma sürekli olarak devam edecektir. Bu nedenle bireylerde bütçe yapma ve planlı harcama alışkanlığı çok erken yaşlarda aileler tarafından kazandırılması gereken özelliklerdendir.

Kempos'a göre, parayı yönetebilme yeteneği, bireyin kişisel finansal kontrolünü içerir. Finansal kontrol ise genel olarak bütçe yapma, kayıt tutma, gelir-gider dengesini kurabilme, günlük yaşam maliyetlerini hesaplayabilme ve tahmin edebilme gibi konuları bünyesinde barındırır. Gelir düzeyi ister fazla olsun ister az olsun harcamaların bütçe planlamasıyla yapılması her zaman için finansal refahı artırır (Nawid Haydari, 2018, s. 15).

Finansal sistemlerde finansal faaliyetleri gerçekleştiren gruplar ekonomik birimler olarak adlandırılırlar. Ekonomik birim kavramı içerisine halk, yatırımcılar, devlet ve şirketler dahildir. Bu gruplardan herhangi birine mensup ekonomik birimler üç bütçe pozisyonuna sahiptir (Kaya, 2011, s. 4):

1. Gelir ve harcamaların eşit düzeyde olduğu durum,
2. Gelirin harcamaları aştığı durum,
3. Harcamaların geliri aştığı durum.

Ekonomik grupların bu üç bütçe pozisyonundan ulaşmak istediği düzey ikincisidir. Geliri harcamaları aştığı durumlarda ekonomik grubun kendisinde fon fazlası denilen yani ihtiyaç ve harcamalarından daha fazla olan bir para miktarı kalma durumudur. Bu fon fazlasını ekonomik grup tasarrufları arasına katabilir ve böylece geleceği için yatırım yapabilme fırsatı bulmuş olur.

2.1.4.2. Finansal Sistemin İşleyişini Anlama

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na göre finansal sistem üç ana bileşenden

oluşmaktadır (TCMB Bülten, 2014, s. 2):

1. Finansal Piyasalar: Fon arz edenler ile fon talep edenlerin finansal araçları alıp satmak amacıyla bir araya geldikleri platformlardır.
2. Finansal Kurumlar: Finansal piyasalarda fon arz edenler ile fon talep edenlerin işlemlerini kolaylaştırma, güvenilirlik probleminden kurtarma gibi sorumlulukları üstlenen finansal kuruluşlardır.
3. Hukuki ve İdari Düzen: Finansal kurum ve bireyler arasındaki ilişkiyi yasal çerçevede belirleyen idari ve hukuki kuralardır.

Finansal sistem en genel anlamda, tasarruflar ile yatırımlar arasında fon transferinin gerçekleşmesini sağlayan mekanizma olarak tanımlanabilir. Bu transferin sağlanabilmesi için bazı organlara ihtiyaç vardır. Bu organlar ise finansal araçlar, finansal araçlar ve tüm işlemin gerçekleşeceği bir piyasadır.

Finansal sistem, fon fazlası olan ekonomik birim ile fon ihtiyacı olan ekonomik birimlerin birbirlerine fon aktarımını sağlayabilmek için araçların, finansal varlıkların ve bu varlıkların alınıp satılabileceği bir piyasanın oluşturduğu organizasyondur (Ersoy, 2017, s. 32).

Finansal sistem tasarruflarını yatırıma dönüştürmek isteyen ve paraya ihtiyacı olan kişilerin güvenli bir ortamda birbirine aktarımda bulunmasını sağlayan bu sürecin yönetilmesinde profesyonel olan, riski paylaştırarak azaltan bir süreç sonucunda ekonominin kalkınmasına faydada bulunur.

Genel anlamda yukarıda anlatıldığı gibi tanımlanan ve işleyen finansal sistemi anlamak okuryazarlar için oldukça önemlidir. Bireylerin finansal okuryazar olabilmeleri için finansal piyasalarda aktif ve profesyonel bir şekilde işlem yapması, alım satımda bulunması gerekmez. Ancak bu piyasalar hakkında temel bilgilere sahip olmalıdırlar. Çünkü finansal piyasalar ülke ekonomisi için çok büyük önem taşımaktadırlar ve bireylerin bu konuda bilgi sahibi olmaları önemlidir.

2.1.4.3. Finansal Planlama

Finansal planlama, bireylerin gelirlerini yaşamlarını devam ettirebilecek şekilde ayarlayabilme, harcamalarını gelirleriyle karşılayabilme, finansal belirsizlikten kurtulma ve yatırım yapabilmeleri konularında yardımcı olur. Etkili bir finansal planlama içerisinde (Saraç, 2014, s. 13);

- Hedef belirleme,
- Mevcut geliri hesaplama ve analiz etme,

- Gelir ve giderleri tahmin etmek,
- Borçlarını planlamak,
- Birikimleri hedeflere ulaştırabilmek,
- Yapılan planı uygulamak, aşamaları bulundurur.

Bireyin finansal planlama yapması bugün ki yaşam koşullarına ayak uydurabilmesinde önemli olduğu kadar geleceği içinde çok önemlidir. Birey finansal planlamasını yaparken finansal kavramları, bütçe planlamayı, paranın zaman değerini gibi önemli finansal konuları bilmesi gerekmektedir. Doğru bilgilerle doğru finansal planlama yapması bireyin daha iyi yaşam standartlarına sahip olmasını sağlayacaktır.

Finansal planlama birey için olduğu kadar işletmeler içinde oldukça önemlidir. İşletmeler de değişen finansal koşullar ile mücadele içerisinde ve finansal zorlukların altından ancak sıkı bir finansal planlamayla kalkabilirler. İşletmeler için de gelir gider dengeleri oldukça önemlidir ve işletmenin temel amacı kar elde etmek olduğu için gelirinin giderinden çok olması gerekir. İşletme temel amacını gerçekleştirebilmek ve hayatta kalabilmek için finansal planlama konusunda oldukça dikkatli davranmalıdır.

2.1.4.4. İyi İletişim Kurabilme

Finansal sistem içerisinde birçok bileşenin bulunduğu karmaşık bir yapıdır. Finansal sistemi oluşturan organlar arasındaki iletişimin kuvvetli olması faaliyetlerin işleyiş süreci için oldukça önemlidir. Finansal bilgisi çok iyi düzeyde olmasına rağmen birey bu bildiklerini doğru kullanamıyor veya kendini iyi ifade edemiyorsa sistemde aksaklıklar yaşanacaktır. Bununla birlikte finansal okuryazarlığa sahip bireyin hukuki açıdan haklarını bilmesi bunları doğru bir şekilde kullanması da finansal sürecin sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesine katkıda bulunur (Eker, 2017, s. 15-16)

2.1.5. Finansal Okuryazarlığın Etkileri

Bireylerin ekonomik yaşamları boyunca sağlıklı kararlar alabilmeleri ve müreffeh bir hayat yaşayabilmelerinde finansal okuryazarlığın katkıları büyüktür. Nitekim sağlıklı ekonomik kararlar alabilen bireylerin ekonomik hayat içinde var olmaları ve ulusal ekonomiye katkıda bulunmaları ülkelerin ekonomik stratejileri içinde yer almaktadır. Bu doğrultuda finansal okuryazarlığın etkilerini;

1. Bireysel refaha etkileri
2. Finansal sisteme ve ekonomiye etkileri, olmak üzere iki başlık altında inceleyebiliriz.

2.1.5.1. Bireysel Refaha Etkileri

Parasını yönetmek durumunda olan her birey finansal eğitimden yararlanmak ve finansal bilgileri edinmek zorundadır. Sadece yüksek gelire sahip olanlar, yatırım yapan bireyler veya finansal bilgi eğitimleri değil bir şekilde ekonomik hayatın içinde bulunan ve finansal yaşantısını devam ettirmek zorunda olan bireyler de karşılaşılabilecekleri olumsuzluklara karşı finansal açıdan eğitilmiş olmalıdırlar.

Finansal eğitimden her yaşta ve tüm gelir gruplarındaki bireyler faydalanmalıdırlar. Finansal eğitim ile birlikte bireylerin finansal farkındalıkları geliştirilmekte, finansal ürün ve hizmetler ile ilgili bilgileri arttırılmakta ve bu bilgileri etkin bir şekilde kullanarak kişisel ekonomik refahlarını arttırabilmektedirler. Finansal eğitim sayesinde bilinçlenen tüketiciler karşılaşılabilecekleri dolandırıcılık, yanlış yönlendirilme gibi durumlarla da baş edebilme kuvvetini kendilerinde bulacaklardır. Bunlara ek olarak finansal okuryazar olan bireyler finansal konularda daha sorumlu davranırlar. Bütçe planlamaları doğru yapar, gereksiz harcamalardan kaçınır ve etkin yatırımlar yapabilir hale gelmiştir (TCMB, 2011, s. 82).

Finansal tüketicilerin yaşanabilecek mağduriyetlerin önüne geçebilmesi hem kendilerinin hem de kanun koyucuların finansal eğitim aracılığıyla finansal refah ve güvenlikleri için sorumluluk bilinci oluşturmalarıyla mümkündür. Oluşturulamayan bu bilinç bireyin hem özel yaşantısına hem de sosyal yaşantısına olumsuz bir şekilde yansımaktadır. Mavrinac ve Pink tarafından 2014 yılında yapılan araştırmada, bireyler yaşadıkları finansal sorunları yönetemedikleri takdirde, evliliklerinde ekstra gerilim yaşamakta olduğu ve çiftlerin evliliklerini devam ettirebilmek adına karşılıklı olarak güçlerinin çok üzerinde bir gayret sarf etmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu doğrultuda finansal okuryazarlığın aile birliğinin devamı noktasında da çok önemli katkıları bulunmaktadır (Güler, 2015, s. 16).

Finansal konularda eğitilmiş tüketiciler yatırımlarını yapmadan önce veya herhangi bir ekonomik karar almadan önce yapacakları yatırım için kendilerine gerekli olabilecek tüm bilgileri araştırırlar. Finansal okuryazarlık kavramı burada devreye girer ve bireyin refahı için en doğru adımları atması konusunda yardımcı olur. Finansal okuryazarlığı güçlü bireyler olumsuz koşullarla baş etmenin yanı sıra durumu kendi lehine çevirerek ekonomik güçlerinde artışa dahi gidebilirler.

Tüm bunların yanında finansal okuryazarlığın bireysel refaha katkıları arasında (Saraç, 2014, s. 30);

- Tüketicileri ekonomik olaylar karşısında daha sorumlu davranmaya yönlendirmek,

- Tüketicilerin bütçe planlarını yaparken, varlık ve yükümlülükleri konusunda daha temkinli planlar oluşturmalarını sağlamak,
- Tüketicilerin kendi haklarını daha iyi koruyup daha doğru kararlar vermelerinde yardımcı olmak, gibi maddeler de eklenebilir.

2.1.3.2. Finansal Sisteme ve Ekonomiye Etkileri

Finansal okuryazarlık kavramının sadece bireylere değil toplumlara ve ülkelere de büyük etkileri vardır. Ekonomik ürünlerin karmaşıklığının giderek artması tüketicilerin ekonomik güvenliğini tehdit etmektedir. Ekonomik geleceği tehlike altında olan tüketiciler ekonomik piyasalarda doğru olmayan davranışlar ile ekonomik piyasa dengesini de tehlikeye atmaktadır (Mandell, 2006, s. 6).

Farklı birçok ülkede sürekli olarak devam eden zor ekonomik şartlar ve istikrarsız iş piyasası, tüketiciler ve ailelerin beklemedikleri bir anda gelebilecek olumsuz ekonomik olaylara karşı kendilerini garanti altına alabilecekleri kısa ve uzun vadeli planlara sahip olmaları gerektiğini zorunlu hale getirmiştir. Bireylerin olduğu kadar ülkemiz ekonomisini hem iç piyasada hem de dış piyasada temsil eden şirketlerin de ekonomik sistemdeki yerleri düşünüldüğünde yaptıkları ve yapacakları bütün finansal işlemler ülke refahını etkileyecektir. Bu açıdan ulusal refah için tüm ekonomik grupların finansal okuryazarlığı oldukça önemlidir. Birey ve ailenin tercihlerinin ekonomi üzerinde etkileri küçük gibi düşünülse de özellikle ekonomik şartların kötü olduğu durumlarda ne kadar önemli oldukları çok daha fazla hissedilmektedir (Eker, 2017, s. 21).

Nasıl ki yanlış kararlar alan bireylerin uygulamaları sonucunda toplumsal ekonomi olumsuz yönde etkileniyorsa, finansal eğitim konusunda bilinçlenen bireylerin olumlu davranışları da direkt olarak toplumun refahını etkilemektedir. Finansal okuryazarlığı gelişmiş ve yüksek olan bireyler sayesinde tasarruflar artmakta ve bu tasarruflar ile birlikte büyüme, istihdam gibi ekonominin temel taşları da artışa geçmektedir. Aynı zamanda finansal bilgi olabilecek dolandırıcılıklara karşı bireyi koruduğu gibi bireyler devletten de kendilerini korumaları konusunda destek bekler ve onu bu konuda zorlarlar. Bu şekilde tüm bireylerin refahlarına da katkıda bulunmuş olurlar.

Finansal açıdan eğitilmiş bireyler daha fazla tasarruf bilincine sahip oldukları için finansal yatırımlara katkıda bulunacaklardır. Bu gibi bireylerin birikimleri özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelere finansman sağlanmasında ve dolayısıyla ekonomik büyüme ve istihdam artışında önemli görevler üstlenecektir. Bununla birlikte finansal okuryazar bireylerin piyasaların denetimine katkıları da oldukça çok olacaktır. Böylece

devlet demetimi için daha az kaynak ayırmış olacak ve kaynak kullanımı konusunda artış olacaktır. Bireylerin bu ve bunun gibi birçok faydası sayesinde hem finansal piyasalarda hem de toplum refahında önemli artışlar olacaktır (TCMB, 2011, s. 84).

Finansal okuryazarlık finansal piyasaların verimliliği konusunda da önemli derecede rol oynamaktadır. Finansal konularda yeterli farkındalık, bilgi ve yetenekler tüketicilerin temel finansal işlemlere ulaşmaları konusunda kolaylık sağlamaktadır (Haydari, 2018, s. 12). Bu döngü sürekli olarak birbirini etkileyerek devam etmektedir.

2.2. Türkiye’de Finansal Okuryazarlık Çalışmaları

2.2.1. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Tarafından Yürütülen Çalışmalar

Finansal okuryazarlık düzeyini artırma amaçlı ilk faaliyetlerine 2011 yılında başlayan TCMB “Finansal Eğitim ve Finansal Farkındalık: Zorluklar, Fırsatlar, Stratejiler” konulu uluslararası bir finans konferansı düzenleyerek başlamıştır. Bu konferans için yine ülkemiz için önemli finansal kuruluşlardan olan Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ile birlikte çalışmıştır.

TCMB 2011 yılında düzenlemiş olduğu konferansın ardından finansal okuryazarlık konusunda daha birçok faaliyette bulunmuştur. 2014-2017 yıllarını kapsayan eylem planlarında finansal okuryazarlığın gelişimine katkı amaçlı aktif olarak görev almıştır. Bu plan kapsamında, TRT tarafından düzenlenen şenliklerde stantlar kurarak bilgilendirmelerde bulunmuşlar, ekonomi kongrelerinde tanıtım stantları kurmuşlar, çocukları tasarrufu aşılabilir için “Kuruş Ailesi” çizgi öykü serisini hazırlamışlar, ilkokullara ziyaretlerde bulunarak etkinlikler gerçekleştirmişler ve medya çalışanlarını bilgilendirmek üzere Ankara’da eğitimler tertip etmişlerdir (Ünal, 2018, s. 68).

2.2.2. Sermaye Piyasası Kurulu Tarafından Yürütülen Çalışmalar

Finansal okuryazarlık konusunu oldukça ciddiye alan ve ülke ekonomisinin sürdürülebilir bir ekonomi olabilmesi için finansal okuryazarlığı temel taşlardan biri olarak gören SPK, finansal eğitim çalışmalarını ulusal çapta koordine etme görevini de üstlenmiştir. Bununla birlikte, sermaye piyasasında fon arzının yeterli düzeyde sağlanabilmesi amacıyla toplumda bir sermaye piyasası bilicinin oluşturulması, bireyler ve kurumların tasarruflarını sermaye piyasalarında değerlendirmesi amacıyla da sermaye piyasalarında farkındalığın ve güvenin artırılması konularında finansal okuryazarlığın yükseltilmesi için faaliyetlerde bulunmaktadır (SPK, 2013, s. 102).

Finansal okuryazarlığın artırılması faaliyetleri çerçevesinde internet sitesinde kitapçıklar yayınlamışlar ve bu kitapçıklar aracılığıyla tasarruf sahiplerini bilgilendirmeyi amaçlamışlardır. Aynı zamanda yatırımcı seferberliği iş birliği protokolünü imzalayarak finansal farkındalığın artırılmasında rol almışlardır. Bu seferberlik protokolünü desteklemek amacıyla “yatırım yapıyorum” adlı bir web sitesi kurarak finansal eğitimi arttırmak için bazı temel bilgilere ulaşım ve bu bilgilerin öğrenimini de kolay hale getirmişlerdir (SPK, <http://www.spk.gov.tr>, 20.10.2018).

2.2.3. Borsa İstanbul Tarafından Yürütülen Çalışmalar

Özellikle finansal alanda insan kaynakları oluşturmaya ve oluşturduğu insan kaynaklarının verimliliğini arttırmayı hedefleyen çalışmalara önem veren Borsa İstanbul finansal aracı kurucu çalışanları için “Pay Piyasası Üye Temsilcisi Eğitimi”, "Borçlanma Araçları Piyasası Üye Temsilci Eğitimi" gibi eğitim programları düzenlemektedir. Bununla birlikte Borsa İstanbul üniversite öğrencilerinin bu alandaki finansal okuryazarlıklarını geliştirme amaçlı yıl boyunca süren 2’şer haftadan oluşan eğitim programları düzenlemektedir (Özgüler, 2013, s. 74). Aynı zamanda bireylerin sermaye piyasaları hakkında bilgi düzeyinin artırılması amacı ile “Bilinçli Yatırımcı, bilincliyatirimci.org.tr” adında bir internet sitesi kurmuştur. Söz konusu internet sitesinde bireyler ücretsiz bir şekilde üye olabilmekte ve site içerisindeki eğitimlere ücretsiz bir şekilde katılabilmektedirler (Çolak, 2017, s. 38).

2.2.4. Paramı Yönetebiliyorum Projesi

2009 yılının aralık ayında hayata geçirilen “Paramı Yönetebiliyorum” projesi, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Habitat Derneği, Visa Europe Türkiye ve üye bankaların iş birliği ile gerçekleştirilmiştir. Bu proje ile ülkemizde ilk defa finansal okuryazarlık alanında kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütleri bir araya gelmiştir. Projenin eğitim hedefleri kapsamında bütçe planlaması yapmanın faydalarını ve aile bütçesinin temel kavramlarını anlatmak, bazı genel ekonomik terimler ve bankacılık ürünlerini tanıtmak, ödeme planları nasıl yapılacağını ve tasarruf etme ile edinilen tasarrufların planlaması kavramlarını geliştirmek yer almaktadır (www.paramiyonetebiliyorum.net, 20.10.2018). Proje, Türkiye’de yaşayan bireylerin kişisel mali kaynaklarını bütçelemelerine ve finansal işlemlerde doğru kullanmalarına destek olacak bir eğitim olanağı sunmayı hedeflemektedir (<http://habitatderneği.org>, erişim tarihi 28.10.2018).

2.2.5. FODER Tarafından Yürütülen Çalışmalar

2012 yılında Özlem Denizmen başkanlığında kurulan Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği kamu, özel sektör ve diğer sivil toplum kuruluşları ile beraber ortaklaşa çalışarak ülke genelinde bireylerin finansal okuryazarlık ve farkındalıklarını geliştirebilmek için faaliyetlerde bulunmayı amaç edinmiştir (FODER, www.fo-der.org, erişim tarihi: 20.10.2018).

FODER, kurulduğu günden bugüne finansal okuryazarlığın gelişiminde katkıda bulunacak birçok etkinliğin kurucu gönüllülerinden olmuştur. TEB-FODER Finansal Okuryazarlık Zirvesi, Küresel Para Haftası, Bütçesini Bilen Çiftçiler, Evin Hesap Uzmanı Kadın, Parayön, Parametre, Bütçesini Bilen Çocuklar ve Finansal Okuryazarlık Sohbet ve Söyleşi Toplantıları, FODER 'in finansal okuryazarlık üzerine yapmış olduğu projelerden bazılarıdır.

BÖLÜM III

İSLAMİ FİNANS OKURYAZARLIĞI

3.1. İslami Finansal Sistem

3.1.1. İslami Finansal Sistem ve Özellikleri

İktisat alanında pratik olarak İslam dünyasıyla aynı düzeyde ilerleyen Batı, Ortaçağ'dan beri hem pratik hem de teorik anlamda oldukça köklü değişikliklere uğramıştır. Pratik anlamda aynı paralelde ilerlemişler gibi görünse de teoride İslam dünyası Batı'nın gerisinde kalmıştır. Bunun nedeni ise kaynaklarda yer alan iktisat ile ilgili bilgilerin bağlayıcılığının sorgulanmasından kaynaklanmaktadır. Bazı görüşler İslami kaynaklarda geçen iktisadi yargıların bağlayıcı ve değişmez olduğunu kabul ederken bazı görüş sahipleri İslam'ın iktisadi alanda herhangi bir fikre sahip olmadığını savunurlar. Zira İslam, para ile ilişkili olan zekât, sarf ve faiz konularında düzenlemeler yapmış ve piyasa fiyatlarının oluşumuyla ilgili de değerlendirilmeleri olmuştur. Bunun yanısıra İslam hukukçuları da birçok iktisadi konuda (mali politika, para politikası, parasal kurumlar, fiyat oluşumu, devlet bütçeleri, arz- talep, mevduat çeşitleri, kredi ve kredi araçları... vb.) araştırmalar yapmışlardır (Keleş, 1998, s. XII-XIII).

Genel anlamda İslam iktisadı ile ilgili çalışmalar 2. Dünya Savaşı ardından İslami bilinçlenme ile başlamıştır. Profesyonel anlamda İslam iktisadı çalışmaları 1970'lerin ortalarına doğru ortaya çıkmış ve kuruluş aşaması için gerekli olan konuları içine almıştır. İçine aldığı konular; kalkınma modellerinin nasıl olabileceği, İslami finansal kurumların nasıl organize edilebileceği gibi konuları kapsar (Güven, 1995, s. 1). İslami bir ekonomik model oluşturmak için çabalayan İslam hukukçuları günümüze kadar devam eden süreçte önemli derecede yol kat etmişlerdir.

İslami ekonomik modelin temelleri Şeriatın ticari ve finansal işlemleri üzerine inşa edilmiştir. Finansal faaliyetlerin İslamiyet dininin gerektirdiği kurallar ve ilkelere uyumlu olarak gerçekleştirilmesine İslami finansal sistem denmektedir. İslamiyet dininin

gerektirdiği kural ve ilkeler Kuran, sünnet ve içtihatlar olmak üzere üç temel kaynağa dayanmaktadır. Herhangi bir ürün ya da hizmetin İslami finans ekonomisinde işlem görebilmesi için İslami kural ve ilkelere uygun olması gereklidir (Türker, 2010, s. 5). Bu ürün ya da hizmetlerin İslamiyet'e uygunluğunu İslam hukukçuları kaynaklara dayandırdığı araştırmalarıyla incelerler. İslami kural ve ilkelere uygun ürün ya da hizmet yine İslami koşullara uygun şekilde finansal işleme tabi tutulurlar.

3.1.1.1. İslami Finans Nedir

1980'lerin ortalarında ortaya çıkan İslami finansal sistemler göreceli olarak yenidir (Iqbal, 1997, s. 42). Dolayısıyla İslami finans kavramı oldukça yeni bir terimdir (Askari vd., 2009, s. 1). Günümüzde katılım bankacılığı adı altında yapılan işlemler daha önceleri faizsiz ya da İslami bankacılık adı verilen kurumlarda yapılırdı. Ancak sonraları İslami finansı sadece faizsiz finansal işlemler olarak değerlendirmenin yetersiz kaldığı anlaşıldı. Çünkü İslami finans faizin yasaklanmasının dışında bünyesinde risk paylaşımı gereği gibi diğer İslami özellikleri de bulundurmaktadır (Iqbal, 1997, s. 42). Bu nedenle İslami finans kavramı daha geniş bir şekilde tanımlanmalıdır. İslam iktisadı üzerine yapılmış akademik araştırmalar incelendiğinde İslami finansın tanımıyla alakalı çok farklı tanımlara ulaşılamamaktadır. İncelenen çalışmalarda genel anlamda İslami finans, İslami felsefe ve değerlere dayanan ekonomik faaliyetler olarak tanımlanmaktadır (www.tkbb.org.tr, erişim tarihi: 01.11.2018). Bu ve diğer tanımlamalardan da yola çıkılarak İslami finans, faizsiz bankacılık gibi çok dar tanımlamalardan, Müslümanlar tarafından yürütülen finansal işlemler gibi çok geniş tanımlamalara kadar geniş bir yelpazeye sahiptir. Tüm bu tanımlamalara rağmen İslami finansı tam olarak anlatabilen bir tanım bulunamamıştır. Çünkü İslami finans kavramı bünyesinde birçok kural ve yasak bulundurmaktadır. Müslümanlar tarafından sahip olunan finansal kuruluş olma, Şariat kurulu tarafından denetlenme, Uluslararası İslam Bankaları Birliği'ne veya İslami Bankalar ve Finansal Kuruluşlar Genel Konseyi'ne üye olma gibi özellikler İslami finans kavramının kurallarına örnek olarak gösterilebilir (Warde, 2010, s. 7-8). Faiz, aşırı derecede belirsizlik (garar) ve İslam'a uygun olmayan ürünlerle finansal işlemler ise İslami finansın yasaklarına örnektir.

İslam dinine göre faiz haram kabul edilmiştir. Finansal sistem içerisinde yer alan bireylerin İslam dinine göre hareket etmek istemesi üzerine faizsiz gerçekleştirebilecekleri finansal işlemleri için İslami finansal sistem geliştirilmiştir. Bu

bağlamda finansal işlemlerin bütün ana unsurları değişmemiş sadece finansal işlemler İslam ve ahlak kurallarına uygun olarak yapılandırılmıştır.

Klasik finansal sisteme alternatif olarak ortaya çıkan İslami finansal sistemler, faizsiz işlemler üzerine kurulu olmasıyla birlikte işlemlerinde farklı kriterleri de aramaktadır. Bu kriterlerden bazıları (Yardımcıoğlu, 2013, s. 140);

- Salt borç senetleri finansal sistemden çıkarılmalı ve dolaşımda olan faiz risk paylaşım metoduyla kazanç olarak pay edilmelidir.
- Bankalar fon toplama metotlarını yükümlülük olarak değil de kar/zarar paylaşım yöntemine dayandırmalıdır. Başka bir ifadeyle işlemdeki aktif kısmı kapsayan tüm kazanç ve kayıplar aynı şekilde pasif tarafa da yansıtılmalıdır.
- Mal ve hizmetlerin değiş tokuşu ve ticaretin finansmanının desteklenmesi ile finans sektörü ve reel sektör arasında bir bağ kurulması gerekmektedir. Bütün finansal sözleşmelerin ekonomideki sözleşme veya varlıklarla desteklenmesi gerekir.
- Birey ve toplumun hakları açıkça gözetilmelidir.
- Tüm sorumluluklar yerine getirilmelidir. Mal ve hizmet sözleşmeler, kurallara uygun bir şekilde yapılmalı, borçların ödenmesine önem verilmelidir.
- Yapılan tüm işlemlerde ahlaki ve etik kurallara uyulmalı ve İslamiyet'e göre yasak olan işlemler yapılmamalı, tüm finansal işlemlerle ilgili faaliyetlerde adil ve doğru davranılmalıdır.
- Zengin ve fakir arasında risk ve ödül paylaşımı yeniden dağıtım araçları ile desteklenmelidir, şeklinde sıralanabilir.

Global finans endüstrisinde küçük bir paya sahip olan İslami finans sistemi oldukça hızlı bir şekilde büyümektedir. Zaman içerisinde gelişen bu sistem faaliyet sınırları açısından sadece İslam ülkeleri ile kalmamış gelişmiş batı ülkelerinde de alternatif bir model olarak yaygınlaşmıştır. Sistemin faaliyet alanı genişledikçe yatırımcılarının istekleri doğrultusunda yatırım enstrümanlarını da yine İslami kuralları baz alarak çeşitlendirmektedir. Genişleyen ürün yelpazesi ise Müslüman olmayan yatırımcılarında ilgisini çekmeyi başarmıştır. Aşağıda tarihsel süreçte İslami finansal sistem ve değişimleri yer almaktadır (TSPAKB, www.tkbb.org.tr , erişim tarihi: 01.11.2008, s. 18).

Tablo1*Tarihsel süreçte İslami finansal sistem ve değişimleri*

	1960-1970	1970-1980	1980-1990	1990-2000	2000-
Kurumlar	Tasarruf Bankaları	Ticari Bankalar	Ticari Bankalar	Ticari Bankalar Sigorta Şirketleri Yatırım Kurumları Portföy Yönetim Şirketleri Aracı Kurumlar	Ticari ve Yatırım Bankaları Sigorta Şirketleri Yatırım Kurumları Portföy Yönetim Şirketleri Aracı Kurumlar
Ürünler	Tasarruf Bankaları Ürünleri: Quard Hasan, Mudaraba, Muşaraka	Ticari Banka Ürünleri: Quard Hasan, Mudaraba, Muşaraka, Murabaha, Salam	Ticari Banka Ürünleri İslami Sigortacılık Ürünleri Genel ve Aile Tekaful	Ticari Banka Ürünleri İslami Sigortacılık Ürünleri Yatırım Fonları İslami Bonolar Hisse Senetler	E-Ticaret Ticari Banka Ürünleri İslami Sigortacılık Ürünleri Yatırım Fonları Bonolar Hisse Senetleri Yapılandırılmış Ürünler
Bölge	Körfez Arap Ülkeleri Orta Doğu	Körfez Arap Ülkeleri Orta Doğu	Körfez Arap Ülkeleri Orta Doğu Asya-Pasifik	Körfez Arap Ülkeleri Orta Doğu Asya-Pasifik	Körfez Arap Ülkeleri Orta Doğu Asya-Pasifik Avrupa-Amerika

Bazı önemli gelişmeler küreselleşen ve karmaşıklaşan finansal sistemde İslami finansın öneminin artmasına neden olmuştur (Akın ve Ece, 2010, www.mevzuatdergisi.com, erişim tarihi: 02.11.2018):

- Finansal varlık tabanının genişlemesi,
- İslami finansal sistemin Müslüman piyasalar ile birlikte bölge çapında da önemimin artması, performansının güçlenmesi,
- İslami sermaye piyasalarının önemli bir enstrümanı olan sukuğun pazarının hızlıca gelişmesi,
- Mevcut ve yeni pazarlarda tekaful piyasasının artması,

- İslami finansal kuruluşların fon yönetimi konusunda güçlü potansiyele sahip oluşu,
- Kapsamlı bir şekilde İslami finansal alt yapının oluşturulup geliştirilmesi.

Bu gelişmeler ile birlikte İslami finansal sistem hızlı bir şekilde dünya çapındaki ekonomik piyasalarda yerini almıştır.

3.1.1.2. İslami Finansın İlkeleri ve Ekonomik Prensipleri

İslam dini, ticari faaliyetlerde bulunmayı ve finansal işlem yapmayı belli başlı standartlar, ahlaki değerler ve yasaklar ile kontrol altında tutarak sınırlandırmıştır. Hukuk adaletsizliğinin ve olabilecek haksız kazançların önüne geçebilmek için dinin belirlediği temel yasalara ek olarak bir dizi ek sınırlamalar ve ilkeler edinmiştir. İslami finansal sistemin var oluş nedeni ekonomik işlemlerin İslam'a uygunluğu olduğu için bu sistemdeki kurumların en büyük amacı bu var oluş nedenine uymak olmalıdır. Bilinen ekonomik sistemlere alternatif olarak ortaya çıkan bu model ancak İslami esas ve standartlara uyduğu sürece güçlü bir temelde devam ederek varlığını sürdürebilir (Ayub, 2007, s. 45).

İslami finansal kuruluşlarının hem fon toplama faaliyetlerinde hem de fon kullandırma işlemlerinde bağlı oldukları prensipler vardır ve bu prensipler İslami finansal kuruluşların ayrılmaz birer unsurudur. Kurumların İslami kurallara bağlı olarak faaliyette bulunması İslami hukuki yaptırımlarla zorunlu hale gelmek yerine hedef müşteri kitlesinin tercihlerinden kaynaklanmaktadır.

Bilinen klasik finans alanlarında işlem yapmakta olan bireylerin zaman içerisinde yönünü İslami finans kurumlarına çevirmesinin altında yatan en temel neden dini ihtiyaçlardır. Dini ihtiyaçların yanında başta portföy çeşitlendirmesi olmak üzere, krizlere karşı dayanıklı olması, geleneksel piyasadan farklı ve daha az risk içermesi, ahlaki kurallara uygunluğu gibi nedenler de müşterilerin İslami finans kurumlarına yönelmesinin sebepleri arasında sayılabilir. Bu gibi ihtiyaçlar ile İslami finans kurumlarına yönelen müşterilerin beledikleri hassasiyeti görememeleri durumunda bu kurumlardan da uzaklaşmaları öngörülen bir sonuçtur.

İslami finansın temel ilkeleri arasında şunlar sayılabilir (Sürücü, 2018, s. 7-8):

- Risk paylaşımı
- Mülkiyet

- Yatırımların İslam'a uygun olması
- Sözleşmelerin şeffaf olması
- Sosyal adalet
- Zekât

3.1.1.2.1. Risk Paylaşımı

İslami finansal kuruluşlar finansal sürecin İslami kurallara göre yürütülmesini ifade ederken geleneksel olarak bilinen finansal kuruluşlardan ayrıştığı en önemli noktalardan biri risk paylaşımı konusudur. İslami finansal kuruluşlar riski paylaşma yolunu tercih ederken geleneksel kuruluşlar risk transferi yöntemiyle faaliyetlerini gerçekleştirirler. İslami finansal kuruluşlarda risk paylaşımı konusu fon kaynakları açısından, yatırımcılar finansal kuruluşla riski ve getiriye paylaşmaktadır. Fon kullanımı açısından ise İslami finansal kuruluşlar riski, muşaraka ve mudaraba sözleşmeleri ile kâr payı biçiminde paylaşmaktadırlar.

3.1.1.2.2. Mülkiyet

İslam dini dışında ki diğer inanışların ekonomi anlayışına göre mülkiyet kavramı İslami finansal kuruluşlarda çok daha farklıdır. İslam, kapitalizmle birlikte özel mülkiyetin olduğunu kabul etmediği gibi, sosyalizmle beraber olup kamu mülkiyetinin esas olduğunu da kabul etmez. İslam'a göre mülkiyeti kabul etmenin; birkaç kaynaklı özel mülkiyet, kamu mülkiyeti ve devlet mülkiyeti olmak üzere üç farklı çeşidi vardır. Bunların her birine has sahaları ayrı ayrı ayırmış, hiçbirisini istisnai şartlarla geçici olarak kabul etmemiştir (katilimgundemi.com, erişim tarihi: 02.11.2018). İslami finansal kuruluşlarda mülkiyet kavramı İslami finansal varlık üzerine odaklanmayı gerektiren bir kavramdır. İslami finans sistemine göre borç veren tarafın sahip olmadığı bir şeyi açığa satış durumlarında bazı sınırlamalar vardır. Genel anlamda mülkiyet sahibi olmadan bir malın satışı İslam'da yapılamaz fakat söz konusu sınırlamalar sermaye piyasalarına uyumlu olarak düzenlenmiştir (Wang, 2010, s. 14-15). Bununla birlikte İslami finansal işlemler kapsamında yer alan istisna ve selem sözleşmeleri şeklinde yapılan satışlar İslami finansın mülkiyet şartına istisnai durumlardır. İstisna genel anlamda üretim sözleşmesidir ve üreticiye belli bir ürünü üretmesi için sipariş verilmesini ifade ederken selem, ödemenin nakit olarak sözleşme anında yapıldığı ancak satın alınan malın teslimatının önceden belirlenmiş tarihe kadar ertelendiği alım satım işlemlerini içerir. Bu

anlamda söz konusu sözleşme taraflarının çıkarları için mülkiyet şartına sınırlamalar getirilmiştir (Yanpar, 2015, s. 98-99).

3.1.1.2.3. Yatırımların İslam'a Uygun Olması

İslami finansal sistemin asıl amacı ekonomik faaliyetlerin İslam dinine uygun olarak yürütülmesidir. Aksi takdirde yani yatırımlar ve herhangi bir finansal işlem İslami şartlar uygun şekilde yapılmıyorsa İslami finansal sistem var oluş nedeninin dışına çıkmış demektir. İslam paranın kullanılması konusunda bazı yasaklar ve sınırlamalar getirmiştir. İslam'ın getirdiği yasak ve sınırlamaların yanı sıra ahlaki değerlere uygun işlemler olması da yine ekonomik faaliyetlerin İslam'a uygunluğu konusunda önemlidir. Örneğin İslami finansal kaynaklar alkol üreten bir fabrikanın kurulumunda, kumarhane inşasında veya işletmesinde gibi İslam'ın yasak olarak belirlediği herhangi bir işlem için kullanılamaz. Aynı zamanda sukuk fonları da sadece İslam'a uygun yatırımlar için toplanabilir.

3.1.1.2.4. Sözleşmenin Şeffaf olması

İslami finansal kuruluşlar faizli işlemlere bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Fakat İslam dininde para ilgili olan tek yasak faiz değildir. Faizin yanı sıra garar da yasaktır. Sözleşmelerde bilgilerin tam ve açık bir şekilde yazılmaması ortaya bir belirsizlik durumu çıkarır ki bu da İslami açıdan uygun değildir.

Ana unsurlarından sadece bir tanesi bile eksik olan sözleşmeler İslam hukukuna göre geçersizdir ve hukuken sonuç doğurmazlar. İslam hukukuna göre yasaklanmış sözleşmeler de denilen bu sözleşmelerin yapılmasını engelleyen birçok dini hüküm bulunmaktadır. Öyle ki Hz. Muhammed (sav) konuyla ilgili olarak "kim bizim prensiplerimize aykırı iş yaparsa bu iş geri çevrilir. Kim de dinimize onda olmayan bir şey sokuşturursa o da geri çevrilir" buyurulmuştur (Topal, 2001, s. 519).

3.1.1.2.5. Sosyal Adalet

İslami finans çerçevesinde gerçekleştirilecek olan tüm işlemler her şeyden önce mutlaka İslam'ın yüksek ahlaki değerlerine uygun olmalıdır. Bu anlamda İslami finansal işlemlerin en temel amacı toplumda sosyal ve ekonomik adaletin sağlanmasıdır (Çürük, 2013, s. 29).

İslam dini bireyler arasında gelir dağılımını önemsemiş servetin tekelleşmesini ve diğer bireylerin köleleşmesini engellemiştir. Dinde sosyal adalet kavramını ön plana çıkaran birçok hüküm vardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "*Allah'ın o (fethedilen) şehir*

halkından Resul'üne verdiği fey, Allah'a, Resul'e, (ve Resul'e) yakın akrabalığı olanlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Öyle ki (bu mallar ve servet) sizden zengin olanlar arasında dönüp dolaşan bir devlet olmasın. Resul size ne verirse artık onu alın, sizi neden sakındırırsa artık ondan sakının ve Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, cezası (ikâbı) pek şiddetli olandır” buyurulmuştur. Bununla birlikte Hz. Muhammed'in (sav) “Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir” sözü de sosyal adaleti destekleyen hükümler arasındadır (Kayadibi, 2007, s. 22-23).

3.1.1.2.6. Zekât

İslam'ın ilk şartı olan Allah'ın birliğinden sonra, Müslümanların sorumlu oldukları ilk, görevden biri de zekâtın yıllık olarak ödenmesidir. Namaz ve zekâta birlikte atıfta bulunan Kur'an Ayetlerinde bu iki yükümlülüğe çok büyük önem verilir. Fakirlere yardım amacıyla zekât, nisaba malik olanlara zorunludur. Zekât ibadetinin düzenli olarak yapılması öncelikle toplum içerisinde fakir dul ve yetimlerin finansal durumlarının düzelmesine yardım etmekte ve bununla birlikte dolaylı yönden bütün Müslümanların sosyal statülerinin gelişmesinde destek olmaktadır. Zekât konusuna aşağıda “İslami Finansal Sistemin Yapısal Özellikleri” konusunda daha ayrıntılı yer verilecektir.

3.1.1.3. İslami Finansal Sistemin Yapısal Özellikleri

Faaliyet gösteren tüm finansal kurumlar gibi İslami finansal kurumlarında kendi içlerinde belirlenmiş bir yapısı vardır. Geleneksel finansal sistemler gibi İslami finansal sisteminde de beklenen işlev, fon arz edenlerle fon talep edenleri buluşturmalarıdır. Tabii ki bunun yanında yerine getirmesi beklenen birçok finansal faaliyette vardır. Ancak bu işlevleri faaliyete geçirirken bu iki finansal kurum arasında bazı farklılıklar vardır.

İslami finansal kurumları diğer finansal kurumlardan ayrılan özelliklerini denetlemek, İslami şartlara uyum uymadığını kontrol etmek ve bu kuruluşların iç uyumunun oluşmasını sağlayacak bir finansal mekanizmaya ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaca çözüm olarak İslami finansal kuruluşlar bünyelerinde Şer'i kurulları oluşturmuşlardır. Ayrıca İslami finansal kuruluşları faize dayalı kuruluşlardan ayıran tek yapısal özelliği Şer'i kurullar değildir. Bunun yanında İslam'ın getirdiği zekât ve karın elde edilmesinde kullanılan saflaştırma işlemleri de kendilerine has olan yapısal özelliklerindedir (Yanpar, 2015, s. 106).

3.1.1.3.1.Şer'i Kurullar

Herhangi bir finansal kuruluşun yapısında yer alan genel kurul, yönetim kurulu ve genel müdürden oluşan yönetim şeması İslami finansal kuruluşlarda da aynı şekilde yer almaktadır. Bu birimler ile birlikte finansal kurumun mali işlemlerini denetleyen ve sorgulayan denetim firmaları aynı şekilde İslami finansal kurumların da mali işlemlerini denetlemektedir. Fakat İslami finansal kuruluşların bünyesinde faizli işlem yapan kurumlardan farklı olarak yapılan işlemlerin İslam'a uygunluğunu denetleyen bir de Şer'i kurullar bulunmaktadır.

Şer'i kurullar bir yandan mali işlemlerin dini değerlere uygun bir şekilde yapılmasını isteyen banka sahiplerinin hassasiyetlerini yanıtlarken bir yandan da faizli bankalarla çalışmak istemeyen müşteriler için faizsiz bankaların sunduğu ürünleri benimsemelerinde yardımcı olmaktadır. İslami finansal kuruluş bünyesinde mali işlemlerin İslam'a uygun yapıldığını hedef kitleye gösterebilmenin en iyi yolu bünyesinde saygı değer kişilerin oluşturduğu bir kurul bulundurmadır. Bu durumda faizsiz bir şekilde çalışan finansal kuruluşlar kendi işlemlerine dini açıdan bir meşruluk kazandırmış olacaktırlar. Şer'i kurulların gerekliliğini ortaya çıkaran bir diğer etken de Uluslararası İslami Puanlama Kuruluşu'nun kurumların İslami finans standartlarına uygunluğunu ölçen puanlama sistemidir. Bu kurum kendi belirlediği standartlara göre bir derecelendirme işlemi uygulamaktadır. Bu derecelendirme işlemi sonucunda İslami finansal kuruluşun hizmet kalitesini ve standartlarını ortaya koymaktadır (Kızılkaya, 2012, s. 10).

Asıl amacı İslam'a uygunluğu denetlemek olan Şer'i kurullar İslam ülkelerinde farklı modeller ile uygulanmaktadır. Bu modeller aşağıda açıklanmıştır (Güney, 2015, s. 10):

- *Serbest Model:* Bu modele göre her İslami finansal kuruluş kendi Şer'i danışma kurulunu özgür bir şekilde herhangi bir kurala bağlı olmadan oluşturmakta ve yönetmektedir. Türkiye'de bu modeli uygulayan ülkeler arasında yer almaktadır.
- *Merkezi Model:* Merkez bankaları altında kurulan Şer'i kurul dini konularda mutlak yetkilidir. Bununla birlikte her İslami finansal kuruluş kendi Şer'i kurulunu oluşturur fakat bu kurul merkez bankasının oluşturduğu ana Şer'i kurula bağlıdır. Malezya Endonezya, Brunei, gibi Uzakdoğu Asya ülkelerinde uygulanmaktadır.

- *Karma (Hibrid) Model:* Bu modelde de merkez bankası bünyesinde bir Şer'i kurul oluşturulmaktadır ve her İslami finansal kuruluş kendi bünyesinde bir kurul oluşturabilmektedir. Anca merkez bankası bünyesinde yer alan bir Şer'i danışman aynı zamanda herhangi bir İslami finansal kuruluş bünyesinde de yer alabilir. Bu modeli genel olarak Pakistan devleti uygulamaktadır.
- *Gönüllü Birlik Modeli:* Bu model Birleşik Arap Emirlikleri'nde kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Ülkedeki İslami finansal kuruluşların Şer'i kurulları bir araya gelerek bir konsey oluşturmuşlardır.

3.1.1.3.2. Zekât

Zekât, zengin statüsünde olan Müslümanların mallarının belli bir kısmını, herhangi bir karşılık beklemeden dinen fakir ve yardıma muhtaç kabul edilen kimselere vermesine denmektedir. İslam dininin temel ibadetlerinden biri olan ve hicretin ikinci yılında oruç ibadetinden sonra farz kılınan zekâtın meşruiyeti kitap, sünnet ve icma ile desteklenmektedir. Hz. Muhammed (sav) zekât ile ilgili olarak “İslam beş esas üzerine kurulmuştur. Bunlar; Allah'tan başka ilah olmadığını ve Hz. Muhammed'in (sav) O'nun kulu ve elçisi olduğunu kabul etmek, namaz kılmak, zekât vermek, haccetmek ve Ramazan orucu tutmaktır” buyurulmuştur. Ferdi, sosyal, iktisadi, siyasi ve ahlaki gibi çok birçok farklı yönü içerisinde barındıran zekât, zengin ve fakir grupları arasında olması gereken yardımlaşmanın ibadet halini almış şeklidir (Dalgın, 2004, s. 2). Zekât ile birlikte sosyal sınıflar arasında farkın azalması beklenir. Zekât ulusal gelir dağılımının dengeye gelmesini sağlamak için en önemli unsurlardan biridir.

Dini, ahlaki ve hukuki boyutları ile bilinen zekâtın aynı zamanda ekonomik ve sosyal fonksiyonları da oldukça önemlidir. Çok boyutlu bir yükümlülük olan zekâtın hukuki boyutuna göre teknik anlamda tahsisi bir vergi konumu vardır. Bu özelliğiyle birlikte zekât Müslümanların ilk zamanlarından beri en temel gelir kaynaklarından biri olmuştur. Toplumsal hizmetlerin karşılanabilmesi amacıyla elde edilen kamu gelirleri farklı şekilde toplanır. Aşağıda İslam'da geçerli olan kamu geliri elde etme şekilleri yer almaktadır (Dumlu, 2010, s. 94);

- Zekât gelirleri,
- Humus: savaşta kazanılan malların beşte biri,
- Haraç: cizye veya gayrimüslimlerin ticari gelirlerinden alınan öşür,
- Miras bırakmadan ölenlerin malları, buluntular ve sahihsiz mallar.

Dinde bu kadar önemli bir yere sahip olan zekât konusu İslami kural ve yasaklar temeline oturtulmuş İslami finansal kuruluşların yapısında da bulunmak zorundadır. İslami finansal kuruluşlar gelirlerinin bir kısmını yardıma muhtaç olanlarla paylaşmak ve onlara yardımlarda bulunmalıdırlar. Nereye ne kadar zekât verileceği konusunda kesinlik olmamakla birlikte İslami finansal kuruluşların bünyesinde ki Şer'i kurullar zekât hesaplamalarını yapmakla da görevlidirler.

Her finansal kuruluşun yaptığı gibi İslami finansal kuruluşlarda reklam amaçlı sosyal sorumluluk projelerinde yer alabilirler. Fakat kurumların sosyal sorumluluk adı altında yapmış oldukları harcamalar zekât kapsamında yer almazlar. Çünkü sosyal sorumluluk projeleri finansal kurumların gönüllü olarak yaptığı çalışmalardır ve bunu yapmak için herhangi bir zorunlulukları yoktur. Fakat zekât İslami finansal kuruluşlar için zorunluluktur ve kazançlarının belli bir oranında verilmesi gerekmektedir.

3.1.1.3.3. Saflaştırma İşlemi

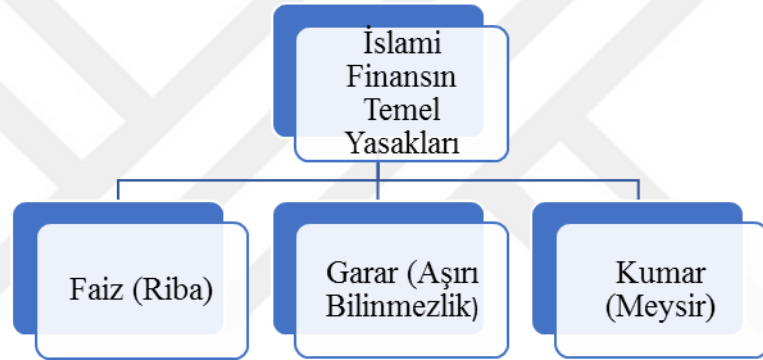
İslami kurallara uygun bir şekilde yatırım yapmak isteyen yatırımcılar veya işletmelerin kullanabilecekleri alternatif yatırım araçları bulunmaktadır. İslam dini kapsamında yer alan yasaklara göre haram sektörlerden uzak duran ve bilançolarında faiz payı belli bir oranı geçmeyen işletmelere yatırım yapılabilir. Çünkü günümüz ekonomi şartlarına göre finans sisteminde işletmelerin birçok nedenden dolayı bütün işlemlerini faize bulaşmadan yapıyor olması pek de mümkün değildir. Bu nedenle İslami finansal kuruluşlar işlemlerinden elde ettikleri kazançlarından daha sonrasında saflaştırma işlemi yapmak zorundadırlar (Türkay, 2017, s. 823).

Zorunlu yollar ile de olsa İslami finansal kurumun helal olarak sağlanmış gelirlerine Şer'i kurallara uygun olmayan kazançlar karışmış ise mutlaka saflaştırma yöntemine başvurmak zorundadırlar. Bu saflaştırma işlemi sadaka veya benzeri gibi yöntemlerle yapılabilir. Ancak saflaştırma niyetiyle edilen yardımlar zekât kapsamına girmez. İslami finansal kurumlar zekatlarını saflaştırılmış helal gelirlerinden vermek durumundadırlar.

Yapılacak olan saflaştırma işleminin ne kadar olacağı ve nasıl yapılacağı Şer'i kurul tarafından belirlenir. Aynı zamanda yine saflaştırma işlemi de ilgili İslami finans kurumunun Şer'i kurulu tarafından yapılır.

3.1.1.4. İslami Finansın Temel Yasakları

İslam dini para ve paranın kullanılması konularıyla ilgilenmiştir. Para ve paranın kullanılması konularında bazı durumları yasaklamış ve haram kılmıştır. Hayatımızın her alanında içinde bulunmak zorunda olduğumuz ekonomik sektörler içerisinde İslam'ın haram kıldığı durumlar bulundurmaktadır. Bu durumdan rahatsız olan ve bir çıkış yolu arayan yatırımcılar için alternatif bir sistem oluşturması amacıyla İslami kural ve yasalara uygun bir finansal sistem geliştirilmiştir. Bu sistemin oluşturulma amacını içeren temel İslami yasaklar faiz, garar ve kumar olmak üzere üç önemli konudan oluşmaktadır. Bu yasaklara uyulmaması durumlarında İslami finansal kuruluşlar asıl amaçlarından başka bir ifadeyle var oluş nedenlerinden vazgeçmiş demek olurlar ve normal finansal sistemlerden herhangi bir farkları kalmaz.

Şekil 1. İslami finansın temel yasakları

3.1.1.4.1. Faiz (Riba) Yasağı

Kısaca paranın maliyeti (Demirci, 2004, s. 2) anlamına gelen faiz İslami finansal sistemin temelini oluşturmaktadır. Nitekim İslami finansal sistemi en önemli kurumlarından biri olan İslami bankalar kimi zaman faizsiz bankacılık olarak da anılmaktadır. İslam dininde oldukça net bir şekilde reddedilen faiz ile ilgili olarak birçok Müslüman yasaklığı veya ne derece, nerelerde yasak olduğu konusunda kafa karışıklıkları yaşamaktadır. Bunun aksine ise ribanın yasak olduğu konusunda bütün Müslümanlar ortak bir fikre sahiptirler. Ahmad'a göre ise İslam'da ribanın yasak olması hakkında iki farklı görüş kesinlikle olamaz. Yalnızca bu terimin anlam ve açıklaması ile ilgili farklı görüş ayrılıkları olabilir (Ahmad, 2003, s. 453-465).

Riba ve faiz arasında beliren bu karışıklığın yaşanmasının nedeni olarak İslam hukukçularının veya İslam ilim adamlarının verilen hükümleri veya geçmişte yaşanan olayları farklı yorumlamaları gösterilebilir. Bazım ilim adamlarına göre Kur'an-ı

Kerim'in nazil olduğu dönemlerde bahsedilen riba tek çeşitti ve tek bir anlam içeriyordu. Bu anlama göre o zaman ki riba "cahiliye ribası" olarak isimlendirilmekteydi. Bu fikre sahip olan ilim adamları Kur'an-ı Kerim'de yasaklanan ribanın "cahiliye ribası" olduğunu savunmaktadırlar. Bu görüşte birleşen ilim adamlarına göre, cahiliye ribası alacaklıların vade sonu geldiğinde borçlusuna "borcunu ödemezsen vadesini belli oranda fazla ödeme karşılığında uzatırım" demesi şeklinde oluşmaktadır. Vade sonunda normal ödenecek miktar ile vadenin alacaklı tarafından borçlunun zamanında ödeme yapamaması durumunda uzatılması sonucunda daha fazla ödenecek miktar arasında ki fark ise riba olarak kabul edilmektedir. Bu görüşte olan ilim adamlarına göre borcun ilk alışverişi esnasında anaparaya ekleme yapılırsa bu riba olarak kabul edilmez (Ayub, 2007, s. 52-53).

Farklı görüşe sahip diğer ilim insanlarının görüşüne göre ise verilen herhangi borcun ödemesi yapılırken fazlasını istemek her nerede ve ne zaman olursa olsun ribadır ve haramdır. Aslında bu yaklaşım günümüz Türkiye'sinde genel kabul görmüş bir yaklaşımdır. İslam'a aykırı mali davranışta bulunmak istemeyen yatırımcılar faizin her türlüşünü riba, yani haram olarak kabul etmiş ve işlemlerini yaparken buna dikkat etmektedirler.

Faizin yasak olduğu konusunu içine alan birçok hüküm bulunmaktadır. Bu hükümlerden bazıları şöyledir:

Kur'an-ı Kerim'de "İnsanların malları içinde artsın diye faizle her ne verirseniz Allah katında artmaz. Ama Allah'ın hoşnutluğunu isteyerek her ne zekât verirseniz; işte bunu yapanlar sevaplarını kat kat artıranlardır" buyurulmuştur (Rum, 39).

Kur'an-ı Kerim Nisa Suresi 161. Ayetinde "Yahudilerin haksızlıklarından, çoklarını Allah yolundan menetmelerinden, yasak edilmişken faiz almaları ve insanların mallarını haksızlıkla yemelerinden ötürü kendilerine helal kılınan temiz şeyleri onlara haram kıldık. Onlardan inkâr edenlere, elem verici azap hazırladık" buyurulmuştur.

Kur'an- Kerim Ali İmran suresi 130. Ayette ise "Ey iman edenler! Kat kat artırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz" buyurulmuştur.

Yine Kur'an-Kerim'in bir başka Ayetinde "Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların, Alım-satım

tıpkı faiz gibidir, demeleri yüzündendir. Halbuki Allah alım satımı helal faizi haram kılmıştır” buyurulmuştur (Bakara 275).

Hz. Muhammed (sav) Veda Hutbesi’nde “Biliniz ki cahiliye ribasının tamamı kaldırılmıştır. Anaparalarınız sizlerindir. Ne zulmedin ne de zulme uğrayın” buyurulmuş ve faizin kesin olarak yasak olduğunu belirtmiştir.

Bu konuda birçok hüküm bulunmasına rağmen riba ve faiz kavramları arasında yaşanan bu anlam karmaşasının nedenleri incelendiğinde Kur’an-ı Kerim’de faiz ile ilgili Ayetlerin aşamalı olarak inmesi olabileceği görülmektedir. Faizle ilgili yukarıda da belirtilen dört Ayet adım adım faizin yasak olduğunu getirmiştir. Faiz ile ilgili inen ilk Ayet olan Rum suresi 39. Ayette faizin yasak olduğundan ziyade faizle gelen artışın haram olduğu anlatılmıştır. Faizle ilgili indirilen ikinci Ayet olan Nisa suresi 161. Ayette ise yasak olduğu halde faiz yemeye devam eden Yahudilerin durumu anlatılmış ve Müslümanların bundan ders çıkarması gerektiğini vurgulanmıştır. Fakat tam olarak bir yasaktan söz edilmemiştir. Faiz ile ilgili üçüncü inen Ali İmran suresi 130. Ayettir. Bu Ayette “kat kat artan faizi yemeyin” buyurularak bileşik faiz yasaklanmıştır. Üçüncü Ayette faizin yasak olduğu açıklanmış fakat her türlü faizin yasak olduğu dördüncü olarak inen Bakara suresi 278-281. Ayetlerde tam olarak buyurulmuştur (Bayındır, 2007, s. 69-71).

Ribanın yasaklanmasının ve haram kılınmasının altında yatan birçok sebep vardır. Zor durumda ve muhtaç olan bir kimseye yapılan yardımdan daha sonra fazla ödeme istenmesi karşılıklı olarak yardımlaşmanın prensiplerine aykırı bir davranıştır. Daha sonra başka bir neden ise paranın bu şekilde çalışmadan arttırılması bireyleri tembelliğe alıştıtır ve emek verilmeden kazanma duygusu bireylere daha rahat gelir. En önemli sebep ise verilen bir borca karşılık sadece beklediği için ödül olarak fazladan para kazanma durumuna İslam’da kesinlikle müsaade edilmemesidir. Borcun tüketim veya ticaret amaçlı alınması, anaparaya eklenmek istenen fazlalığın faiz, riba, fayda vb. gibi herhangi bir isimle anılması, getirinin pozitif veya negatif olması veya borç alan tarafın fakir ya da zengin olması durumlarından hiçbirisi faizin haram olduğunu değiştirmemektedir. Hepsi riba kapsamında yer almaktadır (Akten Çürük, 2013, s. 19).

3.1.1.4.2.Garar (Aşırı Bilinmezlik) Yasağı

Tıpkı faizde olduğu gibi ilk dönemlerde gararın da genel bir tanımı yapılmamıştır. Genel bir gözlem olarak sahabe ve tâbiün dönemlerinde gararın tanımının yapılmasına

ihtiyaç duyulmadığı söylenebilir. Bunun yanısıra tanımın yapılmayışının birçok sebebi olabilir. Sünnet içeriklerinde garar sebebiyle yasaklanan belirli satım ürünlerinin konuyu anlamak için yeterli oluşu düşünülmüş olabilir. Ticarete garar durumlarının çok sık yaşanmamış olması ve Medine pazarındaki sünnete uygun uygulamaların diğer İslam şehirlerindeki pazarlarda da neyin helal, neyin haram olduğu gibi konularda örnek olması gibi nedenlerde gararın tanımının yapılmamış olması için geçerli birer sebep olabilir. Zaman geçtikçe, İslam borçlar hukukunun diğer birçok kavramı gibi, garar etrafında da zengin tartışmalar olmuş, konu daha çok yeni örnekler etrafında ele alınmış ve terim anlamının ortaya konulması biraz zaman almıştır. Zaman içerisinde diğer birçok konuda olduğu gibi daha net tanımlara ihtiyaç duyulmuş, garar konusunda da sistematik bir tanım yapılmıştır (Güney, 2013, s. 41).

Garar, bir borç ilişkisi çerçevesinde borca neden olan konunun belirsiz olması, akıbetinin kapalı olması veya sözleşmenin haksız bir kazanç elde etmeye müsaade edecek şekilde kapalı olup anlaşılır olmaması anlamına gelmektedir. (Karahana ve Ersoy, 2015, s. 99) Bir başka ifadeyle garar, sonuçları bilinmeyen işlem, eylem ve davranışlar anlamına gelmektedir. Sözleşmenin konusu olan şeyin hakkında, miktarında ya da içeriğinde oluşan bu söz konusu bilinmezlik sözleşmenin sağlığını da etkilemektedir (Selçuk, 2015, s. 351).

Garar, genelde mal, bedel veya vadedeki bilinmezliğin söz konusu olabileceği durumlarda meydana gelir. Erkek hayvanın döl suyu veya belli bir arazideki henüz oluşmamış ürünleri için yapılan sözleşmeler aşırı bilinmezlik içeren sözleşmeler kapsamına girer. Kaçkın hayvanın ya da denizdeki balığın satım işlemleri ise en azından ortada bilinen bir mal olduğu için diğerine göre daha az garar içerir fakat yine de bir garar sebebidir. Sözleşmelerde taraflardan birinin malın miktarını tam olarak bilip diğer tarafın bu konuda bilgisi olmaması da yine garar kapsamına girmektedir. Öyle ki garar sözleşme taraflarından birinin bilerek yaptığı bir durumda meydana gelirse hile söz konusudur ve aşırı garar içeren her durumda olduğu gibi bu durumda da sözleşme geçersiz kabul edilmektedir (Bayındır, 2015, s. 35).

Sözleşmelerin sağlıklı yani kabul edilebilir olması için içeriği net bir şekilde belirtilmelidir. Herhangi bir şekilde garar içeren sözleşmeler yok hükmündedir. İslami finansal kuruluşlarda yatırımcılarıyla yapmış oldukları sözleşmelerinde mutlaka bu

hükme uymak zorundadırlar. Belirsizlik içeren herhangi bir konuda yapılan sözleşmeler İslam'a göre geçersizdir ve bu işlemlerden elde edilen kazançlar haramdır.

3.1.1.4.3.Kumar (Meysir) Yasağı

Kumar kelimesini tarihsel süreçte incelediğimiz zaman, haksız oynama veya oyunda hile yapmak olarak bahsedilmekteydi. Kumarbaz; gerçek olmayan oyuncu, hilebaz, dolandırıcı, para için özellikle yüksek bahislere girip savurgan bir şekilde oynamayı alışkanlık halinde getirmiş kimse. Günümüzde ise kumar oynama, parayla bahse girme veya tesadüfen ya da belirsiz sonuçlarla şansa dayalı oyunlar anlamına gelir. Bu tanımlar doğrultusunda kumar oynama, kişinin herhangi bir emek sarf etmeden parasal kazanç elde etme süreci olarak tanımlanabilir (Pınarcı, 2014, s. 7).

Kumar oynama Kuran'da kesin bir dille yasaklanmaktadır. Kumar ile ilgili yasaklar Kur'an-ı Kerim'de iki yerde geçmektedir. Bakara suresi 219. Ayette "Ey Muhammed! Sana şarap ve kumardan soruyorlar. De ki: Bu ikisinde büyük bir günah, bir de insanlar için bazı menfaatler vardır. Fakat günahları, menfaatlerinden daha büyüktür" buyurulmuştur. Diğerisi ise Maide suresi 90 ve 91. Ayetlerde "Ey iman edenler! Şarap, kumar, putlara kurban kesilen sunaklar, fal okları, şeytana ait murdar işlerden başka bir şey değildir. Bunlardan geri durun ki felah bulasınız! Şarap ve kumarla şeytanın yapmak istediği tek şey, sizin aranızda düşmanlık ve kin salmak, sizi Allah'ı zikretmekten ve namazdan alıkoymaktır. Artık bu habis şeylerden vazgeçtiniz değil mi?" buyurulmuştur.

Kumar ve garar zaman zaman birbirleriyle bağdaştırılsa da aslında ikisi de birbirinden farklı anlamlar içermektedir. Kumarda asıl olan söz konusu şeyin sonucu hakkında taraflardan hiçbirinin bir şey bilmemesi durumu hakimken, gararda taraflardan birisi gerçekleri bilmekte ve belirsizliği kendisi oluşturmaktadır. Bu nedenle taraflardan birinin sonuç hakkında bilgisi olması demek kumar anlamının dışına çıkar.

İslami finansal sistem temel olarak bu üç yasağın üzerine kurulmuştur. İslami finansal sistemlerde hem kuruluş olarak faaliyet göstermekte olan kurumlar hem de bu sistem de yatırım yapmak isteyen yatırımcılar bu üç temel yasaktan uzak durmak zorundadırlar. Genel anlamada zaten bu yasaklardan uzak durmak isteyen yatırımcılar yatırımlarını İslami finansal kuruluşlarda değerlendirmektedirler. İslami finansal kuruluşlarda ellerinde olmadan bu yasaklara bulaşmaları durumunda mutlaka bir çözüm bulmak zorundadırlar. Örneğin istemsiz bir şekilde bulaşılan faizlerde saflaştırma işleminin yapılması gibi.

3.1.2. İslami Para Piyasası

İslam dünyasında paranın tarihsel olarak gelişim süreci incelendiğinde batıyla paralellik gösterdiği görülmüştür. Yapılan incelemelere göre batı dünyasında madeni ve kağıt paraların kullanıldığı dönemler içerisinde İslam dünyasında da aynı şekilde madeni ve kağıt paralar kullanılmaktadır. Bu gelişmeler göstermektedir ki her ne kadar fıkıh eserlerinde sadece altın ve gümüş paradan bahsedilse de pratikte durum farklıdır. Madeni para sistemi ve kağıt para sistemi arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar nedeniyle İslam dünyasında kağıt paranın kullanılmasıyla ilgili bazı tartışmalar açığa çıkmıştır. Bu problemlere örnek olarak faizin farklı yorumlanması, zekâta nisap miktarının belirlenmesi, enflasyon oranının telafisi ve vade farkı gibi ekonomik problemlerin İslam'a uygunluğu verilebilir (Keleş, 1998, s. 94).

İslam dünyasındaki para sisteminin söz konusu tartışmalara izin vermemesi için normal ekonomik sistemden bazı farklılıklarının olması gerekiyor ki Müslüman yatırımcılar İslami şartlara aykırı davranmasın. Nitekim İslami toplumlarda sistemin kendi özgü şartları içinde bir para piyasasının olması gerektiği beklenir. Bu kendine özgü sistemde paranın arz ve talebinde belirleyici olan unsur faiz oranları değil sermayenin verimlilik oranıyla kar oranları olacaktır. Bu anlamda İslami kurallara uygun şekilde kurulacak olan aracı kurumlara yatırılan fonlara olan talebi belirleyen unsur sermayenin verimlilik oranı şeklinde adlandırılırken bu İslami aracı kurumlara fonlarını yatıracak olanların para arzını da kar oranları belirleyecektir. Bahsi geçen bu iki faktör arasındaki arz talep ilişkisi sonucunda gerçekleşmesi beklenen denge, yatırımcılara verilecek olan kar payının oluşacağı para piyasası dengesini oluşturacaktır (İlgen, 1998, s. 121).

Bu şekilde faiz temelli olmayan İslami yasaklara uygun bir finansal sistem oluşturulması hedeflenmiştir. İslami para piyasalarının en önemli unsurunu ise İslami bankacılık sistemleri oluşturmaktadır. İslami kurallara uygun olarak işlem yapan bu bankalara; katılım bankaları, faizsiz bankalar, İslam bankaları gibi farklı isimler de verilmektedir.

3.1.2.1. İslami Bankacılık Sistemi

Tüm dinlerde yasak olan fakat Müslümanların ayrı bir titizlik gösterdiği faiz konusu nedeniyle Müslüman toplumlarda İslam dininin uygun gördüğü şartlar doğrultusunda faizsiz bankacılık sisteminin doğuşu mecburi bir hal almıştır. Bu durum bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır çünkü; günümüz ekonomisinde bankalar çok

önemli bir yer tutmaktadır. Finansal faaliyetlerin hızlı ve etkin bir şekilde ilerleyebilmesi için finansal sistemde bankaların varlığı önemlidir. İslam ülkelerin de hızla gelişen ve değişen finansal ortama ayak uydurabilmek için İslami kurallara uygun faizden uzak finansal işlemler gerçekleştiren bankacılık sistemlerini oluşturması gerekmektedir. Hal böyle olunca Müslümanların var olan ekonomide kendilerini gösterebilmeleri ve ekonomik yaşantılarını sürdürebilmeleri için inançlarından ödün vermeden işlem yapabilecekleri bir finansal sistem inşa etmeleri zorunlu bir hal almış ve onlar da bu zorunluluğu yerine getirerek İslami kurallara uygun faizsiz bankacılık sistemlerini geliştirmişlerdir (Celebcioğlu, 2017, s. 16).

İslam’da kesin hükmü bulunan faizin yasak olması nedeniyle İslami inançlara göre oluşturulacak olan yeni sistemde en temel özellik, faizsiz finansal faaliyetlerin yürütülmesi zorunluluğudur. Faizsiz bankacılık kavramı uluslararası literatürde çoğunlukla İslami bankacılık olarak adlandırılmaktadır. Bu bankacılık türü işlemlerinde faize yer vermemesinin yanında birçok İslami yasağa da uyması yönüyle normal bankacılık sistemlerinden ayrılmaktadır. Faizsiz finans kurumları ülkemize ilk olarak “Özel Finans Kurumları” adı ile girmiş ve 2006 yılında ülkemiz sınırları içerisinde faaliyet prensiplerinden olan kar ve zarara katılma ilkesine dayandırılarak “Katılım Bankası” adıyla faaliyetlerine devam etmiştir (Darçın, 2007, s. 4).

Temel yapısı itibariyle katılım bankacılığını tanımlamak gerekirse, parasal faaliyetlerin mal ve hizmet hareketlerine dayandırıldığı, yapılan her parasal hareketin karşılığında mutlaka bir mal veya hizmet bulunması gerektiği; elde edilen gelirin ise kar veya zararın paylaşılması yani kar ve zarar ortaklığı esasına göre bölüştüğü bir finansal sistemdir. Bilinen geleneksel bankacılık sistemlerde para bir mal gibi alınıp satılabilir. Örneğin yatırımcılardan tedarik edilen 10 lira, 15 lira paraya ihtiyacı olanlara satılabilir. Faizsiz bankacılıkta ise durum bundan farklı işlemektedir. Eğer bir paranın ödünç verilmesi gerekiyorsa veya ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması gerekiyorsa ancak para ancak kendi değerinde verilebilir. Yani 10 lira yine ancak 10 lira şeklinde ihtiyaç sahibine verilir. Eğer İslami finansta da paradan para kazanmak isteniliyorsa bu durum topluma sunulan bir hizmet veya malın değerindeki bir artışa karşılık gerçekleşebilir. Başka bir ifadeyle finansal işlemde para tarafındaki bir artış mal veya hizmet tarafındaki gerçek bir artışla dengelenmek zorundadır (Özsoy, Görmez ve Mekik, 2013, s. 188).

Normal bankacılık sistemleri ile katılım bankacılığının arasındaki farkı göstermek amacıyla bir Kur'an-ı Kerim Ayetini örnek verecek olursak; Bakara suresi 275. Ayette "Allah alım satımı helal, faizli işlemleri haram kılmıştır" buyrulur. Yani katılım bankaları ticaret yaparak alım satım işlemlerinde bulunur ve bu işlemlerden gelir elde ederken geleneksel bankalar Kur'an' ın yasakladığı faizle işlem yaparlar. Geleneksel bankalar ile faizsiz bankalar arasında tespit edilen farklar şunlardır (Bayındır, 2007, s. 250-252). Geleneksel bankalar kendileri için gerekli olan mevduatlarını faiz ödeyerek toplarlar, katılım bankaları ise katılım fonlarını mudarebe adı verilen ortaklık yöntemiyle toplar ve fon sahipleri için kendi bünyelerinde bir katılma hesabı açarlar.

- Bankalar yatırımcılarından topladıkları mevduatlarını ihtiyaç sahiplerine kredi yani faizli borç şeklinde faiz geliri elde ederler. Katılım bankaları ise borç vermezler ve gelirlerini ticaret yaparak elde ederler. Katılım bankalarının müşterileri ile ilişkileri ticaridir.
- Normal bankalar kredi verdikleri bireyler mali durumları sıkıntıya düştüğünde kredinin vadesi bitmeden borçlarını ödemelerini isteyebilirler. Bu nedenle bankalarla kredili işlem yapan bireyler önlerini pek göremezler.
- Katılım bankaları müşterilerine karz-ı hasen diye adlandırılan faizsiz borç verebilirler. Kredi gibi değildir faiz gibi alacaklı borçludan verdiği paranın daha fazlasını değil aynısını ister. Fakat burada belirli bağlayıcı bir süre söz konusu değildir. Alacaklı istediği her an borcunu geri isteyebilir. Bu nedenle karz-ı hasen alınarak herhangi bir yatırım yapmak pek de sağlıklı değildir. Bu durum sadece kısa süreli karşılıklı yardımlaşma gibi düşünülebilir.
- Çek kullandırma bakımından da bu iki banka türü açısından farklar bulunmaktadır. Normal bankalarda bir döngü halinde işleyen çek kullandırma işlemi aslında reelde bulunmayan bir paranın sadece kayıtlarda bulunması ile çekler vasıtasıyla piyasaya sürülür. Çekler faiz sistemine göre işlediği için enflasyonun ve pahalılığın en büyük sebebi olurlar.
- Geleneksel bankaları ile İslami bankalar, munzam karşılığı ve sermaye yeterliliğine ihtiyaç duyma konuları açısından da birbirinden farklıdırlar. Normal bankaların ürettiği kaydi paraların karşılığı bulunmak zorundadır. Yani banka ne kadar kaydi para üretmişse o kadar borca girmiş demektir. Kredilerin batma tehlikesi de olduğu için normal bankalar mutlaka munzam karşılık ve sermaye yeterliliği gibi tedbirler almak zorundadırlar.

İslami bankaların geleneksel bankalardan işlevsel anlamda herhangi bir farkı yoktur. Aralarındaki temel fark yukarıda da bahsedildiği gibi yapısal anlamdadır. Yani İslami bankacılığın temel farkı iş yapma modellerinden kaynaklanmaktadır. İslami finans kurumları da klasik bankalar gibi tasarruf fazlası olan yatırımcının ve hane halkının tasarruflarını toplayarak tasarrufları yatırımlara aktarır. Ancak bu faaliyetleri yerine getirirken klasik bankalarda kullanılan faiz aracının yerine başka araçlar kullanır.

3.1.2.1.1. İslami Bankalarda Fon Toplama Yöntemleri

İslami finans kurumlarının fon kaynakları tıpkı klasik bankacılık sisteminde olduğu gibi öz kaynaklar ve yabancı kaynaklardan oluşmaktadır. Öz kaynaklar, bilindiği gibi işletme sahiplerince sermaye olarak konulan değerler ve işletme faaliyetleri sonucunda oluşan fonları içerir. İslami bankaların asıl kaynaklarını ise yabancı kaynaklar oluşturur. İslami bankaların bünyelerine katmak istedikleri yabancı kaynaklı fon toplama yöntemleri, aslında müşterilerinin çeşitli amaçlarla ilgili banka kurumunun bünyesinde açtırdıkları hesaplardan oluşmaktadır.

Bankacılık Kanunu 3. Maddeye göre katılım bankası: Özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullanırmak esasına göre faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu özelliklere sahip kuruluşların Türkiye’de ki şubeleri, olarak tanımlanmaktadır. Aynı maddenin devamında özel cari hesap: Katılım bankası bünyesinde açılabilen ve istenildiği zaman istenilen miktarda çekilebilen karşılığında hesabı açan kişiye herhangi bir getiri sağlamayan fonların oluşturduğu hesaplardır. Yine 3. Maddenin devamında diğer bir fon toplama yöntemi olan katılma hesabı: Katılım bankalarına yatırılan fonların kurumun ticari işlemlerinde kullanılmasına izin verilen ve kullanımdan doğacak kar veya zarara ortak olunan, aynı zamanda kurumun önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödeme ya da anaparatayı aynen ödeme sözünün olmadığı fonların oluşturduğu hesaplar, olarak ifade edilmiştir (Şekkeli, 2018, s. 21).

Bahsi geçen kanun maddesinden de anlaşılacağı üzere İslami bankaların kendilerine gelir olarak kullandıkları iki farklı fon toplama yöntemi vardır. Bunlar;

1. Özel cari hesap
2. Katılma hesabı, şeklinde adlandırılmaktadır.

3.1.2.1.1.1. Özel Cari Hesap

Bu hesaplar, ticari veya tüketim amaçlı olmak üzere, istenildiği zaman hesap sahibi tarafından çekilebilen, karşılığında hesap sahibine herhangi bir getirisi olmayan hesaplardır. Bununla birlikte müşterinin herhangi bir pazarlık şansı bulunmamaktadır. Ticari bankalarda vadesiz mevduat hesabına denk gelen söz konusu hesaplarda; karşılık olarak herhangi bir faiz ya da kâr payı ödemesi yapılmamaktadır.

Özel cari hesaplar tüm yatırımcılar için standart özellikler taşır ve geleneksel bankacılıktaki vadesiz hesaplara benzerler. Hesabın açılmasıyla birlikte taraflara sağlanan haklar ve yüklenen sorumluluklar bankalar kanunda düzenlenmiştir. Bir katılım bankasında özel cari hesap açtırarak para yatıran yatırımcının amacı tasarrufunu olabilecek herhangi olumsuzluğa (dolandırıcılık, hırsızlık vb.) karşı korumak ve güvenli bir yerde saklamaktır. Bununla birlikte cari hesap sahipleri hesap açtırdığı katılım bankasının çek kullanma, havale, tahsilat gibi hizmetlerinden de yararlanabilmektedir. Katılım bankası ise yatırımcıya sağladığı bu haklara karşılık yatırımcının parasını kendi mülkiyeti altına alarak her türlü ticari faaliyetinde kullanabilir ve bunun için yatırımcıya herhangi bir bedel ödemez. Katılım bankası yatırımcının parasını değerlendirmesi durumunda elde ettiği kar veya zararın tüm sorumluluğu kendisine aittir. Yatırımcı kara veya zarara ortak değildir. Sadece katılım bankası yatırımcının parasının güvenliğini sağladığı için yatırımcıdan hesap ücreti isteyebilir (Çekin, 2018, s. 35).

Genel anlamda özel cari hesapların özellikleri aşağıdaki gibidir (Özsoy, 2012, s. 139):

- Vadeli hesaplara göre farklıdır ve onlardan ayrı bir şekilde takibi sağlanır.
- Türk lirası, herhangi bir döviz veya kıymetli maden türünden açılabilir ve açılan cari hesapların farklı muhasebe hesaplarında takibi yapılır.
- Bu tür hesapların açılabilmesi için herhangi bir alt sınır bulunmamaktadır.
- Özel cari hesapların işletilmesinden doğan kar veya zarar durumu katılım bankasına aittir.
- Katılım bankalarında özel cari hesap açtıran bireyler katılım bankasının olabilecek tasfiyesi durumunda mevzuata göre devlet ve personel alacaklarından sonra ilk sırada alacaklı olmalıdır.

3.1.2.1.1.2. Katılma Hesapları

Katılma hesapları genel olarak 1 ay, 3 ay, 6 ay ve 1 yıl ve üzeri vadeli olarak, Türk lirası, Dolar ve Euro üzerinden katılım bankalarında açılabilen hesaplardır. Katılma hesabı

açabilmek için bir alt sınır vardır. Bu alt sınır genelde 300 TL veya 700 USD/EUR' dur. Katılma hesapları havuz sistemiyle çalışır. Her para birimi kendi cinsinden para birimleriyle bir havuzda toplanır. Her havuzun kar/zarar hesapları tasarrufun vade tarihlerinde yapılır. Tarafların ortak olmasına dayanan katılma hesapları kimin ne kadar kazanç elde edeceği veya hangi tarafın ne kadar yüzdeye sahip olduğu katılım hesabının büyüklüğüne göre önceden belirlenir (Baykara, 2012, s. 47).

Katılma hesapları aslında geleneksel bankalardaki vadeli mevduat hesaplarına benzemektedir. Katılma hesaplarında da tıpkı normal bankalardaki vadeli mevduat hesaplarındaki gibi sadece belirli bir vadenin sonunda hesapta bulunan daha önceden yatırılmış olan paranın çekilebilmesi söz konusudur. Aralarında ki fark ise, vadeli mevduat hesaplarında vade sonunda yatırılan anaparaya ek olarak oranı daha önceden belirlenen miktarda faiz ödemesi yapılır. Yani aslında vadeli mevduat hesaplarında şu an yatırılan ana paranın vade sonunda yatırımcıya ne kadar getiri sağlayacağı bellidir. Katılma hesaplarında ise, durum vadeli mevduat hesaplarından farklı bir şekilde işlemektedir. Katılma hesabında yatırılan fonlar ile ticaret yapan katılım bankasının faaliyetin sonunda elde edeceği kar veya zarara göre yatırımcının alacağı ilaveler belli olur. Yani katılma hesaplarında anaparayı yatırırken bir bilinmezlik vardır. Mali faaliyetler sonucunda zarar söz konusu ise katılım bankası tarafından yatırımcıya herhangi bir ilave ödeme yapılmamakta hatta yatırılan anaparanın hepsini tekrar ödeme garantisi de verilmemektedir (Tok, 2006, s. 45-46).

Katılma hesaplarının genel özellikleri aşağıdaki gibidir (Güler, 2014, s. 9):

- Katılma hesapları nama yazılıdırlar.
- Türk Lirası ya da döviz cinsinden katılma hesapları açılabilir.
- Katılma hesapları, katılım bankaları ile hesap sahipleri arasındaki finansal ve hukuki işlemleri düzenleyen ve esasları TCMB tarafınca belirlenmiş olan tek tip “kar ve zarara katılma hesabı sözleşmesi” imzalanarak açılabilir.
- Katılma hesabı açtıran kişiye faiz veya sabit bir gelir kazancı getirmez. Katılım bankası tarafından kişiye anaparanın geri ödeneceği garantisi verilmez. Hesap sahibinin anaparayı talep hakkı ve kurumun yükümlülüğü “birim hesap değerine” tekabül eden miktar kadardır.

- Katılma hesapları bir ay, üç ay, altı ay, bir yıl ve beş yıla kadar daha uzun vadeli olabilir. Vadelerine göre beş gruba ayrılırlar. Her grup kendi içinde bir bütündür. Gruplar ayrı ayrı muhasebeleştirilir ve ayrı ayrı işletilir.
- Katılım bankalarından alacaklı olan üçüncü şahısların katılma hesaplarında biriken fonlar üzerinde talep edebilecekleri herhangi bir hakları yoktur.

Katılma hesaplarının işleyişleri daha sonra anlatılacağı üzere mudaraba ve muşaraka sözleşmelerine dayalıdır. Teoride muşaraka esaslı katılım hesaplarının daha uygun olduğu düşünülse de uluslararası uygulamada mudaraba sözleşmelerine dayalı katılma hesaplarının çoğunlukta olduğu görülmektedir.

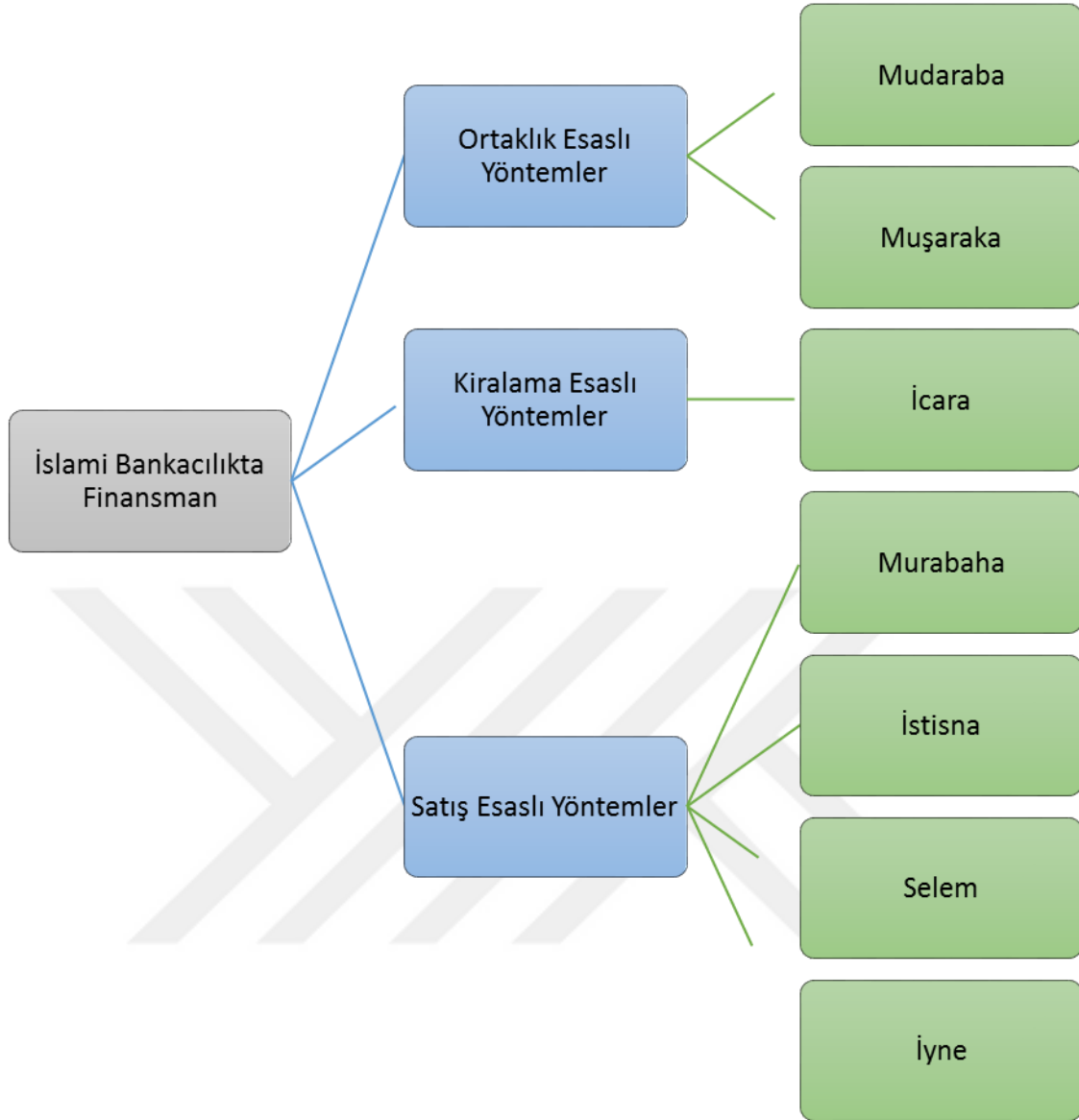
3.1.2.1.2. İslami Bankalarda Fon Kullandırma Yöntemleri

Gerek klasik bankacılık sisteminde gerekse İslami bankacılık sisteminde faaliyet gösteren bankaların temel fonksiyonları arasında yukarıda bahsedildiği şekilde fon toplama yönteminin ardından topladıkları fonları kredi ve yatırım alanlarında kullanmaları, yani reel sektöre aktarmaları oldukça önemlidir. İslami bankaların topladıkları fonları kullandırma yöntemleri modern bankacılığın fon kullandırma yöntemlerinden kesin bir çizgi ile ayrılmıştır. Bu noktada en önemli husus modern bankacılık sistemlerinde faizli kredi kullandırılırken bu durumun İslami finansa uygun olmamasıdır. Bu önemli husus doğrultusunda, İslami finans kurumlarında İslami kurallara uygun fon kullandırma yöntemleri geliştirilmiştir.

Katılım bankaları, yatırımcılar ve fon sağlayanlar sayesinde topladıkları fonları girişimciler arasında üretken yatırımlara dönüştürmelidirler. Katılım bankalarının genel mantığında yatırımlarından elde edilen kazançları ve zararları paylaşmak vardır. Bu mantığın altındaki en önemli husus bankanın bu yatırımları yaparken kesinlikle sıfır risk taşıyan yatırımlar yapması gerektiğidir. Çünkü İslam dini riski kesin bir dille yasaklamıştır. Katılım bankaları cari hesaplar veya katılma hesapları yoluyla topladıkları fonları girişimcilerine kullandırarak kar etmeyi hedeflemektedir (Baykara, 2012, s. 49).

Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri üç ana başlık altında toplanmaktadır (Yanpar, 2015, s. 139):

1. Ortaklık esasına dayalı fon kullandırma yöntemleri
2. Kiralama esasına dayalı fon kullandırma yöntemleri
3. Satış esasına dayalı fon kullandır yöntemleri

Şekil 2. İslami bankalarda fon kullandırma yöntemleri

3.1.2.1.2.1. Ortaklık Esasına Dayanan Fon Kullandırma Yöntemleri

Temel işlevi üretim faktörlerini birleştirmek olan faizin İslam dininde yasaklanmasıyla İslami ekonomik sistemlerde kredi yöntemi yerine fon kullandırma yöntemi olarak iş ortaklığı yöntemleri gelişmiştir. İslam'ın ilk yıllarından itibaren Müslümanların iş ortaklığı için kullandığı yöntemler iki türdür. Bunlar, mudaraba ve muşaraka olarak adlandırılmaktadır (Kumaş, 2007, s. 285).

3.1.2.1.2.1.1. Mudaraba

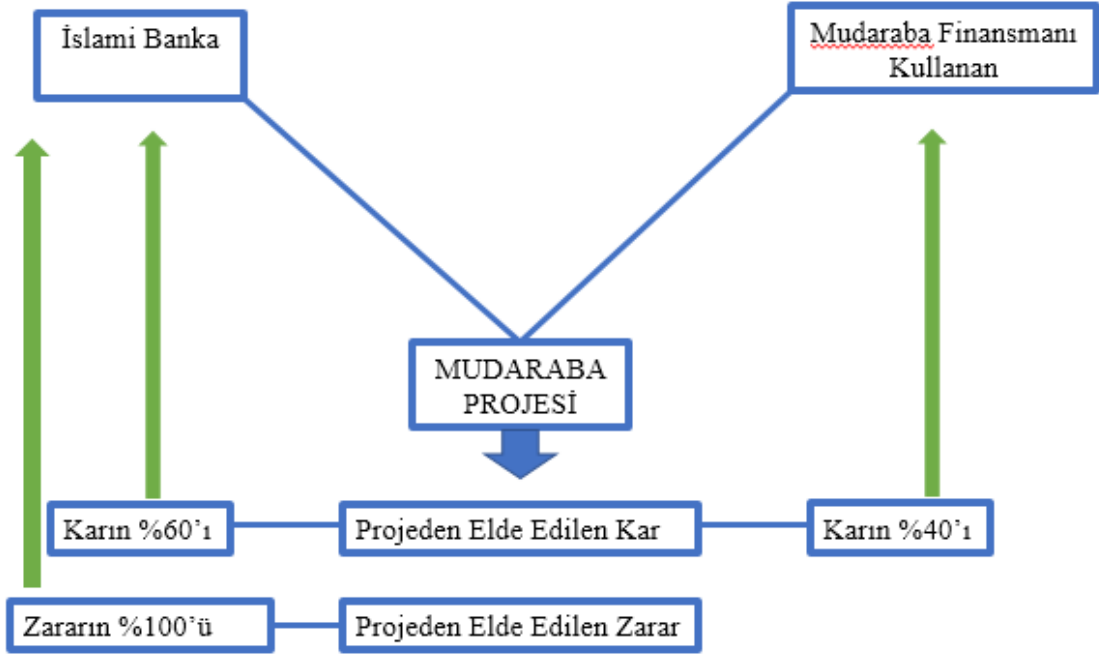
Arapça bir kelime olan mudaraba anlam olarak ortaklığı ifade eder. Bir ekonomi terimi olarak İslam hukuku terminolojisinde eskiden beri kullanılmaktadır (Armağan,

1991, s. 40). Mudaraba Katılım bankalarına göre bir ortaklık sözleşmesidir ve genel anlamda, katılım bankası tarafından belli bir işin gerçekleştirilmesi için gerekli olan bütün sermayenin temin edilerek, emeğin yatırımcıya bırakılması ve bu ortaklık sonucunda elde edilecek karın hangi oranlarda kurum ve yatırımcı arasında paylaşılacağına anlaşmasıdır (Arslan ve Bulut, 2014, s. 26). Bu sözleşmede projesi banka tarafından kabul edilen ve finanse edilmeye uygun görülen tüzel ya da gerçek kişiye “Mudarib”, projeyi finanse eden ve sadece sermayesiyle projeye destek sağlayarak projenin başka herhangi bir aşamasında bulunmayan gerçek veya tüzel kişiye de “Rabbul-mal” denmektedir. (Küçükkoçaoğlu, 2005, 8).

Katılım bankacılığının fon kullandırma yöntemlerinden olan mudaraba yöntemiyle fon kullandırmak ve kişiye mali destek sağlamak, proje uygulama alanına ya da başka bir ifadeyle piyasaya yeni giren, yetenekli fakat projeyi uygulayacak kadar yeterli sermayesi bulunmayan müteşebbis kimselerin yeteneklerinden istifade etme amacına en uygun düşen yöntemdir. Yetenekli ve başarılı kişiler aynı zamanda emin ve güvenilir gibi özellikleri de taşıyorsa Katılım bankalarından mudarebe yoluyla fon kullanabilirler. Mudarebe usulü daha çok harici veya dahili ticaret finansmanlarında kullanılır. Yapılan ticaret sonucu elde edilen kar daha önceden belirlenen oranlarda taraflar arasında paylaşılır. Kar veya zarar olmaması durumunda katılım bankası sermayesini aynen geri alır. Zarar olması durumunda ise ortaya çıkmış olan zararı banka tazmin eder. Girişimcinin zararı ise geçen süre içerisinde boşa çalışmış olmasıdır. Girişimci tıpkı başta emeğini koymuş olması gibi zarar durumunda da boşa emek harcamış olduğu için zararı emeğiyle telafi etmiş olması yeterli görülmüştür. Öyle ki burada istisna olan nokta bu zararın oluşmasında girişimcinin kasıt ve ihmali varsa oluşan zarar kendisinden tazmin edilir. Bununla birlikte banka zarar oluşmaması için oluşabilecek zarar ihtimallerini ortadan kaldırır veya en aza indirmek için gerekli tedbirleri almalıdır. Bu nedenle sermayeye muhtaç olan girişimcinin projesini çok yönlü olarak inceler, fizibilitesini yapar ve projeyi uygun görmesi halinde müşterisine fonu kullandırır (Arabacı, 2015, s. 25).

Mudaraba sözleşmelerini bir şekil yardımıyla anlatmak amacıyla aşağıda bir şemadan yardım alınmıştır. Bu şemada anlatılmak istenen, herhangi bir konuda projesi bulunan girişimci projesine finansman sağlamak amacıyla bir İslami banka ile mudaraba sözleşmesi yapmaktadır. Mudaraba sözleşmelerinde kar paylaşımı tamamen serbest bir şekilde belirlenebilmektedir. Aşağıdaki şekilde mudaraba sözleşmesi içeriğinde proje

sonunda kar edilmesi halinde %60 banka, %40 girişimci kar alacak şekilde anlaşmaya varılmıştır. Zarar halinde ise tüm yükümlülük finansmanı sağlayan yani banka tarafındadır. Mudaraba sözleşmelerine emek-sermaye ortaklıkları da denilebilir.

Şekil 3. Mudaraba sözleşmesine dayalı finansman

Kaynak: Yanpar, 2015, s. 142

3.1.2.1.2.1.2. Muşaraka

Muşaraka, bir tarafta katılım bankasının sermaye koyarak, diğer tarafta ise proje konusu hakkında uzmanlık sahibi gerçek ya da tüzel kişinin hem sermayesini hem de emeğini koyarak yer aldığı ortaklık sözleşmeleridir. Muşaraka sözleşmeleri her iki tarafında projenin yönetimi konusunda hak sahibi olduğu ortaklık esasına uygun olarak uygulanmasına olanak sağlayan bir fon kullandırma yöntemidir (Özyurt, 2015, s. 42). Tanımdan da anlaşılacağı üzere muşarakanın mudarabadan farkı katılım bankasının yani sermayedarın etkinliğiyle alakalıdır. Muşarakada sermayedar etkin bir görev üstlenirken mudarabada emek verme işini sadece girişimci yani fon kullanan taraf yüklenmektedir.

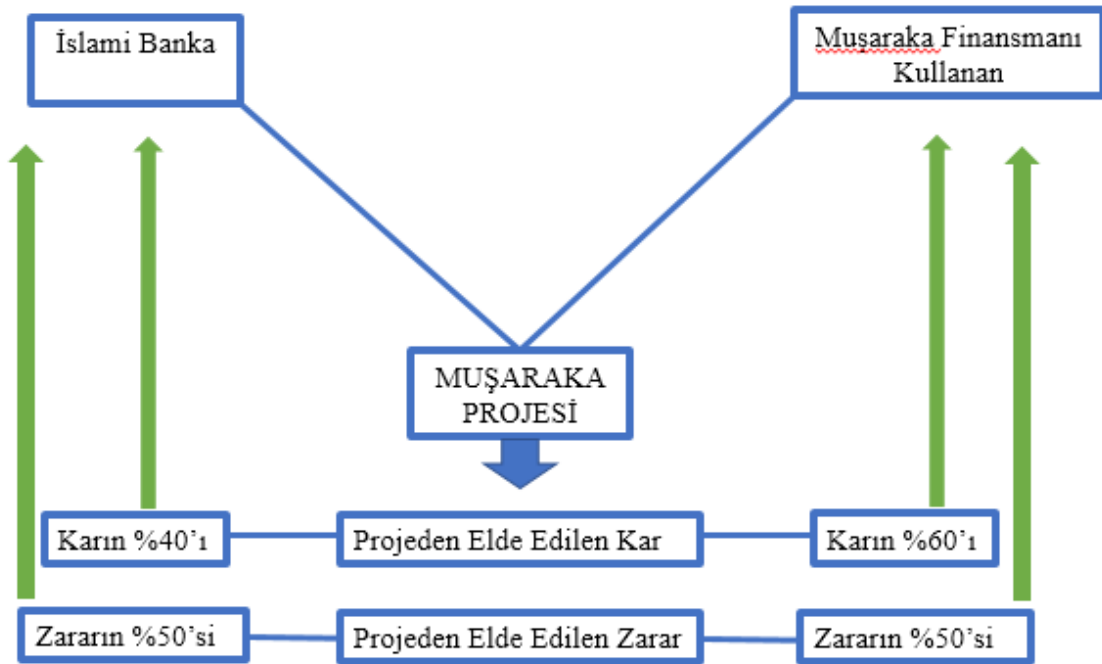
Muşaraka sözleşmeleri teknik olarak ikiye ayrılmaktadır (Akten Çürük, 2013, s. 68):

- Sürekli Muşaraka: Bu tarz muşaraka uygulamalarında katılım bankası bir projeye ait hisselerine ve önceden belirlenen oranlarda projenin karına da ortak olur. Muşaraka sözleşmesinin başında bu ortaklığın süresi belirlenmiştir. Bu nedenle

taraflar arasında herhangi bir olumsuz durum çıkmadığı sürece yani taraflar ittifaklarını devam ettirdiği sürece ortaklıkları da devam eder. Bu şekilde olan bir finansman yöntemi daha çok uzun vadeli projeler için uygundur.

- Azalan Muşaraka: Projeye ortak olan katılım bankasının ortaklık payının zaman içerisinde girişimci tarafından satın alınması ve proje bittiğinde tamamen girişimcinin mülkiyetine geçmesine izin veren fon kullandırma yöntemidir.

Fon kullandırma yöntemlerinden muşaraka, ortaklık esasında kaynaklanan kar ve zararın paylaşımı konusunda tarafların bir sözleşme çerçevesinde anlaşmasını ifade eder. Bu sözleşme çerçevesinde sermaye koyan her iki tarafta aynı zaman da projenin yönetimi konusunda söz sahibidir. Elde edilecek olası kar önceden sözleşme ile belirlenen oranlarda paylaşılırken, ortaklık girişiminden doğabilecek olası bir zarar da tarafların üstleneceği yükümlülük ise her ortağın anlaşmaya katılım sermayesi oranı ile doğru orantılıdır (Aktaş, 2016, s.483).

Şekil 4. Muşaraka sözleşmesine dayalı finansman

Kaynak: Yanpar, 2015, s. 146

Şekilde de görüldüğü üzere, muşaraka ortaklıklarında her iki tarafta proje için sermaye ortaya koymaktadır. Yukarıda verilen oranlar temsili olup her sözleşme de farklılık gösterebilmektedir. Şekilde verilen örnekte muşaraka sözleşmesi yapılırken her iki tarafta %50-%50 olmak üzere sermayelerini koymuşlardır. Sözleşme şartlarında ise olası kar durumunda katılım bankası karın %40' ını, girişimci ise karın %60'ını alacağını

önceden belirlemişlerdir. Olası bir zarar yaşandığında taraflar ortaklığa koydukları sermaye oranı kadar yani bu örnekte %50-%50 olacak şekilde zararı paylaşacaklardır.

Muşaraka sözleşmesinin temel ilkeleri aşağıdaki gibidir (Marifa Academy, 2014, www.Islamicbankers.files.wordpress.com):

- İki veya daha fazla taraf arasında ortaklık esasına dayalı olarak imzalanmalıdır.
- Sermaye tüm ortaklar tarafından desteklenmelidir.
- Tüm ortaklar sözleşmenin yönetiminde eşit haklara sahiptirler.
- Ortaklar arasında karşılıklı bir güven olmalıdır.
- Ortaklar arasındaki kar paylaşım oranı sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihte belirlenmiş olmalıdır.

Ortaklık esasına dayanan mudaraba ve müşaraka yöntemleri İslami finansal sistemin temel yöntemlerinden olmalarına rağmen pratikte uygulanabilirlikleri yaygın değildir. Bu yöntemlerin yaygın bir şekilde kullandırılmamasında dört temel etken söz konusudur. Bu etkenler (Dinç, 2017, s. 1323);

1. Sağlıklı bilanço koşullarının yokluğu,
 2. Katılım bankası tarafından toplanan fonların vade yapısı ile uyumsuzluğu,
 3. Tarafların yatırım yapabilecekleri projelerin sınırlı olması,
 4. Girişimcilerin sundukları proje alanlarında katılım bankalarının uzmanlık yetilerinin eksikliği,
- şeklinde sıralanabilir.

Mudaraba ve müşaraka finansman türünün yaygınlaştırılmasında çekilen zorluklar katılım bankaları ile geleneksel bankaların ayrıştırılmasını güçleştirmiştir. Katılım bankaları için bu önemli bir problemdir. Çünkü faizsiz sistemler geleneksel sistemlerden daha sonra ortaya çıkmış ve kişiler sonradan çıkan bir sistemde yatırım yapmak yerine alışık oldukları sistemlerde yatırım yapmayı tercih etmektedirler. Bu nedenle faizsiz sistemleri tercih etmeleri için geleneksel sistemlerden farklı olan yönlerini göstermek gerekmektedir. Dolayısıyla katılım bankalarının yaygınlaşamadığı en önemli engellerden birisi geleneksel bankalarla olan süreç benzerlikleri olarak gösterilebilir (Dinç, 2017, s. 1323).

3.1.2.1.2.2. Kiralama Esasına Dayanan Fon Kullandırma Yöntemleri

3.1.2.1.2.2.1. İcara

Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)' ne göre icara; finansal kiralama sözleşmelerine dayalı olarak, kendisine yetki verilmiş bir kiralayan tarafından, bir malın mülkiyetini kira sözleşmesinin süresi sonunda kiralayana devredilmesini amaçlayan ve kiralayana kira süresi sonunda malın rayiç bedelinden daha düşük bir bedelle malı satın alma hakkı tanıyan kiralama işlemine denmektedir (www.tkbb.org.tr, erişim tarihi:05.11.2018).

Temel anlamda mal ve hizmetin bir ücret karşılığında kiralınmasını anlatan hukuki işlem türleri Hz. Muhammed (sav) dönemecinden itibaren Kur'an-ı Kerim ve sünnetin genel ilke ve hükümleriyle gelişmiştir. Söz konusu işlemler sağlam bir dini ve ahlaki temelde sağlıklı bir işleyiş kazanarak devam etmiştir. Zamanla İslam hukuk ekolleriyle belli bir doktriner yapı kazanmış ve "icare akdi" şeklinde adlandırılmaya başlanmıştır. İslam hukukuna göre icare, klasik fıkıh literatüründe bey' akdinden sonraki en önemli ikinci sırada yer alan mali işlemlerdir. İslami finansal yapıda icare, başta modern hukuktaki kira ve iş sözleşmeleri olmak üzere menfaat ve emeğin ücret karşılığında süreli olarak temlik ve tahsisini konu alan sözleşmelerden oluşan akdin adıdır (<http://www.İslamansiklopedisi.info>, erişim tarihi: 06.11.2018).

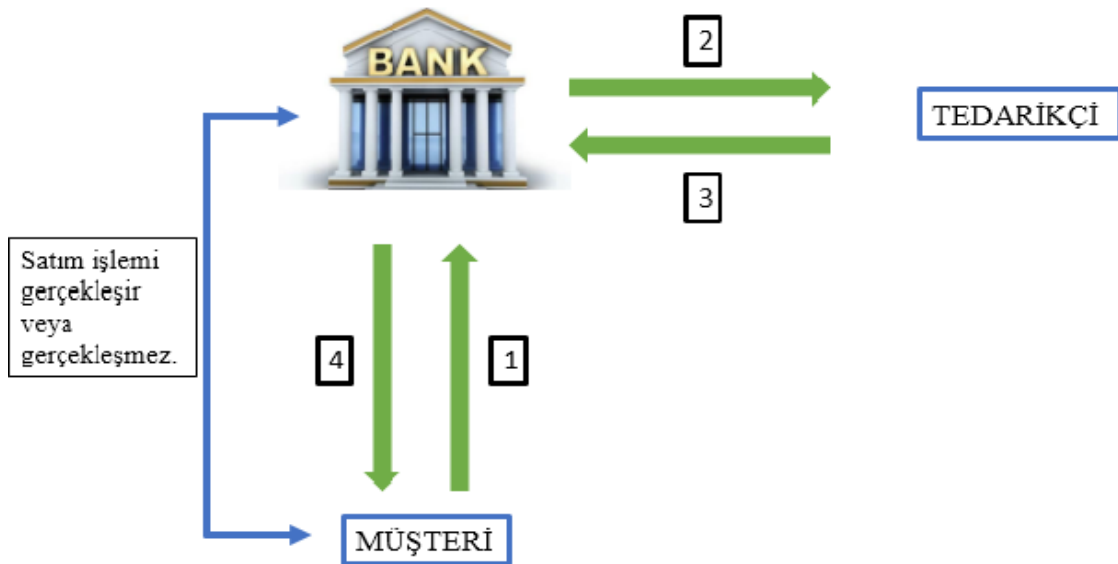
İcara, Arapça 'da "kiralama işlemi karşılığında bir şey verme" anlamına gelmektedir. İslami finansın ilk dönemlerinden itibaren finansal kiralama yöntemi önemli bir finansman aracı olarak kullanılmaktadır. Geleneksel bankalarda finansal kiralama (leasing) olarak adlandırılan bu yöntem İslami finansal sistemde icara olarak adlandırılmaktadır. İslami finansal sistemde uygulanan icara finansman yönteminin klasik finansal kiralama/leasing yönteminden temelde ayrıldığı beş nokta bulunmaktadır (L. Şağbanşua, 2016, s. 40);

1. Varlığın mülkiyeti kiralama süreci boyunca kiraya veren tarafa aittir.
2. Kiralayan taraf temerrüde düşer veya kirayı ödemede gecikmeler yaşarsa kiraya veren taraf faiz işletemez.
3. Taraflar arasında yapılan sözleşmede sözleşmeye konu olan varlık ile alakalı bütün şartlar açıkça yazılır.
4. Kiralama işlemi sözleşmenin yapılmasıyla değil, kira anlaşmasına konu olan varlığın kiraya veren tarafından kiracıya teslim edilmesi ile başlar.

5. Kiralama işletmeninin sonucunda kiraya söz konusu varlığın mülkiyeti kiralayana devredilecekse bu durum kira sözleşmesiyle değil ayrı bir satış sözleşmesiyle gerçekleşir.

İcara yöntemiyle finansman sürecinde müşterinin talepte bulunduğu ürün katılım bankası tarafından satın alınarak müşteriye kiralanması sonrasında sözleşmede belirlenen ödeme planına göre kira ödemeleri yapılmaktadır. Kira sözleşmesinin sonuna kadar sözleşmeye konu olan varlığın mülkiyeti katılım bankasında kalmasına rağmen fiziksel kullanım hakkı kiralayan tarafa aittir. İslami esaslara göre sözleşmeye konu varlığın fiziksel kullanım hakkı kiralayan tarafta olsa da bakım onarım masrafları da bankaya aittir. Kira işlemi başlangıcında yapılan sözleşmeye göre kiralama işleminin sonuna gelindiğinde ise önceden anlaşılmış bir fiyat üzerinden müşteriye ürünü satın alma hakkı tanınmaktadır (S. Sağbaşıoğlu, 2015. s. 39).

İcara sözleşmelerinde üçüncü bir taraf olarak Katılım bankaları diğer yatırımcıları kiralama faaliyetine katılmaları için davet edebilirler. Yani bazı yatırımcılar ve katılım bankası gayrimenkul icara finansmanı projesi için ortaklık kurabilirler. Bu faaliyette tüm yatırımcılar kira gelirinin dışındaki kar paylaşırlar. Katılım bankası ise önceden belirlenen şartlara göre tekrardan bir iştirak satın alma hakkına sahiptir (Altan, 1998, 220).

Şekil 5. İcara sözleşmesine dayalı finansman

Kaynak: Alrifai, 2015, s. 130

Daha kolay anlaşılması açısından icara ile finansman yöntemini şekil yardımıyla anlatmak gerekirse; Müşteri talep ettiği ürün için öncelikle bir katılım bankasına başvurur (1), katılım bankası gerekli araştırmalarını yaptıktan sonra her şey uygun olduğu takdirde müşterinin talep ettiği ürün için tedarikçi firma ile bir anlaşma yapar (3) ve ürünü tedarikçi firmadan satın alır (2), ürünü satın alan katılım bankası talepte bulunan fakat maddi durumu yeterli olmayan müşteriye bu ürünü kiralar (4). Bu aşamada mülkiyet her zaman katılım bankası üzerindedir. Sözleşmenin içeriğine göre kira işlemi sonunda müşteri ürünü daha önce belirlenen fiyat üzerinden satın alır veya almaz. İcara işlemleri sırasında katılım bankası diğer yatırımcılara bu işleme katılmaları için teklifte bulunabilir ve diğer yatırımcılarda icara ile sağlanan finansmanda kara ortak olabilirler. Bu durum tamamen önceden belirlenen şartlara göre katılım bankasının kendi inisiyatifinde bulunmaktadır.

3.1.2.1.2.3. Satış Esasına Dayanan Fon Kullandırma İşlemleri

İslami finansal sistemlerde yatırımcılara fon kullandırma amaçlı geliştirilmiş olan birçok yöntem vardır. Her yöntem İslami kurallara uygun olarak düzenlenmektedir. Satış esasına dayalı finansman yöntemleri de İslami kurallara uygun olarak düzenlenmiş ve müşteriyle ortaklıktan veya ürün kiralamadan değil de müşteriye ürün satışından doğan karlarla sağlanan finansman yöntemidir.

3.1.2.1.2.3.1. Murabaha

Murabaha, işletmelerin ihtiyaç duyduğu her türlü emtia, hammadde, malzeme, teçhizat, makine, gayrimenkul ve hizmet bellerinin katılım bankası tarafından talepte bulunan işletme adına satıcıya ödenmesi ve bu satın almanın karşılığında işletmenin kendilerine borçlandırılması işlemidir. Aslında bir nevi işletmenin sermayesinin karşılanmasıdır da denilebilir (Yardımcıoğlu, Coşkun ve Kocamaz, 2012, s. 123).

Katılım bankaları tarafından bir finansman yöntemi olarak kullanılan mudarabanın zaman içerisinde kullanımının düşmesiyle birlikte murabahanın kullanımı artmış ve günümüzde uygulama oranı itibariyle ortalama olarak %92'lere kadar çıkmıştır. Oysa murabaha yöntemi günümüzdeki katılım bankaları tarafından uygulanan modeli ile klasik fıkıhçılar tarafından eleştirilmektedir. Klasik fıkhıta kabul edilen murabaha yöntemi ile günümüzden uygulanan model arasında farklılıklar bulunmaktadır. Klasik fıkıh düşüncesine göre murabaha daha önce taraflar arasında herhangi bir vaat işlemi söz konusu olmaksızın gerçekleştirilir. Modern murabaha ise taraflar arasında vaat işlemi gerçekleştirilerek murabaha sözleşmesi yapılmasıdır. Modern murabaha; vaadin

bağlayıcılığı, bir satım içinde iki satım, malik olunmayan bir malın satımı, borç ve fazlalık, borcun borç ile satılması, riskine katlanılmayan kar, satımdan önce malın kabzedilmesi, katılım bankasının müşteriyi hem malın teslimine hem kendisi adına hem de kendisine satmaya vekil tayin etmesi vb. birçok konuda eleştirilmektedir (Bakkal, 2016, s. 12-13). Bu eleştirilere rağmen kullanım oranları göstermektedir ki katılım bankalarında en çok kullanılan finansman yöntemi murabaha modelidir. Murabaha İslami bankacılığın temel finansman yöntemidir. Bu nedenle uygulamada yapılacak bazı düzenlemeler ile bu sorunlarda ortadan kaldırılmalıdır.

Murabaha modeli uygulamasında banka, banka müşterisi ve banka müşterisinin talep ettiği ürünün satıcısı olmak üzere üç taraf vardır. Modern murabahanın AAOIFI (Uluslararası İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu) standartları baz alınarak uygulama şekli aşağıdaki gibidir (Cüre, 2017, s. 19):

1. Müşteri talep ettiği ürünü kendisi bulur ya da İslami finansal kuruluş ürünü müşteriye satmayı teklif eder.
2. Müşteri, İslami finansal kuruluşa malı satın almak istediği beyanında bulunarak başvuru yapar. İslami finansal kuruluş, müşterinin bu konudaki kararlılığının kesinliğinden emin olmak için müşteriye vaad belgesi imzalatabilir veya müşteriden güvence bedeli talep edebilir. Ayrıca işlemin bu aşamasında uygulanacak olan vade, karlılık ve masraflarda müşteriye İslami finansal kuruluş tarafından bildirilir. Karşılıklı anlaşma sağlandığı takdirde murabaha işlemi devam eder.
3. İslami finansal kuruluş malın İslami açıdan alım satıma uygun olmadığını ve müşterinin satın alma sonrasında ödeyip ödeyemeyeceğini kontrol eder. Uygun görüldüğü takdirde işleme devam edilir.
4. İslami finansal kuruluş kendisi veya vekili aracılığı ile satın almaya ilişkin evraklar kendi adına düzenlenecek şekilde malı satın ve teslim alarak mal sahibine ödemesini yapar. İslami finansal kuruluş, talep edilen ürünü satıcıdan muhayyerlik hakkı ile satın alırsa başvuru aşamasında müşteriden yana bir güvence aramayabilir. Ayrıca mal alımı için müşteri vekil kılındıysa müşteri ve İslami finansal kuruluş sorumlulukları birbirinden tamamen ayrılır. Müşterinin yaptığı hatada sorumluluk kabul edilmez.

5. İslami finansal kuruluş müşterinin talebi üzerine satın ve teslim aldığı malı, uygulanacak kar oranı müşteri tarafından da bilinecek şekilde vadeli bir şekilde müşterisine satar.
6. Müşteri taksit ödemelerini geciktirmez. Vadesi geldiğinde veya vadesinden önce olmak koşuluyla ödemelerini yapar.
7. Müşterinin İslami finansal kuruluşa olan borcu tamamen bittiği takdirde borç ilişkisi sona erer.

Şekil 6. Murabahaya dayalı finansman yöntemi

3.1.2.1.2.3.2. İstisna

İstisna sözleşmesi, Borçlar Kanunu'nun 355 ve 371. maddeleri arasında düzenlenmiş olan iş görme sözleşmelerinden biridir. Borçlar Kanununun 355. Maddesinde istisnanın tanımı, “*istisna bir akittir ki onunla bir taraf (müteahhit), diğer tarafın (iş sahibi) vermeyi taahhüt eylediği semen mukabilinde bir şey imalini iltizam eder*” olarak tanımlanmıştır. Tanımda yer alan şey ifadesinin daha çok maddi varlıkları ifade etmesi nedeniyle hukukçular arasında farklı görüşlere yol açmış ve bu ifade eser olarak değiştirilmiştir. Bu doğrultuda 6098 sayılı Borçlar Kanunu madde 470-483 arasında tekrardan düzenlenen istisna sözleşmesi, eser sözleşmesi adıyla tanımlanmıştır. Buna göre 470. Madde de tanımlanan eser sözleşmesi, “*yüklenicinin bir eser meydana getirmeyi, iş sahibinin de bunun karşılığında bir bedel ödemeyi üstlendiği sözleşmedir*”.

İstisna sözleşmesinin kanuni olarak yapılan tanımından anlaşılacağı üzere bir eseri meydana getirmek veya üretmek taahhüdünde bulunan tarafa yüklenici taraf, sözleşmeye konu olan eseri bir bedel veya maddi değer karşılığında yaptıran tarafa ise iş sahibi

denmektedir. Yüklenici ve iş sahibi arasında karşılıklı şartlar ile yapılan ve konusu bir malın meydana getirilmesinden veya imal edilmesinden oluşan anlaşmalara da istisna sözleşmeleri denmektedir (İlkgelen, 2010, s. 4).

Fıkıhta istisna, bir kişinin ücret karşılığında istenilen özellikleri daha önceden belirlenmiş bir eseri üretmesi için yapılan sözleşme olarak tanımlanır. İstisna sözleşmeleri terziye elbise diktirmekten müteahhitlere yüksek maliyetli binalar yaptırmaya kadar varan her türlü işi kapsar. Bu sözleşme sürecinde ücret peşin veya taksitli bir şekilde ödenebileceği gibi malın teslimi sırasında da ödenebilir. Bu husus tarafların isteklerine göre yapılan anlaşmaya bağlıdır (Bakkal, 2016, s. 17).

Bir istisna (eser) sözleşmesi üç temel unsurdan oluşmaktadır (Avcı, 2015, s. 289):

1. Sözleşmenin konusu bir eser meydana getirme veya üretme ile birlikte söz konusu eseri teslim etme oluşturmalıdır.
2. Taraflar söz konusu eserin akıbeti için bir ücret ödemesini kendi aralarında anlaştıkları şartlara göre kararlaştırmalıdır.
3. Yapılacak olan istisna sözleşmelerinde tarafların karşılıklı olarak rızası olmalıdır. Yani tarafların eser meydana getirme hususunda anlaşmış olmaları gerekmektedir.

Şekil 7. İstisnaya dayalı finansman yöntemi

Kaynak: Alrifai, 2015, s. 133

Bir üreticiyi müşteri tarafından istenilen ürünü üretmesi için sipariş verilmesini içeren istisna sözleşmesinde müşteri söz konusu ürünün maliyetini karşılayamadığı durumda bir katılım bankasına başvuruda bulunabilir. Katılım bankası ve müşterinin

beklentileri karşılıklı olarak uyuşursa aralarında bir istisna sözleşmesi imzalarlar. Daha sonraki adımda banka müşteri adına imalatçının ürünü üretmesi karşılığında imalatçıya ürünü peşin öder (1). İmalatçı ürünü ürettikten sonra bankaya teslim eder (2). Sözleşmeye konu olan ürünü teslim alan banka daha önce istisna sözleşmesi yapmış olduğu müşteriye teslim eder (3). Müşteri ise teslim aldığı ürünün ücretini bankaya daha önce belirlenmiş vade yapısına göre taksitli bir şekilde öder (4).

İstisna uygulamalarında karşılaşılabilecek en önemli sıkıntı müşterinin istediği ürün ile bankanın imalatçıyla anlaştığı ürün arasında farklılıklar olması konusunda yaşanabilir. Yani imalatçıyla görüşmeyi banka yaptığı için söz konusu ürün müşterinin istediği standartlarda olamayabilir. Bu durumda yaşanan aksilikler nedeniyle bankalar çözüm olarak imalatçıyı müşterinin seçmesini ve üretim sürecinde kontrollerin müşteri tarafından yapılmasını uygun görmüşlerdir.

3.1.2.1.2.3.3. Selem

Selem, paranın peşin, malın veresiye olduğu satış işlemlerine denmektedir. Başka bir ifade ile piyasada emsali bulunabilen bir malın borçlanılıp, mal bedelinin ise peşin olarak ödendiği sözleşme türüdür. Malın teslimi sözleşmede belirlenen vadede gerçekleştirilecektir. Söz konusu malın cinsi, niteliği ve miktarı tamamen net olarak sözleşmede belirtilmelidir. Bu tip sözleşmelerin yapısı itibariyle sözleşmeye konu olan ürünün alıcısı, fiyat artışlarına karşı kendini korumuş olmaktadır (www.tkbb.org.tr, erişim tarihi: 07.11.2018).

İslam fihhında selem akdinin caiz olduğuna dair birçok delil vardır (Akdemir, 2018, s. 98-99).

Kur'an-ı Kerim Bakara suresi 282. Ayette, *“Ey iman edenler, belirlenmiş bir süre için birbirinize bir borçla borçlandığınız zaman onu yazınız”* buyurulmuştur.

Hz. Muhammed (sav) selem yapılırken ölçü, tartı ve teslim zamanı belirlenmesini istemiş, belirli bir tarla veya ağaçtaki mahsulün yerine isim ve miktarı tam olarak belli olan mahsul üzerine selem akdi yapılmasını söylemiştir. Bunun nedeni olarak ise akıbeti bilinmeyen bir tarla veya ağacın peşin satılan mahsulü verip vermeyeceği tamamen bir bilinmezlik içermektedir.

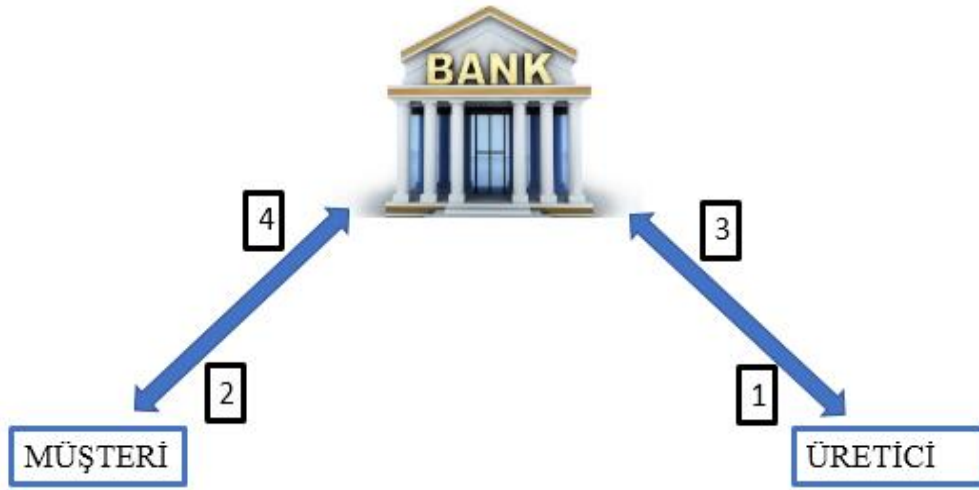
Abdullah bin Abbas'tan duyulan rivayete göre, *“Allah'ın resulü Medine'ye hicret ettiğinde Medineliler hurmalara bir, iki hatta üç yıllığına selem yapıyorlardı.”* Allah'ın

resulü onlara; *“İleride teslim edilecek bir malı, parasını peşin vermek suretiyle alacak olan kimse, ölçü tartı ve vadesini pazarlık edip, ölçüsünü ve vadesini belirtip alsın.”* Diye belirtmiştir.

Diğer bir hadis-i şerifte ise *“Kim bir yiyecek veya başka şeyde selem akdi yapmışsa, bu malı fiilen teslim almadıkça bir başkasına satmasın”* buyurulmuştur.

Selem akdine bir örnek verilecek olursa; ekonomik bir birim tarafından çiftçiye daha henüz üretilmemiş bir ürün için sipariş verilir. Sipariş verilen bu ürün için eğer çiftçi içinde şartlar uygunsa bedel peşin olarak ödenir. Çiftçi ekonomik birimden aldığı peşin parayla ürünün üretimini gerçekleştirir. Üretim, gerçekleşen ürün daha sonra çiftçi tarafından ekonomik birime teslim edilir. Çiftçi bu sayede hem zaten yapması gereken üretimini gerçekleştirmiş olur hem de maliyetinin üzerinde bir fiyata malını satmış olarak kara geçmiştir. Bununla birlikte malı satın alan ekonomik birimde malın parasını daha önce ödediği için fiyat artışından etkilenmemiş ve elinde ki malı satarken maliyetinden çok daha fazla fiyata satacağı için kazançlı durumdadır (Özyurt, 2015, s. 45).

Bugün İslami finansal sistemlerde uygulanan selem akdine birde katılım bankaları girdiği için taraf sayısı üçe çıkmıştır. Bu taraflar İslami banka, üretici ve müşteridir. Yukarıda verilen örneği faizsiz bankalarla yapılan selem akdine göre incelediğimiz takdirde; öncelikle katılım bankası 5 ay sonra hasat edilecek olan 10 ton domatesi belli bir fiyattan üreticiden alır ve bedelini üreticiye peşin olarak öder (1). Banka üreticiden almak için anlaştığı 5 ay sonra hasat edilecek domatesleri müşteriye aldığı fiyattan daha fazla bir fiyatla satar (2). 5 ay sonrasında sözleşmeye konu olan ürünün hasatının gerçekleşmesi ile birlikte üretici tarafından bankaya teslimat işlemi yapılır (3). Üreticiden 10 ton domatesi teslim alan katılım bankası daha önce anlaştığı müşterisine ürünlerin teslimini gerçekleştirir (4) ve selem akdi son bulur. Bu işlem sonunda her üç tarafında istekleri karşılanmış ve her üç tarafta olası fiyat artışlarından etkilenmeyerek kazançlı çıkmışlardır.

Şekil 8. Seleme dayalı finansman yöntemi

Kaynak: Yanpar, 2015, s. 164

Selem akdinin diğer finansman yöntemlerinden ayrılan yönleri şöyledir (Kahya, 2012, s. 57-58):

- Selem akdinde bedeller mütekavvim olmalıdır. Aslında bu şart sadece selem akdi için geçerli değil tüm ivazlı akitler için olması gerekmektedir.
- Selem akdine özel olarak sözleşmenin konusu olan malın kıyemi mallardan olması gerekmektedir. Bu malın ifasının mümkün olması ve taraflar arasında yapılacak olan vadenin anlaşmazlığa neden olmayacak şekilde belirlenmesi yani sözleşme taraflarının hepsinin rızası bulunması gerekmektedir. Aynı zamanda taraflar arasında yapılan selem akdinde malın ifasının yerinin tespit edilmesi gibi şartlar taşımak durumundadır.
- Selem özellikle vade içermesi riba ihtimalini de arttırmaktadır. Bu nedenle karşılıklı bedellerin ribaya neden olmayacak şekilde konumlandırılması gerekmektedir.

Selem akdinin vade içermesinden dolayı faizli bir işlem olduğunu düşünen taraflarda bulunmaktadır. Buna karşılık selem faiz içermediğini düşünen taraflara göre faizle selemi birbirinden ayırt edebilmenin temel kriteri; faiz önce malı teslim edildikten sonra paranın geç alınmasından dolayı bedele ek olarak getirilirken selem paranın önceden ödenip malın geç alınmasından dolayı malın bedelinde yapılan indirimdir, şeklinde ifade edilmektedir. Buna göre anlaşıldığı üzere faiz fiyatta ilaveyi temsil ederken selem indirimi temsil etmektedir. Başka bir ifade ile selem fiyatları düşürür, faiz ise fiyatları düşürür (Akdemir, 2018, s. 94).

Selemin karıştırıldığı bir başka akit türü ise istisna akdidir. Her iki finansman yönteminde de henüz mevcut olmayan bir şeyin satışı söz konusudur. Aynı şekilde her iki akit türünde de sözleşmenin konusu olan şeyler sözleşmede belirlenen şartlara göre satılmaktadır. Bu gibi benzerlikleri bulunan selem ve istisna yöntemlerinin birbirinden ayırt edici farkları da elbette ki vardır. Bunlar (Aktan, 1976, s. 151);

1. Selem akdinde sözleşmeye konu olan varlığın sadece temin ve teslimi söz konusu iken istisna akdinde sözleşmeye konu varlığı meydana getirilmesi yani imali mevzubahistir.
2. Selem akdinin kendine has bir takım bağlayıcı hükümleri vardır. Bu hükümlere göre selem akdinde alıcı, satıcı, mebi, ölçü aletleri, tartı aletleri, ifa zamanı ve yeri gibi özellikler bulunmak zorundadır. İstisna akdi ise örfе binaen caiz görüldüğünden herhangi bir bağlayıcı özelliği yoktur.

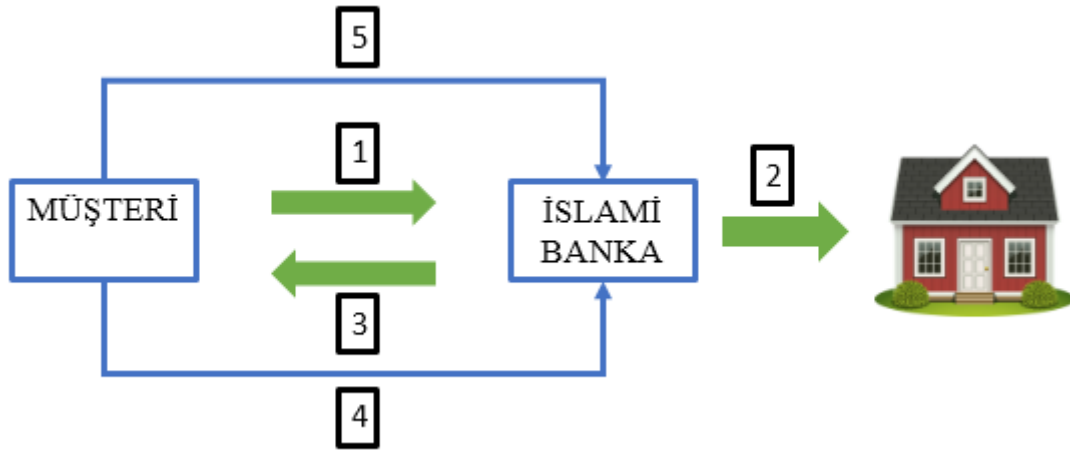
3.1.2.1.2.3.4. İyne

İyne satış, haliz hazırda sahibi olmadıkları malları, kendilerinden talep edildiği anda tüccardan malı peşin olarak satın alıp talep edenlere ise vadeli olarak satanların yaptığı işlemin adıdır (Terzi, 2013, s. 7).

Bir kimsenin veresiye borç olarak satmış olduğu malı müşteriye teslim ettikten sonra parasını henüz almadan malı ilk sattığı fiyattan daha düşük bir fiyattan peşin olarak tekrar alması anlamına gelmektedir. Bu akdin aslında süreç içerisinde alınan fazlalığın helal kılınması için yapılan kredili satış olduğunu savunan görüşler vardır. Bu işleme iyne denmesinin sebebi kişinin vadeli bir şekilde satın aldığı malı satıcısından daha düşük bir fiyatla satarak peşin para kazanmasıdır. Bu finansman türü geri alınmak üzere yapılan bir satış faaliyetidir şeklinde de ifade edilmektedir. İyne satışı yapan taraflar akitten önce faiz gerçeği üzerinde ittifak yapmışlar ve bunu da bir satım akdiymiş gibi isimlendirmeye çalışmışlardır. Bu nedenle Hanefi ekolüne göre iyne akdi haramdır. İslami finansal kuruluşlarını denetleyen organizasyonlar bu işlemin geçersiz olduğunu söylemişlerdir. Ancak bugün şafi ekolüne mensup Malezya'da iyne anlaşması bir finansman türü olarak kabul edilmiştir (Eser, 2015, s. 242).

Bahsedilen satışın katılım bankalarında uygulanan modelinde müşteri ve İslami banka olmak üzere iki taraf vardır. Bu yönteme göre öncelikle müşteri bir İslami bankaya başvurarak finansman sıkıntısı yaşadığını belirtir (2). Banka müşterinin talebi üzerine iyne satışı yapmak amacıyla kendi mülkiyetinde olan bir varlığı (örneğin, ev) belirler (2).

Müşteri ve banka arasında satış için sözleşme imzalanır ve banka müşteriye kendi mülkiyetinde olan varlığı karıyla birlikte vadeli olarak satar. Satış sonunda varlığın mülkiyeti müşteriye geçer (3). Banka ve müşteri arasında ikinci bir satış sözleşmesi imzalanır ve müşteri daha önce almış olduğu varlığı tekrar bankaya satarak karşılığında bankadan daha önce ödemiş olduğu fiyatın daha altında bir ücreti peşin olarak alır (4). Son olarak müşteri bankaya üçüncü aşamadan doğan borcunu taksitler halinde öder (5).

Şekil 9. İyne satışına dayalı finansman yöntemi

Kaynak: Yanpar, 2015, s. 168

3.1.2.1.2.4. Diğer Fon Kullandırma Yöntemleri

3.1.2.1.2.4.1. Karz-ı Hasen

İslami finansal sistem içerisinde katılım bankaları yukarıda anlatılan finansman yöntemlerinin dışında kar amacı gütmeksizin üretim dışı krediler de vermektedirler. Kar amacı güdülmeyen bu sosyal amaçlı kredilere karz-ı hasen de denilmektedir. Bu fon kullandırma yönteminde insani yardım ve refah gibi amaçlarla ihtiyaç sahiplerine borç verme mantığı vardır. Katılım bankası yardım amacıyla verdiği karz-ı hasen kredilerinin üzerine herhangi bir ilave istemeden kişiden sadece anaparayı talep etmektedir. Geri ödemeler tarafların belirlediği bir dönemde tarafların belirlediği şekilde yapılmaktadır. Katılım bankasının bu işlemde herhangi bir karı yoktur (Arabacı, 2015, 29).

Kısaca karz-ı hasen faizsiz ve bir menfaat beklemeden verilen ödünç olarak tanımlanabilir. Bir kimsenin nakit parayı veya standart ölçüleri olan şeyleri daha sonra aynısını almak üzere başkasına vermesidir. Para, döviz, gümüş, altın arpa, zeytinyağı,

demir, çimento vb. gibi ürünler bu niteliktedir (Topoğlu, 2013, s. 3). Karz-ı hasen finansman yardımı ihtiyacı olan ve ihtiyacı bu krediyi vermeye uygun görülen herkese verilebilir.

3.1.2.1.2.4.2. Teverruk

Teverruk finansman yöntemi çok eski dönemlerden beri kullanılmaktadır. En genel tanımıyla bir malın taksitle satın alınarak başka birine peşin olarak satılması anlamına gelmektedir. Bu işleme ters murabahada denilmektedir. Günümüzde kullanılan iki çeşit teverruk yöntemi vardır. Bunlar yöntemler bireysel ve organize teverruk olarak adlandırılmaktadırlar. Bireysel teverruk, bireyin ihtiyacını karşılamak için nakit elde etme amacıyla bir malı vadeli olarak satın alıp daha sonra söz konusu malı satın aldığı kişi dışındaki birine peşin olarak satması durumudur. Organize teverruk ise, satıcı veya sermayedar ile nakit ihtiyacı olan kişinin anlaşmalı olarak oluşturdukları düzenli bir sistem içerisinde gerçekleştirilen işlemlerdir. Özellikle 2008 krizinde daha önce aldıkları kredileri geri ödemede zorlanan müşteriler teverruk uygulaması ile ödeme planlarında yeniden yapılandırmaya gidebilmişlerdir (Şekeroğlu ve Özer, 2017, s. 19).

3.1.2.1.3. Türkiye’de İslami Bankacılık Sisteminin SWOT Analizi

Türkiye’de İslami kurallara göre faaliyet gösteren bankalar için aşağıda bir swot analizi yapılmıştır.

Güçlü Yönler:

- Ülkemiz %99 Müslüman olan bir nüfusa sahiptir ve İslami finansal ürünlere talep giderek artmaktadır.
- Katılım bankalarında yapılan finansal işlemlerin İslam’a uygunluğunun denetleniyor olması Müslüman müşteriler üzerinde güven artırıcı bir faktördür.
- Sistemin risk paylaşımı üzerine kurulu olması yatırımcıların kendilerini daha güvende hissetmelerini sağlamaktadır.
- Hükümetin İslami finansal sistemin gelişimini desteklemesi ve ülkenin stratejik gelecek planlarının içine İslami finansal sistemin geliştirilmesini eklemesi katılım bankalarının pazar payının artmasında etkilidir.
- Katılım bankacılığı piyasasının gelişmesi ve artması için kamu ve özel kesimin her ikisinin birden destek vermesi.

Zayıf Yönler:

- İslami bankacılık ürünlerinin geleneksel bankacılık ürünlerine göre daha karmaşık yapıda olması ve müşterilerin anlamakta güçlük çekiyor olması.
- Katılım bankaları bünyesinde istihdam edilecek eğitimli personel azlığı kaliteli hizmet vermeyi zorlaştırmaktadır.
- İslami finansal sistem belirli yasaklar üzerine kurulu olduğu için küreselleşen dünyada yeni ürünler ve yeni stratejiler geliştirme konusunda da sınırlıdır.
- İslami finansal sistemde faaliyetler net bir kanun metnine dayandırılmak yerine İslami kaynaklara dayandırılmaktadır. Kaynakların yorumlanışında ortaya çıkan farklılıklar sistemin işleyişinde bazı aksaklıklara da neden olmaktadır.
- Geleneksel bankalara göre daha az sayıda oldukları için müşterilerin ulaşımı da daha zor olmaktadır.
- Teknolojik olarak henüz pek fazla ilerleme kaydetmiş olmaması.

Fırsatlar:

- Ülkede genç ve yoğun bir Müslüman nüfusa sahip olunması.
- Türkiye’de yaşayan Müslüman nüfusun İslam’ın yasak ve hükümlerinden haberdar olması ve bu yasak ile hükümlere karşı uygulamalarında giderek hassaslaşmaları.
- İslam bankalarında işlem yapan kitlenin sadece Müslümanlar ile sınırlı olmaması müşteri sayısını arttırmaktadır.
- Henüz çok fazla gelişmemiş bir sistem olduğu için geliştirilebilir alanlarının çok olması.
- İslami bankacılık hizmetlerinden yararlanmayan nüfus oldukça yoğundur ve bu da pazarın oldukça geniş olduğunu göstermektedir.

Tehditler:

- Geleneksel bankaların oldukça fazla olması ve zamanın şartlarına daha iyi optimize olabilmesi müşteriler için daha cazip gelmektedir ve bu nedenle İslami bankaları araştırmak için çaba sarf etmemektedirler.
- Çok uzun yıllardır geleneksel bankalarla çalışan müşteriler yeni bir sisteme adapte olmakta sorunlar yaşayacaklarını düşündükleri için alışkanlıklarından vazgeçmek istememektedirler.
- Bankacılık işlemlerinin İslami kurallara uyumunda yaşanan sıkıntılar.
- Bireylerin çok büyük bir kısmının İslami bankacılığa karşı ön yargıları olması.

- İslami bankacılık hakkında bilgi eksiklikleri ve bunları gidermekte yaşanan zorluklar.

3.1.3. İslami Sermaye Piyasaları

Sermaye piyasası kısaca orta ve uzun vadeli fon arz edenlerle ve fon talep edenlerin aracı kuruluşlar yardımıyla menkul kıymetlere bağlı olarak karşılaştıkları piyasalar olarak tanımlanabilir. Yukarıda da bahsedildiği gibi vadesi bir yıldan az olan fon arz ve taleplerinin karşılaştığı piyasalara para piyasaları denilmektedir. Sermaye piyasalarının para piyasalarından en önemli farkı vadesinin bir yıldan fazla olmasıdır. Yani sermaye piyasalarında işlem gören araçların vadeleri kısa vadeli olmamalıdır.

Sermaye Piyasası Kanunu'nda tanımlanmış olan sermaye piyasası araçları uygulamalarının İslami kurallara göre denetimi yapıldığında faiz kazancı sağlayan sabit getirili menkul kıymet niteliğindeki borçlanma araçlarının uygun olmadığı açıktır. Yatırımcılar risk taşıyan hisse senetlerinin ihracı ve tedavülü ise ihraççı firmanın faaliyet konusunun ve amacının İslami yasak ve kurallara uygun olması koşuluyla kullanımı caiz görülmüştür. Türev ürün niteliği taşıyan vadeli işlem sözleşmeleri ve opsiyon sözleşmeleri için kesin ve ortak kanı İslami kurallara uygun olmadığı yönündedir. Sermaye piyasası araçlarının kullanımının caiz görülebilmesi için ise dayanak bir varlığa göre fiyatlandırılarak menkulleştirmesi gerekmektedir (Sırma, 2015, s. 133).

İslami finansal sistemde söz konusu olan sermaye piyasası araçlarının klasik finansal sistemde işlem gören araçlardan tek farkı şeri kurallara uygun olmak zorunda oluşudur. Bununla birlikte İslami sermaye piyasası klasik sermaye piyasaları ile aynı işlevleri yerine getirmektedir. İslami sermaye piyasasının mudaraba, muşaraka ve icara sertifikaları ile kira sertifikaları (sukuk) gibi bazı araçları vardır. Biz burada Türkiye'de en yaygın olarak kullanılan kira sertifikalarını ele alacağız.

3.1.3.1. Kira Sertifikası (Sukuk)

AAOIFI faizsiz finans standartlarının 17. Maddesinde yatırım sertifikaları yani sukuk tanımı yapılmış ve sukuk ile ilgili açıklamalarda bulunulmuştur. Bu tanıma göre sukuk, mevcut mal, menfaat veya hizmet halinde bulunan varlıklar üzerindeki mülkiyette veya belirli bir projenin varlıklarında ya da özel bir yatırım faaliyetinde ki şayi paylar olarak tanımlanmıştır. Fakat söz konusu olan bu sertifikaların eşit değerde ortak bir mülkiyet ifade edebilmesi için bazı şartların tamamlanması gerekir. Tamamlanması

gereken şartlar, sertifika bedellerinin tahsil edilmesi, ihracın gerçekleşip arzın tamamlanması ve ihraç edildikleri amaç için kullanılmaya başlanması gibi maddeler içermektedir.

SPK kira sertifikalarını (sukuk), “ Her türlü ve varlık ve hakkın finansmanını sağlamak amacıyla varlık kiralama şirketi tarafından ihraç edilen ve sahiplerinin bu varlık veya haktan elde edilen gelirlerden payları oranında hak sahibi olmalarını sağlayan menkul kıymeti” şeklinde tanımlamıştır (<http://mevzuat.spk.gov.tr/>, erişim tarihi: 11.12.2018).

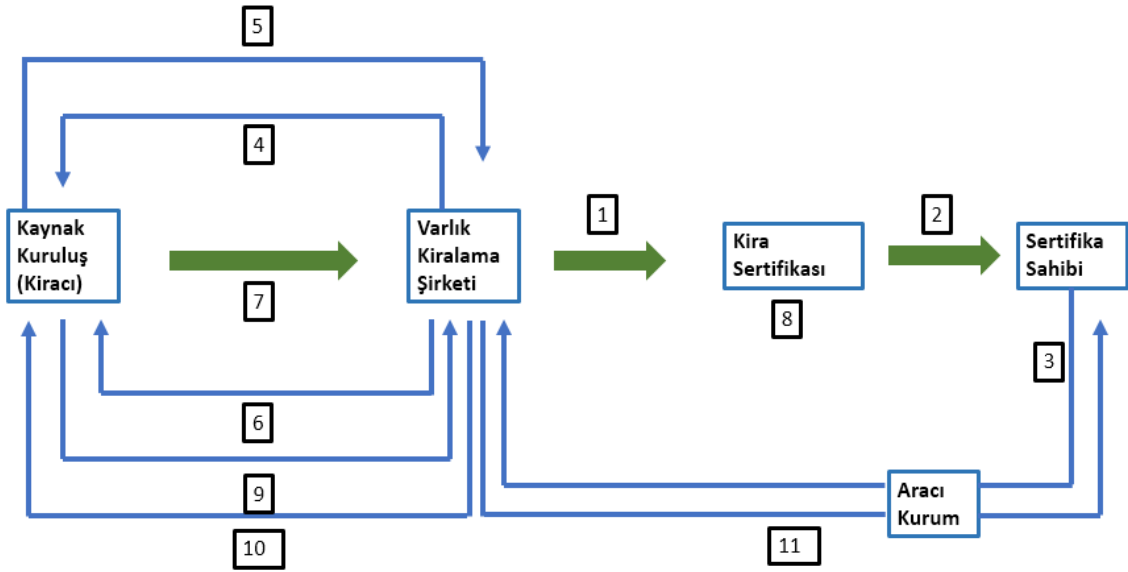
TKBB’ ne göre sukuk ise, İslami kurallara uygun bir ticari faaliyete katılma hakkı tanıyan ve söz konusu ticari işlemde kaynaklanan gelirden pay sahibi olmayı sağlayan sertifikalar olarak tanımlanmıştır. Bu sertifika türüne bir örnek vermek gerekirse, katılım bankacılığında kiraya verilmek amacıyla satın alınacak bir gayrimenkulün hisseleştirilerek piyasada satılması ile söz konusu sertifikayı alanlar sahibi oldukları sertifikaların temsil ettiği oranlarda pay sahibi olurlar. Bu doğrultuda hisse sahipleri kendi payları oranında kira gelirine de sahip olurlar. Aynı zamanda söz konusu sertifikaların temsil ettiği varlığa dayandırılarak ikinci el olarak alınıp satılma gibi imkanları da vardır (<http://www.tkbb.org.tr>, erişim tarihi: 08.11.2018).

Sukukun sahip olduğu başlıca özellikleri şöyledir (Durmuş, 2010, s. 143):

- Sukuk kendisine dayanak varlık olan mal, hizmet veya menfaat üzerinde şayi bir mülkiyet payını temsil eder.
- Sukuk, sahibinin hak ve sorumluluklarını göstermekte ispat amacıyla çıkarılan sertifikalardır. Bu sertifikalar nama veya hamiline düzenlenerek ihraç edilebilirler.
- Sukuk, İslami kurallara uygun olan geçerli bir sözleşmenin hükümleriyle ilişkili olarak çıkarılır.
- Çıkarılan sukuklarda yatırımcılar kara ilan edilen pay oranına göre iştirak ederler. Zarar durumunda ise yatırımcılar ortaklıktaki paylarına göre iştirakte bulunurlar.
- Sukuku yöneten mudarib, vekil veya yönetici yatırımcıya kar veya sermaye garantisi veremez. Yatırımcıya sukukta yazılı miktarın belli bir oranında kar elde etmesi yönünde önceden bir belirlemede bulunulması yasaktır. Bu doğrultuda bakıldığında sukuk içerisinde herhangi bir yatırımda bulunan riskleri bulundurur. Sukukun işleyişinde temelde üç taraf bulunmaktadır (Merdivin,2016, s. 21):

1. Yükümlü; dayanak varlığın sahibi olan kaynak kuruluşu temsil eder. Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, özel sektörde faaliyet gösteren varlık sahiplerinden oluşmaktadır.
2. Varlık kiralama şirketi; özel olarak sukuk ihracını gerçekleştirecek olan ve yükümlü ile yatırımcı arasında ki bağlantıyı sağlayacak olan kurumdur.
3. Yatırımcı; sukuk sahipleridir. İhraç edilen sukukları alan kişilerden oluşur.

Sukukun işleyiş süreci aşağıda bir şekilden yardım alınarak anlatılmıştır (Merdin, 2010, s. 22):

Şekil 10. Sukuk işleyiş süreci

Kaynak: www.turkiyefinans.com.tr. Erişim tarihi: 08.11.2018

1. Varlık kiralama şirketi söz konusu olan varlığın toplam bedeline eşdeğer olacak şekilde kira sertifikalarını ihraç eder.
2. Yatırımcılar ilgilerini çekmesi takdirinde ihraca sunulan kira sertifikalarını satın alırlar.
3. Aldıkları kira sertifikalarının toplam bedeli yatırımcılar tarafından varlık kiralama şirketine ödenir.
4. Varlık kiralama şirketi yatırımcılar tahsil ettiği kira sertifika bedelini bu akde konu alan varlığı satın almak amacıyla kaynak kuruluşu aktarır.
5. Kaynak kuruluş söz konusu varlığın mülkiyetini vade sonunda geri satın almak üzere varlık kiralama şirketine devreder.
6. Varlık kiralama şirketi devraldığı varlıkla ilgili bir kira sözleşmesi yaparak kira sertifikalarında belirtilen vadenin sonuna kadar kaynak kuruluşu kiralar.

7. Kaynak kuruluş sözleşmeye konu olan varlığı kirasını düzenli olarak sözleşmede belirlenen periyotlarla varlık kiralama şirketine öder.
8. Varlık kiralama şirketi kaynak kuruluşun kendisine ödediği kira bedellerini yatırımcılara kira sertifikalarının periyodik olarak yapılan ödemelerinde kullanır.
9. Kira sertifikalarından belirlenen vadenin sonunda kaynak kuruluş, daha önce mülkiyetini varlık kiralama şirketine devrettiği varlığın mülkiyetini tekrar almak üzere ilk baştaki aynı bedeli varlık kiralama şirketine öder.
10. Varlık kiralama şirketi vade sonunda kira sertifikasına konu olan varlığın mülkiyetini kaynak kuruluşu devreder.
11. Varlık kiralama şirketi 1. ve 2. Adımda belirtilenler nedeniyle yatırımcılardan tahsil ettiği kira sertifikaları ana paralarını öder.

Türkiye ekonomisi için kira sertifikaları oldukça önemlidir. Çünkü ülkenin %99'u gibi büyük bir oranı Müslüman nüfustan oluşmaktadır ki bu nüfusun içinde çok sayıda insan da faizli olmaları nedeniyle sermaye piyasalarında işlem yapmak istememekteydiler. Sukuk, sermaye piyasasında işlem yapmak isteyen ancak dini sebepler nedeniyle yapamayan birçok yatırımcıyı sermaye piyasalarına kazandırmıştır.

Türkiye'deki sermaye piyasalarında çok önemli bir noktada olan sukukun geçmişi aslında çok yakın zamanlara dayanmaktadır. İlk sukuk ihracı Hazine Müsteşarlığı tarafından 2012 yılının eylül ayında gerçekleştirilmiştir. 2013 yılı sonuna gelindiğinde ise sukuk ihracı hızlı bir artış göstermiş ve 5 milyar doların üzerine çıkmıştır. Türkiye 2013 yılında yayınlandığı resmi gazetede sukuk ihracına ilişkin olarak İslami finansal piyasaları murabaha, mudaraba, muşaraka ve wakala yöntemleriyle daha da zenginleştirmek istemiş çeşitli fonların yatırımların ülkeye kazandırılmasında önemli bir adım atarak özel sektöründe sukuk piyasasında faaliyet göstermesinin önünü açmıştır (Çanakçı, 2014, s. 55).

Çeşitleri yönüyle oldukça zengin olan sukuk ilk yıllarda daha çok özel sektör kuruluşlarınca ihraç edilmiştir. Sukuk piyasası son yıllarda ise gerek sukuk piyasasında var olan devletlerin bu konudaki ihtiyaçlarının artması gerekse de Müslüman ve Müslüman olmayan birçok ülkenin bu piyasaya girmesi sonucu daha çok devlet tarafından ihraç edilir hale gelmiştir. Yukarıda da bahsedildiği gibi son yıllarda sukuku hakkında yapılan yasal düzenlemeler devletler tarafından yapılan ihracın artmasında etkin rol oynamıştır (Ulusoy ve Ela, 2016, s. 342).

İslami finans kurulu komisyonu on dörtten daha fazla sukuk türü olduğunu belirtmiştir. En yaygın olan sukuk türleri şunlardır (Aborras, s. 17-18):

- Mudaraba sukuku
- Muşaraka sukuku
- Murabaha sukuku
- İstisna sukuku
- Selem sukuku
- İcara sukuku
- Ziraat sukuku
- Tarımsal sulama sukuku
- Vekaletle yatırım sukuku
- Ekim sukuku

Aşağıda belirtilen sukuk türlerinden bazıları incelenmiştir.

3.1.3.1.1. Mudaraba Sukuku

Önceki bölümlerde de anlatıldığı üzere mudaraba finansman yöntemi emek-sermaye ortaklığına dayanan bir İslami finans ürünüdür. Dolayısıyla mudaraba sukukunda taraflardan birinin emek diğerinin sermaye koyduğu sukuk türüdür.

Mudaraba sukukuna göre mudarib aynı zamanda ihraççı görevini de üstlenmektedir. Fon veren taraf yatırımcılar, fonlar ise mudarebe sermayesini oluşturmaktadır. Sukuk sahibi yatırımcılar ise söz konusu mudaraba işlemine konu olan varlıkların ve anlaşma çerçevesinde gelirin sahibidir. Mudaraba sukuk genel olarak büyük ölçekli projeler için gerekli fon talebinin karşılanması amacıyla geniş kitlelere ulaşmayı hedeflemektedir. Mudaraba sukukunda yatırımcıya gelir ile ilgili garanti verilmez ve bu sukuk türü ikincil piyasalarda da işlem görebilir (Kömürcü, 2018, s. 45-46).

Mudaraba sukukun işleyişi aşağıda sıralama halinde verilmiştir (DIFC, 2009, www.cibafi.org erişim tarihi: 11.12.2018):

- Öncelikle sukukları çıkarması için bir SPV (Özel Amaçlı Kuruluş) kurulur ve yatırımcılar bu sukuklar için SPV'ye kaynak ödemesi yaparlar. Şu durumda SPV yatırımcılar adına onların yararın yararına olmak kaydıyla işlem yapılabilir.

- SPV ile kaynak kuruluş arasında mudaraba sözleşmesi imzalanır ve bu durumda SPV sermayedar, kaynak kuruluş ise yönetim becerisini koyan taraf olur.
- Elde edilen karlar sözleşmede anlaşılan şartlara göre SPV ve kaynak kuruluş arasında paylaşılır.
- SPV elde ettiği karları yatırımcılara periyodik dönemler halinde öder.

3.1.3.1.2. Muşaraka Sukuku

Muşaraka finansman yöntemi de tıpkı mudaraba gibi ortaklığa dayanan bir uygulamadır. Muşaraka sukuku ise muşarakaya konu olan varlığın mülkiyetini temsil eden sukuk türüdür. Bu tip sukuklar genellikle yeni bir projenin kurulması, var olan bir projenin geliştirilmesi veya herhangi bir otaklık amaçlı sözleşmeyi temel alan bir faaliyete finansman edinmek için kullanılan eşit değerde ihraç edilmiş sertifikalardır. Muşaraka sukuku sertifikalarına sahip olanlar hisseleri oranında projenin veya faaliyetin sahibi de olmaktadır. Muşaraka sertifikaları, ciro edilebilir enstrümanlar olarak işlem görmektedirler. Aynı zamanda bu enstrümanlar ikincil piyasalarda da alınıp satılabilmektedirler (Günaydın, 2013, s. 50).

Muşaraka sözleşmelerinin başlıca işlem adımları aşağıdaki gibidir (Ulusoy ve Ela, 2015, s. 151):

- Öncelikle işlemlerin gerçekleşebilmesi için bir SPV kurulur. SPV ortaklık payını ve ortaklığın bitmesinden elde edilen ödeme hakkını ifade eden sukukları ihraç eder.
- Yatırımcı taahhüdünde bulunarak SPV' ye kaynak ödemesi yapar.
- SPV kaynak kuruluş ile muşaraka sözleşmesi yapar ve sukuk ihracıyla elde ettiği kaynakları muşarakaya aktardıktan sonra sermaye katkısı oranlarına göre hem SPV hem kaynak kuruluş paylarını tahsis ederler.
- Olası bir zarar durumunda SPV ve kaynak kuruluş ortaklık oranlarına göre zarara katlanırken, SPV elde edilen karları sukuk yatırımcılarına dağıtır.
- Olası bir temerrüt durumunda veya opsiyonel geri çağırma halinde SPV varlıktaki payını kaynak kuruluşu satar ve elde edilen getiri ile sukuk yatırımcılarına ana paralarını öder.

İkisi de ortaklığa bağlı olarak oluşturulan mudaraba ve muşaraka sukuklarının arasındaki farklar şunlardır (Kudun, 2016, s. 41-42):

- Mudaraba sukukunda sözleşmeye tabi olan taraflardan sadece sermayedar yatırım yaparken muşaraka sukukunda sözleşmeye tabi olan tüm taraflar yani sözleşmenin tüm ortakları yatırım yapmaktadırlar.
- Mudaraba sukukunda sözleşmeye tabi olan taraflardan sadece mudaribin yönetimde söz hakkı varken muşaraka sukukunda tüm ortakların yönetimde söz hakkı vardır.
- Mudaraba sukukunda oluşan zarar sadece sermayedara ait iken muşaraka sukukunda mevcut zarar tarafların sermayedeki paylarına göre aralarında pay edilmektedir.
- Muşaraka sukukunda tüm ortaklar için sınırsız yükümlülükler vardır.
- Mudaraba sukukuna göre sözleşmeye konu olan varlıkların hepsi sermayedarın mülkiyetinde yer almaktadır. Muşaraka sukukunda ise söz konusu varlıkların mülkiyeti taraflar arasında ortaktır.

3.1.3.1.3. Murabaha Sukuku

Murabaha sukukunda, sukuk ihraç eden taraf sözleşmenin konusu olan varlığın murabahasını yapan satıcıdır. Murabahayı alan taraf ise söz konusu varlığın alımını yapandır. Murabahanın finansmanı ise varlığın satın alınmasından kaynaklanan maliyettir. Murabaha sukukuna sahip olan, sözleşmenin konusu varlığın da sahibidir ve varlığın tekrar satılması durumunda nihai satış hakkına da sahiptir (Buldum, 2016, s. 52).

Murabaha sukukunun diğer sukuk türlerine göre en önemli karakteristik farkı ikincil piyasalarda işlem görmemesidir. Bu özelliğin altında yatan ana sebep murabaha sukukunun varlık dayanaklı değil de borç temelli bir sözleşme olmasından kaynaklanmaktadır. Murabaha işlemi İslam iktisadı çalışmalarında faize benzerliği nedeniyle çoğunlukla tartışmalara neden olmuştur. Bu doğrultuda sukuklaştırılmış olması da aynı tartışmaları doğurmuştur. Murabaha yönteminin faizden farklı olması için şu noktalara mutlaka dikkat edilmelidir (Armutlu, 2015, s. 48):

- Satışa konu olan varlık murabaha satışı esnasında var olmalıdır.
- Satışa konu olan varlık murabaha satışı esnasında satıcıya ait olmalıdır.
- Satış işlemin gerçekleştiği anda yapılmalı hiçbir şey muallakta kalmamalıdır.
- Satış varlığın asıl değeri üzeri üzerinden yapılmalıdır.
- İslami kurallara uygun olmayan varlıkların satışı gerçekleştirilmez.
- Satışa konu olan varlığın tüm özellikleri alıcı tarafından iyi bilinmelidir.

- Satış işlemi kesin olmalı herhangi bir koşula bağlı olmamalıdır.

İslami finans kurumları murabaha yönteminin kolay uygulanabilirliği nedeniyle sıkça kullanılmaktadırlar fakat İslami açıdan problem oluşturmayan herhangi bir tartışmanın konusu olmamış diğer sukuk yöntemlerini kullanmak daha doğru bir adım olacaktır (Okulu, 2017, s. 32).

Murabaha sukuk işleyişi ve adımları aşağıda belirtilmiştir (Ulusoy ve Ela, 2015, s. 152):

- Öncelikle bir SPV kurulur ve malı satın almak kaynak kuruluş ile SPV arasında tüm şartların belirlendiği bir murabaha sözleşmesi imzalanır.
- SPV sukukları ihraç eder ve yatırımcılar SPV ye kaynak ödemesinde bulunurlar.
- SPV yatırımcıları temsilen fonları kullanır, ürünü nakit olarak satın alır ve kaynak kuruluşu belirli bir kar karşılığında satar.
- İşlem sonucu elde edilen kar yatırımcılara kar payı olarak ödenir.

3.1.3.1.4. İcara Sukuku

İcara sukuk, leasing ya da kiralama yöntemlerine kullanarak ihraç edilen sukuk türüdür. Diğer sukuk türlerine göre çok daha esnek bir yapıya sahiptir ve bu özelliği onu yatırımcılar tarafından en çok kullanılan sukuklardan biri yapmıştır. Aynı zamanda icara sukuk ikincil piyasalarda da işlem görebilmektedir. İcara sukukta tıpkı icara sözleşmelerindeki gibi bir kiralama işlemi söz konusudur. Menkul ya da gayrimenkul varlıklar aracı finans kurumları tarafından şirketlere kiralanırlar. Sözleşme boyunca varlığın mülkiyet sahibi finans şirkettir. Sözleşme bitiminde ise varlığın mülkiyeti kiralayanın tarafına geçer. Kira sözleşmesi boyunca finans şirketine yapılan ödemelerin toplam miktarı malın değeri ve kira bedelini kapsar. İcare sukuka konu olan malların kiralanabilir olması ve kira bedellerinin bilinmesi bir zorunluluktur. Dolayısıyla henüz tamamlanmamış yapım aşamasındaki varlıklarda eğer kiralanabilir varlıklarsa icara sukuka konu olabilirler (Adıgüzel, 2016, s. 13-14).

İcara sukukunun başlıca işlem adımları şunlardır (Yetkin, 2017, s. 148):

1. Özel finans kurumları sukuk ihracını yapar ve yatırım yapmak isteyen yatırımcılar finans kurumuna sukuk bedelini öderler.

2. Özel finans kurumu ve kaynak arasında sözleşme imzalanır. Finans kurumu sukuka konu olan varlığı kaynak kuruluştan satın alır ve varlığın bedelini kaynak kuruluşa öder.
3. Sözel finans kurumu kaynak kuruluştan satın almış olduğu varlığı tekrar kaynak kuruluşa kiralama işlemini gerçekleştirir. Kaynak kuruluş finans kurumuna kira bedellerini belirlenen vadelerde sabit veya değişken bedeller ile öder.
4. Özel finans kurumu kaynak kuruluşun kendisine ödediği kira bedelinden sukuk sahiplerine pay ödemesi yapar.
5. Özel finans kurumu almış olduğu varlığı kaynak kuruluşa tekrar satar ve kaynak kuruluş ödemeyi gerçekleştirir.
6. Özel finans kurumu sukuk sahiplerine tasfiye bedeli ödemesini yapar.
7. Özel finans kurumu ve kaynak kuruluş arasında servis acente sözleşmesi imzalanır ve kaynak kuruluş finans kurumuna sağlamış olduğu hizmetten dolayı yapılan masrafların karşılığını alır.

3.2. İslami Finans Okuryazarlığı

3.2.1. İslami Finans Okuryazarlığı Kavramı ve Önemi

İslam dini bilgiye ve bilgi birikimine çok önem vermektedir. İslam dini için bilgi arayışı önemlidir ve bu nedenle insanları bilgi arayışına teşvik etmektedir. İmam Tirmizi'nin rivayetine göre Hz. Muhammed (sav), "Tüm Müslümanlar için bilgiyi aramak zorunludur" buyurulmuştur. İslam dini belirli yasaklar ve hükümler üzerine kurulu bir dindir ve Müslümanların ibadetleri için bilgiyi arayıp doğru bilgi sahibi olmaları son derece önemlidir. Müslümanların ibadetlerinin yanısıra yaşamlarında ticaret, ekonomik ve finansal eylemler gibi günlük işlerinde dahi İslam'a uygun davranmaları gerekmektedir. Bu gibi finansal konularda İslam'a uygun davranabilmeleri için ise İslam'ın finansal işlemler üzerindeki hükümlerini bilmeleri büyük önem arz etmektedir. İslami finansal okuryazarlık kavramı tam olarak bu konuda önemini açığa çıkarmaktadır ve her Müslüman için İslami finansal okuryazar olmak ve doğru eylemlerde bulunmak dini bir görevdir. Çünkü hem dünya hem de ahiret hayatlarında gerçek başarıya ulaşmada İslami finansal okuryazarlığın önemli katkıları vardır (Rahim, Rashid ve Hamed, 2016, s. 32).

İslami finans okuryazarlığı üzerine yapılmış ve herkes tarafından tam bir tanımlama yoktur. Çünkü bu alan daha çok yenidir ve üzerine yapılan çalışmalar sınırlı

sayıdadır. Mehmet Odabaşı'nın OECD'nin finansal okuryazarlık için yaptığı tanımdan esinlenerek yaptığı tanımda İslami finansal okuryazarlık, “İslami finans alanına ilgi duyan bireylerin, faizsiz finans ürünleri ve kavramları hakkında bilgilendirilmelerini, finansal risk ve alternatifler çerçevesinde İslami kurallara uygun olan ve olmayan finansal ürün ve pratikler arasında tercihte bulunabilecek farkındalığa sahip olmalarını ve en önemlisi kendilerine finansman sağlarken ölüm sonrasında sahip oldukları borçlarını kapatabilecek varlıkları olmasını veya kendilerini güven altına almış olmalarını temin ederek finansal refahını ve İslami finansal kurallara bağlılıklarını arttırma süreci” dir (katilimdunyasi.com, erişim tarihi: 09.11.2018).

Salehudin İslami finansal okuryazarlıkla aynı içeriklere sahip olan helal okuryazarlık kavramını, “Şeriata dayalı helal ve haram mal ve hizmetleri ayırt etme yeteneği” olarak tanımlamıştır (Salehudin, 2010, s. 1).

Abdullah ve arkadaşlarına göre İslami finans okuryazarlığı, “İslami kural ve hükümlere dayalı olarak finansı anlama becerisi” dir (Abdullah vd., 2017, s. 70).

Antara ve arkadaşları İslami finansal okuryazarlığı, “İslami kurallara uygun olan finansın temelleri, ürün ve hizmetleri hakkında bilgi sahibi olma ve bu bilgileri anlama, İslami hükümlerin farkında olma ile finansal kararlar alırken bu doğrultuda hareket etme” şeklinde tanımlamışlardır (Antara vd., 2016, s. 199).

İslami finansal okuryazarlık tanımları incelendiğinde İslami finans okuryazarlığının ilkelerini de görmüş oluruz. Mehmet Odabaşına göre bu ilkeler (katilimdunyasi.com, erişim tarihi: 09.11.2018):

- İslami finans okuryazarlığı İslami finansal ürünler ve kavramları hakkında bilgi sahibi olmada yardımcı olur. Bu konuda yetkin olan kimseler genel anlamda İslami finans konusunda yorum yapma ve yeni çözümler üretebilme yeteneğine de sahip olurlar.
- İslami finansal okuryazarlık, finansal risk ve alternatifler arasında tercih yapmayı sağlayacak kadar bilgi ve yetkinlik kazandırmalıdır.
- İslami finansal okuryazarlık, İslami finans prensiplerine uygun olan veya olmayan ürün ve pratikleri ayırt edebilme ve doğru tercihte bulunabilme farkındalığı sağlamalıdır.

- İslami finansal okuryazarlık, ölüm sonrasında kişinin borçlarını kapatabilecek kadar varlığa sahip olmayı ve bu borçları kapatmak için kendini güvence altına alabilmeyi gerektirmektedir.
- İslami finansal okuryazarlık kişiye tasarruf yapma becerisi kazandırarak finansal refaha ulaştırmayı hedefler.
- İslami finansal okuryazarlık, İslami finans prensiplerine bağlılığı artırarak bireyin mali işlemlerinde bu kurallara göre hareket etmesini sağlar.

Ülkemiz için finansal okuryazarlığın önemini 1. Bölümde tartışmıştık. Türkiye özelinde finansal okuryazarlık kavramı İslami finansal okuryazarlık özeline de indirgenmeli ve bu konuya da gereken önem verilmelidir. Türkiye bir İslam ülkesidir ve nüfusunun çok büyük bir oranı Müslümanlardan oluşmaktadır. Hal böyleyken ve İslami kurullarla yoğrulan yeni bir sistemde tüm dünyada önemli bir ilerleme kaydediyorken ülke olarak bu ekonomide yerimizi almalı ve ülke ekonomimiz için en doğru şekilde kullanmalıyız.

2023 hedeflerimiz arasında yer alan İstanbul Finans Merkezi projesinin temel amacı olan körfez fonlarının cezp edilmesi açısından İslami finansal okuryazarlık çok önemli bir yer tutmaktadır. Dünyada 10 trilyon dolar civarında serbest Körfez fonu mevcuttur ve bu fonların %10'unun sürekli olarak Türkiye ekonomisine akması, sonrasında yatırıma dönüştürülmesi ulusal gelirimizi iki katından daha fazlasına çıkaracaktır. Tüm bunlar çok önemli bir büyüme potansiyelini ifade eder. Bu potansiyeli gerçekleştirmek için öncelikle İslami finansal okuryazarlık konusunda ülke olarak seviyeyi arttırmalı ve bu seviyeyi farkındalığa dönüştürerek tasarrufların artırılması ve etkin kullanımı sağlanmalıdır (Dinç, www.isdam.org.tr, erişim tarihi: 09.11.2018).

3.2.2. İslami Finans Okuryazarlığı Üzerine Literatür Taraması

Çalışmanın konusunu oluşturan İslami finans okuryazarlığı ile ilgili yapılan çalışmalardan bazıları şu şekilde sıralanabilir.

Bley ve Kuehn (2004), Birleşik Arap Emirlikleri'nde üniversite mezunu ve işletme lisans eğitimi gören toplamda 667 kişinin anket yöntemiyle İslami finansal okuryazarlık düzeylerini ölçmeye çalışmışlardır. Yaptıkları analizlerin sonucunda bireylerin geleneksel finans kavram ve yöntemlerine daha hakim olduklarını, İslami yöntemler hakkında bilgi düzeylerinin daha düşük olduğunu belirtmişlerdir.

Türkiye'nin İslami finansal okuryazarlık düzeyini araştıran bir alışmaya göre, Türkiye'de İslami finansal işlemlerde bulunmayan müşteri grubunun %80'i, bulunan müşteri grubunun ise %40'ı İslami finansal ürünlerin yapıları hakkında çok az bilgiye sahip olduklarını ifade etmişlerdir (IFN, 2014a).

Er vd. (2015) çalışmalarında, üniversite öğrencilerinin İslami finans okuryazarlık bilgi, düzeylerini ölçmek amacıyla finans bilgisi yüksek olduğu düşünölen İktisadi ve İdari Bilimler faköltesi ve din bilgileri daha yüksek olduğu düşünölen İlahiyat faköltesi öğrencilerinin İslami finansal bilgi düzeyleri karşılaştırmalı olarak araştırmışlardır. Bu amaçla, toplam 326 üniversite öğrencisi ile anket çalışması yapmışlar ve elde edilen verileri frekans analizine tabi tutmuşlardır. Ayrıca çeşitli demografik faktörler açısından farklılık testleri yapmışlardır. Araştırma sonucunda, üniversite öğrencilerinin İslami finans okuryazarlık düzeylerinin genelde düşük olduğu sonucuna varmışlardır.

Mohomed ve Raffick (2015) Katar İslam Araştırmaları Faköltesi (QFIS) öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada İslami finansal okuryazarlık düzeyini belirlemeyi hedeflemişlerdir. Toplamda 60 adet anket hazırlamışlar ve dağıtmışlardır. 42 tane kullanılabilir anket dönüşü olmuş ve elde ettikleri verileri SPSS paket programında analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, öğrencilerin İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğu, bu seviyenin yükseltilmesi için İslami finans içerikli kurslar ve derslere katılmaları gerektiği sonuçlarına ulaşmışlardır.

Abdullah ve Razak (2015), çalışmalarında İslami finansal okuryazarlık konusu üzerine bir derleme yapmışlar ve İslami finansal konulara ve içeriklerine değinmişlerdir. Aynı zamanda daha önce Darüsselam'da yapılan, demografik özelliklere göre İslami finansal okuryazarlık düzeyini ölçen bir araştırmadan ve sonuçlarından bahsetmişlerdir.

Abdullah ve Anderson (2015) çalışmalarında, Kuala Lumpur da çalışan bankacıların İslami finansal ürünler ve hizmetler ile ilgili finansal kararlar almak için yeterli finansal okuryazarlığa sahip olup olmadıklarını belirlemeyi ve bankacılar arasında İslami finansal okuryazarlığı etkileyen faktörleri araştırmayı amaçlamışlardır. Bu amaçla 150 bankacıya dağıttıkları anketlerine 62 kişiden dönüş olmuş ve %41,3'lük bir yanıtlama oranıyla sonuçları faktör analizi yöntemiyle analiz etmişlerdir. Araştırma sonucunda, bankacıların İslami finansal ürünler ve hizmetler hakkındaki finansal okuryazarlıklarını dokuz faktörün etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Bu faktörler; bankacılık ürünlerine ilişkin görüşler, İslami bankacılık ürünlerine ilişkin görüşler, ebeveynlerin İslami finansal

ürün ve hizmetler üzerindeki etkisi, menkul kıymet yatırımlarını belirleyen faktörler, geleneksel bankacılık ürününe ilişkin görüşler, kişisel finansal yönetim üzerine tutum, kişisel finansal yönetimin etkisi, bütçe planlaması ve yönetimi hakkında bilgi ve İslami finansal ürün ve hizmetlere yönelik tutum.

Rahim vd. (2016) çalışmalarında, İslami finans okuryazarlığı ve onun belirleyicileri olduğu düşünülen umutsuzluk, dindarlık ve finansal memnuniyet gibi faktörlerin geçerliliğini ve güvenilirliğini test etmeyi amaçlamaktadırlar. Bu amaçla birlikte, Malezya Utara Üniversitesi'nde öğrenim gören 200 öğrenciye anket uygulaması yapmışlar ve elde ettikleri verileri SPSS paket programı kullanarak faktör analizi yöntemi ile analiz etmişlerdir. Analizler sonucunda İslami finansal okuryazarlığı etkileyen faktörlerden dindarlığın en yüksek etkiyi sergilediği, umutsuzluk ve finansal memnuniyet faktörlerinin ise ardından geldiğini tespit etmişlerdir.

Antara vd. (2016) çalışmalarında, helal iş dünyası üreticileri üzerinde helal okuryazarlık ve İslami finansal okuryazarlık ilişkisini ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu amaca yönelik kota örnekleme yöntemi ile seçilen Malezya'daki şirketlerde finansal karar verme yetkisine sahip olan veya gıda hizmeti veren şirketlerin işletme sahiplerinden oluşan 200 katılımcıya bilgi düzeylerini ölçmek için doğru ve yanlış cevaplarını içeren test soruları yöneltilmiştir. Elde edilen veriler ile doğrulama faktör analizi ve en küçük kareler yöntemi kullanılarak skor analizi yapılmıştır.

Setiawati vd. (2016), finansal okuryazarlık kapasitesini ve son on yılda İslami finansal okuryazarlıkta yeni bir yapıyı sağlayabilecek İslami finansal sistemi incelemek amacıyla hazırladıkları çalışmalarında, finansal sistem ve İslami finansal sistemi karşılaştıran kavramsal bir araştırma yapmışlardır. Araştırmanın sonucuna göre finansal okuryazarlık ülkeler için çok önemli stratejik bir öneme sahiptir ve yöneticilerin bu konu için stratejik adımlar atmaları gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

Çömlekçi (2017) katılım bankalarının müşterilerinin İslami finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemeyi amaçladığı çalışmasında, kartopu örnekleme yöntemini kullanarak 401 adet katılım bankalarında bireysel hesabı bulunan kişiye ulaşmış ve anket yöntemi ile veri toplamıştır. Topladığı verileri ise SPSS paket programında analiz etmiştir. Çalışma sonucunda katılım bankaları müşterilerinin İslami finansal bilgi düzeylerinin düşük olduğu, ayrıca İslami finansal bilgi düzeyi ve İslami finansal

okuryazarlık düzeyinin cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, meslek grubu ve gelir düzeylerine göre anlamlı farklılık gösterdiği sonuçlarına ulaşmıştır.

Durmuş ve Yardımcıoğlu (2017), ilahiyat öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyelerini tespit etmek amacıyla Sakarya Üniversitesi İlahiyat fakültesi öğrencilerine anket yöntemiyle sorular yönelmişlerdir. Topladıkları verilerin analizinden sonra İlahiyat fakültesi öğrencilerinin İslami finansal okuryazarlık seviyelerinin oldukça düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Abdullah vd. (2017) eğitim enstitüsü öğrencileri üzerinde bir vaka çalışması olarak yürüttükleri araştırmalarında, öğrencilerin İslami finansal okuryazarlık düzeylerini ve bu düzeyde etkili olan faktörleri belirlemeye çalışmışlardır. Bu araştırma için 87 adet öğrenciden, kapalı uçlu sorulardan oluşan anket verileri toplamışlar ve elde ettikleri verileri SPSS paket programında analiz etmişlerdir. Analizler sonucunda, İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin demografik özelliklerine göre farklılıklar gösterdiğini ve bu düzeyi etkileyen üç adet faktör olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bunlar; cinsiyet, eğitim düzeyi ve finansal yönetim tutumu.

Khotiawan ve Luthfiansyah (2017) “Şeriat Finansal Okuryazarlığını ve Endonezya İçeriğini Geliştirme Stratejileri” başlıklı çalışmalarında nitel araştırma tekniklerinden görüşme tekniğini kullanarak veriler toplamışlar ve görüşmeler sonucunda ulaştıkları verileri yorumlamışlardır. Bu görüşmeler sonucunda Şeriat okuryazarlığının ve finansal içeriğin düşük seviyelerde olduğuna, bunun nedeninin ise yetersiz alt yapı, karmaşık coğrafi durum, istikrarsız hükümet ekonomisi gibi problemler olduğu sonucuna varmışlardır.

Ayrıçay vd. (2017) İslami finansal okuryazarlık konusunda önemli bir boşluk olan ölçek eksikliğini doldurmak amacıyla yaptıkları çalışmalarında Sütçü İmam Üniversitesi’nde öğrenim görmekte olan 640 öğrenciye hazırlamış oldukları anketi sunmuşlardır. Elde ettikleri anket verilerini SPSS paket programında faktör analizi yaparak yorumlamışlardır. Açımlayıcı faktör analizleri neticesinde araştırmada yer alan İslami finansal okuryazarlık ölçeği inanç eğilimi ve finansal uygulama olarak 2 boyuta ayırmışlar ve İslami finansal okuryazarlığın belirleyicilerini ise umutsuzluk, dindarlık ve mali tatmin olmak üzere 3 boyut altında toplamışlardır.

Er ve Mutlu (2017) çalışmalarında, İslami finansal okuryazarlık araştırması yapmışlar ve bu çalışmanın sonucu ile İslami finansal okuryazarlık düzeyinin artırılması

amacıyla mevcut durumu ortaya koymak için İslami finansal okuryazarlık düzeyi endeksini incelemişlerdir. Bu bağlamda, Trabzon'da 388 katılımcı ile güven seviyesi %95 olan bir anket çalışması yapılmış ve endeks değerlerini oluşturmuşlardır. İslami finansal okuryazarlık genel endeksi ile birlikte 3 ayrı alt endeks belirlemişler ve çalışma sonucuna göre İslami finansal okuryazarlık genel endeksini %58 olarak tespit etmişlerdir.

Setyowati vd. (2018), Endonezya'da gerçekleştirdikleri çalışmalarında 313 katılımcıya anket yöntemiyle İslami finansal okuryazarlık soruları yöneltmişlerdir. Verilerin analizinde en küçük kareler yöntemini kullanmışlar ve bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeylerini ölçerek bu düzeyin kişisel mali planlamalarının üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Analiz sonuçları göstermiştir ki buldukları bölgede İslami finansal okuryazarlık düzeyi %64,66 ulaşmış ve İslami finansal okuryazarlık düzeyi gelişmiş olan bireylerin kişisel mali planlamalarında çok daha başarılı olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda iyi düzeyde İslami finansal okuryazarlığa sahip bireylerin İslami finansal varlıklara yatırım yapmayı tercih ettikleri de ortaya çıkmıştır.

3.2.3. İslami Finans Okuryazarlığının Geliştirilmesi İçin Yapılması Gerekenler

İslami finans kavramı Türkiye için çok yeni bir oluşum olmasına rağmen ülkenin stratejik ekonomi hedeflerinde önemli bir payı vardır. Ekonomik hedeflerini gerçekleştirmeye çalışan Türkiye İslami finans oluşumundan önemli derece de yararlanmayı planlamaktadır. Ülkenin İslami değerlere önem veren ve bu nedenle faizli sistemlerden uzak durduğu için ekonomik piyasalara katılmayan, sermayelerini bu alanlarda değerlendirmeyen nüfusu, İslami kurallara uygun bir şekilde faaliyet gösteren kurumlarında daha rahat bir şekilde işlemlerini yapabileceklerdir. Söz konusu durumda ülkede atıl kalan tasarruflar değerlendirilerek ekonomiye katkıda bulunulacaktır.

İslami finansal sistemin ülke de derinleştirilebilmesi için öncelikle uygun yatırım ortamını oluşturma, yetişmiş personel sunma, küresel ekonomik oyuncular için ülkede İslami finansı uygun zemine oturtma, hukuksal düzenlemeleri yapma, finansal okuryazarlık seviyesini arttırma gibi birçok konuda yükümlülükler bulunmaktadır. Öyle ki ülkenin 5 yıla kadar İslami finansal sistemin ülkede payını %15'lere çıkarmak gibi bir planı vardır. Bu nedenle gerekli kanuni altyapı düzenlemelerinin yapılıp bireylerin ve kuruluşların bu sistemde yer almasını sağlayarak sektörü hedefler doğrultusunda büyütme yoluna gidilmelidir (Şen, www.bloomberght.com, erişim tarihi: 09.11.2018).

Yukarıda bahsedilen bireylerin ekonomiye katkıda bulunabilmesini sağlamak amaçlı yapılması gereken ilk adım bireylerin İslami finans konusunda bilinçlenmesini sağlamaktır. Yani İslami finansal okuryazarlık düzeylerini arttırmak olmalıdır. Çünkü ülke genelinde yıllardır yerleşmiş bir klasik ekonomi modeli bulunmaktadır ve nüfusun çoğunluğu bu sisteme göre yaşamaktadır. Bu nedenle ülkenin öncelikle İslami farkındalığı olan kesiminden yani yeni bir ekonomi modeli isteyenlerinden başlamak üzere tüm bireyler İslami finansal konularda bilinçlendirilmelidir.

İslami finansal okuryazarlığın ülkede seviyesini arttırma planında akademik çalışmaların desteği oldukça fazla olacaktır. Yapılacak olan akademik çalışmalar ile ülkedeki eksikler görülecek ve hangi alanda yatırım yapılması konusunda daha iyi adımlar atılması sağlanacaktır. Akademik çalışmaların yanında İslami ekonomiyi destekleyen kuruluşların ve üniversitelerin yapacağı çalışmalarda önemli olacaktır. Kurum ve kuruluşlarca yapılacak olan konferanslar, halkı bilinçlendirme projeleri ve bu gibi aktiviteler İslami finansal okuryazarlığın gelişimine katkıda bulunacaktır.

3.2.4. Türkiye’de İslami Finans Alanında Çalışmalar Yapan Bazı Kurum ve Kuruluşlar

İslami finansal okuryazarlığın gelişiminde devletin etkisi büyüktür. Fakat sadece kamusal alanda yapılan çalışmalar İslami finansal okuryazarlık seviyesinin istenilen düzeye gelmesinde tek başına eksik kalacaktır. Bu çalışmaların özel kurum ve kuruluşlarla da desteklenmesi gerekmektedir. Öyle ki ülkemiz de durumun farkında olan ve bu alanda faaliyet gösteren birçok dernek, vakıf, üniversite gibi kuruluşlar yer almaktadır. Bu kuruluşlardan bazılarının faaliyetlerine aşağıda daha ayrıntılı olarak değinilmiştir.

3.2.4.1. İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV)

İslami İlimler Araştırma Vakfı 1970 yılında kurulmuştur. İslami ilimler alanında alim, mütefekkir ve araştırmacıların yetişmesini temin etmek özellikle bu kişilerin çalışmalarında destek olmak onlara imkanlar ve vasıtalar sağlayarak İslami ilimler de gerekli araştırmalar yapmayı amaç edinmişlerdir. Bu amaçlarına hizmet doğrultusunda araştırma merkezleri kurmak, kütüphaneler açmak, ilim adamlarını araştırma yapmak niyetiyle yurt dışına göndermek, ulusal ve uluslararası kongreler, seminerler, konferanslar düzenlemek, İslami ilimler konusunda öğretim görenler ile doktora yapanlara burslar

sağlamak, İslam ilmi konusunda kitap yazılmasına destekte bulunmak vb. gibi faaliyetlerde bulunmaktadır (<http://www.isav.org.tr>, erişim tarihi: 10.11.2018).

İslami İlimler Araştırma Vakfı adından da anlaşılacağı üzere İslam ile ilgili tüm ilim alanlarında araştırmalar yapmaktadır. İslam iktisadı konusu da bu alanlardan biridir. İSAV İslam ekonomisi ile “İslami Kalkınmanın Sosyal Meseleleri ve İslami Çözüm Yolları” ve “İktisadi Kalkınmanın İslami Prensipleri” konulu seminerler düzenlemiş ve bu seminerlerde elde edilen bilgiler ışığında “İktisadi Kalkınma ve İslam” başlıklı bir kitap yayınlamışlardır.

İslami İlimler Araştırma Vakfı'nın İslam ekonomisi ile ilgili çıkarmış olduğu farklı kitaplarda vardır. Örneğin yine yapmış oldukları para, faiz, kredi, altın, gümüş, fels, riba, riba yasağı, banknot, İslam'da enflasyon vb. birçok ekonomisi konusunu içine alan toplantılarında ortaya çıkan bilgiler ve sonuçların daha sonraları başkaları tarafından da kullanılabilmesi için “Para, Faiz ve İslam” başlıklı bir kitap daha çıkarmışlardır. Bununla beraber bir diğer İslam ekonomisini anlatan ve bu ekonominin anlaşılmasına yardımcı olan kitapları ise “Faizsiz Bir Banka Modeli” isimli kitaplarıdır.

3.2.4.2. İلمي Etüdler Derneği (İLEM)

Modern bilimsel üretim geleneğinin ve onun araçları haline gelmiş insan, tarih ve toplum öğretilerinin açıklandığı bir zeminde dünya tarihi ve coğrafyamızın tarihi ile ilgili doğru bir anlayış oluşturmayı hedefleyen İلمي Etüdler Derneği özgün bilimsel yaklaşımların, düşünce ve pratik üretiminin İslam'ın düşünce medeniyet birikimi ile bütünleşebileceğini düşünmüş ilmi geleneğimizi sürdüren ilim adamlarının yetişmesinde yardımcı olmayı ve insanlığın sorunlarına çözüm üretmeyi amaç edinmiştir (www.ilem.org.tr, erişim tarihi: 10.11.2018).

İلمي Etüdler Derneği de tıpkı sadece İslam ekonomisi alanında değil tüm İslam ilimleri alanında araştırmalar yapan ve araştırmalar yapılmasına uygun zemin hazırlamada destek olan bir kuruluştur. İLEM 2002 yılında kurulmuş ve ulusal ve uluslararası çapta birçok İslami araştırmalara, akademik çalışmalara, organizasyonlara, yayınlara öncülük etmiştir.

İLEM, lisansüstü eğitim görmekte olan bireylere farklı disiplinlerde ihtisas programları düzenlemektedir. Bu ihtisas programları çerçevesinde İslam ekonomisi dersleri de vermektedir. Bu dersler içeriğinde temel kavramlar, ticari sözleşmelerdeki

fikhi hükümler ve İslami politik ekonomi gibi konular barındırmaktadır. İLEM verdiği İslam ekonomisi konusundaki dersler ile İslami kurallara uygun ekonomi hakkında lisansüstü bireylerde farkındalık oluşturmasını amaçlamaktadır.

3.2.4.3. İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İĞİAD)

Ahlaki değerler İslam dini için çok önemli bir unsurdur. Ekonomik hayattaki iş ahlakını kendine konu edinen İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği 2003 yılında kurulmuştur. Ahlakı olmayan bir işi meşru kabul etmeyen İĞİAD, piyasa şartlarını tekrardan sorgulamakta, adalet ve hak temelli bir iş hayatının kurulabilmesi için çaba göstermektedir. Aynı zamanda İĞİAD helal kazanç ve bu kazancın adil olarak paylaşımı konusunda da titizlikte çalışmaktadır. İĞİAD amaçlarını gerçekleştirmek için birçok alan hizmet sunmaktadır. İş ahlakı ve girişimcilik konularında seminerler, konferanslar, panel vb. eğitim programları düzenlemek, periyodik olarak bültenler yayınlamak, ilgili alanlarda kitaplar çıkarmak, internet üzerinden bireyleri bilgilendirme çalışmaları yapmak, yurt içi ve yurt dışı fuarları ziyaret etmek gibi faaliyetler İĞİAD' ın Türkiye iktisadi girişim ve iş ahlakına sunduğu desteklerdendir (<https://igiad.org.tr/>, erişim tarihi: 10.11.2018).

İktisadi alanlarda çok sayıda eğitim programları düzenleyen kuruluş direkt olarak İslam iktisadını konu olan eğitim programları da düzenlemiş ve bu konuda birçok çalışmanın da yardımcı ve destekçisi olmuştur. 2012 yılında gerçekleştirdiği “Uluslararası İş Ahlakı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Sempozyumu: İdealler ve Gerçekler” sempozyumunda İslami finans ve Katılım bankacılığı ile alakalı bildirilere yer vermiştir.

3.2.4.4. İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği

İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği aslında bünyesinde birçok kuruluşu bulunduran ve bünyesinde kuruluşların çalışmalarını derinleştirmek ve bu yolda onlara destek olmak için 2010 yılında kurulmuş bir çatı dernektir. İLKE' nin çatısı altında bulunan kurumlar şunlardır; İĞİAD, İLEM ve YEKDER. İLKE kurumlarıyla beraber iş ahlakı, girişimcilik, akademik çalışmalar gibi ilmi alanlarda hizmet vermektedir (<http://ilke.org.tr>, erişim tarihi: 10.11.2018).

3.2.4.5. İslam İktisadi Araştırma Merkezi (İKAM)

İlmi Etüdler Derneği (İLEM) ve İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İĞİAD) 'ın kurumsal destekleriyle İLKE tarafından kurulan merkezde araştırma, yayın, eğitim, konferans ve çalıştay gibi faaliyetler yürütülecektir. İKAM, İslam iktisadı düşüncesinin tam olarak inşası için yetkin fikir ve teorilerin üretilmesinde destekçi olmayı ve yeni çalışmalara zemin hazırlamayı amaçlamaktadır. İKAM İslam ekonomisi konusunu hem pratik hem de teorik yönde ele almıştır. İslam ekonomisinin konularını farklı boyutlarıyla inceleyip çeşitli etkinliklerle zenginleştirerek ekonomik birimler için faydalanabilecekleri bir yapı oluşturmayı hedef olarak belirlemiştir. İslam iktisadı için yaptığı birçok çalışma olan İKAM, İslam İktisadı alanında ortaya konan eserlerin açıklamalı bibliyografisini yapmayı düşünerek yeni çalışmalar için yol gösterici bir kaynak hazırlamak istemiştir. (www.ikam.org.tr, erişim tarihi: 10.11.2018).

İĞİAD, İLEM ve İLKE denekleri bir araya gelerek İslam ekonomisinin temel sorunlarını ele alan bir atölye kurmuşlardır. İlk defa kurulan İslam İktisadı Atölyesi “Temel Kavramlar ve Fikirler” konusunda Mart 2013’ te başlamıştır. İkinci İslam İktisadı Atölyesi “İslam İktisadı ve Piyasa” konusuyla Nisan 2014’te gerçekleştirilmiştir. Üçüncüsü ise “İslam İktisadı ve Emek” başlığıyla Nisan 2015’te düzenlenmiştir. Dördüncüsünün Nisan 2016 yılında düzenlendiği atölyede “İslam İktisadı Perspektifinden Sosyal Adalet” konusu tartışılmış, İstanbul Üniversitesi İslam İktisadı Anabilim dalı ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir. Beşinci defa 2017’nin Nisan ayında düzenlenen atölye konu içeriği olarak kendisine “İslam İktisadı Perspektifinden Faiz” başlığını seçmiş ve bu organizasyon İslam İktisadı Araştırma Merkezi (İKAM) tarafından gerçekleştirilmiştir (Ok, 2018, s. 54).

3.2.4.6. Maruf Vakfı

Maruf Vakfı, “İslam ekonomisi tezini çağımız insanına sunmak” vizyonu ve “İslam ekonomisinin insanlık için gerekliliğini ortaya koyacak akademik çalışmalar” yapmak misyonu ile 2016 yılında Anadolu Aslanları İş adamları Derneği (AKSON) tarafından kurularak yoluna çıkmıştır (www.marufvakfi.org, erişim tarihi: 10.11.2018).

Maruf Vakfı vizyonunu gerçekleştirmek amacıyla seçtiği misyonu doğrultusunda “İslam Ekonomisi Çalışmalarının Türkiye’deki Seyri Ve Muhtemel Meydan Okumalar”, “İslami Finans ve Bankacılığın Dünü, Bugünü ve Yarını” ve “İslam Ekonomistlerinin Dört Jenerasyonu” başlıklarında akademik çalışmalar yapmışlardır. Akademik çalışmaların yanısıra akademik İngilizce, İslam iktisat disiplini ve metodolojisi, İslami

ilimlerde usul, finans ve bankacılık, modern ekonomi, İslam iktisat düşünce tarihi vb. gibi İslami finansal ekonomi bilgisini güçlendirecek dersler de vermektedir.

3.2.4.7. Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Yukarıda bahsi geçen İslam ekonomisinin gelişiminde katkıda bulunan kuruluşlarda farklı olarak Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Bankacılık Kanunu'nun ilgili hükmünce kamu kurumu niteliğinde kurulmuştur. Türkiye'de İslam bankası olarak görev yapan 5 katılım bankası bu kamu kurumunun üyesidir. TKBB, serbest piyasa ekonomisi ve tam rekabet unsurları çerçevesinde bankacılık düzenlemeleri le ilke ve kuralları doğrultusunda İslami bankaların hak ve çıkarlarını savunmak, bankacılık sisteminin büyümesi, sağlıklı bir şekilde çalışması, bankacılık mesleğinin ilerleme kaydetmesi, rekabet gücünün artırılmasıyla amacıyla çalışmalar yapmak, ve haksız rekabetin önlenmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gibi konuları kendisine amaç edinmiştir (www.tkbb.org.tr, erişim tarihi: 10.11.2018).

TKBB'nin internet sitesi üzerinden herkesin ulaşabileceği ve İslam ekonomisi konusunda bilgilendirmelerde bulunabileceği çok sayıda çalışması bulunmaktadır. TKBB, İslami finans konusunda yapılan akademik çalışmalar, makaleler, yayınlanan tebliğler ve köşe yazıları gibi önemli çalışmaları bir araya getirerek bireylerin ulaşabileceği şekilde hizmetlerine sunmuştur. Bunlarla birlikte İslami finans alanında raporlar oluşturmakta, kitaplar yayınlamakta, Katılım Finans Dergisi çıkarmakta ve İslami finans konulu birçok etkinliği de düzenlemektedir.

TKBB internet sitesi üzerinden yayınladığı “Faizsiz Finans Sözlüğü” ile de ilgilenenler için İslami finansal okuryazarlığın gelişimine büyük bir katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda TKBB, Faizsiz Finans Standartları (AAOIFI)' nı da Türkçe 'ye kazandırarak İslami finansın bilinmeyenlerini kavratmak açısından önemli bir adım atmıştır. Eğitime verdiği desteklerle de adından söz ettiren TKBB ilgili alanlarda öğrenim gören yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin çalışmalarını geliştirmeleri için karşılıksız verdiği burslarıyla İslami finansal araştırmalarını desteklemektedir.

BÖLÜM IV

TR63 BÖLGESİ BİREYSEL YATIRIMCILARIN İSLAMİ FİNANS OKURYAZARLIĞI ÜZERİNDE ANKETE DAYALI DEĞERLENDİRME

4.1. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusunu, TR63 Bölgesinde (Osmaniye, Kahramanmaraş, Hatay) yaşayan bireysel yatırımcıların İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin değerlendirilmesi, çalışması oluşturmaktadır.

4.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, TR63 Bölgesinde bulunan Osmaniye, Kahramanmaraş ve Hatay illerinde yaşayan bireysel yatırımcıların İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi, söz konusu okuryazarlık düzeyinin hangi değişkenlere göre farklılıklar gösterdiği ile hangi değişkenlerle ilişki olduğu hakkındaki değerlendirmeler ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda araştırma kapsamında olan katılımcıların İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin arttırılmasına yönelik önerilerde bulunulmasıdır.

4.3. Araştırmanın Önemi

Ekonomik sistem içerisinde devletin büyük etkisinin yanında bireylerin ve işletmelerin de önemi azımsanamaz. Bir bütün olarak düşünüldüğünde devlet, birey ve işletmeler verdikleri tüketim, tasarruf, yatırım ve harcama gibi kararlarla piyasaları ve kurumları şekillendirirler. Bahsi geçen finansal kararların etkileri olumlu veya olumsuz olabilir. Bu nedenle özellikle bireylerin finansal okuryazarlıklarının ülke ekonomisi için katkısı çok önemlidir. Bu bağlamda finansal okuryazarlık “bir kimsenin finansal konularda karar alma ve uygulama bilgi ve becerisine sahip olması” olarak tanımlanabilir. Finansal okuryazarlığın eksik olması veya olmamasından kaynaklı verilen yanlış finansal kararlar hem bireylerin hem de toplumun refahını olumsuz etkileyecektir. Tüm bunların yanında finansal okuryazarlığı bireylerin inançlarından ayrı düşünmemek gerekmektedir.

Günümüz finans sisteminde kullanılan finansal araçların bir bölümü kar dağıtımını temelli iken çok önemli bir bölümü ise faize dayalıdır. Faizin ise özellikle İslam dininde kesin bir reddi söz konudur. Faizsiz bir finansal sistem olan İslami finans sistemi klasik finansal sistemden ayrılmaktadır. Dolayısıyla İslami finansal okuryazarlık ile klasik finansal okuryazarlık kavramları arasında da farklılıklar vardır. İslami finans okuryazarlığı, İslami finansal sistem hakkında bilgi sahibi olma ve karar verirken bu bilgileri kullanabilme yeteneği olarak tanımlanırken İslami finans okuryazarlığı için bireylerin İslami finansın temel ilkeleri ve kullandığı yöntemler üzerine yoğunlaşmasıdır da denilebilir.

Araştırma kapsamında TR63 bölgesinde yer alan Osmaniye, Kahramanmaraş ve Hatay illerinde ikamet eden bireysel yatırımcıların temel anlamda İslami finansal okuryazarlık düzeyleri saptanarak, söz konusu seviyede bir düşüklük bulunması halinde İslami finansal okuryazarlık düzeylerini arttırmaya yönelik öneriler geliştirmeye çalışılmıştır.

Araştırma kapsamını içine alan bölgede, bireysel yatırımcıların İslami finansal okuryazarlık düzeylerini baz alan çalışmanın ilk defa yapılacak olması nedeniyle çalışmanın literatüre önemli derecede katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma konusu gereği Osmaniye, Kahramanmaraş ve Hatay illerinde yaşayan bireyler yatırımcıları kapsamaktadır ve bu doğrultuda araştırma kapsamında hazırlanan anket çalışması söz konusu illerde tarafımızca ulaşılan bireysel yatırımcılar üzerinde uygulanmıştır. Bu nedenle araştırma sonucunda elde edilen veriler ve ulaşılan sonuçlar bölgesel nitelik taşımakta olup sadece bireysel yatırımcılar ile sınırlıdır. Herhangi bir işletme türü için genelleme yapılması uygun değildir.

4.5. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmada, bireysel yatırımcıların demografik özellikleri ile anketin uygulandığı illere göre İslami finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi, finansal ve İslami finansal terimlerinin bilinirliği ile kullanımı, finansal veya İslami finansal tutum ve davranışlar ile yatırımcıların İslami finansal okuryazarlık düzeylerine ilişkin ilişki ve farklılıklar incelenmiştir. Bu kapsam doğrultusunda araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

H₁: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H₂: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri yaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H₃: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri eğitim seviyelerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H₄: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri hane halkının gelirine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H₅: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri yaşadıkları yerin idari açıdan konumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H₆: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri faaliyette buldukları ekonomik sektörler açısından farklılık göstermektedir.

H₇: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri TR63 bölgesi illeri arasında farklılık göstermektedir.

H₈: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ile tasarruf yapma yöntemleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₉: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ile riske karşı bakış açıları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₁₀: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ile finansal davranışları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₁₁: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ile İslami finansal davranışları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₁₂: TR63 bölgesi bireysel yatırımcılarının İslami finansal okuryazarlık düzeyleri düşüktür.

4.6. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın bu kısmında araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama tekniği ve araçları ile araştırma kapsamında kullanılmış olan ölçeklerden bahsedilmiştir.

4.6.1. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırma TR63 illerinde yaşayan bireysel yatırımcıları konu aldığı için evren ve örneklem büyüklüğünün kontrol edilmesinde söz konusu illere ait 31.12.2017 tarihli TÜİK nüfus verilerinin illere göre yaş gruplarının dağılımından faydalanılmıştır. TÜİK illere göre yaş gruplandırmasını 0-4, 5-9, 10-14, 15-19, 20-24... vb. aralıklarla yapmıştır. Araştırma kapsamında bireysel yatırımcılar söz konusu olduğu için TÜİK gruplandırmalarından 20-24 ve yukarı gruplar baz alınarak illere göre bireysel yatırımcı sayıları belirlenmiştir. Bu verilere göre 31.12.2017 tarihi itibarıyla (www.tuik.gov.tr erişim tarihi: 02.12.2018);

- Osmaniye ili genel nüfus sayısı 527.724 iken potansiyel bireysel yatırımcı sayısı 337.652,
- Kahramanmaraş ili genel nüfus sayısı 1.127.623 iken potansiyel bireysel yatırımcı sayısı 695.148,
- Hatay ili genel nüfus sayısı 1.575.226 iken potansiyel bireysel yatırımcı sayısı 991.094 kişi olarak belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında TR63 illerinde belirlenen örneklem tesadüfi olmayan örnekleme yöntemleri arasından kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen toplam 671 adet bireysel yatırımcıdan oluşmaktadır. Bu kapsam doğrultusunda Osmaniye, Kahramanmaraş ve Hatay illerinde ikamet eden 680 bireysel yatırımcıya anket formu elden ulaştırılmış soruların yanıtlanması istenmiştir. Ancak anket formlarının incelenmesinin ardından eksik bilgilerin çokluğu ve bu eksik bilgilerin araştırma sonucunu etkileyeceği düşüncesiyle 9 adet anket formu çalışma kapsamından çıkarılmıştır.

Osmaniye ili kapsamında toplamda 204, Kahramanmaraş ilinde 226 ve Hatay ilinde 241 adet anket veri çalışması yapılmıştır. Örneklem büyüklükleri illere göre ayrı ayrı baz alındığında $\alpha=0,10$ düzeyinde yeterli büyüklüğe ulaşmıştır. TR63 bölgesinde genel anlamda örneklem büyüklüğü ($n=671$) $\alpha=0,05$ düzeyinde yeterli olduğu görülmektedir.

Tablo 2

$\alpha= 0,05$ için örneklem büyüklüğü

Evren Büyük- lüğü	+ 0.03 örnekleme hatası (d)			+0.05 örnekleme hatası (d)			+0.10 örnekleme hatası (d)		
	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7
100	92	87	90	80	71	77	49	38	45

500	341	289	321	217	165	196	81	55	70
750	441	358	409	254	185	226	85	57	73
1000	516	406	473	278	198	244	88	58	75
2500	748	537	660	333	224	286	93	60	78
5000	880	601	760	357	234	303	94	61	79
10000	964	639	823	370	240	313	95	61	80
25000	1023	665	865	378	244	319	96	61	80
50000	1045	674	881	381	245	321	96	61	81
100000	1056	678	888	383	245	322	96	61	81
1000000	1066	682	896	384	246	323	96	61	81
100 milyon	1067	683	896	384	245	323	96	61	81

Kaynak: Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004, s. 50

4.6.2. Veri Toplama Tekniği ve Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi seçilmiştir. EK 1’de yer alan anket; Osmaniye, Kahramanmaraş ve Hatay illerinde ikamet eden farklı demografik özellikteki bireysel yatırımcılar üzerinde 10.08.2018 ile 18.10.2018 tarihleri arasında uygulanmıştır. Araştırma kapsamında hazırlanan anket A, B, C ve D bölümleri olmak üzere toplamda 4 bölümden oluşmaktadır.

Anketin ilk bölümünü oluşturan A bölümü araştırma kapsamında olan bireysel yatırımcıları tanımlayan 7’si demografik özelliklerini, 5’i ise bazı finansal özelliklerini anlamaya yardımcı 12 soru ile İslami finansal sistem hakkında bilgi düzeylerini ölçmeyi amaçlayan 4 farklı kategorik sorudan meydana gelmektedir.

B bölümü içeriğinde belirlenen bazı finansal-İslami finansal terimler ile bireysel yatırımcılar tarafından bu terimlerin ne kadar bilindiğini ve kullanılıp kullanılmadığını içeren 16 adet soruyu bulundurmaktadır. Bu 16 adet terimin katılımcılar tarafından ne kadar bilindiği “Hiç Duymadım”, “Sadece Duydum” ve “Bilgim Var” şeklinde belirlenen üçlü likert ölçek sayesinde ölçülmüştür.

C bölümü İslami finansal okuryazarlık düzeyini ölçmeyi amaçlayan 24 adet önermeden oluşmaktadır. Katılımcıların İslami finansal okuryazarlık düzeyini ölçmeyi hedefleyen bu önermeler katılımcılara “Doğru”, “Bilgim Yok” ve “Yanlış” şeklinde hazırlanan üçlü likert ölçek ile birlikte sunulmuştur.

D bölümü ise içerisinde finansal ve İslami finansal davranış sorularının bulunduğu toplamda 14 adet sorudan oluşmaktadır. Bireysel yatırımcıların söz konusu davranışlarını ölçmeyi hedefleyen bu önermeler katılımcılara “Kesinlikle Katılmıyorum”,

“Katılmıyorum”, “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum”, “Katılıyorum” ve “Kesinlikle Katılıyorum” beşli likert ölçeği ile birlikte sunulmuştur.

Bu araştırma için hazırlanan anket sorularının oluşturulmasında OECD’nin finansal okuryazarlık için hazırladığı anket sorularından ve daha önce literatürde yayınlanmış yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanılmıştır (Er vd. 2015; Nabee ve Amiirah 2015; Antara vd. 2015; Abdullah ve Anderson, 2015; Ayriçay vd., 2017).

4.7. Araştırma Verilerinin Analizi ve Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu kısmında araştırmaya katılan bireysel yatırımcıların demografik bilgileri, tanımlayıcı özellikleri, anket ifadelerine ait bulgular ölçeklere ilişkin güvenilirlik analizleri, hipotezlere ilişkin analizler ve diğer analizler ile sonuçları yer almaktadır.

Araştırma genelinde anket yöntemiyle elde edilen veriler istatistiki metotlar kullanılarak analiz edilmiştir. Bu bağlamda elde edilen verilerin analizinde SPSS (Statistical Package For The Social Sciences) paket programının 21.0 sürümünden faydalanılmıştır.

Araştırmanın analizi kapsamında öncelikle katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımlarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Ardından A bölümü içerisinde bulunan İslami finansal okuryazarlık düzeyine ilişkin sorular ve demografik özellikler arasında bazı çapraz tablolar oluşturulmuş ve ki-kare testlerine bakılmıştır. Son olarak ise yukarıda belirlenen hipotezlere ilişkin birtakım analizler yapılmıştır.

H₁ hipotezinin testi için t testi, H₂, H₃, H₄, H₅, H₆, H₇ hipotezlerinin test edilebilmesi için anova testi, H₈, H₉, H₁₀, H₁₁ hipotezlerinin testi için korelasyon testi yapılmıştır. Son olarak H₁₂ hipotezinin testi için ise katılımcıların sorulara verdiği yanıtlara göre toplam başarı puanları hesaplanmıştır.

4.7.1. Katılımcıların Demografik Frekans ve Yüzdeleri

Bu bölüm içeriğinde araştırmaya katılan bireysel yatırımcıların cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, hane halkı geliri, idari açıdan yaşanan yer, ekonomik iş sektörü ve yaşadıkları TR63 iline göre bulgularının frekans ve yüzde dağılımları gösterilmiştir.

Tablo 3

Araştırmaya Katılan Bireysel Yatırımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Demografik Özellikler		Dağılım	
		Sayı (f)	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	291	43,4
	Erkek	380	56,6
Yaş	18-25 arası	99	14,8
	26-33 arası	217	32,3
	34-41 arası	221	32,9
	42-49 arası	84	12,5
	50 yaş ve üzeri	50	7,5
Eğitim Seviyesi	İlköğretim	66	9,8
	Lise	276	41,1
	Ön Lisans	65	9,7
	Lisans	228	34,0
	Lisans Üstü	36	5,4
Hane Geliri	1700'den az	74	11,0
	1701-2500 arası	141	21,0
	2501-3500 arası	175	26,1
	3501-4500 arası	121	18,0
	4501 ve üzeri	160	23,8
İdari Açidan Yaşanılan Yer	Köy/Kasaba	52	7,7
	İlçe	365	54,4
	Büyükşehir olmayan il	119	17,7
Ekonomik Açidan Çalışılan Sektör	Büyükşehir olan il	135	20,1
	Tarım	59	8,8
	Sanayi	158	23,5
	Hizmet	412	61,4
	Diğer	42	6,3
Yaşanılan TR63 İli	Osmaniye	204	30,4
	Kahramanmaraş	226	33,7
	Hatay	241	35,9
TOPLAM		671	%100

Tablo 3'den de görüldüğü üzere araştırma kapsamında ulaşılan bireysel yatırımcıların demografik özellikleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir. Araştırmaya katılan bireysel yatırımcıların;

- Yüzde 43,4'ü (291) kadın, yüzde 56,6'sı (380) erkek katılımcılardan oluşmaktadır.
- Yüzde 14,8'i (99) 18-25 yaş arası, yüzde 32,3'ü (217) 26-33 yaş arası, yüzde 32,9'u (221) 34-41 yaş arası, yüzde 12,5'i (84) 42-49 yaş arası ve yüzde 7,5'i (50) 50 yaş ve üzeri grupta yer almaktadırlar.
- Yüzde 9,8'i (66) ilköğretim, yüzde 41,1'i (276) lise, yüzde 9,7'si (65) ön lisans, yüzde 34'ü (228) ve yüzde 5,4'ü (36) lisansüstü eğitim seviyesine sahiptirler.

- Yüzde 11'i (74) 1700 TL'den az, yüzde 21'i (141) 1701-2500 TL arası, yüzde 26,1'i 2501-3500 TL arası, yüzde 18'i (121) 3501-4500 TL arası ve yüzde 23,8'i 4500TL ve üzeri hane gelirine sahiptirler.
- Yüzde 7,7'si (52) köy veya kasabada, yüzde 54,4'ü (365) ilçede, yüzde 17,7'si (119) büyükşehir kapsamına girmeyen ilde ve yüzde 20,1'i (135) büyükşehir kapsamına giren ilde yaşamaktadırlar.
- Yüzde 8,8'i (59) tarım sektöründe, yüzde 23,5'i (158) sanayi sektöründe, yüzde 61,4'ü (412) hizmet sektöründe ve yüzde 6,3'ü (42) diğer ekonomik sektörlerde çalışmaktadırlar.
- Yüzde 30,4'ü (204) Osmaniye ilinde, yüzde 33,7'si (226) Kahramanmaraş ilinde ve yüzde 35,9'u (241) Hatay ilinde ikamet etmektedirler.

4.7.2. Katılımcıların Demografik Özellikler Dışındaki Anket Sorularına Verdikleri Cevapların Frekans ve Yüzdeleri

Bu kısımda araştırmaya katılan bireysel yatırımcıların demografik özellikleri dışında kalan A, B, C ve D gruplarındaki anket sorularına verdikleri cevapların frekans ve yüzde dağılımları ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 4

Katılımcıların Demografik Özellikler Dışındaki A Bölümü Sorularına Verdikleri Cevapların Frekans ve Yüzde Dağılımları

SORULAR		Dağılım	
		Sayı (f)	Yüzde
Evinizde para ile ilgili günlük planlamalardan kim sorumludur?	Kararları kendim veririm	306	45,6
	Kararları başka biri ile birlikte veririm	334	49,8
	Kararları başka biri verir	31	4,6
Aşağıdaki tasarruf yöntemlerinden hangisini kullanırsınız?	Nakitleri evde veya cüzdanımda biriktiririm	315	46,9
	Vadesiz hesapta biriktiririm	223	33,2
	Vadeli hesapta biriktiririm	104	15,5
	Katılım bankası hesabında biriktiririm	13	1,9
	Finansal yatırım ürünleri satın alırım.	16	2,4
Emekliliğinizi nasıl finanse edeceksiniz?	Devlet emekli aylığından	532	79,3
	BES	65	9,7
	Varlıkların satışından	38	5,7
	Sizi destekleyenler sayesinde	36	5,4
Maddi olarak zor durumlar yaşadığımızda bu durumdan kurtulmak için ne yaparsınız?	Harcamalarımı kısıırım	429	63,9
	Kendime ait bir şey satarım	30	4,5
	Fazla mesai yaparım	44	6,6
	Bankadan veya kişiden ödünç para alırım	164	24,4
	Katılım bankasına başvururum	4	0,6
	Yüksek risk	146	21,8

Finansal	Orta düzeyde risk	106	15,8
yatırımlarınızda riske karşı yaklaşımınız?	Düşük risk	233	34,7
	Risk yok	186	27,7
Faizler %10	Belirsiz	144	21,5
seviyesinde olduğunda	1000 TL'den az	85	12,7
1000 TL 1 yıl sonra	1000 TL	90	13,4
İFS' de size ne kadar kazanç sağlar?	1000 TL'den fazla	210	31,3
	Fikrim yok	142	21,2
İFS' den fon	Kar	206	30,7
kullandığınızda ana	Faiz	124	18,5
para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir?	Komisyon	101	15,1
	Vergi	27	4,0
	Fikrim yok	213	31,7
İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir?	Tutarın mala endeksli olması	191	28,5
	Faizsiz olmak kaydıyla ödünç olarak	114	17,0
	Faizli olmak kaydıyla nakit avans olarak	29	4,3
	İhtiyaç kredisi olarak	136	20,3
	Fikrim yok	201	30,0
İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir?	Finansal kuruluş	166	24,7
	Devlet	76	11,3
	Girişimci	224	33,4
	Hiç kimse	21	3,1
	Fikrim yok	184	27,4

Tablo 4'de anket içeriğinde bulunan A bölümünde demografik özellikler dışında katılımcılara sorulan sorulara kısaltılmış bir şekilde yer verilmiştir. Tablo 4'den de görüleceği üzere araştırma kapsamında ulaşılabilen bireysel yatırımcıların anket içeriğinin A bölümünde sorulan sorulara verdiği yanıtlar aşağıdaki gibi özetlenebilir. Katılımcılara yöneltilen sorulara göre bireysel yatırımcıların;

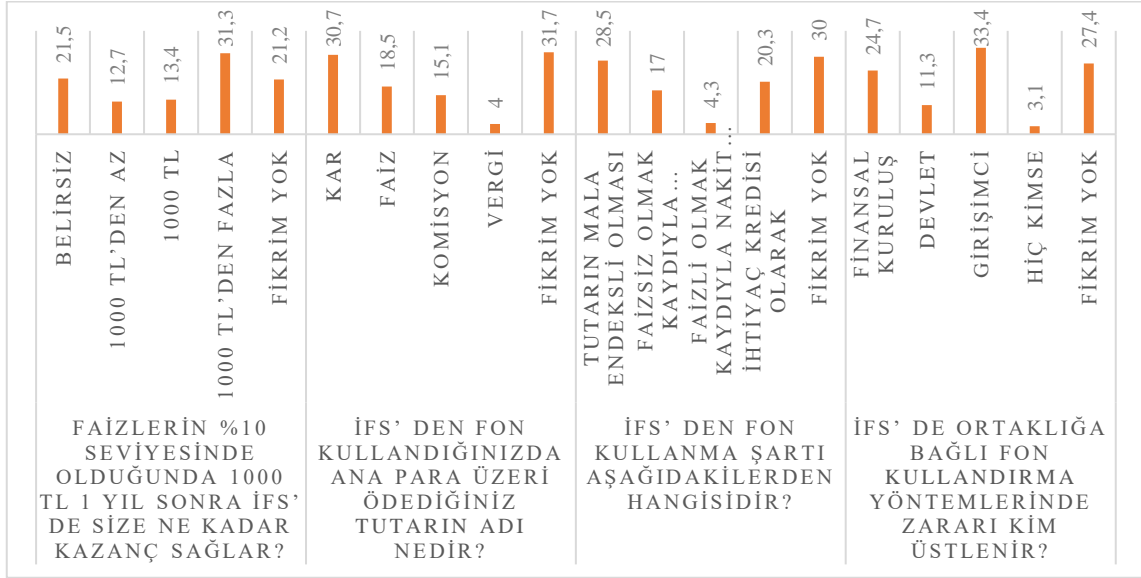
- Yüzde 45,6'sı (306) kararları kendim veririm, yüzde 49,8'i (334) kararları başka biri ile birlikte veririm ve yüzde 4,6'sı (31) ise kararları başka birinin verdiği ifadesinde bulunmuşlardır.
- Yüzde 46,9'u (315) nakitlerini evde veya cüzdanlarında biriktirdiğini, yüzde 33,2'si (223) vadesiz banka hesaplarında, yüzde 15,5'i (104) vadeli banka hesaplarında, yüzde 1,9'u katılım bankası hesaplarında ve yüzde 2,4'ü (16) finansal yatırım ürünleri satın alarak birikim yaptıklarını belirtmişlerdir.
- Yüzde 79,3'ü (539) gibi çok büyük bir bölümü emekliliklerini devlet emekli aylığından finanse edeceklerini belirtirken yüzde 9,7'si (65) bireysel emeklilik sistemini kullanacaklarını, yüzde 5,7'si (38) finansal veya finansal olmayan varlıklarının satışı ile ve yüzde 5,4'ü (36) ise kendilerini destekleyen yakınlarının desteği ile emekliliklerini finanse edeceklerini söylemişlerdir.

- Yüzde 63,9'u (429) geçim masraflarını karşılayamadıkları durumlarda harcamalarını kısacaklarını, daha az harcayacaklarını veya paraları olmadan idare edebileceklerini ifade ederken, yüzde 4,5'i (30) kendilerine ait bir şeyler satacaklarını, yüzde 6,6'sı fazla mesai yaparak ekstra para kazanacaklarını, yüzde 24,4'ü (164) bankadan veya herhangi birinden ödünç para alacaklarını ve sadece yüzde 0,6'sı (4) katılım bankasına başvuracaklarını belirtmişlerdir.
- Yüzde 21,8'i (146) yüksek bir getiri elde etmek için yüksek riske katlanabileceğini, yüzde 15,8'i (106) ortalama bir risk ile ortalama bir kazanç elde etmek istediklerini, yüzde 34,7'si (233) düşük bir risk ile düşük bir getiri elde etmek istediklerini ve yüzde 27,7'si (186) ise herhangi bir riske katlanmak istemediklerini belirtmişlerdir

Anket kapsamında sorulan A13, A14, A15 ve A16 soruları bireysel yatırımcıların İslami finansal sistemler hakkında bilgilerini değerlendirme amaçlı sorulan sorulardan oluşmaktadır. Daha sonra ilerleyen süreçte bu bölüm ve demografik özellikler hakkında farklı analizler yapılacaktır fakat burada sadece bireylerin verdikleri yanıtların dağılımları incelenmiştir. Buna göre bireysel yatırımcıların;

- Yüzde 21,5'i (144) kısaca faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İslami finansal sistemde (İFS) size ne kadar kazanç sağlar, sorusuna doğru yanıt olan "belirsiz" cevabını vermişlerdir. Geriye kalan katılımcıların yüzde 12,7'si (85) "1000 TL'den az", yüzde 13,4'ü (90) "1000TL", yüzde 31,3'ü "1000 TL'den fazla" ve yüzde 21,2'si (142) "fikrim yok" cevaplarını vermişlerdir.
- Yüzde 30,7 si (206) İslami finansal sistemden fon kullandığınızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir, sorusuna doğru cevap olan "kar" yanıtını vermişlerdir. Kalan katılımcıların yüzde 15,5'i (124) "faiz", yüzde 15,1'i (101) "komisyon", yüzde 4'ü (27) "vergi" ve yüzde 31,7'si (213) "fikrim yok" cevaplarını vermişlerdir.
- Yüzde 28,5'i (191) İslami finansal sistemden ihtiyaç duyduğunuz 1000 TL için fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir, diye sorulan soruya doğru cevap olan "1000 TL karşılığında mala endeksli olarak" yanıtını vermişlerdir. Yüzde 17'si (114) "faizsiz olmak kaydıyla ödünç olarak", yüzde 4,3'ü (29) "faizli olmak kaydıyla nakit avans olarak", yüzde 20,3'ü (136) "ihtiyaç kredisi olarak" ve yüzde 30'u ise (201) "fikrim yok" cevabını vermişlerdir.

- Yüzde 24,7'si (166) İslami finansal sistemde ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde olası bir zararı kim üstlenir, sorusunun doğru cevabı olan “finansal kuruluş” yanıtını vermişlerdir. Katılımcıların geriye kalanlarından yüzde 11,3'ü (76) “devlet”, yüzde 33,4'ü (224) “girişimci”, yüzde 3,1'i (21) “hiç kimse” ve yüzde 27,4'ü (184) “fikrim yok” cevabını vermişlerdir.

Şekil 11. İslami finans sistemlerinin işleyişi ile ilgili sorular ve katılımcı yanıtlarının dağılımı

Tablo 4, Şekil 11 ve yorumlardan da görüleceği üzere katılımcıların İslami finansal okuryazarlık düzeylerini değerlendirilmeleri için sorulan sorulara verdikleri cevaplar incelendiğinde genel anlamda bireysel yatırımcılar İslami finansal sistem ve işleyişine hakim olmadıkları çoğunlukla yanlış cevap verdikleri veya herhangi bir fikirleri olmadığına dair beyanlarda buldukları gözlemlenmiştir.

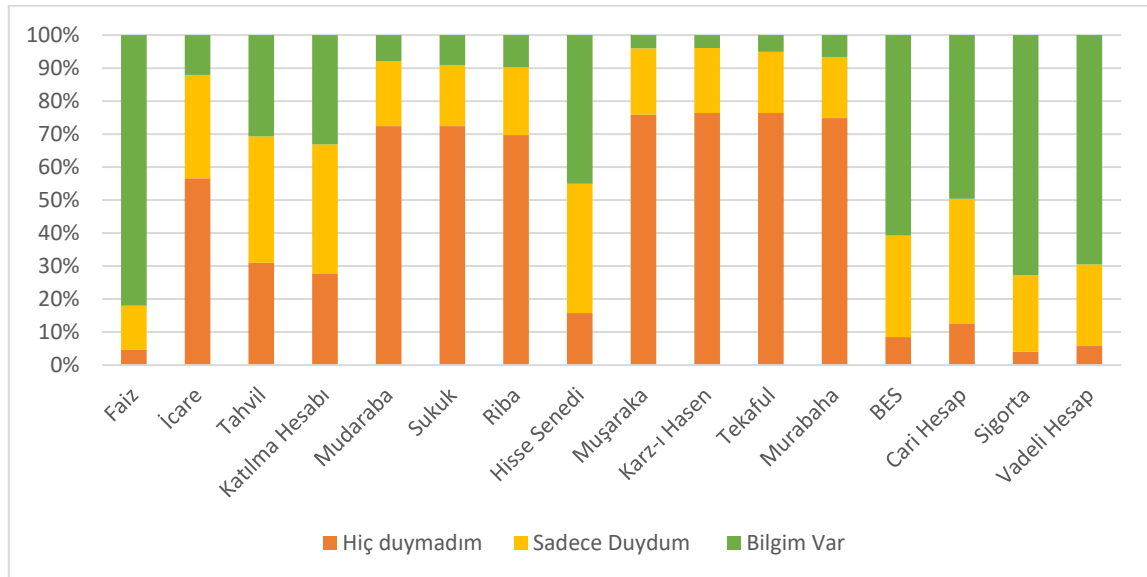
Tablo 5

Katılımcıların B Bölümü Sorularına Verdikleri Cevapların Frekans ve Yüzde Dağılımları

Soru	Frekans (f)	Yüzde (%)
Faiz	f	%
İcare	f	%
Tahvil	f	%
Katılma Hesabı	f	%
Mudaraba	f	%
Sukuk	f	%
Riba	f	%
Hisse Senedi	f	%
Muşaraka	f	%
Karz-ı Hasen	f	%
Tekful	f	%
Murabaha	f	%
BES	f	%
Cari Hesap	f	%
Sigorta	f	%
Vadeli Hesap	f	%

Ürünlerin Bilinirliği	Ürünlerin Kullanılmışlığı		Ürünlerin Kullanılmadığı		Bilgim Var		Sadece Duydum		Hiç Duymadım							
	Kullandı	Kullanmadı	Kullandı	Kullanmadı	Kullandı	Kullanmadı	Kullandı	Kullanmadı	Kullandı	Kullanmadı						
	31	380	208	185	486	486	468	106	498	513	513	502	57	84	27	39
	4,6	56,6	31,0	27,6	72,4	72,4	69,7	15,8	74,2	76,5	76,5	74,8	8,5	12,5	4,0	5,8
	90	210	257	264	132	124	138	263	137	132	124	125	206	254	156	166
	13,4	31,3	38,3	39,3	19,7	18,5	20,6	39,2	19,7	19,7	18,5	18,6	30,7	37,9	23,2	24,7
	550	81	206	222	53	61	65	302	26	26	34	44	408	333	488	466
	82,0	12,1	30,7	33,1	7,9	9,1	9,7	45,0	3,9	3,9	5,1	6,6	60,8	49,6	72,7	69,4
	453	0	0	16	0	0	0	3	0	0	0	0	44	23	45	68
	67,5			2,4				0,4					6,6	3,4	6,7	10,1
	218	671	671	655	671	671	671	668	671	671	671	671	627	648	626	603
	32,5	100	100	97,6	100	100	100	99,6	100	100	100	100	93,4	96,6	93,3	89,9

Finansal ve İslami finansal ürünlerin bilinirliği ve kullanılmışlığı ile ilgili bilgilere tablo 5 de yer verilmiştir. Bu ifadelerin daha net algılanabilmesi için bir grafikten yararlanmak gerekirse aşağıdaki gibi yüzdeler ile ifade edilen yığılmış sütun grafiğinden faydalanmanın daha iyi olacağı kanaatindeyiz.

Şekil 12. Finansal ve İslami finansal terimlerin bilinirliğine ilişkin katılımcı yanıtları ve dağılımları

Tablo 5 ve Şekil 12'den de görüldüğü üzere katılımcıların çok büyük bir bölümünün İslami finansal terimleri hiç duymadığının bunun yanı sıra sadece yüzde 2,4'ünün (16) katılma hesabı kullanmasının dışında hiçbir İslami finansal ürünü kullanmadıkları da belirlenmiştir. Geleneksel finansal terimlere ise İslami finansal terimlere göre daha hakim oldukları görülmüştür. Katılımcıların en çok kullandığı finansal ürün yüzde 32,5 (218) ile faiz olurken bu sıralamayı yüzde 10,1 (68) ile vadeli hesap, yüzde 6,7 (45) ile sigorta, yüzde 6,6 (44) ile BES, yüzde 3,4 (23) ile cari hesap ve yüzde 0,4 (3) ile hisse senedi takip etmektedir.

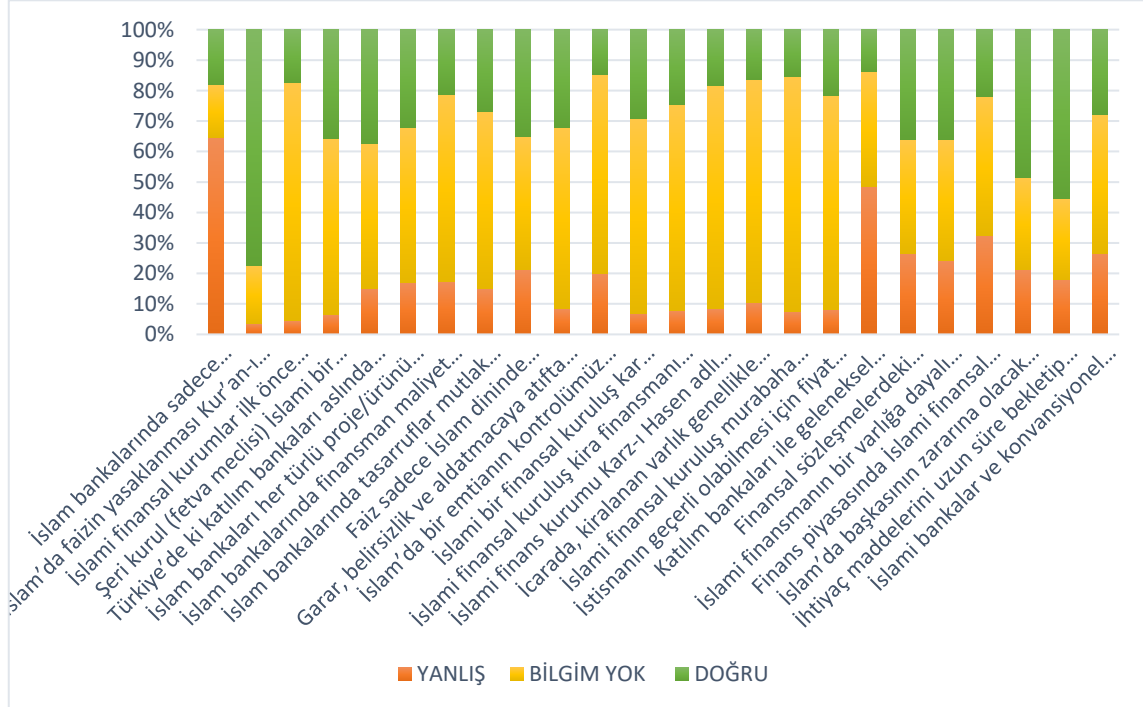
Tablo 6

Katılımcıların C Bölümü Sorularına Verdikleri Cevapların Frekans ve Yüzde Dağılımları

ÖNERMELER			
	Yanlış	Bilgin Yok	Doğru
	f %	f %	f %
İslam bankalarında sadece Müslümanlar işlem yapabilir.	433 64,5	117 17,4	121 18,0
İslam'da faizin yasaklanması Kur'an-ı Kerim tarafından belirtilmiştir.	24 3,6	128 19,1	519 77,3
İslami finansal kurumlar ilk önce Ortadoğu'da ticari bankacılık birimleri olarak kurulmuştur.	30 4,5	525 78,2	116 17,3
Şeri kurul (fetva meclisi) İslami bir finansal sistemin vazgeçilmez bir parçasıdır.	43 6,4	388 57,8	240 35,8
Türkiye'deki katılım bankaları aslında İslam bankalarıdır.	102 15,2	319 47,5	250 37,3
İslam bankaları her türlü proje/ürünü finanse edebilirler.	114 17,0	341 50,8	216 32,2
İslam bankalarında finansman maliyet oranı diyanet işleri bakanlığı tarafından belirlenir.	117 17,4	412 61,4	142 21,2
İslam bankalarında tasarruflar mutlak anlamda pozitif getiri sağlar.	101 15,1	390 58,1	180 26,8
Faiz sadece İslam dininde yasaklanmıştır.	143 21,3	293 43,7	235 35,0
Garar, belirsizlik ve aldatmacaya atıfta bulunur ve İslami finansta izin verilmez.	57 8,5	399 59,5	215 32,0
İslam'da bir emtianın kontrolümüz altına girmeden satılmasına izin verilebilir.	134 20,0	438 65,3	99 14,8
İslami bir finansal kuruluş kar paylaşımına göre sizinle birlikte yatırım yapabilir.	47 7,0	428 63,8	196 29,2
İslami finansal kuruluş kira finansmanı imkanı sağlar	52 7,7	454 67,7	165 24,6
İslami finans kurumu Karz-ı Hasen adlı hayırsever krediler sağlayabilir.	57 8,5	490 73,0	124 18,5
İcarada, kiralanan varlık genellikle kiraya verene geri dönmez.	70 10,4	491 73,2	110 16,4

İslami finansal kuruluş murabaha adında ticaret finansmanı yöntemi sağlar.	50	518	103
İstisnanın geçerli olabilmesi için fiyat baştan sabitlenmelidir.	7,5	77,2	15,4
Katılım bankaları ile geleneksel bankalar arasında farklılık bulunmamaktadır.	55	471	145
Finansal sözleşmelerdeki yükümlülüklerin belirsizlik içermesi İslam tarafından şiddetle yasaklanmıştır.	8,2	70,2	21,6
İslami finansmanın bir varlığa dayalı olması gerekir.	325	253	93
Finans piyasasında İslami finansal araçlar bulunmaktadır.	48,4	37,7	13,9
İslam'da başkasının zararına olacak şekilde haksız bir sermaye artışının önlenmesinin amaçlanmaktadır.	179	251	241
İhtiyaç maddelerini uzun süre bekletip fiyatların yükselmesi zamanında satışa sunmanın yani karaborsacılık İslam'da yasaktır.	26,7	37,4	35,9
İslami bankalar ve geleneksel bankaların ürünleri birbirinden farklıdır	163	267	241
	24,3	39,8	35,9
	217	307	147
	32,3	45,8	21,9
	143	203	325
	21,3	30,3	48,4
	120	179	372
	17,9	26,7	55,4
	177	308	186
	26,4	45,9	27,7

İslami finansal okuryazarlık düzeyini belirlemeyi hedefleyen önermelerden oluşan C bölümüne katılımcıların verdiği cevaplar ve bu cevapların dağılımları yukarıdaki tabloda belirtilmiştir. Daha net ayırt edebilmek için aşağıda yığılmış bir grafikten faydalanılmıştır.

Şekil 13. İslami finansal okuryazarlık düzeyini belirlemeye yönelik önermelere katılımcıların verdikleri cevaplar ve dağılımları

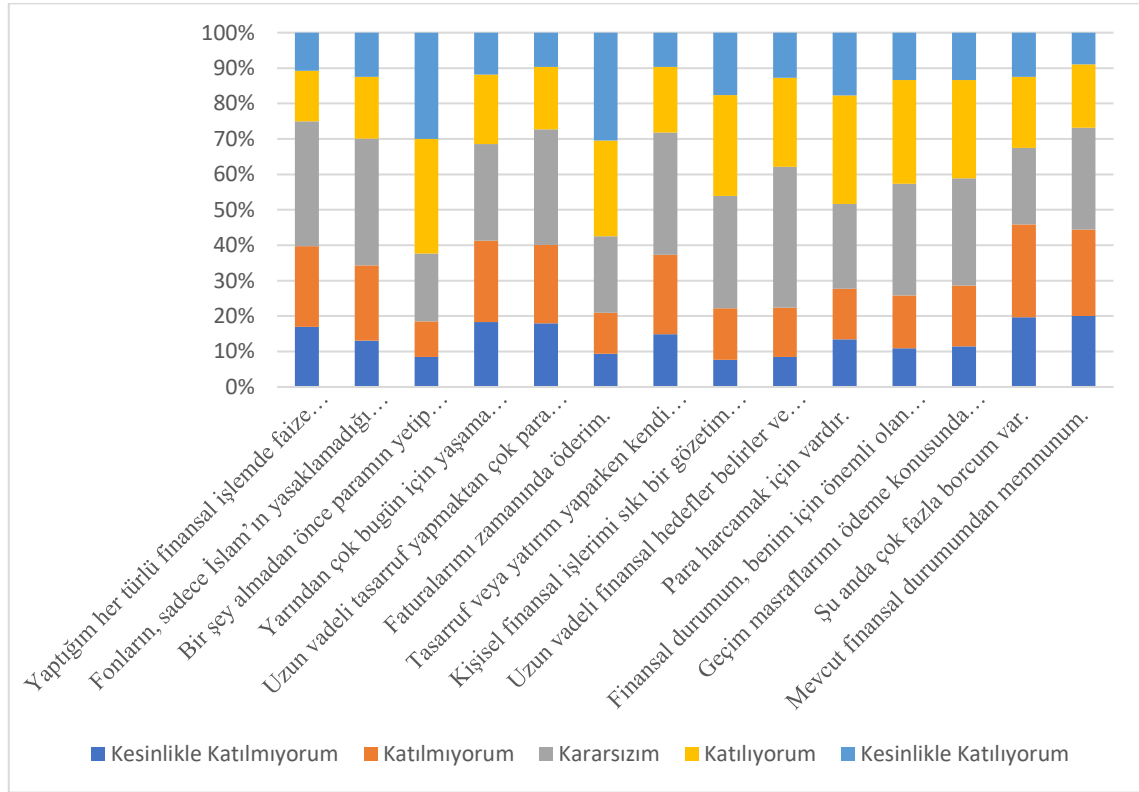
Tablo 6 ve Şekil 13'ün her ikisinde de görüleceği üzere önermelerin her birinin “doğru” veya “yanlış” olmak üzere bir doğru cevabı olmasına rağmen katılımcıların genel olarak verdikleri cevap bilginin yok seçeneği olmuştur. Katılımcılar yüzde 20 ile yüzde 80 arasında yoğunlaşarak kendilerine yönlendirilen önermelere “bilginin yok” şeklinde dönüş yapmışlardır.

Tablo 7

Katılımcıların D Bölümü Sorularına Verdikleri Cevapların Frekans ve Yüzde Dağılımları

ÖNERMELER						
		Kesimlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesimlikle Katılıyorum
		f	f	f	f	f
		%	%	%	%	%
Yaptığım her türlü finansal işlemde faize bulaşmadığımdan her zaman emin olurum		114	152	237	96	72
		17,0	22,7	35,3	14,3	10,7
Fonların, sadece İslam'ın yasaklamadığı hizmet ve faaliyet alanlarında kullanılması halinde yatırım yaparım.		88	142	240	117	84
		13,1	21,2	35,8	17,4	12,5
Bir şey almadan önce paramın yetip yetmeyeceğini dikkatlice düşünürüm.		57	67	129	217	201
		8,5	10,0	19,2	32,3	30,0
Yarıdan çok bugün için yaşama eğilimindeyimdir.		123	154	183	132	79
		18,3	23,0	27,3	19,7	11,8
Uzun vadeli tasarruf yapmaktan çok para harcamayı daha tatmin edici buluyorum.		121	148	219	118	65
		18,0	22,1	32,6	17,6	9,7
Faturalarımı zamanında öderim.		63	77	145	182	204
		9,4	11,5	21,6	27,1	30,4
Tasarruf veya yatırım yaparken kendi paramın bir kısmını riske atmaya hazırım.		100	150	232	124	65
		14,9	22,4	34,6	18,5	9,7
Kişisel finansal işlerimi sıkı bir gözetim altında tutarım.		52	97	213	191	118
		7,7	14,5	31,7	28,5	17,6
Uzun vadeli finansal hedefler belirler ve bunlara ulaşmak için gayret gösteririm.		57	93	267	169	85
		8,5	13,9	39,8	25,2	12,7
Para harcamak için vardır.		90	96	161	205	119
		13,4	14,3	24,0	30,6	17,7
Finansal durumum, benim için önemli olan şeyleri yapma kabiliyetimi sınırlar		73	100	212	196	90
		10,9	14,9	31,6	29,2	13,4
Geçim masraflarımı ödeme konusunda endişelenme eğilimindeyimdir.		77	115	203	186	90
		11,5	17,1	30,3	27,7	13,4
Şu anda çok fazla borcum var.		132	176	145	134	84
		19,7	26,2	21,6	20,0	12,5
Mevcut finansal durumumdan memnunum.		134	164	193	120	60
		20,0	24,4	28,8	17,9	8,9

Katılımcıların finansal durum ve davranışlarını ölçmeyi hedefleyen D bölümüne verilen cevaplar ve bu cevapların dağılımları yukarıda belirtilmiştir. Daha net anlaşılabilmesi için bu yukarıdaki tablo içeriğinden oluşan bir yığılmış sütun grafiğinden yardım alınmış ve bu grafik aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 14. Katılımcıların finansal durum ve davranışlarını ölçmeye yönelik sorular ile cevapları ve bu cevapların dağılımları

Tablo 7 ve Şekil 14'den de görüldüğü üzere bireysel yatırımcıların finansal durum ve davranışlarını ölçmeye yönelik sorulara genel olarak birbirlerine yakın cevaplar verdikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların bu bilgileri ilerleyen süreçte İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ile ilişkili olup olmadığına bakılarak hipotez analizlerinde kullanılacaktır.

4.7.3. Demografik Özellikler ve İslami Finansal Sistemin İşleyişi İle İlgili Sorular Arasında Çapraz Tablolar ve Ki Kare Testleri

Araştırma genelinde uygulanmış olan anket kapsamında bulunan A bölümünde yer alan A13, A14, A15 ve A16 soruları bireysel yatırımcıların İslami finansal sistemlerin işleyişi hakkında doğru bilgiye sahip olup olmadıklarını ölçmeyi hedeflemektedir. Bu sorulara katılımcılar tarafından verilen cevapların frekans ve yüzde dağılımları yukarıda

incelenmiştir. Burada ise bu sorulara verilen cevapların demografik özelliklere göre farklılaşp farklılaşmadıklarını, hangi demografik özelliğe göre daha doğru yanıtlar verildiğini test etmek amacıyla demografik özellikler ve söz konusu sorular arasında çapraz tablolar oluşturularak ki-kare testleri yapılacaktır.

Ki-kare bağımsızlık testi yukarıda da belirtildiği üzere iki ya da daha fazla değişken grup arasında ilişki olup olmadığının araştırılması çalışmalarında kullanılan analizlerdir. Bu değişkenlerin her ikisi de nitel ya da nicel olabileceği gibi biri nicel diğer nitel özelliklere de sahip olabilir. Ki-kare testinin uygulanabilmesi için bazı varsayımları sağlaması gerekmektedir. Bu varsayımlar aşağıda belirtilmiştir (Lorcu, 2015, s. 180):

- Karşılaştırılan değişkenler kategorik olmalı,
- Karşılaştırılan gruplar bağımsız olmalı,
- Bir gözlem aynı anda birden fazla kategori içerisinde bulunmamalı,

Değişkenler arasında yapılan analiz sonuçlarını yorumlayabilmek için öncelikle karşımıza çıkan tabloda hücrelerin %20'den fazlasında 5'ten küçük frekans olup olmama durumu incelenecektir. Eğer bu değer, %20'den küçükse Pearson Chi Square değeri okunabilir. Buna göre Pearson Chi Square sig. (p) değeri yüzde 5'ten küçük ($p < 0,05$) olduğu durumlarda değişkenler arasında anlamlı farklılık vardır denilir. Eğer bu değer %20'yi geçmiş ise beklenen değere bakılmalı ve ona göre yorum yapılmalıdır (Lorcu, 2015, s. 182-186).

4.7.3.1. Cinsiyete Göre İslami Finansal Sistem İşleyişinin Bilinirliğinin Farklılaşması

Bu bölümde öncelikle cinsiyet İslami finansal sistemin işleyişinin bilinirliğini ölçmeyi hedefleyen sorular (A13, A14, A15, A16) arasında çapraz tablolar oluşturulmuş daha sonra bu iki değişken arasında ki-kare testleri yapılmıştır.

Tablo 8

Cinsiyet ve İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin çapraz tablo

SORULAR		CİNSİYET (%)	
		KADIN	ERKEK
Faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İFS' de size ne kadar kazanç sağlar?	Belirsiz	20,3	22,4
	1000 TL'den az	8,9	15,5
	1000 TL	13,1	13,7
	1000 TL'den fazla	32,3	30,5
	Fikrim yok	25,4	17,9

İFS' den fon kullandığımızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir?	Kar	31,3	30,3
	Faiz	12,7	22,9
	Komisyon	13,7	16,1
	Vergi	3,4	4,5
	Fikrim yok	38,8	26,3
İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir?	Tutarın mala endeksli olması	20,3	34,7
	Faizsiz olmak kaydıyla ödünç olarak	19,9	14,7
	Faizli olmak kaydıyla nakit avans olarak	3,8	4,7
	İhtiyaç kredisi olarak	21,0	19,7
	Fikrim yok	35,1	26,1
İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir?	Finansal kuruluş	24,7	24,7
	Devlet	4,8	16,3
	Girişimci	33,7	33,2
	Hiç kimse	5,2	1,6
	Fikrim yok	31,6	24,2

Tablo 9

Cinsiyet ve İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin ki-kare analizi

SORULAR-CİNSİYET	Pearson Ki-Kare	Sig. (p)
Faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İFS' de size ne kadar kazanç sağlar?	10,6	,031
İFS' den fon kullandığımızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir?	18,4	,001
İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir?	19,6	,001
İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir?	29,3	,000

Yapılan ki-kare testi tüm varsayımları doğrulamaktadır. Bu nedenle testin sonuçları güvenilirdir ve sig. (p) değerlerine bakarak cinsiyet değişkeni ile söz konusu sorular arasında farklılaşma var mıdır sorusunun cevabını verebiliriz. Bu doğrultuda Tablo 9 incelendiğinde;

- Cinsiyet değişkeni ile faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İFS' de size ne kadar kazanç sağlar sorusu arasında yapılan ki-kare testi sonucuna göre p değeri ,031 bulunmuştur. Böylece söz konusu sorunun cevabı cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır denilir.
- Cinsiyet değişkeni ile İFS' den fon kullandığımızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir sorusu arasında yapılan ki-kare testi sonucuna göre p değeri ,001

bulunmuştur. Bu nedenle söz konusu sorunun cevabı cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır denilir.

- Cinsiyet değişkeni ile İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir sorusu arasında yapılan ki-kare testi sonucuna göre p değeri ,001 bulunmuştur. Bu nedenle söz konusu sorunun cevabı cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır denilir.
- Cinsiyet değişkeni ile İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir sorusu arasında yapılan ki-kare testi sonucuna göre p değeri ,000 bulunmuştur. Bu nedenle söz konusu sorunun cevabı cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır denilir.

Genel bir ifade ile İslami finansal sistemin işleyişine dair sorulara verilen cevaplar cinsiyet değişkenine göre kadınlar ve erkeklerde farklılıklar göstermiştir. Belirtilen bu ifade Tablo 8'de hazırlanan çapraz tablo incelendiğinde açıkça görülmektedir. Buna göre erkek katılımcılar kadın katılımcılara göre söz konusu sorulara daha doğru yanıtlar vermişlerdir.

4.7.3.2. Yaş Gruplarına Göre İslami Finansal Sistem İşleyişinin Bilinirliğinin Farklılaşması

Bu bölüm içeriğinde yaş değişkenine göre İslami finansal sistem işleyişinin bilinirliğinin farklılaşıp farklılaşmadığını ölçmeye ilişkin söz konusu değişkenler arasında hazırlanan çapraz tablo ve ki-kare testinden oluşmaktadır.

Tablo 10

Yaş grupları ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin çapraz tablo

SORULAR		YAŞ (%)				
		18-25	26-33	34-41	42-49	50 ve üzeri
Faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İFS' de size ne kadar kazanç sağlar?	Belirsiz	10,1	19,8	26,7	28,6	16,0
	1000 TL'den az	21,2	16,6	8,1	2,4	16,0
	1000 TL	15,2	13,4	13,1	8,3	20,0
	1000 TL'den fazla	30,3	35,0	31,7	29,8	18,0
	Fikrim yok	23,2	15,2	20,4	31,0	30,0
İFS' den fon kullandığınızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir?	Kar	18,2	29,0	37,6	33,3	28,0
	Faiz	23,2	18,9	16,3	15,5	22,0
	Komisyon	12,1	18,9	14,0	14,3	10,0
	Vergi	11,1	2,8	4,5	0	0
	Fikrim yok	35,4	30,4	27,6	36,9	40
İFS' den fon kullanma şartı	Tutarın mala endeksli olması	22,2	34,1	29,4	26,2	16,0
	Faizsiz ödünç olarak	25,3	18,9	16,3	7,1	12,0

aşağıdakilerden hangisidir?	Faizli nakit avans olarak	4,0	4,1	3,6	7,1	4,0
	İhtiyaç kredisi olarak	18,2	16,6	23,5	25,0	18,0
	Fikrim yok	30,3	26,3	27,1	34,5	50,0
İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir?	Finansal kuruluş	20,2	18,9	35,3	26,2	10,0
	Devlet	16,2	16,6	7,7	2,4	10,0
	Girişimci	35,4	32,7	29,0	42,9	36,0
	Hiç kimse	5,1	3,7	2,7	1,2	2,0
	Fikrim yok	23,2	28,1	25,3	27,4	42,0

Tablo 11

Yaş grupları ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin ki-kare analizi

SORULAR-YAŞ	Pearson Ki-Kare	Sig. (p)
Faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İFS' de size ne kadar kazanç sağlar?	48,0	,000
İFS' den fon kullandığımızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir?	37,5	,002
İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir?	31,3	,012
İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir?	45,9	,000

Yapılan ki-kare testi sonucunda tüm varsayımlar doğrulanmıştır. Bu doğrultuda sig, (p) değerlerine bakılarak söz konusu sorular ile yaş değişkeni arasında farklılaşma var mıdır sorusunun cevabı verilebilir. Tablo 11 incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- Yaş değişkeni ile katılımcıların faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İFS' de size ne kadar kazanç sağlar sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,000 bulunmuştur. Bu doğrultuda yaş değişkenine göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.
- Yaş değişkeni ile katılımcıların İFS' den fon kullandığımızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,002 bulunmuştur. Bu doğrultuda yaş değişkenine göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.
- Yaş değişkeni ile katılımcıların İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda

p değeri ,012 bulunmuştur. Bu doğrultuda yaş değişkenine göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

- Yaş değişkeni ile katılımcıların İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,000 bulunmuştur. Bu doğrultuda yaş değişkenine göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

Genel bir ifade ile özetlemek gerekirse yaş değişkeni ile İslami finansal sistemin işleyişine dair sorulara verilen cevaplar anket kapsamında belirlenen yaş gruplarına göre farklılık göstermiştir. Belirtilen bu ifade Tablo 10'da hazırlanan çapraz tablo incelendiğinde açıkça görülebilmektedir. Buna göre katılımcıların doğru cevap verme oranları 26-49 yaş arasında daha fazla olmasıyla birlikte belirlenen yaş gruplarından 34-41 yaşları arasında daha yoğun bir doğru cevap verme eğilimi görülmüştür.

4.7.3.3. Eğitim Seviyelerine Göre İslami Finansal Sistem İşleyişinin Bilinirliğinin Farklılaşması

Araştırmanın bu kısmında eğitim seviyesi değişkenine göre İslami finansal sistem işleyişi sorularına katılımcıların verdiği cevapların farklılaşıp farklılaşmadığını analiz edebilmek için önce çapraz tablo oluşturulmuş daha sonra ise bu çapraz tablodan hareketle söz konusu değişkenler arasında ki-kare testi yapılmıştır.

Tablo 12

Eğitim düzeyi ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin çapraz tablo

SORULAR		EĞİTİM DÜZEYİ (%)				
		İlköğretim	Lise	Ön Lisans	Lisans	Lisans Üstü
Faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İFS' de size ne kadar kazanç sağlar?	Belirsiz	13,6	21,0	9,2	26,8	27,8
	1000 TL'den az	34,8	12,0	10,8	8,3	8,3
	1000 TL	13,6	11,2	21,5	14,5	8,3
	1000 TL'den fazla	15,2	32,6	35,4	32,0	38,9
	Fikrim yok	22,7	23,2	23,1	18,4	16,7
İFS' den fon kullandığınızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir?	Kar	21,2	25,7	27,7	39,9	33,3
	Faiz	30,3	15,9	21,5	15,5	16,7
	Komisyon	15,2	15,6	15,4	12,7	25,0
	Vergi	4,5	5,1	4,6	2,6	2,8
	Fikrim yok	28,8	37,7	30,8	27,2	22,2
Tutarın mala endeksli olması		37,9	20,7	26,2	34,2	38,9

İFS' den fon kullanma şartı	Faizsiz ödünç olarak	12,1	16,3	24,6	19,3	2,8
	Faizli nakit avans olarak	1,5	3,3	9,2	4,8	5,6
aşğıdakilerden hangisidir?	İhtiyaç kredisi olarak	18,2	27,9	16,9	12,7	19,4
	Fikrim yok	30,3	31,9	23,1	28,9	33,3
İFS' de ortaklığa bağlı fon	Finansal kuruluş	28,8	25,4	23,1	23,7	22,2
	Devlet	27,3	13,4	13,8	4,4	5,6
kullandırma yöntemlerinde	Girişimci	19,7	25,7	38,5	44,3	38,9
	Hiç kimse	1,5	3,3	3,1	2,6	8,3
zararı kim üstlenir?	Fikrim yok	22,7	32,2	21,5	25,0	25,0

Tablo 13

Eğitim düzeyi ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin ki-kare analizi

SORULAR-EĞİTİM DÜZEYİ	Pearson Ki-Kare	Sig. (p)
Faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İFS' de size ne kadar kazanç sağlar?	53,6	,000
İFS' den fon kullandığımızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir?	28,3	,029
İFS' den fon kullanma şartı aşğıdakilerden hangisidir?	42,6	,000
İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir?	53,4	,000

Eğitim düzeyine göre İslami finansal sistem işleyişi bilinirliğinin farklılaşp farklılaşmadığını ölçmek amaçlı söz konusu değişkenler arasında ki-kare testi yapılmış ve bu ki-kare testi sonucuna göre gerekli varsayımların sağlandığı görülmüştür. Bu doğrultuda analiz tablosunda görülen sig. (p) değerine bakılarak eğitim düzeyi ile İFS işleyişinin bilinirliği arasında farklılaşma var mıdır sorusunun cevabı verilebilir. Tablo 13 incelendiğinde aşğıdaki sonuçların elde edildiği gözlemlenmiştir.

- Eğitim düzeyi değişkeni ile katılımcıların faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İFS' de size ne kadar kazanç sağlar sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,000 bulunmuştur. Bu doğrultuda eğitim düzeyine göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.
- Eğitim düzeyi ile katılımcıların İFS' den fon kullandığımızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,029 bulunmuştur. Bu doğrultuda eğitim düzeyine göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

- Eğitim düzeyi ile katılımcıların İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,000 bulunmuştur. Bu doğrultuda eğitim düzeyine göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.
- Eğitim düzeyi ile katılımcıların İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,000 bulunmuştur. Bu doğrultuda eğitim düzeyine göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

Genel bir ifade ile eğitim düzeyi ile İslami finansal sistem işleyişinin bilirliliğini ölçmeyi amaç edinen sorular arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır. Yani farklı eğitim düzeylerine sahip olan katılımcılar sorulara farklı cevaplar vermişlerdir. Bu farklılaşmanın nerelerde yoğunlaştığını Tablo 12'de daha ayrıntılı bir şekilde görülmektedir. Buna göre lisans düzeyine sahip katılımcılar diğer eğitim düzeylerinde olan katılımcılara göre daha doğru yanıtlar vermişlerdir.

4.7.3.4. Hane Halkı Gelir Düzeyine Göre İslami Finansal Sistem İşleyişinin Bilinirliğinin Farklılaşması

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların hane halkı toplam gelir düzeyine göre İslami finansal sistem işleyişi bilinirliğinin farklılaşıp farklılaşmadığını ölçmek için önce çapraz tablolar oluşturulmuş daha sonra ise söz konusu değişkenler arasında ki-kare analizleri yapılmıştır.

Tablo 14

Hane halkı toplam geliri ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin çapraz tablo

SORULAR		HANE HALKI GELİRİ (%)				
		1700'den az	1701-2500	2501-3500	3501-4500	4501 ve üzeri
Faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İFS' de size ne kadar kazanç sağlar?	Belirsiz	17,6	17,7	20,6	34,7	17,5
	1000 TL'den az	8,1	19,1	12,6	9,1	11,9
	1000 TL	18,9	17,0	14,9	6,6	11,3
	1000 TL'den fazla	29,7	18,4	32,6	39,7	35,6
İFS' den fon kullandığımızda ana para üzeri	Fikrim yok	25,7	27,7	19,4	9,9	23,8
İFS' den fon kullandığımızda ana para üzeri	Kar	13,5	25,5	31,4	38,0	36,9
	Faiz	24,3	15,6	20,0	19,0	16,3
	Komisyon	12,2	13,5	14,3	14,9	18,8

ödediğiniz tutarın adı nedir?	Vergi	8,1	4,3	4,0	4,1	1,9
	Fikrim yok	41,9	41,1	30,3	24,0	36,3
İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir?	Tutarın mala endeksli olması	6,8	24,8	26,9	34,7	38,8
	Faizsiz ödünç olarak	13,5	17,0	21,1	18,2	13,1
	Faizli nakit avans olarak	4,1	5,0	2,9	6,6	3,8
	İhtiyaç kredisi olarak	25,7	19,9	23,4	19,8	15,0
İFS' de ortaklığa bağlı fon	Fikrim yok	50,0	33,3	25,7	20,7	29,4
	Finansal kuruluş	6,8	21,3	25,1	33,9	28,8
kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir?	Devlet	13,5	17,0	15,4	7,4	3,8
	Girişimci	39,2	28,4	32,6	33,1	36,3
	Hiç kimse	2,7	2,1	4,0	1,7	4,4
	Fikrim yok	37,8	31,2	22,9	24,0	26,9

Tablo 15

Hane halkı toplam gelir düzeyi ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin ki-kare analizi

SORULAR-HANE HALKI GELİR DÜZEYİ	Pearson Ki-Kare	Sig. (p)
Faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İFS' de size ne kadar kazanç sağlar?	50,6	,000
İFS' den fon kullandığınızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir?	32,5	,009
İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir?	46,2	,000
İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir?	42,5	,000

Hane halkı toplam gelir düzeyine göre İslami finansal sistem işleyişi bilinirliğinin farklılaşıp farklılaşmadığını ölçmek amacıyla söz konusu değişkenler arasında ki-kare analiz yapılmıştır. Bu analiz gerekli olan tüm varsayımları sağladığı görülmüştür. Böylece bu analiz sonucunda yer alan sig. (p) değeri incelenerek analize konu olan farklılaşmanın gerçekleşip gerçekleşmediği hakkında bir kanıya varılabilir. Tablo 15 incelenmiş ve aşağıdaki yargılar ifade edilmiştir:

- Hane halkı toplam gelir düzeyi ile katılımcıların faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İFS' de size ne kadar kazanç sağlar sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,000 bulunmuştur. Bu doğrultuda hane halkı toplam gelir düzeyine göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.
- Hane halkı toplam gelir düzeyi ile katılımcıların İFS' den fon kullandığınızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,009 bulunmuştur. Bu doğrultuda hane

halkı toplam gelir düzeyine göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

- Hane halkı toplam gelir düzeyi ile katılımcıların İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,000 bulunmuştur. Bu doğrultuda hane halkı toplam gelir düzeyine göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.
- Hane halkı toplam gelir düzeyi ile katılımcıların İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,000 bulunmuştur. Bu doğrultuda hane halkı toplam gelir düzeyine göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

Genel anlamda katılımcıların İslami finansal sistem işleyişi bilinirliğine yönelik sorulara verdikleri cevaplar ile hane halkı toplam gelirlerinin düzeyi arasında anlamlı derecede farklılaşmalar bulunmuştur. Tablo 14 incelendiğinde bu farklılaşmaların nerelerde görüldüğü üzerine daha ayrıntılı yorumlarda yapılabilir. Buna göre katılımcılardan hane halkı toplam geliri 3501-4500 gelir düzeylerinde olan katılımcıların sorulara daha doğru yanıtlar verdikleri görülmektedir.

4.7.3.5. İdari Açıdan Yaşanılan Yere Göre İslami Finansal Sistem İşleyişinin Bilinirliğinin Farklılaşması

Bireysel yatırımcıların idari açıdan yaşadıkları yere göre İslami finansal sistem işleyiş bilinirliğinin farklılaşıp farklılaşmadığını gözlemlemek amacıyla araştırmanın bu bölümünde söz konusu değişkenler arasında öncelikle çapraz tablolar oluşturulmuş daha sonra ise ki-kare analizleri yapılmıştır.

Tablo 16

İdari açıdan yaşanılan yer ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin çapraz tablo

SORULAR		YAŞANILAN YER (%)			
		Köy/Kasaba	İlçe	Büyükşehir olmayan il	Büyükşehir olan il
Faizler %10 seviyesinde olduğunda	Belirsiz	17,3	19,2	25,2	25,9
	1000 TL'den az	7,7	14,0	12,6	11,1

1000 TL 1 yıl sonra	1000 TL	15,4	12,1	18,5	11,9
İFS' de size ne kadar kazanç sağlar?	1000 TL'den fazla	30,8	30,1	26,1	39,3
	Fikrim yok	28,8	24,7	17,6	11,9
İFS' den fon kullandığınızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir?	Kar	15,4	29,6	36,1	34,8
	Faiz	13,5	18,9	21,8	16,3
İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir?	Komisyon	13,5	14,8	17,6	14,1
	Vergi	5,8	3,3	3,4	5,9
	Fikrim yok	51,9	33,4	21,0	28,9
	Tutarın mala endeksli olması	13,5	27,1	37,0	30,4
İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir?	Faizsiz ödünç olarak	11,5	16,4	14,3	23,0
	Faizli nakit avans olarak	1,9	4,4	5,0	4,4
	İhtiyaç kredisi olarak	25,0	18,9	21,0	21,5
	Fikrim yok	48,1	33,2	22,7	20,7
İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir?	Finansal kuruluş	17,3	21,6	30,3	31,1
	Devlet	7,7	10,1	16,8	11,1
	Girişimci	32,7	35,9	27,7	31,9
	Hiç kimse	7,7	1,6	4,2	4,4
	Fikrim yok	34,6	30,7	21,0	21,5

Tablo 17

İdari açıdan yaşanan ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin ki-kare analizi

SORULAR-YAŞANILAN YER	Pearson Ki-Kare	Sig. (p)
Faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İFS' de size ne kadar kazanç sağlar?	22,0	,037
İFS' den fon kullandığımızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir?	22,4	,033
İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir?	26,6	,009
İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir?	25,5	,012

Katılımcıların idari açıdan yaşadıkları yere göre İslami finansal sistem işleyiş bilinirliğinin farklılaşıp farklılaşmadığını ölçmek için yapılan ki-kare analizi gerekli olan tüm varsayımları taşımaktadır. Bu doğrultuda aradaki farklılaşmanın varlığından söz edebilmek için analiz sonucunda ulaşılan sig. (p) değerine bakılarak yorum yapılabilir. Tablo 17 incelendiğinde sig. (p) değerlerine göre aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- İdari açıdan yaşanan yer ile katılımcıların faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İFS' de size ne kadar kazanç sağlar sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,037 bulunmuştur. Bu doğrultuda idari açıdan yaşanan yere göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

- İdari açıdan yaşanan yer ile katılımcıların İFS' den fon kullandığınızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,033 bulunmuştur. Bu doğrultuda idari açıdan yaşanan yere göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.
- İdari açıdan yaşanan yer ile katılımcıların İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,009 bulunmuştur. Bu doğrultuda idari açıdan yaşanan yere göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.
- İdari açıdan yaşanan yer ile katılımcıların İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,012 bulunmuştur. Bu doğrultuda idari açıdan yaşanan yere göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

Genel bir ifade ile katılımcıların İslami finansal sistem işleyişi ile ilgili sorulara verdikleri cevaplar idari açıdan yaşadıkları yere göre farklılık göstermektedir. Katılımcıların cevaplarının nerelerde farklılık gösterdiği Tablo 16'daki çapraz tablo incelendiğinde daha net anlaşılmaktadır. Buna göre özellikle büyükşehir veya büyükşehir olmayan illerde yaşayan bireysel yatırımcılar İslami finansal sistemin işleyişi hakkında daha doğru bilgilere sahiptir sonucuna ulaşılmıştır.

4.7.3.6. Faaliyet Gösterdikleri Ekonomik Sektöre Göre İslami Finansal Sistem İşleyişinin Bilinirliğinin Farklılaşması

Araştırma kapsamındaki bireysel yatırımcıların faaliyet gösterdikleri ekonomik sektörlere göre İslami finansal sistem işleyişi hakkındaki bilgilerinin farklılık gösterip göstermediklerini araştırmak için bu bölümde öncelikle çapraz tablolar oluşturulmuş ve daha sonra söz konusu değişkenler arasında ki-kare analizler yapılmıştır.

Tablo 18

Çalışılan sektör ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin çapraz tablo

SORULAR	ÇALIŞILAN SEKTÖR (%)
---------	----------------------

		Tarım	Sanayi	Hizmet	Diğer
Faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra	Belirsiz	11,9	22,2	22,6	21,4
	1000 TL'den az	16,9	16,5	11,4	4,8
İFS' de size ne kadar kazanç sağlar?	1000 TL	8,5	10,1	15,0	16,7
	1000 TL'den fazla	35,6	32,9	30,6	26,2
İFS' den fon kullandığınızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir?	Fikrim yok	27,1	18,4	20,4	31,0
	Kar	23,7	33,5	31,3	23,8
İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir?	Faiz	13,6	17,7	18,9	23,8
	Komisyon	11,9	15,2	15,5	14,3
İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir?	Vergi	0	5,7	3,9	4,8
	Fikrim yok	50,8	27,8	30,3	33,3
İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir?	Tutarın mala endeksli olması	27,1	22,8	30,6	31,0
	Faizsiz ödünç olarak	5,1	23,4	17,2	7,1
İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir?	Faizli nakit avans olarak	1,7	5,1	4,9	0
	İhtiyaç kredisi olarak	22,0	22,2	18,2	31,0
İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir?	Fikrim yok	44,1	26,6	29,1	31,0
	Finansal kuruluş	22,0	25,9	23,3	38,1
İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir?	Devlet	13,6	14,6	10,0	9,5
	Girişimci	25,4	26,6	38,1	23,8
İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir?	Hiç kimse	1,7	3,2	3,6	0
	Fikrim yok	37,3	29,7	25,0	28,6

Tablo 19

Çalışılan sektör ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin ki-kare analizi

SORULAR-ÇALIŞILAN SEKTÖR	Pearson Ki-Kare	Sig. (p)
Faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İFS' de size ne kadar kazanç sağlar?	16,0	,190
İFS' den fon kullandığınızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir?	15,4	,219
İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir?	25,2	,140
İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir?	18,7	,095

Araştırma kapsamındaki bireysel yatırımcıların çalıştıkları ekonomik sektör ile İslami finansal sistem işleyişi hakkındaki sorular arasında verilen cevapların gruplara göre farklılaşıp farklılaşmadığına dair yapılan ki-kare analizi gerekli varsayımlara uymaktadır. Bu nedenle analiz sonucunda çıkan sig. (p) değeri yorumlanarak söz konusu farklılaşmanın varlığı veya yokluğu hakkında yorum yapılabilir. Tablo 19 incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Çalışılan ekonomik sektör ile katılımcıların faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İFS' de size ne kadar kazanç sağlar sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,190 bulunmuştur. Bu doğrultuda çalışılan ekonomik sektöre göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılık göstermemiştir.
- Çalışılan ekonomik sektör ile katılımcıların İFS' den fon kullandığınızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,219 bulunmuştur. Bu doğrultuda çalışılan ekonomik sektöre göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılık göstermemiştir.
- Çalışılan ekonomik sektör ile katılımcıların İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,140 bulunmuştur. Bu doğrultuda çalışılan ekonomik sektöre göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılık göstermemiştir.
- Çalışılan ekonomik sektör ile katılımcıların İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,095 bulunmuştur. Bu doğrultuda çalışılan ekonomik sektöre göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılık göstermemiştir.

Genel bir ifade katılımcıların İslami finans sistemlerinin işleyişi hakkında sorulan sorulara verdikleri cevaplar faaliyet gösterdikleri ekonomik sektörler için anlamlı bir farklılaşma belirtmemektedir. Yani çalışılan ekonomik sektörler bu konudaki bilgilerini etkilememiştir.

4.7.3.7. TR63 İllerine Göre İslami Finansal Sistem İşleyişinin Bilinirliğinin Farklılaşması

Araştırmanın bu bölümünde çalışma kapsamında yer alan bireysel yatırımcıların ikamet ettikleri TR63 iline göre İslami finansal sistem işleyişi hakkındaki sorulara verdikleri yanıtların farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmak için ki kare testleri yapılmıştır. Ki kare testi öncesinde ise söz konusu değişkenler arasında çapraz tablo hazırlanmıştır.

Tablo 20

TR63 illeri ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin çapraz tablo

SORULAR		TR63 (%)		
		Osmaniye	Kahramanmaraş	Hatay
Faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İFS' de size ne kadar kazanç sağlar?	Belirsiz	23,0	28,8	13,3
	1000 TL'den az	5,4	8,4	22,8
	1000 TL	15,7	15,0	10,0
	1000 TL'den fazla	31,4	27,9	34,4
	Fikrim yok	24,5	19,9	19,5
İFS' den fon kullandığımızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir?	Kar	32,8	35,8	24,1
	Faiz	13,7	19,0	22,0
	Komisyon	13,2	11,1	20,3
	Vergi	4,4	2,7	5,0
	Fikrim yok	35,8	31,4	28,6
İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir?	Tutarın mala endeksli olması	29,4	25,2	30,7
	Faizsiz ödünç olarak	11,3	17,3	21,6
	Faizli nakit avans olarak	4,4	4,4	4,1
	İhtiyaç kredisi olarak	21,1	25,7	14,5
	Fikrim yok	33,8	27,4	29,0
İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir?	Finansal kuruluş	24,5	25,7	24,1
	Devlet	5,4	4,0	23,2
	Girişimci	35,8	38,1	27,0
	Hiç kimse	4,9	3,1	1,7
	Fikrim yok	29,4	29,2	24,1

Tablo 21

TR63 illeri ile İFS işleyişinin bilinirliğine ilişkin ki-kare analizi

SORULAR-TR63	Pearson Ki-Kare	Sig. (p)
Faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İFS' de size ne kadar kazanç sağlar?	52,3	,000
İFS' den fon kullandığımızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir?	20,7	,008
İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir?	17,1	,029
İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir?	57,5	,000

İslami finans sisteminin işleyişi hakkındaki sorular ile katılımcıların ikamet ettikleri TR63 ili arasında yapılan ki-kare analizi katılımcı cevaplarının illere göre göre farklılaşp farklılaşmadığını ölçmek amacıyla yapılmıştır. Analizin yapılabilmesi için tüm

varsayımlar uygundur. Bu nedenle analiz sonucunda ulaşılan sig. (p) değeri yorumlanarak aranılan sorunun cevabına ulaşılabilir. Tablo 21 incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- Katılımcının ikamet ettiği TR63 ili ile katılımcıların faizler %10 seviyesinde olduğunda 1000 TL 1 yıl sonra İFS' de size ne kadar kazanç sağlar sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,000 bulunmuştur. Bu durumda ikamet edilen TR63 iline göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.
- Katılımcının ikamet ettiği TR63 ili ile katılımcıların İFS' den fon kullandığınızda ana para üzeri ödediğiniz tutarın adı nedir sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,008 bulunmuştur. Bu durumda ikamet edilen TR63 iline göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.
- Katılımcının ikamet ettiği TR63 ili ile katılımcıların İFS' den fon kullanma şartı aşağıdakilerden hangisidir sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,029 bulunmuştur. Bu durumda ikamet edilen TR63 iline göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.
- Katılımcının ikamet ettiği TR63 ili ile katılımcıların İFS' de ortaklığa bağlı fon kullandırma yöntemlerinde zararı kim üstlenir sorusuna verdikleri cevaplar arasında yapılan ki-kare analizi sonucunda p değeri ,000 bulunmuştur. Bu durumda ikamet edilen TR63 iline göre söz konusu soruya katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır.

Genel anlamda araştırma kapsamındaki bireysel yatırımcıların ikamet ettikleri TR63 iline göre İslami finans sistemlerinin işleyişi hakkındaki sorular arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Bu durumun daha net anlaşılabilmesi için Tablo 20 incelenmelidir. Buna göre Kahramanmaraş ilinde yaşayan katılımcıların söz konusu sorulara daha doğru yanıtlar verdiği yani İFS işleyişine daha hakim oldukları görülmektedir.

4.7.4 Güvenirlilik Analizleri

Çalışmanın bu bölümünde araştırma anketi içerisinde yer alan B (finansal ve İslami finansa terimlerin bilinirliği), C (İslami finansal okuryazarlık düzeyi) ve D

(Finansal ve İslami finansal davranış) ölçeklerine ilişkin güvenilirlik analizleri gerçekleştirilmiştir.

Anket ve ölçeklerin güvenilirliklerini ölçmeyi hedefleyen ve bu yönde geliştirilen analiz güvenilirlik analizi olarak adlandırılmaktadır. Güvenirlik analizi farklı birçok yöntemle gerçekleştirilebilir. Bu araştırma kapsamında kullanılan güvenilirlik analizi Cronbach Alfa Modeli' dir. Söz konusu modele göre analiz sonucunda ulaşılan alfa katsayısına bakılarak ölçeğin güvenilirliği yorumlanmaktadır. Buna göre (Kalaycı vd., 2017, s. 403-405);

- $0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir,
- $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşüktür.,
- $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilir,
- $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Araştırma ölçeği için gerçekleştirilen güvenilirlik analizleri aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 22

Ölçeklerin güvenilirlik analizleri ve sonuçları

Ölçek	Cronbach Alfa (α)	N
Terimlerin Bilinirliği	,838	16
İslami Finansal Okuryazarlık	,757	24
Finansal ve İslami Finansal Davranış	,602	14

Tablo 22'de ölçeklerin Cronbach Alfa değerleri incelendiğinde terimlerin bilinirliği ölçeğinin ($\alpha=0,838$) yüksek derecede güvenilir, İslami finansal okuryazarlık ölçeğinin ($\alpha=,757$) oldukça güvenilir ve finansal ve İslami finansal davranış ölçeğinin de ($\alpha=,602$) oldukça güvenilir olduğu görülmektedir.

Ölçeklerin güvenilirlik analiz sonuçlarına göre katılımcıların ölçek sorularına tutarlı yanıtlar verdiği söylenebilir.

4.7.5. Hipotez Testleri

Araştırmanın bu bölümünde daha önce yukarıda sıralanmış olan hipotez testlerinin kabul veya reddi için yapılan analizlere yer verilmiştir. Bu analizler bazı t testleri, anova ve korelasyon testlerinden oluşmaktadır.

Aşağıda yapılacak olan istatistik analizler ile ilgili bazı önemli noktalara değinilmiştir (Lorcu, 2015, s-101-229):

- Bağımsız örneklem t testi; birbirinden bağımsız iki grubun ortalamalarının karşılaştırıldığı testlerdir. Bu testin yapılabilmesi için iki gruba ait varyansların homojen olması ve değişkenlerin normal dağılmış olması gerekmektedir.
- Tek yönlü varyans analizi; normal dağılım gösteren 2 veya 2 veya daha fazla ana kütlelerden alınan 2 veya daha fazla bağımsız grup ortalaması arasındaki farklılığın araştırılmasında kullanılmaktadır. Analizin yapılabilmesi için örneğin seçildiği ana kütlelerin normal dağılması ve varyanslarının eşit olması gerekmektedir.
- Korelasyon analizi; değişkenler arasındaki ilişkinin kuvvetini ve yönünü belirlemek için kullanılan yöntemdir. Bu analiz sonucunda elde edilen korelasyon katsayısı, iki değişken arasındaki doğrusal ilişkinin gücünü ölçer ve birimsizdir. Söz konusu katsayı yüzde veya oran ile ifade edilirken iki değişken arasındaki ilişkinin neden-sonuç ilişkisi olup olmadığı hakkında bilgi vermez.

Aşağıda daha önce belirlenen hipotezler ve bunlara yönelik testler ile sonuçları yer almaktadır.

H₁: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.

Bu hipotezin analizi için bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır. Yöntem uygulanmadan önce bu test için gerekli olan tüm varsayımlara uygunluk kontrol edilmiştir.

- Değişkenlerden birisi sürekli (İslami finansal okuryazarlık düzeyi) değişken iken diğeri kategorik (cinsiyet) değişkendir.
- İki değişkeninde normallik ile homojenlik testleri yapılmış ve uygun bulunmuştur.

Tablo 23

Cinsiyet ile İFO arasında t testi (H₀ Hipotez)

İFO /Değişken	N	Ort.	S.S.	F	Sg. (p)	Sonuç
Cinsiyet Kadın	291	1,87	,231	0,307	,261	H ₀ Kabul
Erkek	380	1,89	,241			

N=671; Ort= ortalama, S.S.= standart sapma

Tablo 23 incelendiğinde p değerinin 0,05'ten büyük olması sebebiyle İslami finans okuryazarlığı ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılıktan söz edilememektedir. Bu nedenle "H₁: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir" hipotezi reddedilmiştir.

H₂: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri yaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.

Bu hipotezin testi için tek yönlü varyans analizi (anova) kullanılmıştır. Yöntem uygulanmadan önce bu test için gerekli olan tüm varsayımlara uygunluk kontrol edilmiştir.

- Değişkenlerden birisi sürekli (İslami finansal okuryazarlık düzeyi) değişken iken diğeri ise birbirinden bağımsız 2'den fazla ana kütleyle sahip kategorik (yaş grupları) değişkendir.
- İki değişkeninde normallik ile homojenlik testleri yapılmış ve uygun bulunmuştur.

Tablo 24

Yaş ile İFO arasında anova analizi (H₀ Hipotez)

Faktör	Yaş Grubu	N	Ort.	SS	F	Sig. (p)	Sonuç
İslami Finans	18-25 (1)	99	1,92	,183	9,84	,000	H ₀
Okuryazarlığı	26-33 (2)	217	1,95	,211			Red
	34-41 (3)	221	1,82	,263			
	42-49 (4)	84	1,86	,233			
	50 ve üzeri (5)	50	1,91	,242			

N=671, Ort= ortalama, S.S.= standart sapma

Yaş grupları ile İslami finans okuryazarlığı arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla anova testi yapılmıştır. Tablo 24 incelendiğinde sigma (p) değerinin 0,05'ten küçük

olması nedeniyle yaş değişkeni ile İslami finans okuryazarlığı arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu nedenle “H₂: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri yaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermektedir” hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotezin kabul edilmesinin ardından hangi gruplar arasında anlamlı farklar olduğunu görmek için Dunnetts C çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Bu test sonucuna göre 18-25 yaş grubu ile 34-41 yaş grubu arasında, 26-33 yaş grubu ile 34-41 yaş grubu arasında ve 26-33 yaş grubu ile 42-49 yaş grubu arasında anlamlı farklılıklar görülmektedir.

H₃: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri eğitim seviyelerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H₃ hipotezinin testi için anova testi kullanılmıştır. Yöntem uygulanmadan önce bu test için gerekli olan tüm varsayımlara uygunluk kontrol edilmiştir.

- Değişkenlerden birisi sürekli (İslami finansal okuryazarlık düzeyi) değişken iken diğeri ise birbirinden bağımsız 2’den fazla ana kütleyle sahip kategorik (eğitim düzeyi) değişkendir.
- İki değişkeninde normallik ile homojenlik testleri yapılmış ve uygun bulunmuştur.

Tablo 25

Eğitim düzeyi ile İFO arasında anova analizi (H₀ Hipotez)

Faktör	Eğitim Düzeyi	N	Ort.	SS	F	Sig. (p)	Sonuç
İslami Finans Okuryazarlığı	İlköğretim	66	1,94	,248	3,07	,016	H ₀ Red
	Lise	276	1,89	,240			
	Ön lisans	65	1,93	,263			
	Lisans	228	1,85	,226			
	Lisans üstü	36	1,85	,177			

N=671, Ort= ortalama, S.S.= standart sapma

Tablo 25 incelendiğinde sig. (p) değerinin 0,05’ten küçük olması nedeniyle katılımcıların eğitim düzeyleri ile İslami finans okuryazarlığı arasında anlamlı farklılık olduğu söylenebilir. Bu nedenle “H₃: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri eğitim seviyelerine göre anlamlı farklılık göstermektedir” hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotezin reddedilmesinin ardından hangi gruplar arasında anlamlı farklar olduğunu görmek için Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Bu test sonucuna göre ilköğretim düzeyindeki bireyler ile lisans düzeyindeki bireyler arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür.

H₄: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri hane halkının gelirine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H₄ hipotezinin testi için anova testi kullanılmıştır. Yöntem uygulanmadan önce bu test için gerekli olan tüm varsayımlara uygunluk kontrol edilmiştir.

- Değişkenlerden birisi sürekli (İslami finansal okuryazarlık düzeyi) değişken iken diğeri ise birbirinden bağımsız 2’den fazla ana kütleyle sahip kategorik (hane halkı toplam geliri) değişkendir.
- İki değişkeninde normallik ile homojenlik testleri yapılmış ve uygun bulunmuştur.

Tablo 26

Hane halkı toplam geliri ile İFO arasında anova analizi (H₀ Hipotez)

Faktör	Hane Geliri	N	Ort.	SS	F	Sig. (p)	Sonuç
İslami Finans Okuryazarlığı	1700’den az	74	1,92	,203	1,99	,094	H ₀ Kabul
	1701-2500	141	1,87	,238			
	2501-3500	175	1,91	,228			
	3501-4500	121	1,90	,230			
	4500 ve üzeri	160	1,85	,262			
N=671, Ort= ortalama, S.S.= standart sapma							

Hane halkı geliri ile İslami finans okuryazarlığı arasındaki farklılaşmanın görülebilmesi için yapılan anova testi sonucuna göre sig. (p) değeri 0,05’ten daha büyük bir değer olarak çıktığı için söz konusu iki değişken arasında herhangi bir farklılaşmadan söz edilememektedir. Bu nedenle “H₄: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri hane halkının gelirine göre anlamlı farklılık göstermektedir” hipotezi reddedilmiştir.

H₅: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri yaşadıkları yerin idari açıdan konumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H_5 hipotezinin test edilebilmesi için söz konusu değişkenler arasında anova testi yapılmıştır. Bu test yapılmadan önce gerekli olan tüm varsayımlara uygunluğu denetlenmiştir.

- Değişkenlerden birisi sürekli (İslami finansal okuryazarlık düzeyi) değişken iken diğeri ise birbirinden bağımsız 2’den fazla ana kütleyle sahip kategorik (idari açıdan yaşanılan yer) değişkendir.
- İki değişkeninde normallik ile homojenlik testleri yapılmış ve uygun bulunmuştur.

Tablo 27

İdari açıdan yaşanılan yer ile İFO arasında anova analizi(H_0 Hipotez)

Faktör	Yaşanılan Yer	N	Ort.	SS	F	Sig. (p)	Sonuç
İslami Finans Okuryazarlığı	Köy/Kasaba	52	1,90	,230	,650	,583	H ₀ Kabul
	İlçe	365	1,88	,236			
	Büyükşehir olmayan il	119	1,86	,275			
	Büyükşehir olan il	135	1,90	,205			
N=671, Ort= ortalama, S.S.= standart sapma							

Araştırma kapsamında yer alan bireysel yatırımcıların idari açıdan yaşadıkları yere göre İslami finans okuryazarlığının farklılaşıp farklılaşmadığını ölçmek amacıyla yapılan anova testinin sonucuna göre ortaya çıkan sig. (p) değeri (,583) 0,05’ten büyük bir değer olduğu için söz konusu iki değişken arasında herhangi bir farklılaşmadan söz edilememektedir. Bu durumda “ H_5 : Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri yaşadıkları yerin idari açıdan konumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir” hipotezi reddedilmiştir.

H_6 : Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri faaliyette buldukları ekonomik sektörler açısından farklılık göstermektedir.

Bireysel yatırımcıların faaliyette buldukları ekonomik sektörlere göre İslami finans okuryazarlığının farklılaşıp farklılaşmadığını ölçebilmek amacıyla anova testi kullanılmıştır. Bu test uygulanmadan önce gerekli tüm varsayımlar kontrol edilmiştir.

- Değişkenlerden birisi sürekli (İslami finansal okuryazarlık düzeyi) değişken iken diğeri ise birbirinden bağımsız 2’den fazla ana kütleyle sahip kategorik (ekonomik sektör) değişkendir.

- İki değişkeninde normallik ile homojenlik testleri yapılmış ve uygun bulunmuştur.

Tablo 28

Ekonomik sektörler ile İFO arasında anova analizi (H₀ Hipotez)

Faktör	Ekonomik Sektör	N	Ort.	SS	F	Sig. (p)	Sonuç
İslami Finans Okuryazarlığı	Tarım	59	1,92	,241	,778	,506	H ₀ Kabul
	Sanayi	158	1,89	,260			
	Hizmet	412	1,88	,230			
	Diğer	42	1,85	,205			

N=671, Ort= ortalama, S.S.= standart sapma

Katılımcıların faaliyette buldukları ekonomik sektörlerine göre İslami finans okuryazarlığının farklılaşıp farklılaşmadığını görebilmek için anova testi yapılarak hazırlanan Tablo 28 incelendiğinde sig. (p) değerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. Buna göre söz konusu değişkenler arasında herhangi farklılaşma bulunmamaktadır. Bu nedenle "H₆: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri faaliyette buldukları ekonomik sektörler açısından farklılık göstermektedir" hipotezi reddedilmiştir.

H₇: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri TR63 bölgesi illeri arasında farklılık göstermektedir.

Araştırma geneli TR63 bölgesinde yaşayan bireysel yatırımcıları kapsamaktadır. H₇ hipotezi araştırma genelini kapsayan bu illerde yaşayan yatırımcıların yaşadıkları ile göre İslami finans okuryazarlığının farklılaştığını söylemektedir. Bu hipotezin analizi için anova testi kullanılmıştır. Yöntem kullanılmadan önce gerekli tüm varsayımlar kontrol edilmiştir.

- Değişkenlerden birisi sürekli (İslami finansal okuryazarlık düzeyi) değişken iken diğeri ise birbirinden bağımsız 2'den fazla ana kütleyle sahip kategorik (TR63 illeri) değişkendir.
- İki değişkeninde normallik ile homojenlik testleri yapılmış ve uygun bulunmuştur.

Tablo 29

TR63 illeri ile İFO arasında anova analizi (H₀ Hipotez)

Faktör	TR63	N	Ort.	SS	F	Sig. (p)	Sonuç
İslami Finans	Osmaniye	204	1,85	,237	40,57	,000	H ₀
Okuryazarlığı	Kahramanmaraş	226	1,81	,233			Red
	Hatay	241	1,99	,203			

N=671, Ort= ortalama, S.S.= standart sapma

TR63 illerinde yaşayan bireysel yatırımcıları kapsayan bu araştırmada bireysel yatırımcıların yaşadıkları il ile İslami finans okuryazarlığının farklılaşıp farklılaşmadığını ölçen anova analizinin bulguları Tablo 29 da yer almaktadır. Tablo 26 incelendiğinde sig. (p) değerinin ,000 olduğu görülmektedir. Bu değer 0,05'ten küçük olduğu için söz konusu değişkenler arasında farklılaşma olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda “H₇: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri TR63 bölgesi illeri arasında farklılık göstermektedir” hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotezin kabul edilmesinin ardından farklılaşmanın hangi iller arasında olduğuna bakmak için post Hoc testlerinden Dunnett's C testi yapılmıştır. Bu test sonucuna göre Osmaniye-Hatay ve Kahramanmaraş-Hatay illeri arasında farklılaşma görülürken Osmaniye ve Kahramanmaraş illeri arasında herhangi bir farklılaşmaya rastlanmamaktadır. Yani Osmaniye ve Kahramanmaraş illeri aynı yönde özellikler taşıırken Hatay ili bu iki ile göre farklı özellikler taşımaktadır.

H₈: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ile tasarruf yapma yöntemleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

İlişki içeren hipotezlerde genel olarak korelasyon analizi kullanılır. H₈ hipotezinin doğruluğunu da test etmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizi sayesinde söz konusu değişkenler arasında bir ilişki olup olmadığını ve eğer bir ilişki varsa bu ilişkinin yönünü ve kuvvetini öğrenebiliriz. Aşağıda H₈ hipotezi için yapılan korelasyon analizinin bulguları yer almaktadır.

Tablo 30

Tasarruf yöntemleri ile İFO arasında korelasyon analizi (H₀ Hipotez)

	N	Pearson Correlation	Sig. (p)	Sonuç
Tasarruf yöntemleri / İslami finans okuryazarlığı	671	-,144**	,000	H ₀ Red

Tablo 30 incelendiğinde sig. (p) değerinin 0,05'ten küçük olduğu ve böylece söz konusu değişkenler arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Analizi yapmadan önce verinin normal dağılıp dağılmadığı kontrol edilmiş ve normal dağıldığı için Pearson Correlation testi uygulanmıştır. Bu test sonucunda çıkan değere (-,144**) göre bireylerin tasarruf yöntemleriyle İslami finans okuryazarlığı arasında 0,01 düzeyinde anlamlı ve negatif yönde bir ilişki vardır. Bu doğrultuda “H₈: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ile tasarruf yapma yöntemleri arasında anlamlı bir ilişki vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

H₉: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ile riske karşı bakış açıları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Bireysel yatırımcıların riske karşı tutumlarıyla İslami finans okuryazarlığı arasında bir ilişki olduğunu öne süren H₉ hipotezinin testi için korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan korelasyon analizinde veriler normal dağıldığı için Pearson Correlation testi kullanılmıştır. Bu analiz sonucunda ulaşılan bulgular Tablo 31’de yer almaktadır.

Tablo 31

Riske karşı tutum ile İFO arsında korelasyon analizi (H₀ Hipotez)

	N	Pearson Correlation	Sig. (p)	Sonuç
Riske karşı tutum / İslami finans okuryazarlığı	671	-,109**	,005	H ₀ Red

Tablo 31’de yer alan korelasyon analizi bulgularına göre sig. (p) değeri 0,05’ten küçük çıkmıştır. Bununla birlikte Pearson Correlatin testi sonucunda bulunan -,109** değerine göre bireysel yatırımcıların riske karşı tutumlarıyla İslami finans okuryazarlığı arasında 0,01 düzeyinde anlamlı ve negatif yönde bir ilişki vardır sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda “H₉: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ile riske karşı bakış açıları arasında anlamlı bir ilişki vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

H₁₀: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ile finansal davranışları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

İslami finans okuryazarlığı ile bireylerin finansal davranışları arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmak için korelasyon analizi yapılmıştır. Verilerin normal dağılımı

nedeniyle ise Pearson Correlation testi uygun görülmüştür. Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgulara Tablo 32’de yer verilmiştir.

Tablo 32

Finansal davranış ile İFO arasında korelasyon testi (H₀ Hipotez)

	N	Pearson Correlation	Sig. (p)	Sonuç
Finansal davranış /İslami finans okuryazarlığı	671	-,148**	,000	H ₀ Red

Tablo 32 incelendiğinde söz konusu değişkenler arasında yapılan korelasyon testinin sig. (p) değerinin 0,05’in altında olduğu görülmektedir. Pearson Correlation testi sonucu elde edilen değer (-,148**) ise İslami finans okuryazarlığı ile finansal davranış arasında 0,01 düzeyinde anlamlı ve negatif yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu sebeple “H₁₀: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ile finansal davranışları arasında anlamlı bir ilişki vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

H₁₁: Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ile İslami finansal davranışları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Bireylerin İslami finansal okuryazarlıkları ile İslami finansal davranışları arasında bir ilişki olduğunu öne süren H₁₁ hipotezinin analizi için korelasyon testi yapılmıştır. Verilerin normal dağılımı test edilmiş ve bu nedenle Pearson Correlation testinin yapılması uygun görülmüştür. Yapılan testlerin sonucunda elde edilen bulgular Tablo 33’de gösterilmektedir.

Tablo 33

İslami finansal davranış ile İFO arasında korelasyon analizi (H₀ Hipotez)

	N	Pearson Correlation	Sig. (p)	Sonuç
İslami finansal davranış /İslami finans okuryazarlığı	671	-,097*	,012	H ₀ : Red

Tablo 33 incelendiğinde sig. (p) değerinin 0,05’ten küçük olduğu görülmektedir. Pearson Correlation değerinin ise beklenmedik şekilde negatif yönde olduğu tespit edilmiştir. Bu değere göre (-,097*) İslami finansal davranış ile İslami finans okuryazarlığı arasında 0,05 düzeyinde anlamlı ve negatif yönde bir ilişki vardır. Bu doğrultuda “H₁₁:

Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ile İslami finansal davranışları arasında anlamlı bir ilişki vardır” hipotezi kabul edilmiştir. Fakat aralarında ilişkinin bulunmasına rağmen negatif yönlü bir ilişkiye sahip olmaları beklenmedik bir sonuç olmuştur. Bu sonucun nedeni araştırıldığında ise genel anlamda düşük olan İslami finansal okuryazarlık düzeyine bağlı olabileceği kanaatine varılmıştır. Bununla birlikte bir başka neden olarak bireylerin bilgilerini davranışlarına yansıtıyor olmaları da gösterilebilir.

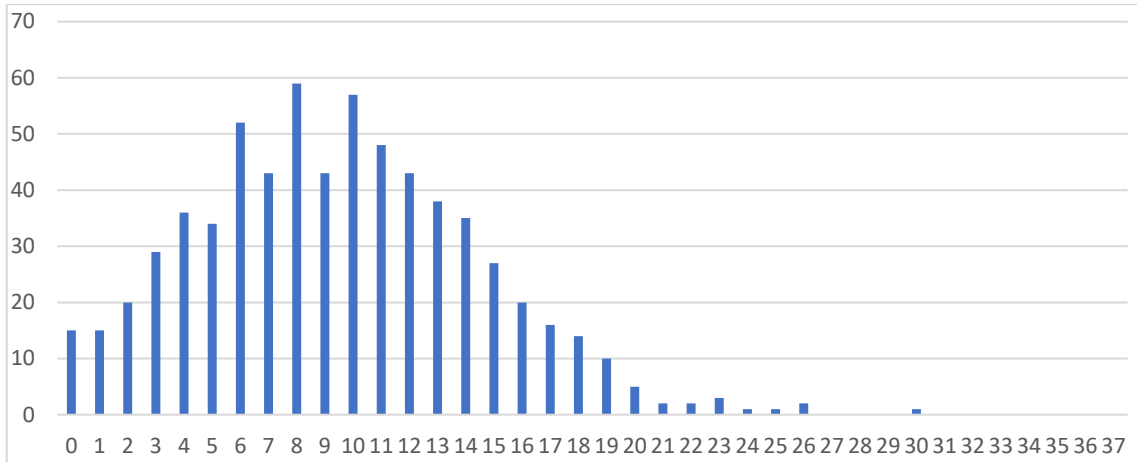
H₁₂: TR63 bölgesi bireysel yatırımcılarının İslami finansal okuryazarlık düzeyleri düşüktür

Araştırma kapsamında yer alan TR63 bölgesi bireysel yatırımcılarının İslami finansal okuryazarlık düzeylerini ölçmeyi hedefleyen anket içeriğinde bu konuda A bölümünde 4, B bölümünde 9 ve C bölümünde 24 olmak üzere toplamda 37 adet soru sorulmuştur. A ve C bölümünde İFO düzeyini ölçmeyi hedefleyen her sorunun bir doğru cevabı bulunmaktadır. B bölümünde ise katılımcıların İslami finans terimleri ile ilgili bilgilerinin varlığı İFO düzeyinde olumlu etki yaptığı düşünülmektedir. Bunlar doğrultusunda A ve C bölümündeki soruların doğru cevaplarına 1 ve diğer cevaplarına 0 puan verilmiştir. B bölümünde ise katılımcıların bilgin var cevabına 1 diğer cevaplarına ise 0 puan verilmiştir. Bu kapsamda katılımcıların aldıkları toplam puanlar hesaplanmış ve her bir katılımcının 0 ile 37 arasında bir puana sahip olması gerekmektedir.

Katılımcıların aldıkları toplam puanların hesaplanmasının ardından İslami finans okuryazarlık düzeyinin düşük veya yüksek olarak adlandırılabilmesi için medyan değeri kullanılmıştır. Medyan değerinin altında kalan puanlara sahip katılımcılar düşük İslami finansal okuryazarlık düzeyine sahipken medyan değerinin üzerinde kalan puanlara sahip olan katılımcılar yüksek İslami finansal okuryazarlık düzeyine sahiptir. Medyan değerini kullanarak finansal okuryazarlık düzeyi belirleyen farklı bir çalışma olarak da Doğan Dilber’in 2018 yılında yayınladığı “Kuşaklar Arasındaki Finansal Okuryazarlık Seviyesi Üzerinde Sosyal Medya İle Kitle İletişim Araçlarının Etkisinin İrdelenmesi” isimli yüksek lisans çalışması gösterilebilir (Doğan, 2018, s. 88-89). Bu araştırma kapsamında İslami finansal okuryazarlık düzeyinin medyan değeri 9’dur. Yani 0-9 arasındaki puana sahip katılımcılar “düşük düzeyde İslami finansal okuryazar” olarak nitelendirilirken 10-37 puana sahip katılımcılar “yüksek düzeyde İslami finans okuryazar” olarak adlandırılmıştır. Aşağıda yer tabloda bireysel yatırımcıların İslami finansal okuryazarlık puanları yer almaktadır.

Tablo 34*İslami finans okuryazarlık puanlarının dağılımı*

İslami Finansal Okuryazarlık Puanları (Toplam soru sayısı 37'dir ve alınabilecek en yüksek puan 37'dir)	Doğru Cevaplanan Soru Sayısı	Doğru Cevaplayan Kişi Sayısı (N=671)	Doğru Cevap Oranları (%)
0		15	2,2
1		15	2,2
2		20	3,0
3		29	4,3
4		36	5,4
5		34	5,1
6		52	7,7
7		43	6,4
8		59	8,8
9		43	6,4
10		57	8,5
11		48	7,2
12		43	6,4
13		38	5,7
14		35	5,2
15		27	4,0
16		20	3,0
17		16	2,4
18		14	2,1
19		10	1,5
20		5	,7
21		2	,3
22		2	,3
23		3	,4
24		1	,1
25		1	,1
26		2	,3
27		0	0
28		0	0
29		0	0
30		1	,1
31		0	0
32		0	0
33		0	0
34		0	0
35		0	0
36		0	0
37		0	0

Şekil 15. İslami finansal okuryazarlık puanlarının dağılımı

Tablo 34 ve şekil 15 incelendiğinde katılımcıların aldıkları toplam puanlar açıkça görülmektedir. Buna göre katılımcılar arasında hiç puan alamayan 15 (%2,2) kişi bulunmaktadır. Bununla birlikte alınabilecek en yüksek puan 37 iken katılımcılar arasında sadece 1 (%0,1) kişi en fazla 30 puan alabilmiştir. 671 katılımcı arasından sadece 17 kişi 20 ve daha fazlası puan alabilmiştir.

Medyan değerine göre inceleme yapıldığında;

- 0-9 arası puan alanlar: 346 kişi
- 10-37 arası puan alanlar: 325 kişi bulunmaktadır.

Yapılan analiz sonucunda çıkan değerlerin incelenmesiyle araştırma kapsamında bulunan düşük düzeyde İslami finansal okuryazar olan bireysel yatırımcıların sayısının yüksek düzeyde İslami finansal okuryazar olanlara göre daha fazla olması ve 20 ve üzeri puan alanların sadece 17 kişiden oluşması da göz önünde bulundurulduğunda TR63 bölgesi bireysel yatırımcılarının İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda “H₁₂: TR63 bölgesi bireysel yatırımcılarının İslami finansal okuryazarlık düzeyleri düşüktür” hipotezi kabul edilmiştir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç Ve Öneriler

Teknoloji ve ekonomi alanlarında yaşanan köklü değişiklikler genel anlamda tüm toplum bireylerinin finansal yaşamlarını da yeniden şekillendirmiştir. Daha önceleri bu kadar birlikte olmayan devlet ve toplum arasındaki ilişki değişerek, küresel anlamda birbirlerine sıkı sıkıya bağımlı hale gelmiştir. Bunun sonucunda ekonomik sektörler içerisinde hızla değişen ve gelişen birçok olay yaşanmış, sermaye emek karşısında güçlenmiş, piyasalar yeniden düzenlenmiş, yeni finansal ürünler geliştirilmiş ve küresel anlamda ekonomik rekabet iyice artmıştır.

Finansal düzenin bu derecede hızlı gelişip değişmesine yetişebilmeyi bu düzenin gerisinde kalmamayı kendisine hedef edinecek en önemli üç birim ekonomik birimler olarak da tanımlanabilecek devlet, işletmeler ve bireylerdir. Ekonomik sistemler ile devlet, işletmeler ve bireyler yaşamları boyunca iç içe olmak zorundadırlar. Aslına bakıldığında çift taraflı olarak birbirine karşı bir zorundalık veya bağımlılık durumu söz konusudur. Yani ekonomik sistemlerin birimleri olan devlet, işletmeler ve bireyler olmadan ekonomik sistemler olmazlar veya ekonomik sistemler olmadan söz konusu birimler yaşamlarını devam ettiremezler. Bu nedenledir ki söz konusu taraflar arasında her zaman pozitif ilişkilerin olması ve devamlılığı istenir. Bu anlamda değişen ekonomiye ayak uydurabilmek için söz konusu birimlerin birbirlerini destekler nitelikte yardımlaşarak ekonomik yaşamlarına devam etmeleri gerekmektedir.

Sistemin gerisinde kalmamak için yapılabileceklerin belki de en başında finansal okuryazarlık düzeyinin ekonomik birimler arasında artırılması gelmektedir. Her bir birimin finansal okuryazarlık düzeylerinin artırılıp ekonomik sistem içerisinde etkili bir şekilde var olması ekonomik düzen için hayati önem taşımaktadır.

Devlet ve işletmeler daha profesyonelce finansal okuryazarlık düzeylerini arttırabileceklerdir. Çünkü bu konuda çok daha özelleşmiş kurumlar ile çalışma lüksüne

sahiptirler. Fakat birçok birey için aynı durum söz konusu değildir. Oysa ki bireylerin finansal sisteme dahil olması hem ülke ekonomisi hem de bireylerin kişisel ekonomileri için oldukça önemlidir. Bireylerin finansal sisteme dahil olmasının önünde sayılabilecek birçok farklı engel bulunmaktadır. Bu engeller kültürden kültüre farklılıklar göstermektedir. Bireyler devlet veya işletmeler kadar profesyonel olmadıkları için bu kültürel engellere takılıp kalmaktadırlar.

Gelişmiş ülkelerde bireylerin ekonomik sisteme dahil olması yönündeki engeller gelişmemiş ülkelere göre azdır. Fakat özellikle İslam dinine sahip Müslüman ülkelerde dini tercihlerden dolayı bireyler ekonomik sistemin İslami kuralları uygulamaması nedeniyle bu sistemlere dahil olmak istememe eğilimi göstermektedirler. Ancak tüm ülke ekonomilerinde olduğu gibi Müslüman ülke ekonomilerinde de bireylerin finansal sisteme katılıyor olmaları ekonominin sağlıklı ilerleyebilmesi açısından oldukça önemlidir.

İslam dini birçok alanda kurallar ve yasakları bünyesinde bulundurmasıyla birlikte finans alanında bazı yasakları vardır. Bilinen ekonomik sistemler ise işleyiş açısından İslami kurallarla tamamıyla uyum sağlamamaktadır. İslami değerlere önem veren Müslüman bireylerin tasarruflarının atıl kalmaması için bu duruma çözüm geliştirilmek istenmiş ve bu konuda çalışmalara ilk defa 1960'lı yıllarda başlanmıştır. 1971 yılında ise dünyanın ilk faizsiz ticari banka olan Nasr Sosyal Bankası kurulmuştur.

Yıllardır tüm ekonomiler üzerinde yerleşmiş bir sistem olan klasik finansal sistemlerin ardından daha çok yeni bir oluşum olan İslami finansal sistemler hakkında bilinen çok az şey vardır. Fakat bu sistemlerde işlem yapmak isteyen bireylerin, yaptıkları işlemlerde daha doğru ve etkili kararlar verebilmeleri için sistemin işleyişini, ürünlerini, İslam'a uygunluk düzeylerini bilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin artırılması son derece önemlidir.

Bu araştırma İslami prensipler doğrultusunda kurulan finansal sistemlerin işleyişi, ürünleri gibi konularda TR-63 (Osmaniye, Kahramanmaraş, Hatay) bölgesi bireysel yatırımcılarının öncelikle İslami finansal okuryazarlık düzeylerini ölçmeyi hedeflemektedir. Bununla birlikte çalışma, bireylerin demografik özelliklerine göre İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını, bireylerin bazı finansal tutum, davranış ve eğilimleriyle İslami finans okuryazarlığı arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmayı amaç edinmiştir. Bu amaçların gerçekleştirilmesi halinde

elde edilen sonuçlar ile birlikte, henüz çok yeni olan İslami finans okuryazarlığı hakkında literatüre katkı sağlamak ve bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeylerini arttırmak için önerilerde bulunmak çalışmanın diğer bir amacını oluşturmaktadır.

Çalışma toplamda 4 bölümden oluşmaktadır. İlk üç bölümünü konu ile ilgili teorik incelemeler, dördüncü bölümünü ise araştırmaya konu olan uygulama bölümü oluşturmaktadır. Birinci bölüm kapsamında araştırmanın hedef kitlesi olan bireysel yatırımcılar ve özelliklerinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde İslami finansal okuryazarlığın da temellerini oluşturan finansal okuryazarlık kavramı anlatılmış ve önemi vurgulanmıştır. Üçüncü bölümde ise araştırmanın asıl konusunu oluşturan ve literatüre katkıda bulunulmak istenen İslami finansal sistem ve İslami finansal okuryazarlık başlıkları üzerinde durulmuştur. Son bölüm olan dördüncü bölümde ise çalışmanın analiz kısmı bulunmaktadır.

Söz konusu araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için ihtiyaç duyulan verilere, daha önce farklı çalışmalarda kullanılmış olan birkaç ölçekten yardım alınarak geliştirilen anket yöntemiyle ulaşılmıştır. Anket tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yoluyla ulaşılan 671 adet TR63 bölgesi bireysel yatırımcıya araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS istatistik programından yardım alınarak analiz edilmiştir.

Analizler kapsamında ilk olarak değişkenlerin frekans ve yüzdeleri belirlenmiştir. Ardından araştırma ölçeğinde yer alan katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeyi hedefleyen sorular ile yine ölçekte yer alan İslami finansal sistemlerin işleyişinin bilinirliğini ölçmek isteyen sorular arasında katılımcıların verdikleri cevaplara göre çapraz tablolar hazırlanmış ve ki-kare analizleri yapılmıştır.

Araştırma kapsamında yapılan ki-kare analizlerinin sonuçlarına göre elde edilen bulgular şu şekildedir.

İslami finansal sistemlerin işleyişine dair sorulan sorulara verilen cevapların katılımcıların cinsiyetine göre değişmekte olduğu ve erkek bireysel yatırımcıların verdiği cevapların kadın bireysel yatırımcıların verdiği cevaplara göre daha doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda erkek yatırımcıların İslami finansal sistemlerin işleyişi hakkında bilgilerinin kadın yatırımcıların İslami finansal sistemlerin işleyişine dair bilgilerine göre daha fazla ve daha doğru olduğu söylenebilir.

Bireysel yatırımcıların ölçekte belirlenen yaş gruplarına göre İslami finans sistemlerinin işleyişini bilme durumlarının farklılaştığı ve 34-41 yaş arasında bulunan TR63 bireysel yatırımcılarının İslami finansal sistemlerin işleyişi hakkında daha doğru bilgilere sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

İslami finansal sistem işleyişinin bilinirliği araştırma kapsamında yer alan bireysel yatırımcıların eğitim düzeylerine göre farklılaşmaktadır. Yapılan analiz sonucuna göre lisans eğitim düzeyinde olan TR63 bireysel yatırımcıları diğer eğitim düzeylerinde olan katılımcılara göre İslami finans sistemlerinin işleyişi hakkında daha doğru bilgilere sahiptirler.

İslami finansal sistemlerin işleyişinin bilinirliği katılımcıların hane halkı toplam gelir düzeyine göre farklılıklar göstermektedir. Farklı hane halkı gelir düzeylerine sahip olan katılımcılar arasından İslami finans sistemlerinin işleyişi hakkında daha doğru bilgiye sahip olan grup 3501-4500 TL arası hane halkı gelir düzeyine sahip olan katılımcılardan oluşmaktadır.

Araştırma kapsamında yer alan TR63 bireysel yatırımcıların İslami finansal sistem işleyişi sorularına verdikleri cevaplar idari açıdan yaşadıkları yere göre farklılıklar göstermiştir. Bu doğrultuda Büyükşehir kapsamına giren veya girmeyen illerde yaşayan katılımcıların İslami finans sistemlerinin işleyişi hakkında sorulan sorulara daha doğru yanıtlar verdiği görülmüştür.

Katılımcıların faaliyette buldukları ekonomik sektöre göre İslami finansal sistemlerin işleyişi hakkında sorulan sorulara verdiği yanıtlar farklılık göstermemektedir. Bu kapsamda TR63 bireysel yatırımcılarının faaliyette buldukları ekonomik sektörler İslami finansal sistemlerinin işleyişi hakkındaki bilgi düzeylerine herhangi bir etkide bulunmamıştır denilebilir.

Araştırma konusu TR63 illerinde yaşayan bireysel yatırımcılardan oluşmaktadır. Bu kapsamda katılımcıların yaşadıkları illere göre İslami finansal sistemlerin işleyişi hakkında sorulan sorulara verdikleri yanıtlar farklılaşmaktadır. TR63 illeri arasından Kahramanmaraş ilinde bulunan yatırımcıların İslami finans sistemlerinin işleyişi hakkında daha doğru bilgilere sahip oldukları görülmektedir.

Ki-kare analizlerinin ardından hipotezlerin test edilebilmesi için ölçek içindeki bölümlerin güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Bu analiz sonuçlarına göre anket içinde

bulunan B ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı “,838”, C ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı “,757” ve D ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı “,602” bulunmuştur. Katsayılar değerlendirildiğinde B bölümü ölçeğinin katsayısı yüksek güvenilir olduğunu, C ve D bölümünün katsayılarının ise oldukça güvenilir olduklarını ifade etmektedir. Bu sonuçlara göre katılımcılar ölçek sorularına tutarlı cevaplar vermişlerdir.

Güvenirlilik analizi ile ölçeğin güvenirliliği test edilmiş ve hipotezlerin analizleri yapılmıştır. Bu analizlerin sonuçları aşağıdaki gibidir.

Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin cinsiyetlerine göre farklılaşp farklılaşmadığını ölçmeyi hedefleyen analiz sonucuna göre söz konusu değişkenler arasında herhangi bir farklılaşma bulunmamıştır. Yani bireysel yatırımcıların İslami finansal okuryazarlık düzeyleri cinsiyetlerine göre değişmemektedir.

Katılımcıların yaş gruplarına göre İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin farklılık gösterip göstermediğini test edebilmek için yapılan analiz sonucuna göre söz konusu değişkenler arasında anlamlı farklılık bulunduğu saptanmıştır. Hangi gruplar arasında farklılaşmanın olduğunu gözlemleyebilmek için yapılan çoklu karşılaştırma testinde 15-25 yaş grubu ile 34-41 yaş grubu arasında, 26-33 yaş grubu ile 34-41 yaş grubu arasında ve 26-33 yaş grubu ile 42-49 yaş grubu arasında farklılaşmaların görüldüğü belirlenmiştir.

Bireysel yatırımcıların eğitim düzeyleri ile İslami finansal okuryazarlık düzeyleri arasında farklılıklar olup olmadığını gözlemleyebilmek adına yapılan testte söz konusu değişkenler arasında farklılaşmanın olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılaşmaların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için çoklu karşılaştırma testi yapılmış ve bu test sonucuna göre ilköğretim eğitim düzeyindeki bireyler ile lisans eğitim düzeyindeki bireyler arasında belirtildiği gibi bir farklılaşmanın olduğu gözlemlenmiştir.

Bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin hane halkı toplam gelirine göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan analiz sonucunda söz konusu değişkenler arasında herhangi farklılaşmadan bahsedilemeyeceği sonucuna varılmıştır.

Bireylerin idari açıdan yaşadıkları yere göre İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığını tespit edebilmek amacıyla yapılan analiz

sonucunda söz konusu değişkenler arasında herhangi bir farklılaşmanın bulunmadığı saptanmıştır.

TR63 bölgesi bireysel yatırımcılarının faaliyette buldukları ekonomik sektöre göre İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin farklılık gösterip göstermediğini tanımlayabilmek adına yapılan analiz sonucuna göre bireylerin faaliyet gösterdikleri ekonomik sektör ile İslami finansal okuryazarlık düzeyleri arasında herhangi bir farklılaşmadan söz edilememektedir.

TR63 bireysel yatırımcılarının yaşadıkları TR63 iline göre İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin farklılık gösterip göstermediğini ölçmeyi hedefleyen analiz sonucuna göre bireylerin ikamet ettikleri il ile İslami finansal okuryazarlıkları arasında farklılaşmanın olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu farklılaşmanın hangi iller arasında oluşunu incelemek adına yapılan çoklu karşılaştırma test sonucuna göre Osmaniye-Hatay ve Kahramanmaraş-Hatay illeri arasında farklılaşma görülürken Osmaniye ve Kahramanmaraş illeri arasında herhangi bir farklılaşma olmadığı gözlemlenmiştir.

Bireysel yatırımcıların İslami finansal okuryazarlık düzeyleri ile tasarruf yapma yöntemleri arasında bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmış ve yapılan analizlere göre bireylerin tasarruf yöntemleriyle İslami finans okuryazarlığı arasında 0,01 düzeyinde anlamlı ve negatif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür.

Bireysel yatırımcıların riske karşı tutumlarıyla İslami finans okuryazarlığı arasında bir ilişkinin olduğu tespit edilmiş, 0,01 düzeyinde anlamlı ve negatif yönde bir ilişki vardır sonucuna ulaşılmıştır.

İslami finans okuryazarlığı ile bireylerin finansal davranışı arasında karşılıklı bir ilişki olduğu görülmüş, bu ilişkinin yönünü tespit etmek amacıyla yapılan analize göre 0,01 düzeyinde anlamlı ve negatif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür.

İslami finansal davranış ile İslami finans okuryazarlığı arasında bir ilişkinin var olup olmadığından söz edebilmek için yapılan analiz sonucuna göre söz konusu değişkenler arasında 0,05 düzeyinde anlamlı ve negatif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür.

Yapılan analizlerin sonuçlarına bakılarak genel anlamda demografik özelliklere göre İslami finansal okuryazarlık düzeyleri değişse de veya İslami finansal okuryazarlık düzeyi ile belirlenen tutum, davranış gibi özellikler arasında ilişkiler bulunsa da genel

anlamda TR63 bireysel yatırımcılarının İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Bu duruma neden olarak ise daha önce de belirtildiği üzere söz konusu sistemin henüz çok yeni bir ekonomik sistem olması ve İslami finansal okuryazarlık düzeyinin gelişimi için yapılan çalışmaların az sayıda olması gösterilebilir.

İslami finansal sistemlerinin daha etkili kullanılabilmesi için İslami finansal okuryazarlığın geliştirilmesi konusu oldukça önemlidir. İslami finansal okuryazarlığın geliştirilebilmesi;

- İslami finans konulu eğitim, seminer, kongre gibi etkinliklerin artırılması,
- Bireylerin neden İslami finansal eğitim almaları gerektiği konusunda bilinçlendirilmesi,
- İslami finansal sistemlerin nasıl işlediklerini, hangi ürünlere sahip olduklarını öğretmeyi amaçlayan projelerin hazırlanması,
- Henüz çok yeni bir kavram olduğu için ve bireylerin zihinlerinde çoktandır yer etmiş bir finansal sistem bilinirliği var olması dolayısıyla İslami finansal eğitimlerin alanında uzman kişiler tarafından verilmesi,

sayesinde bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeyleri artacak ve bununla birlikte İslami finansal sistemlerin piyasalardaki etkinliğinde de artış olması mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdullah M. A. & Ab Wahab, S. N. A., Sabar, S., & Abu, F. (2017). Factors determining Islamic financial literacy among undergraduates. *Journal of Emerging Economies & Islamic Research*, 5(2).
- Abdullah M.A. & Anderson A. (2015). Islamic Financial Literacy Among Bankers İn Kuala Lumpur. *Journal Of Emerging Economies And Islamic Research*, 3 (2), 1-16.
- Abdullah O. I. (2015). Faizsiz Bankacılık ve Faizsiz Fon Kaynağı Aracı Olarak Sukukun Yeterliliği Üzerine Bir Çalışma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Abdullah, R. & Razak A. L. H. A. & Ali, U. I. S. S. (2015). Exploratory Research Into Islamic Financial Literacy In Brunei Darussalam.
- Aborass I. (2015). İslami Bono (Sukuk) Uygulaması Üzerine Bir Araştırma: İstanbul ve Dubai Örnekleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.
- Adıgüzel İ. (2016). *Türkiye’de Sukuk Piyasası, Tarihsel Gelişim, Mevcut Durum Ve Geleceğe Yönelik Öneriler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aghalarova M. (2013). *Bireylerin Yatırım Kararları Üzerinde Etkili Olan Davranışçı Finans Modelleri: Azerbaycan Ve Türkiye Uygulaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Ahmad Z. (2003). Riba Teorisi. (Gül A. R. Çev.) *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1, 453-467
- Akdemir S. (2018) Faizin Yarattığı Toplumsal Sorunlara Alternatif Arayışlar: Para Peşin Mal Vadeli Selem Sözleşmelerine Yenilikçi Bir Yaklaşım. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 78-109
- Akin H. (2009). *Menkul Kıymet Portföy Yatırımlarında Davranışsal Finans Yönetiminin Kullanılması Ve Bir Uygulama Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aktan H. (1976). İslam Borçlar Hukukunda Selem ve İstisna Akitleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi. Erzurum.
- Aktaş M. M. (2016). Ortaklığa Dayalı İslâmî Yapılandırılmış Finansman Ürünü: Muşaraka Sukuk. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 467-487
- Akten Çürük S. (2013). İslami Finansın Türkiye’deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Alkaya A. ve Yağlı İ. (2015). Finansal Okuryazarlık – Finansal Bilgi, Davranış ve Tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama. *Uluslararası Sosyal araştırmalar Dergisi*, 8 (40), 585-599

- Alrifai T. (2015) *Islamic Finance and the New Financial System. An Ethical Approach to Preventing Future Financial Crises*. Wiley, Singapur
- Altan M. (1998). Modern Bankacılık Fonksiyonları Açısından Özel Finans Kurumlarının Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Altıngül M. (2015). *Özel Alışveriş Sitelerine Yönelik Algılanan Hizmet Kalitesinin Bilişsel Çelişki, İçtepesel Satın alma ve Yeniden Satın alma Niyeti Üzerindeki Etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Antara P. M. & Musa R. & Hassan F. (2016). Bridging Islamic Financial Literacy And Halal Literacy: The Way Forward In Halal Ecosystem. *Procedia Economics And Finance*, 37, 196-202.
- Arabacı H. (2015). Türk Katılım Bankacılığında Fon Kullanırma Yöntemleri. Dönem Projesi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Armağan S. (1991). *Ana Hatlarıyla İslam Ekonomisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Armağan S. (2007). *Kar Dağıtım Politikalarının Bireysel Yatırımcı Kararları Üzerine Etkileri Ve Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta
- Arslan Ayazlar R. (2011). *Elektronik Satınalmada Web Sitesi Özelliklerinin Bilişsel Çelişki Üzerine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Arslan M. ve Bulut Ş. (2014). *Müşteri Tercihlerinin Belirleyicisi Olarak Ürün ve Hizmet Kalitesi: Katılım Bankaları ile Ticari Bankaların Karşılaştırılmalı Analizi*. Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi, 2, 22-42.
- Askari H. vd. (2009). *New Issues in Islamic Finance & Economics Progress & Challenges*. Wiley, Singapur
- Atasever G. (2016). *Bireysel Yatırımcı Davranışları Bağlamında Muğla Konut Piyasasında Oluşan Spekülatif Köpük Etkisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Ateş A. (2007). *Finansal Yatırımcıların Davranışsal Finans Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Atik M., Yılmaz B. ve Köse Y. Bireysel Finansal Kararlarda Zihinsel Ön Yargıların Etkisi: Mental Muhasebe. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 717-730
- Avcı A. (2015). Eser (İstisna) Sözleşmesinde Şekil ve Bağlanan Sonuçlar. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 6 (21), 285-335
- Ayrıçay Y., Kök D. ve Berekeci N. E. (2017). İslami Finansal Okuryazarlık: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde Bir Alan Araştırması. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 45-60.
- Aysoy D. (2011). *Kurumsal Yatırımcı Olarak Türkiye'de Emeklilik Yatırım Fonları Ve Fon Performanslarının Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Aytaç Ö. (2006) Girişimcilik: Sosyo-Kültürel Bir Perspektif. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 139-160
- Ayub. M. (2007). *İslami Finansı Anlamak*. (Akten Çürük S. ve Parlakkaya R. Çev.) İstanbul: İktisat Yayınları.
- Ayvalı A. (2014). *Bireysel Yatırımcı Profili Ve Yatırımcı Tercihleri Üzerine Bir Araştırma: Bartın İli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın Üniversitesi, Bartın.
- Bakan İ. (2008). “Örgüt Kültürü” ve “Liderlik” Türlerine İlişkin Algılamalar İle Yöneticilerin Demografik Özellikleri Arasındaki İlişki: Bir Alan Araştırması. *KMU İİBF Dergisi*, 10 (14), 13-40
- Bakkal A. (2016). Katılım Bankalarında Murabaha Dışı Gelir Kaynaklarının Arttırılması. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (36), 7-29
- Barmakı N. Ve Şener A. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeyleri. *Journal of Current Researches on Socail Sciences*, 7 (3), 67-88
- Bayındır A. (2007). *Ticaret ve Faiz*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Bayındır S. (2015). *Fıkhi ve İktisadi Açından İslami Finans (Para ve Sermaye Piyasaları)*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları
- Baykara H. V. (2012). Katılım Bankalarında Etkinlik ve Verimlilik Analizi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Baysa E. (2015). *Finansal Okuryazarlık ve Banka Müşterileri Segmentasyonları Üzerine Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Beal J. D. ve Dealpachitra S. B. (2003). *Financial Literacy Among Australian University Students. Economic Papers: A journal of Applied Economics and Policy*, 22 (1), 65-78
- Bley J. & Kuehn K. (2004). Conventional versus Islamic finance: student knowledge and perception in the United Arab Emirates. *International journal of Islamic financial services*, 5 (4), 17-30.
- Bodur Y. A. (2016). *Yatırımcı Davranışlarını Etkileyen Faktörlerin Aşırı Güven Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Projesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Böyükaslan A. (2012), *Bireysel Yatırımcıları Finansal Yatırım Kararına Yönlendiren Faktörlerin Davranışsal Finans Açısından İncelenmesi: Afyonkarahisar Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Buldum G. (2016). Katılım Bankacılığı Ve Sukuk (Kira Sertifikası): Bir Katılım Bankası Örneği Olarak Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Celebcioğlu A. (2017). *Türkiye’de İslami Finansın Tarihi Ve Kullanılan Finansman Yöntemlerinin Karşılaştırmalı Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Cihangir M. ve Gemici E. (2017). *Finansal Cehaletten Finansal Okuryazarlığa*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Coşkun S. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Finansal Davranış ve Tutumlarının Belirlenmesi: Finansal Okuryazarlık Algıları Üzerine Bir Araştırma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 5 (7), 2247-2258.
- Cüre E. (2017). *İslami Bankacılıkta Uygulanan Bireysel Murabaha İşlemleri: Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çanakcı M. (2014). Çok Kutuplu Dünyada İslami Finans Piyasalarının Gelişimi Ve Sukuk İhraçları. *Türkiye İslam İktisadı Dergisi*, 1(2), 43-58.
- Çekin Ö. (2018). Tasarrufa Dayalı Finansman Sistemi ve İslami Finans İlkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çoban A. T. (2009). *İMKB’de Sürü Davranışının Test Edilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Çolak H. (2017). *Mühendislerde Finansal Okuryazarlık ve Para Yönetimi Becerileri: Bandırma İli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Balıkesir.
- Çömlekçi İ. (2017) İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi: Katılım Bankaları Müşterileri Üzerine Bir Araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (63), 1423-1439.
- Dalgın N. (2004). Zekat Hükümleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (16) 43-72
- Darçın A. C. (2007). *Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankalarına Dönüşümünün Sebepleri ve Sonuçları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demirci E. (2004). *Faizin Vade Yapısı Teorileri ve Türkiye’deki Faizin Vade Yapısının Kesitsel Olarak İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Denk Z., Özcan D. ve Sezgin E. E. (2018). Kartlı Ödeme sistemlerinin Finansal Davranış ve Tutum Üzerindeki Etkisi: Elazığ-Malatya İli AVM Müşterileri Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28 (1), 187-202.
- Dilmen M. (2018). *Yatırım Projelerinin Analizi Ve Proje Risklerinin Yatırım Kararına Etkisi: Isıtma Sektörü Uygulaması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Dinç Y. (2017), Katılım Bankalarında Muşaraka Finansmanının İşleyişi ve Muhasebesi; Sorunlar ve Öneriler, *III. IBANESS Kongreler Serisi-Mart*, Edirne
- Ding D. K., Charoenwong, C. & Seetoh, R. (2004). Prospect Theory, Analyst Forecasts, And Stock Returns, *Journal of Multinational Financial Management*. 14(4-5), 425-442.
- Doğan D. (2018). *Kuşaklar arasındaki Finansal Okuryazarlık Seviyesi Üzerinde Sosyal Medya Kitle İletişim Araçlarının Etkisinin İrdelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- Doğanay M. (2010). *Kurumsal Yatırımcıların Yatırım Tercihleri Ve Stratejilerinin Analizi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Doğukanlı H. ve Ergün B. (2011). İMKB’de Sürü Davranışı: Yatay Kesit Değişkenlik Temelinde Bir Araştırma. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 227-242
- Döm S. (2003). *Yatırımcı Psikolojisi*, İstanbul: Değişim Yayınları.
- Dumlu E. (2010) İslam’ın İlk Dönemlerindeki Uygulamalar Ekseninde Kamusal Bir Gelir Olarak Zekat. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33, 91-116
- Durmuş A. (2010). Modern Bir Finansal Araç Olarak Sukuk ve Fıkhi Açından Tahlili. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 16, 141-156.
- Durmuş M. E. ve Yardımcıoğlu F. (2018). İlahiyat Öğrencileri Ne Kadar İslami Finans Okuryazarı?, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 167-183
- Eker F. (2017). *Finansal Farkındalık, Finansal Okuryazarlık Ve Finansal Erişim Düzeyleri Üzerine Bir Çalışma: Silişke Ticaret Ve Sanayi Odası Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Toros Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Elmas B. (2010). *Hisse senedi Yatırımcılarının Davranışsal Özellikleri -Bireysel Yatırımcıya Yönelik Bir Araştırma-*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Er B. ve Mutlu M. (2017). Financial Inclusion and Islamic Finance: A Survey of Islamic Financial Literacy Index. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 3(2), 33-54.
- Er B., Mutlu M. ve Şahin Y. E. (2015). Daha Bilgili, Daha Doğru: İslami Finans Okuryazarlığı Üzerine Bir Araştırma. In *International Congress on Islamic Economics and Finance*, 21-23.
- Er F., Temizel F., Özdemir A. ve Sönmez H. (2014). Lisans Eğitim Programlarının Finansal Okuryazarlık Düzeyine Etkisinin Araştırılması: Türkiye Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (4), 113- 126
- Ergün B., Şahin A. ve Ergin E. (2014), Finansal Okuryazarlık: İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma. *Uluslararası Sosyal araştırmalar Dergisi*, 7 (34), 847-864
- Ersoy B. (2017). *Finansal İstikrarın Sağlanmasında Finansal Sistemin Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik
- Eser E. (2015). İslam Hukuku Açısından Hilenin Meşruiyeti (İslami Finans Kurumlar Örneği). *Journal of Islamic Law Studies*, (25). 225-250.
- Eser R. ve Toigonbaeva D. (2011). Psikoloji ve İktisadın Birleşimi Olarak Davranışsal İktisat. *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6 (1), 287-321
- Friedline T. & West S. (2016). Financial education is not enough: Millennials may need financial capability to demonstrate healthier financial behaviors. *Journal of Family and Economic Issues*, 37 (4), 649-671.

- Gencan M. Y. (2018). *Turizm Sektörü KOBİ'lerinde Finansal Okuryazarlık: Trabzon İli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Gökmen H. (2012). *Finansal Okuryazarlık*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Güler E. (2015). *Hanehalkının Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Sakarya İli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Günaydın F. (2013). Yapılandırılmış Finansman Modeli Olarak Sukuk ve Proje Finansmanında Kullanımı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güney N. (2013). *Satım Akdi Özelinde İslam Borçlar Hukukunda Garar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gürbüz, A. O. (2004), *Investment Analysis and Portfolio Management*. İstanbul: Yayılım Yayıncılık.
- Güvemli, O. (2001). *Yatırım Projelerinin Düzenlenmesi, Değerlendirilmesi ve İzlenmesi*. 7. Baskı, İstanbul: Atlas Yayıncılık
- Güven A. G. (1995). Faizsiz Ekonomi Önerisinin İktisadi Gelişme Perspektifinden İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Haftacı, V. (2016). *Yatırım Projeleri*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları
- Hastürk İ. V. (2014). *Bireysel Yatırımcıların Hisse Senedi Alım Satım Kararlarının Analizi: Afyonkarahisar İlinde Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Haydari A. N. (2018). *Bireylerin Finansal Okuryazarlık, Finansal Eğitim ve Finansal Erişim Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma: İstanbul İli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi, Muğla.
- Iqbal Z. (1997). Islamic Financial Systems. *Finance & Development*, June, 42-45.
- İç S. ve Aygün M. (2009). *Kar ve Nakit akımlarının Bilgisel İçeriğe Etki Eden Faktörler: Türk sermaye Piyasası Üzerine Bir İnceleme*. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 27 (2), 105-126.
- İlgen A. (1998). *İslam Ekonomisinde Tekelci Eğilimler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeler Enstitüsü, İstanbul.
- İlkgelen A. C. (2010). İstisna Sözleşmelerinin Müteahhitten Kaynaklanan Sebeplerle Sona Ermesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İnan A. (2010). *Bireysel Yatırımcıların Yatırım Tercihlerinin Analitik Hiyerarşi Prosesi İle Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- İpeksümer Y. G. (2009). *Menkul Kıymet Yatırımcılarının Yatırım Yaparken Kullandıkları Yöntemler (Aydın İl Merkezindeki Yatırımcılar Üzerine Bir Uygulama)*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

- JUMPSTART (2015). *National Standards in K-12 Personal Finance Education*, Washington.
- Kahya H. K. (2012). İslam Borçlar Hukukunda Selem Akdi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kalaycı Ş. (2017). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. 8. Baskı, Ankara: Dinamik Akademi Yayınevi.
- Kara H. (2005). *Davranışsal Finans Ve İMKB Hisse Senedi Getirileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karabulut A.N. (2013). *Tüketicilerin Algılanan Risk Değişkeni Karşısında İnternette Alışveriş Yapma Eğilimlerinin Ölçülmesi: Beklenen Fayda Teorisine Karşı Beklenti Teorisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla
- Karaca Y. (2015). *Davranışsal Finans Yaklaşımı Ve Bireysel Yatırımcı Davranışları Üzerine Ampirik Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Karahan H. Ve Ersoy H. (2016). Faizsiz Finansın Temel Prensipleri ile Türkiye’de Reel Kesimde Kullanılması. *Maliye Finans Yazıları*, 105, 93-114
- Karan M. B. (2010). *Yatırım Analiz ve Portföy Yönetimi*.3. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kaya E. (2011). *Türkiye’deki finansal sistemle Uluslararası Finansal Sistemin Sistemik Risk Açısından Karşılaştırmalı Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kayadibi F. (2007). İslam’da Kalkınmanın Dinamik Güçleri. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15, 1-24.
- Khotiawan, M. R., & Luthfiansyah, M. (2017). Strategy to Enhance Sharia Financial Literacy and Inclusion in Indonesia (Case Study at Financial Services Authority Office in City of Malang). *Management and Economics Journal*, 1 (1), 47-54
- Kılınç S. ve Torun F. Adil Dünya İnancı, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 3 (1), 1-14.
- Kızılkaya N. (2012). Modern Dönemde Faizsiz Bankacılık ve Fıkhi İşleyişi. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 20, 135-150
- Kocabıyık T. (2006). *Portföy Oluşturmada Kurumsal Yatırımcı Yaklaşımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kömürcü M. (2018). *Katılım Bankacılığı ve Sukuk: Türkiye’de Yapılmış Olan Sukuk İhraçları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Finans Enstitüsü, İstanbul.
- Kudun C. (2016). Sermaye Piyasası Araçlarından Sukuk Ve Türkiye Uygulamaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Kumaş M. S. (2007) Faizsiz Bir Finans Yönetimi olarak Venture Capital Sistemi ve İslam Bankacılığı ile Mukayesesi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 279-298.

- Kuzu S. (2011). Likidite Azlığı Priminin Menkul Kıymet Getirileri Üzerinde Etkileri veAvrasya İçin Önemi. *International Conference On Eurasian Economies*, 130-137.
- Küden M. (2014). *Davranışsal Finans Açısından Bireysel Yatırım Tercihlerinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gediz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Lorcu F. (2015). *Örneklerle Veri Analizi SPSS Uygulamalı*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Lusardi A. (2008). Financial Literacy: An Essential Tool For Informed Consumer Choice?. *National Bureau of Economic Research, No.w14084 (D14)*, 1-29
- Mandell Lewis (2006), Financial Literacy: If It is so Important, Why is not Improving?. *Networks Financial Institute at Indiana State University Policy Brief*.
- Mason C. L., & Wilson R. (2000). *Conceptualising financial literacy*. Loughborough University.
- McAuley I. (2010). When Does Behavioural Economics Really Matter? *Paper to Accompany Presentation to Behavioural Economics stream at Australian Economic Forum*, 1-28.
- Merdin F. (2016). *Sermaye Piyasasında Faizsiz Finansman Aracı Olarak Sukuk Ve Sukuk Yatırımcı Profiline Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Nazirli İ. (2004). *Kurumsal Yatırımcılar Ve Türk Sermaye Piyasasında Kurumsal Yatırımcıların Etkinliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Odean T. (1998). Volume, Volatility, Price and Profit When All Traders Are Above Average. *The Journal Of Finance, LIII (6)*, 1887-1934.
- OECD (2015). *OECD/INFE Toolkit For Measuring Financial Literacy And Financial Inclusion*, France
- OECD PISA (2015). *Assessment and Analytical Framework*.
- Ok R. (2018). *Dünden Bugüne Türkiye’de İslam Ekonomisi ve Finansı Çalışmaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Okulu A. (2017). *Sukuk Uygulamaları Ve Dünya Sukuk Piyasasının Gelişimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Okur M. (2014). *Yatırımcılar Rasyoneldir, Peki ya Normal Yatırımcılar?.* İstanbul: Yalın
- Onur N. ve Nazik M. H. (2014). Öğretmenler İçin Bireysel Finans Alanında Finansal Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi (FTÖ): Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 9 (4), 90-99
- Onurgil F. (2004). *Adalet Ağaoğlu ve Orhan Pamuk’un Romanlarında Cinsiyet Rollerini Ve Bilişsel Çelişkiden Kurtulma Yöntemlerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Otluoğlu E. (2009). *Davranışsal Finans Çerçevesinde Aşırı Güven Hipotezinin Test Edilmesi: İMKB’de Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

- Özaltın S., Ersoy E. ve Bekçi İ. (2015). *Kar Dağıtım Politikasının Bireysel Yatırımcıların Yatırım Kararları Üzerine Etkisi*. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20 (2), 397-411
- Özdemir F. S. (2011). *Finansal Raporlama Sistemlerinin Bilginin İhtiyaca Uygunluğu Açısından Değerlendirilmesi: İMKB Şirketlerinde Finansal Başarısızlık Tahminleri Yönüyle Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özgüler İ. (2013). *Bireysel Finansal Kaynakların Yönetiminde Bir Araç Olarak Finansal Eğitimde Dünya Uygulamaları Ve Türkiye Karşılaştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Özsoy İ., Görmez B. ve Mekik S. (2013). Türkiye’de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri: Ampirik Bir Tetik. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 20 (1), Manisa.
- Öztürk E. ve Demir T. (2015). Finansal Okuryazarlık ve Para Yönetimi: Süleyman Demirel Üniversitesi Akademik Personel Üzerine Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. 68, 113-134.
- Özyurt K. (2015). *Banka Kredilerine Alternatif Olarak Murabaha Modelinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Payziner Doğanay P. (2017). Finansal Okuryazarlığa ilişkin Tutum ve Davranışların Belirlenmesi: Sağlık yönetimi Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (58), 432-452.
- Pınarcı G. (2014). *Üniversite Öğrencilerinde Kumar Oynama, Patolojik Kumar Bağımlılığı ve İlişkili Karakter Özellikleri*. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Madde Bağımlılığı, Toksikoloji ve İlaç bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Raffick N. M. A. B. (2015). Islamic Financial Literacy Among Qfis Students. Hamad Bin Khalifa University Qatar Faculty Of Islamic Studies
- Rahim S. H. A., Antara, P. M., Musa, R., & Hassan, F. (2016). Bridging Islamic financial literacy and halal literacy: the way forward in halal ecosystem. *Procedia Economics and Finance*, 37, 196-202. Rashid R. A. & Hamed A. B. (2016). Islamic Financial Literacy And Its Determinants Among University Students: An Exploratory Factor Analysis. *International Journal Of Economics And Financial Issues*, 6 (7S), 32-35.
- REMUND, D. L. (2010). Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy. *Journal of Consumer Affairs*, 44 (2), 276-295.
- Salehudin I. (2010). Halal Literacy: A Concept Exploration And Measurement Validation. *Asean Marketing Journal, Voll II (1)*, 1-12.
- Sancak İ. E. (2002). *Yatırım Fonlarının Türkiye Uygulaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Saraç E. (2014). *Finansal okuryazarlık ve Dumlupınar Üniversitesi Öğrencilerinin finansal okuryazarlık Düzeylerinin Ölçülmesi Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

- Sarıkamış C.(1998). Sermaye Pazarları. 3. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Schagen S.ve LinesA. (1996). Financial Literacy in Adult Life: A Report to the Natwest Group Charitable Trust. *Berkshire, NFER Press*.
- Sektioğlu İ. (2012). *Dindarlığın Bireysel Yatırımcı Kararları Üzerine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Selçuk M. (2015). *İslami Bir sigorta Deneyimi olarak Tekafül*. 4. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi.
- Setiawati R. & Rahman S. & Wediawati N. B. () Financial Literacy And Islamic Financial System : A Literature Study. *International Conference on Islamic Economics Management Accounting Business and Social Sciences*, 201-211
- Setyowati, A. & Harmadi H. & Sunarjanto S. (2018). Islamic Financial Literacy and Personal Financial Planning: A Socio-Demographic Study. *Jurnal Keuangan dan Perbankan*, 22 (1), 63-72.
- Sıgır Ü. (2006) Japonların Kültürel Özellikleri Bağlamında; Yönetmel, Ekonomik ve Sosyal Süreçlerin Analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (9), 29-47.
- Sırma İ. (2015). Sermaye Piyasası Araçlarının İslami Finans Açısından Değerlendirilmesi. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 131-139.
- Sürücü Ş. (2018). İslami Finans: Malezya ve Türkiye Karşılaştırması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şağbaşı L. (2016). İslami Finans Kurumlarında İslami Danışma Kurulları. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şağbaşı S. (2015) İslami Finansal Araçların Finansal Piyasalardaki Konumunun İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Şahin M. ve Barış S. (2017). Finansal Okuryazarlık ve Tasarruf Davranışları: Kamu Çalışanları Üzerine Bir İnceleme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 77-103.
- Şekeroğlu A. G. S. ve Öze, K. (2017). Bankacılık Sektöründe Yükselen Değer: Katılım Bankacılığı. *Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi (BAFAD)*, 4(2), 15-25.
- Şekkeli F. E. (2018). İslami Finans Yöntemlerinin Reel Kesime Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Finans Enstitüsü, İstanbul.
- Şerafettin Özsoy (2012), *Sağlam Bankacılık Modeli İle Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul: Kuveyt Türk Yayınları
- Tarhan Mengi B. ve Yılmaz Türkmen S. (2013). Yatırım Hileleri. *Öneri Dergisi*, 10(39), 31-39
- Temizel F. (2010), Mavi Yakalılarda Finansal Okuryazarlık. İstanbul: Beta Yayınları
- Temizel F. Ve Özgüler İ. (2015). Finansal Eğitime Bakış. *Business & Management Studies: An International Journal*, 3 (1), 1-16.

- Terzi A. (2013). Katılım Bankacılığı: Kitaba Uymak mı, Kitabına Uydurmak mı? *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (9)
- Tok A. (2009). *İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları Ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler*. Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi Yeterlilik Etüdü.
- Topal Ş. (2001). İslam Hukuku Açısından Satış Sözleşmelerinde Mülkiyetin Devrine Yönelik Engeller. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12(12-13), 517-538
- Topoğlu E. (2013). Modüler İktisat Sekrütürüne Göre Ödünç İlişkisi (İslam Ekonomisinde Karz-ı Hasen Örneği). *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 34, 1-11
- Türkay K. (2017). İslam Finansı Açısından Helâl Otelciliğin Finansal Nitelikleri, Sorunları Ve Çözümleri. 1. *International Halal Tourism Congress*, Alanya
- Türker H. (2010). *İslami Finans Sisteminde Finansal Aracılık: Dünyadaki Gelişmeler ve Sermaye Piyasasının Geliştirilmesi Açısından Türkiye İçin Öneriler*. Sermaye Piyasası Kurulu Aracılık Faaliyetleri Dairesi Yeterlilik Etüdü, Ankara.
- Ulusoy A. ve Ela M. (2016). Türkiye’de Devlet Sukuku İhraçları ve İhtiyaçları. 2. *Uluslararası Çin’den Adriyatik’e Sosyal Bilimler Kongresi*, 341-348
- Ulusoy M. ve Ela M. (2015). Türkiye’de Sukuk Sertifikalarının Kamu Finansmanında Kullanımı: Genel Bir Değerlendirme. *International Congress on Islamic Economics and Finance*, Sakarya.
- Usul H., Bekçi İ. ve Eroğlu A.H. (2002), Bireysel Yatırımcıların Hisse Senedi Ediminde Etki Eden Sosyo-Ekonomik Etkenler. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19, 135-50
- Ünal P. (2018). *Finansal Okuryazarlık ve FOREX Piyasası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Warde İ. (2010). *Islamic Finance in the Global Economy*. 2. Baskı, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Yahyagil M. Y. (2004). Denisin Örgüt Kültürü Ölçme Aracının Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması: Ampirik Bir Uygulama. *İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü yönetim Dergisi*, 47, 53-76
- Yanpar A. (2015). *İslami Finans: İlkeler, Araçlar ve Kurumlar*. 2. Baskı, İstanbul: Scala Yayıncılık
- Yardımcıoğlu M. & Coşkun S. & Kocamaz, H. (2012). Özelliikli Varlık Yatırımının Finansmanında Murabaha Kredisi (Üretim Desteği) Kullanımı Ve Kar Payı Ödemelerinin TMS-23’e Göre Muhasebeleştirilmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 121-129.
- Yardımcıoğlu M. (2013). *İslami Finansın Geleceğine İlişkin Düşünceler*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 3 (1), 139-145
- Yazıcıoğlu Y. ve Erdoğan S. (2004). *Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık
- Yeni C. (2009). *Bankacılık ve Finans Sözlüğü*, 2. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.

Yetkin S. (2017). *Bir Finansal Enstrüman Olarak Sukuk (Kira Sertifikası)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İNTERNET KANAKLARI

DIFC (2009). *Dubai International Financial Centre Sukuk Guidebook*.
<http://www.cibafi.org/ControlPanel/Documents/Laws/Dubai%20International%20Financial%20Centre%20Sukuk%20Guidebook%20UAE.pdf> Erişim tarihi: 11.12.2018

FODER <http://fo-der.org/baskandan-mesaj/> Erişim Zamanı 09.10.2018

<http://habitatdernegi.org/habitat-hakkinda/#> Erişim Tarihi: 28.10.2018

<http://ilke.org.tr/ilke-hakkinda> Erişim Tarihi: 10.11.2018

<http://katilimgundemi.com/İslami-ekonomik-yapinin-uc-diregi-mulkiyet-hurriyet-ictimai-adalet/> Erişim Tarihi: 02.11.2018

<http://www.ikam.org.tr/tr/ikam-hakkinda> Erişim Tarihi: 10.11.2018

http://www.isav.org.tr/vakfimizin_gayesi Erişim Tarihi: 10.11.2018

<http://www.isdam.org.tr/tr/makaleler/81/İslami-finansal-okuryazarlik.html> Erişim Tarihi: 09.11.2018

<http://www.İslamansiklopedisi.info/dia/pdf/c21/c210293.pdf> Erişim Tarihi: 06.11.2018

<http://www.marufvakfi.org/kat/dersler-seminerler> Erişim Tarihi: 10.11.2018

<http://www.spk.gov.tr/Sayfa/AltSayfa/447> Erişim Tarihi: 23.10.2018

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Egitim-Akademik/Terimler+Sozlugu/> Erişim Tarihi: 28.10.2018

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bcf258bc82518.23674062 Erişim Tarihi: 23.10.2018

<http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Faizsiz-Finans-Sozlugu-revised.pdf> Erişim Tarihi: 01.11.2018

<http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Faizsiz-Finans-Sozlugu-revised.pdf> Erişim Tarihi: 05.11.2018

<http://www.yatirimyapiyorum.gov.tr/duyurular/2012/3/5/sermaye-piyasas%C4%B1-kurulu%C5%9Flar%C4%B1-yat%C4%B1r%C4%B1mc%C4%B1-seferberli%C4%9Fi-i%C5%9Fbirli%C4%9Fi-protokolue-imzaland%C4%B1.aspx> Erişim Tarihi: 28.10.2018

<https://businessht.bloomberght.com/guncel/haber/1290695-likidite-nedir> Erişim Tarihi: 22.10.2018

<https://igiad.org.tr/> Erişim Tarihi: 10.11.2018

<https://katilimdunyasi.com/2017/08/31/ogrencilere-ve-akademisyenlere-muhtesem-bir-katilim-bankaciligi-arsivi-olan-katilim-dunyasi-almanak-2016-hediye-ediyoruz/> Erişim Tarihi: 09.11.2018

<https://www.bloomberght.com/yorum/gokhan-sen/2016135-İslami-finans-ve-yapilmasi-gereken> Erişim Tarihi: 09.11.2018

- <https://www.fo-der.org/finansal-okuryazarlik-neden-bu-kadar-onemli/> Erişim Tarihi: 17.10.2018
- <https://www.ilem.org.tr/egitim#hakkinda> Erişim Tarihi: 10.11.2018
- <https://www.isfs.org/documents-pdfs/rep-finliteracy.pdf> Erişim Zamanı 14.10.2018
- <https://www.mevzuatdergisi.com/2010/07a/01.htm> (Erişim Tarihi: 02.11.2018)
- <https://www.paramiyonetebiliyorum.net/nedir.aspx#proje-hakkinda> Erişim Tarihi: 20.10.2018
- <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/bireysel/yatirim-hizmetleri/sayfalar/kira-sertifikasi-sukuk.aspx> Erişim Tarihi: 08.11.2018
- IFN (2014a) Sovereign Sukuk: Small Size, Big Ambitions. <http://www.islamicfinancenews.com/>, Erişim tarihi: 11.12.2018
- Küçükkoçaoğlu G. İslami Bankalar ve İslami Finans Kurumları Çalışma Notları. www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcuma17.doc , Erişim Tarihi: 05.11.2018
- Marifa Academy (2014), “Islamic Banking & Finance: Principles and Practices”, <https://Islamicbankers.files.wordpress.com/2014/09/marifas-practical-guide-to-Islamic-banking-and-finance.pdf> Erişim tarihi: 11.12.2018
- OECD (2013). Advancing National Strategies for Financial Education: A Joint Publication by Russia’s G20 Presidency and the OECD, http://www.oecd.org/finance/financial-education/G20_OECD_NSFinancialEducation.pdf , Erişim tarihi: 18. 10. 2018
- Reuters T. (2018). <https://www.reuters.com/sponsored/articleFintech-a-global-boost-for-Islamic-Finance> Erişim tarihi: 11.12.2018
- SPK (2013). Sermaye piyasası Kurulu Faaliyet Raporu. <http://www.spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/1085>, Erişim tarihi: 20.10.2018.
- SPK <http://mevzuat.spk.gov.tr/> Erişim tarihi: 11.12.2018
- TCMB (2011). Dünyada ve Türkiye’de Finansal Hizmetlere Erişim ve Finansal Eğitim, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/362bbf12-7d95-47eb-9d4d-13039893ce5e/finansal_egitim.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-362bbf12-7d95-47eb-9d4d-13039893ce5e-m3fBaLY, Erişim tarihi: 18,10.2018
- TCMB <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Eski+Raporlar/TCMB+Bulten/TCMB+Bulten> (Erişim Tarihi: 17.10.2018)
- TKBB http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yoneticilikler/İslami_Finans.pdf (Erişim tarihi: 04.12.2018)
- TÜİK www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=945 (Erişim Tarihi: 02.12.2018)
- Vitt L. A. & Anderson, C. & Lyter D. M. & Siegenthaler, J. K.& Jeremy W. (2000). Personal Finance and the Rush to Competence: Financial Literacy Education in the U.S. <http://www.isfs.org/documents-pdfs/rep-finliteracy.pdf> Erişim tarihi: 18.10.2018
- Wang S. (2010). War and Peace in International Islamic Finance. https://repository.upenn.edu/wharton_research_scholars/133/?utm_source=repos

[itory.upenn.edu/wharton_research_scholars/133](http://repository.upenn.edu/wharton_research_scholars/133)&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages, Erişim tarihi: 04.11.2018

EKLER

EK 1: ANKET FORMU

BİREYSEL YATIRIMCILARIN İSLAMİ FİNANS OKURYAZARLIĞI ÜZERİNE TR63 BÖLGESİ'NDE ANKETE DAYALI DEĞERLENDİRME

Değerli Katılımcı,

Bu çalışmanın amacı, bireysel yatırımcıların İslami finansal okuryazarlık düzeyinin ortaya konmasıdır. Ankette bulunan sorulara vereceğiniz cevaplar tarafımızca saklı tutulacak ve tamamen bilimsel amaçlı olarak yüksek lisans bitirme tezinde kullanılacaktır. Anket sonuçlarının sağlıklı olabilmesi için soruları samimi ve doğru olarak yanıtlamanız gerekmektedir. Lütfen anketlerin üzerine isim belirtmeyiniz.

İlgi ve yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Mehmet CİHANGİR

Sevim Ezgi İSLAH

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı

A) Aşağıdaki soruları kendinize en uygun olan seçeneği işaretleyerek cevaplayınız.

1.Cinsiyetiniz? Kadın Erkek

2.Yaş Grubunuz? 18-25 26-33 34-41 42-49 50 yaş ve üzeri

3.Ulaştığınız en yüksek eğitim seviyesi nedir?

İlköğretim Lise Ön Lisans Lisans Lisans Üstü

4.Hane halkı geliriniz aşağıdaki kategorilerin hangisinde yer alır? (Aylık, TL)

1700'den az 1701-2500 2501-3500 3501-4500TL 4501 ve üzeri

5.Yaşadığınız yeri aşağıdakilerden hangisi en iyi tanımlar?

Köy/Kasaba Büyükşehir Kapsamına Girmeyen İl

İlçe Büyükşehir Kapsamına Giren İl

6.Hangi ekonomik sektörde çalışıyorsunuz?

Tarım Sanayi Hizmet Diğer

7. Hangi şehirde yaşıyorsunuz? Osmaniye Kahramanmaraş Hatay

8.Evinizde para ile ilgili günlük planlamalardan kim sorumludur?

Kararları kendim veririm. Kararları başka biri ile birlikte veririm.

Kararları başka biri verir.

9.Aşağıdaki tasarruf yöntemlerinden hangisini kullanırsınız?

- Nakitleri evde veya cüzdanımda biriktiririm Vadesiz banka hesabımda biriktiririm.
 Vadeli banka hesabımda biriktiririm. Katılım bankası hesabımda biriktiririm.
 Finansal yatırım ürünleri satın alırım. (Hisse senedi, tahvil, yatırım ortaklıkları vb.)

10.Emekliliğinizi nasıl finanse edeceksiniz?

- Devlet emekli aylığından Finansal veya finansal olmayan varlıkların satışından
 Bireysel emeklilik sistemim var Sizi destekleyen aile bireylerinize güvenerek

11.Gelirinizin kendi yaşam masraflarınızı karşılamadığı zamanlarda bu durumdan kurtulmak için aşağıdakilerden hangisini tercih edersiniz?

- Harcamaları kısıyorum, daha az harcarım, ya da olmadan idare ederim.
 Kendime ait bir şey satarım
 Fazla mesai yapar ekstra para kazanırım
 Bankadan veya bir tanıdığımdan borç alırım
 Katılım bankasına başvururum

12.Finansal yatırımlarınızda aşağıdaki ifadelerden hangisi ilginizi çeker.

- 1 Yüksek bir getiri elde etme (Bu seçenekte yüksek bir getiri sağlama olasılığının yanı sıra kaybetme olasılığı da yüksektir)
2 Yatırımınızı kaybetme riskinin ortalama düzeyde olduğu iyi bir getiri elde etme
3 Yatırımınızı kaybetme riskinin düşük olduğu ortalama bir getiri elde etme
4 Yatırımınızı kaybetme riskinin bulunmadığı düşük bir getiri elde etme

13.Faizlerin %10 seviyesinde olduğu bir dönemde 1000 TL tasarrufunuz olduğunu düşünün. Bu parayı İslami finansal sitemde değerlendirdiğinizde 1 yıl sonra elinizde olacak para miktarı sizce ne olacaktır.

- Belirsiz 1000TL'den az 1000TL 1000 TL'den fazla Fikrim yok

14.Düşünün ki 100.000 TL bedelle bir konut satın alacaksınız ve bu bedelin tamamını bir İslami finansal kuruluştan fon sağlayarak ödeyeceksiniz. Kullandığınız bu fon neticesinde ödeyeceğiniz ana para üzeri tutar sizce aşağıdakilerden hangisidir?

Kar Faiz Komisyon Vergi Fikrim yok.

15.Düşünün ki 1000 TL'ye ihtiyaç duyduğunuz bir dönemdesiniz ve bu parayı temin etmek için bir İslami finansal kurumuna müracaat ettiniz, Sizce bu kuruluş ihtiyaç duyduğunuz parayı size hangi koşullarda verir?

1000 TL karşılığı bir mala endeksli olarak İhtiyaç kredisi olarak

Faizsiz olmak kaydıyla ödünç olarak Fikrim yok.

Faizli olmak kaydıyla nakit avans olarak

16.Düşünün ki bir girişimci faaliyetine yönelik İslami finansal kuruluştan 1000 TL ortaklığa bağlı para almış olsun, girişimci faaliyeti sonucu 100 TL zarar ederse oluşan zararı kim üstlenmiş olur?

Finansal kuruluş Devlet Girişimci Hiç kimse Fikrim yok

	B) Lütfen aşağıda verilen terimler hakkında bilgilerinizi belirtiniz.	Hiç Duymadım	Sadece Duydum	Bilgim Var	BUNLARDAN HANGİSİNİ EN YAKIN ZAMANDA SEÇTİNİZ. BELİRTİNİZ.
1	Faiz				
2	İcare				
3	Tahvil				
4	Katılma hesabı				
5	Mudaraba				
6	Sukuk				
7	Riba				
8	Hisse Senedi				
9	Muşaraka				
10	Karz-ı Hasen				
11	Tekaful				
12	Murabaha				
13	BES				
14	Cari Hesap				
15	Sigorta				
16	Vadeli Hesap				

	C)Lütfen aşağıdaki önermeler hakkında bilgilerinizi belirtiniz.	Doğru	Bilgim Yok	Yanlış
1	İslam bankalarında sadece Müslümanlar işlem yapabilir.			
2	İslam'da faizin yasaklanması Kur'an-ı Kerim tarafından belirtilmiştir.			
3	İslami finansal kurumlar ilk önce Ortadoğu'da ticari bankacılık birimleri olarak kurulmuştur.			
4	Şeri kurul (fetva meclisi) İslami bir finansal sistemin vazgeçilmez bir parçasıdır.			
5	Türkiye'de ki katılım bankaları aslında İslam bankalarıdır.			
6	İslam bankaları her türlü proje/ürünü finanse edebilirler.			
7	İslam bankalarında finansman maliyet oranı diyanet işleri bakanlığı tarafından belirlenir.			
8	İslam bankalarında tasarruflar mutlak anlamda pozitif getiri sağlar.			
9	Faiz sadece İslam dininde yasaklanmıştır.			
10	Garar, belirsizlik ve aldatmacaya atıfta bulunur ve İslami finasta izin verilmez.			
11	İslamda bir emtianın kontrolümüz altına girmeden satılmasına izin verilebilir.			
12	İslami bir finansal kuruluş kar paylaşımına göre sizinle birlikte yatırım yapabilir.			
13	İslami finansal kuruluş kira finansmanı imkanı sağlar			
14	İslami finans kurumu Karz-ı Hasen adlı hayırsever krediler sağlayabilir.			
15	İcarada, kiralanan varlık genellikle kiraya verene geri dönmez.			
16	İslami finansal kuruluş murabaha adında ticaret finansmanı yöntemi sağlar.			
17	İstisnanın geçerli olabilmesi için fiyat baştan sabitlenmelidir.			
18	Katılım bankaları ile geleneksel bankalar arasında farklılık bulunmamaktadır.			
19	Finansal sözleşmelerdeki yükümlülüklerin belirsizlik içermesi İslam tarafından şiddetle yasaklanmıştır.			
20	İslami finansmanın bir varlığa dayalı olması gerekir.			
21	Finans piyasasında İslami finansal araçlar bulunmaktadır.			
22	İslamda başkasının zararına olacak şekilde haksız bir sermaye artışının önlenmesinin amaçlanmaktadır.			
23	İhtiyaç maddelerini uzun süre bekletip fiyatların yükselmesi halinde satışa sunmak yani karaborsacılık İslamda yasaktır.			
24	İslami bankalar ve geleneksel bankaların ürünleri birbirinden farklıdır			

D) Lütfen aşağıda verilen önermelere ne derece katıldığınızı belirtiniz.	Keskinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Keskinlikle Katılıyorum
1. Yaptığım her türlü finansal işlemde faize bulaşmadığımdan her zaman emin olurum					
2. Sadece İslam'ın yasaklamadığı hizmet ve faaliyet alanlarında kullanılan fonlara yatırım yaparım.					
3. Bir şey almadan önce paramın yetip yetmeyeceğini dikkatlice düşünürüm.					
4. Yarından çok bugün için yaşama eğilimindeyimdir.					
5. Uzun vadeli tasarruf yapmaktan çok para harcamayı daha tatmin edici buluyorum.					
6. Faturalarımı zamanında öderim.					
7. Tasarruf veya yatırım yaparken kendi paramın bir kısmını riske atmaya hazırım.					
8. Kişisel finansal işlerimi sıkı bir gözetim altında tutarım.					
9. Uzun vadeli finansal hedefler belirler ve bunlara ulaşmak için gayret gösteririm.					
10. Para harcamak için vardır.					
11. Finansal durumum, benim için önemli olan şeyleri yapma kabiliyetimi sınırlar					
12. Geçim masraflarımı ödeme konusunda endişelenme eğilimindeyimdir.					
13. Şu anda çok fazla borcum var.					
14. Mevcut finansal durumumdan memnunum.					

ÖZ GEÇMİŞ

SEVİM EZGİ İSLAH

Doğum Tarihi: 25.08.1992

Doğum Yeri: Adana-Kozan

E-posta Adresi: sevimezgieroglu@gmail.com

Eğitim Durumu:

2017 – ...	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi (Osmaniye) İşletme Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans
2011 – 2016	Yıldız Teknik Üniversitesi (İstanbul) İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü
2006 – 2010	Osmaniye Hasan Aybaba Anadolu Öğretmen Lisesi (Osmaniye) Ortaöğretim
1998 – 1999	Hacıbeyli Atatürk İlköğretim Okulu (Adana) İlköğretim

Araştırmalar:

- Hava Taşımacılığı İşletmelerinin Karlılık Analizi: Türkiye ve Avrupa Sektör Karşılaştırması
(3. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur)
(Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2018 Aralık ayı sayısında yayınlanmıştır)
- Bitcoin Piyasasına Katılım Eğilimi: Farklı Üniversite Öğrencileri Üzerinde Ankete Dayalı Bir Değerlendirme
(2. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur)
(Muhasebe ve Finansman Dergisi hakem sürecinde)
- İslami Finans Okuryazarlığının Üniversite Öğrencileri Özelinde Algılanmasına Yönelik Bir Değerlendirme
(El Ruha 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur)
- KOBİ'lerin Finansman Sorunlarına Yönelik Saptanan Ortak ve Farklı Bulgular: Bir Literatür Değerlendirmesi
(El Ruha 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur)
- KOSGEB Desteklerinin KOBİ Performansı Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Osmaniye İlinde Bir Uygulama
(4. Uluslararası Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur)

OSMANIYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

OSMANIYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 13/12/2018

Tez Başlığı / Konusu: Bireysel Yatırımcıların İslami Finans Okuryazarlığı Üzerine TR63 Bölgesi'nde Ankete Dayalı Değerlendirme

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 196 sayfalık kısmına ilişkin, 13/12/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme tiplerinden biri uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 9'dur.

Filtreleme Tip 1 (maksimum %30)

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça dâhil,
- 3- Alıntılar dâhil.

Filtreleme Tip 2 (maksimum %10)

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç,
- 3- Alıntılar dâhil,
- 4- 5 Kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarını inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

13/12/2018

Adı Soyadı: Sevim Ezgi EROĞLU

Öğrenci No: 1622501105

Anabilim Dalı: İşletme

Programı:

Statüsü: Y.Lisans Doktora

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

ENSTİTÜ ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Mehmet
CİHANGİR

Doç. Dr. Müjdat AVCI